UUSIM AEG

XI KL.

87169

A-33260

UUSIM AEG

1939—1972

ÕPIK XI KLASSILE

4., parandatud trükk

«VALGUS» · TALLINN 1973

9(T)
U94

Originaali tiitel:

НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ (1939—1972 гг.).
Учебное пособие для десятого класса средней школы.
Под редакцией В. К. Фураева.
Утверждено Министерством просвещения СССР.
Издание четвертое.
Москва, «Просвещение» 1973.

Vene keelest tõlkinud E. Kaarde (III, IV, VIII, IX ja X ptk.), P. Freidin (V ja VII ptk.) ja O. Samma (VI ptk.).

Kaane kujundanud T. Aru

Õpiku autorid:

P. M. Kuzmitšov — V ptk., välja arvatud § 38 ja 39; § 45 ja 46;
G. R. Levin — § 38 ja 44; VII ja VIII ptk.;
V. A. Orlov — § 41, 47, 48 ja 50;
L. M. Predtetšenskaja — § 39 ja 49;
V. K. Furajev — III ja IV ptk.; § 42, 43; IX ja X ptk., § 66.

Küsimused ja ülesanded kordamiseks VI ja VII ptk. juurde koostanud V. A. Orlov.

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
87169

© Tõlge eesti keelde, kirjastus «Valgus», 1973

6—6—1

II osa.

TEINE MAAILMASÕDA.

III PEATÜKK.

RAHVUSVAHELISED SUHTED TEISE MAAILMASÕJA EELÕHTUL.

§ 18. KAHE SÕJAKOLDE KUJUNEMINE. NSV LIIDU VÕITLUS RAHU JA KOLLEKTIIVSE JULGEOLEKU EEST.

Vastuolude teravnemine imperialistlike riikide vahel. Ülemaailmse majanduskriisi üks tähtsamaid tagajärgi oli vastuolude teravnemine imperialistide vahel. Pärast Esimest maailmasõda tekkisid sügavad mõrad maailma sõjajärgse korralduse süsteemis, mille olid loonud võitnud riigid. Võidetud riigid tahtsid saada revanši ja saavutada üleolekut oma konkurentidest. Ka varem olid vahekorrad kapitalistlikus maailmas rajatud imperialismi põhimõtetele, eelkõige nõrgema allasurumisele tugevama poolt ning sunni ja omavoli valitsemisele. Vastuolude teravnemise põhjust tuleb otsida imperialistlike riikide arenemise ebaühtluse suurenemises nii majanduse valdkonnas kui ka poliitilise mõju sfääris.

30-ndate aastate alguses kerkisid esikohale vastuolud ühelt poolt Saksamaa, Itaalia ja Jaapani ning teiselt poolt Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide vahel. Kõige agressiivsemad olid fašistlikud riigid. Nad püüdsid hävitada esimest sotsialismimaad NSV Liitu ja ümber jaotada maailm, kui on purustanud oma imperialistlikud võistlejad. Agressorid seadsid oma peaülesandeks uue maailmasõja ettevalmistamise ja vallapäästmise, et kehtestada oma hegemoonia kogu maakeral.

Teise rühma kuuluvad riigid püüdsid säilitada oma eelispositsioone kapitalistlikus maailmas. Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad ässitasid agressoreid NSV Liidu kallale, arvestades sealjuures, et mõlemad pooled kurnavad ennast sõjas välja, nende endi olukord aga tugevneb sõjajärgses maailmas.

Vastuolude teravnemine imperialistide vahel ei kõrvaldanud aga hoopiski püüdlust Nõukogude-vastasele kokkuleppele. Antikommunismi pinnale oli üheaegselt rajatud nii fašistlike riikide agressiivne välispoliitiline kurss kui ka agressiooni soosimise poliitika, mida Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid

30-ndatel aastatel visalt teostasid, hoolimata seejuures rahvaste huvidest.

Sõjakolde kujunemine Kaug-Idas. Esimesena alustas relvastatud võitlust maailma ümberjaotamise eest Jaapan, kes võistles Ameerika Ühendriikidega jagamatu ülevõimu kehtestamise eest Hiinas ja Vaikse ookeani basseinis. 1931. aasta septembris alustasid Jaapani väed sõjategevust ja okupeerisid kolme kuuga Mandžuuria. Jiang Jieshi Guomindangi klikk ei avaldanud agressorile vastupanu. Hoolimata sellest, et jaapanlaste sissetung Hiinasse kahjustas imperialistlike suurriikide huve, hoidusid Ameerika Ühendriikide, Inglise ja Prantsuse valitsus vastutegevusest agressioonile. Nad lootsid, et Jaapan tungib varsti kallale NSV Liidule. Peale selle lootsid nad Jaapani vägede abil maha suruda hiina rahva rahvuslikku vabadusliikumist.

Vallutanud kogu Mandžuuria, moodustas Jaapan okupeeritud territooriumil **Mandžukuo** marionettriigi. Rahvasteliit arutas üle aasta küsimust Jaapani agressioonist Hiinas, kuid ei võtnud tarvitusele mingisuguseid abinõusid selle tõkestamiseks. Olles veendunud, et tema tegevus jääb karistamata, tungis Jaapan vahepeal Sise-Hiina põhjaprovintsidesse. Alles pärast pikka venitamist võttis Rahvasteliit 1933. aasta veebruaris vastu resolutsiooni, mis mõistis hukka Mandžuuria hõivamise ja nõudis selle tagasiandmist Hiinale. Vastuseks sellele astus Jaapan 1933. aasta märtsis Rahvasteliidust välja ja hakkas valmistuma uuteks vallutusteks. Mandžuuria muudeti NSV Liidu ja Hiina vastase sõja platsdarmiks. Seoses sõjakolde tekkimisega Kaug-Idas võttis Nõukogude Liit tarvitusele abinõud oma kaitse tugevdamiseks ja vennaliku abi andmiseks hiina rahvale.

Hitlerlik Saksamaa — peamine sõjakolle. *Pärast hitlerlaste võimuletulekut tekkis Saksamaal uue maailmasõja peamine kolle.* Saksa fašism püüdles maailmavalitsemisele, seades oma esmaseks ülesandeks Euroopa orjastamise. Hitlerlaste plaanides oli ette nähtud «eluruumi» vallutamine idas, s. t. sõjakäigu korraldamine NSV Liidu vastu Euroopa « bolševismiohust» vabastamise väärloosungi all.

Saksa fašistide kavatsustesse suhtusid soosivalt Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa reaktsioonilised ringkonnad, kes lootsid kasutada Saksamaad imperialismi löögijõuna võitluseks NSV Liidu ja demokraatliku liikumise vastu Euroopas. Ameerika ja inglise finants- ja tööstusmagnaatide pikaajalised sidemed Saksa monopolidega moodustasid majandusliku aluse Saksamaa «rahustamise» poliitikale. Hitlerlased omakorda tegid kõik selleks, et saavutada Nõukogude-vastase sobingu pinnal lääneriikidelt mõningaid järeleandmisi, eelkõige Versailles' lepingu sõjaliste artiklite revideerimist.

1933. aasta oktoobris astus Saksamaa Rahvasteliidust välja, saades vabad käed võidurelvastumiseks ja agressiooniks. **Saarimaa,** mis oli 15 aastat olnud Rahvasteliidu halduse all, läks seal

korraldatud plebistsiidi tulemuste alusel Saksamaale, kes ostis Prantsusmaalt ära Saarimaa kaevandused. See tugevdas agressiooni tööstuslikku baasi.

Rikkudes ühepoolselt Versailles' lepingu sõjalisi artikleid, kehtestas Hitler 1935. aasta märtsis üldise sõjaväekohustuse. Saksamaa asus suure armee ja lennuväe loomisele. Saksa militarismi taassünnile aitasid kaasa läänеriikide valitsused. 1935. aasta juunis kirjutati alla mereväealane kokkulepe Inglismaa ja Saksamaa vahel. Sellega lubati Saksamaal üle viie korra suurendada sõjalaevade üldtonnaaži ning ehitada allveelaevastikku. See oli juba Versailles' lepingu sätete kahepoolne revideerimine.

1936. aasta märtsis seisis Lääne-Euroopa fakti ees, et Saksa väed olid hõivanud **demilitariseeritud Reini-tsooni.** Hitler läks välja riski peale, mõistes, et see Prantsusmaa julgeolekut ähvardav samm võib esile kutsuda Prantsusmaa relvastatud vastupanu, seda enam, et jõudude vahekord ei olnud Saksamaa kasuks. Kuid Prantsuse valitsus jäi tegevusetuks, õhutades seega Hitlerit uue sõja ettevalmistamisele.

NSV Liidu võitlus rahu ja kollektiivse julgeoleku eest. Ainus riik, kes tegi energilisi jõupingutusi fašistlike agressorite ohjeldamiseks, sõja tõkestamiseks ja rahu kaitsmiseks, oli Nõukogude Liit. Sellele aitas kõigepealt kaasa Nõukogudemaa majandusliku võimsuse ja kaitsevõime tugevnemine. Järjekindel ja otsustav rahupoliitika, mis oli võitnud välismaa rahvahulkade poolehoiu, ajas nurja imperialistlikud plaanid päästa valla sõda Nõukogude Liidu vastu. Paljude riikide valitsused olid sunnitud revideerima oma suhtumist NSV Liidusse. Aastail 1933—1935 kehtestas üle kümne maa, nende hulgas Ameerika Ühendriigid, normaalsed diplomaatilised suhted Nõukogude Liiduga.

NSV Liit pidas väga tähtsaks võitlust desarmeerimise probleemi lahendamise eest. Rahvusvahelisel desarmeerimiskonverentsil tegi NSV Liit ettepaneku järgida *üldise ja täieliku desarmeerimise põhimõtet.* Kuid imperialistlikud suurriigid lükkasid selle ettepaneku tagasi. Ka Nõukogude projekt osaliseks desarmeerimiseks ei leidnud nende toetust.

NSV Liidu rahvusvahelise autoriteedi kasvamist näitas ilmekalt see, et **1934. aasta septembris** astus Nõukogude Liit 30 riigi kutsel Rahvasteliitu (vt. «NSV Liidu ajalugu. Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajastu. Õpik X klassile», Tallinn 1972, § 35). NSV Liit teatas, et ta ei võta endale vastutust Rahvasteliidu varasemate otsuste eest ega ole nõus tema põhikirja mõnede sätetega. Kuid Nõukogude valitsus pidas vajalikuks kasutada kõiki võimalusi agressoreile vastulöögi andmiseks. Nõukogude diplomaatia, mida neil aastail juhtis M. M. Litvinov, kuulutas Rahvasteliidu kõnetoolist põhimõtet «Maailm on jagamatu», astudes seega välja imperialistlike plaanide vastu maailma uueks ümberjaotamiseks.

Suure populaarsuse omandas Nõukogude Liidu poolt esitatud idee luua *Euroopas kollektiivse julgeoleku süsteem.* See nägi ette

sõlmida vastastikuse kaitse leping agressiooni vastu kõigi sellest huvitatud Euroopa riikide kollektiivse jõupingutuse abil. Kõige selgepilgulisemad prantsuse poliitikategelased, kellele tegi muret kasvav sõjaoht Saksamaa poolt, eriti välisminister Louis Barthou, toetasid NSV Liidu ettepanekut. Nõukogude-Prantsuse läbirääkimiste käigus töötati välja niinimetatud *Idapakti* projekt. Eeldati, et sellest võtavad osa NSV Liit, Poola, Tšehhoslovakkia, Balti riigid, Soome, Saksamaa ja Prantsusmaa.

Reaktsiooniliste jõudude sepitsused ajasid pakti sõlmimise nurja, kuigi Tšehhoslovakkia ja Balti riigid nõustusid sellest osa võtma. Hitlerlik Saksamaa, viidates oma ebavõrdsusele õiguses relvastuda, vastas keeldumisega. Temale järgnesid Poola valitsevad ringkonnad. Läbirääkimised Idapakti sõlmimise üle kohtasid Inglise diplomaatia vastutegevust. Hitlerlased ei kohkunud tagasi isegi kollektiivse julgeoleku ja Nõukogude-Prantsuse lähenemise pooldajat Louis Barthou'd tapmast. Ta tapeti 1934. aasta oktoobris Marseille's koos Jugoslaavia kuninga Aleksandariga, kes oli saabunud Prantsusmaale läbirääkimisi pidama. Selle kuriteo niidid viisid Berliini.

NSV Liidu initsiatiivil kirjutati **1935. aasta mais** alla Nõukogude-Prantsuse ja Nõukogude-Tšehhoslovakkia paktile vastastikuse abi kohta agressiooni korral. Neis paktides oli ette nähtud üksteisele viivitamatu abi ja toetuse andmine kallaletungi korral ühele lepinguosalistest. Tšehhoslovakkia valitsuse nõudmisel võeti Nõukogude-Tšehhoslovakkia pakti klausel selle kohta, et vastastikuse abi andmise kohustus astub jõusse ainult sel juhul, kui agressiooni ohvrile tuleb appi ka Prantsusmaa. See vähendas lepingu efektiivsust.

Prantsusmaa ja Tšehhoslovakkia valitsus, kes kirjutasid lepingule NSV Liiduga alla rahvahulkade survel, toimisid ebasiiralt. Prantsuse välisminister Laval, kes püüdis saavutada kokkulepet Saksamaaga, teatas hitlerlastele, et kokkuleppe pärast nendega on ta valmis loobuma paktist Nõukogude Liiduga.

Nõukogude Liidu lepingud Prantsusmaa ja Tšehhoslovakkiaga oleksid võinud olla aluseks kollektiivse julgeoleku süsteemile Euroopas. Kuid lääneriikide valitsevad ringkonnad ei tahtnud seda süsteemi luua. Ometi oli kahepoolsete vastastikuse abistamise paktide sõlmimine tähtis panus rahu säilitamise üritusse Euroopas.

Küsimusi.

1. Missugust mõju avaldas rahvusvahelisele olukorrale kahe sõjakolde tekkimine?
2. Millega seletada fašistliku agressiooni õhutamise poliitikat Inglise, Prantsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt?
3. Missuguse panuse andis NSV Liit võitlusse rahu ja kollektiivse julgeoleku eest 30-ndate aastate esimesel poolel?

§ 19. FAŠISTLIK AGRESSIOON ETIOOPIAS JA HISPAANIAS.

Etioopia haaramine fašistliku Itaalia poolt. Maailma uut ümberjaotamist alustasid Saksamaa, Itaalia ja Jaapan «väikeste sõdadega», mis tõidki endaga kaasa Teise maailmasõja puhkemise.

Saksamaa kõrval teostas agressiivset poliitikat ka fašistlik Itaalia, kes võttis kursi laialdase koloniaalimpeeriumi loomisele Aafrikas ja Vahemere basseinis.

Itaalia fašistid seadsid oma lähemaks eesmärgiks hõivata **Etioopia** (Abessiinia), mis meelitas neid oma toorainerikkustega ja soodsa strateegilise asendiga. Etioopia oli nõrgalt arenenud feodaalriik, kus puudus oma rahvuslik tööstus, mis Mussolini arvates kergendas agressiivsete plaanide teostamist.

1935. aasta oktoobris tungis Itaalia hästi relvastatud armee Etioopiasse. Enamikul etioopia sõdureil olid vaid tulelukuga püssid ja odad, kuna Itaalia vägedel oli sadu suurtükke, tanke ja lennukeid. Kuid vallutajad kohtasid etioopia rahva visa vastupanu, kes tõusis õiglasele võitlusele oma sõltumatuse eest.

Fašistlikud agressorid õiendasid julmalt arveid etioopia sõjameeste ja rahulike elanikega, põletasid maha ja purustasid linnu ning külasid. Kaitsetute elanike vastu kasutati mürkgaase. Sajad tuhanded etiooplased langesid vallutajate barbaarse kallaletungi ohvriks. **1936. aasta mais** vallutasid Itaalia väed Etioopia pealinna **Addis Abeba.** Etioopia kuulutati Itaalia asumaaks. Kuid partisanivõitlus ei lakanud ka okupatsiooni tingimustes.

Relvastatud agressioon Etioopia vastu sai võimalikuks läänеriikide järeleandlikkuse tagajärjel. Prantsuse valitsus näiteks astus Itaaliaga otsesesse tehingusse. Loobumise eest agressiivsest tegevusest Ekvatoriaal-Aafrikas, kus oli ülekaalus Prantsuse mõju, sai Mussolini vabad käed Etioopias.

Rahvusvahelise üldsuse survel oli Rahvasteliit sunnitud kuulutama Itaalia agressoriks ja kehtestama mõningad piiramised temaga kaubavahetuses. Kuid need sammud ei muutnud olukorda, sest Itaalia suurendas kaubavahetust nende maadega, kes ei võtnud sanktsioonidest osa. Kui Etioopia ei saanud osta Ameerika relvi, sest Ameerika Ühendriikides võeti vastu seadus «neutraliteedi» kohta, siis Itaalia sai relvi vahendajate kaudu.

Etioopia rahva kaitseks astus välja ainult Nõukogude Liit. NSV Liidu valitsus taotles, et Rahvasteliit rakendaks kollektiivseid sanktsioone Itaalia vastu, kaasa arvatud nafta müümise lõpetamine ja Suessi kanali sulgemine Itaalia laevadele. Kuid võitluses agressori ohjeldamise eest oli Nõukogude Liit üksi.

Läänеriigid, kes soosisid Itaalia tegevust, põrkasid varsti kokku ohuga, mis üha rohkem ähvardas nende oma valdusi Aafrikas. See põhjustas imperialistidevaheliste vastuolude edasise teravnemise. Samal ajal toimus kahe fašistliku riigi, Saksamaa ja Itaalia

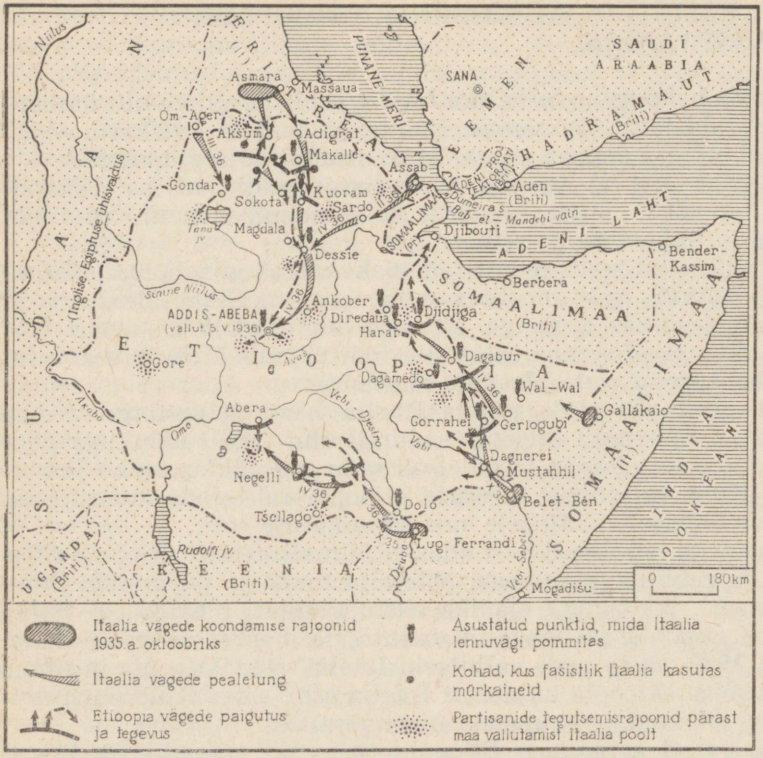

Fašistliku Itaalia agressioon Etioopia vastu (oktoober 1935 — mai 1936).

lähenemine, kusjuures Itaalia poliitika allus üha rohkem tugevama partneri — hitlerliku ladviku huvidele.

Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias. Hispaania asjadesse «mittevahelesegamise» poliitika. Uueks sammuks Teise maailmasõja vallandamisel oli Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias. Hispaania vabariigi käsutuses oli piisavalt jõudu fašistlike mässajate purukslöömiseks. Viimastele aga tulid appi Saksamaa ja Itaalia, kellel olid tihedad sidemed Francoga ja kes aitasid tal vandenõu organiseerida. Hitler ja Mussolini varustasid mässajaid relvade, laskemoona, raha ja transpordivahenditega vägede vedamiseks ning saatsid Hispaaniasse ka oma relvastatud jõudusid, kes sõdisid frankistide poolel.

Saksamaa ja Itaalia tahtsid nurja ajada Hispaania revolutsiooni arenemise tõusvas joones, lämmatada vabariigi ja kehtestada Hispaanias fašistliku režiimi ning nõrgestada sel kombel rahvusvahelist demokraatlikku liikumist.

Vastutasuks relvasaadetiste eest said intervendid Francolt väärtuslikku toorainet relvade tootmiseks ja toiduaineid. His-

paania muutus agressiivsete riikide varustamise tähtsaks allikaks.

Saksamaa ja Itaalia pidasid Pürenee poolsaart ka soodsaks sõjalis-strateegiliseks platsdarmiks sõjas lääneriikide vastu. Hispaania muutmine fašistlike riikide liitlaseks kujutas endast ohtu mereteedele, mis ühendasid Inglismaad ja Prantsusmaad nende asumaadega, ning sõjalaevastiku baasidele. Prantsusmaa aga sattus fašistlikku piiramisrõngasse. Lõpuks kasutas Saksa armee sõda Hispaanias uute sõjapidamisvahendite katsetamiseks massilises ulatuses (lennuvägi, tankid), lahingukogemuste omandamiseks ja sõjastrateegia täiustamiseks.

1936. aasta augustis kohustusid Inglismaa ja Prantsusmaa keelama relvade ja sõjaliste materjalide ekspordi Hispaaniasse. Edaspidi ühinesid rahvusvahelise kokkuleppega mittevahelesegamise kohta Hispaania asjadesse ka teised Euroopa riigid, nende hulgas Saksamaa ja Itaalia. Ameerika Ühendriigid ei võtnud kokkuleppest osa, kuid panid embargo relvade väljaveole Hispaaniasse. **Londonis** moodustati *Hispaania Asjadesse Mittevahelesegamise Komitee,* kellele aga ei antud kontrollifunktsioone.

Kui kõik riigid oleksid mittevahelesegamiskokkuleppest rangelt kinni pidanud, oleks mässajate saatus lühikese ajaga otsustatud olnud. Kuid kokkuleppe varjus, frankiste toetades, segasid Hispaania asjadesse laialdaselt vahele Saksamaa, Itaalia ning Portugal ja selles soosisid neid Inglismaa, Prantsusmaa ning Ameerika Ühendriigid. Sedamööda kuidas kasvas vabariiklaste vastupanu, laienes ka interventsioon. Üldkokkuvõttes saabus sõja kestel Hispaaniasse üle 200 000 itaalia ja saksa sõduri.

Itaalia-Saksa interventsioon kahjustas Inglismaa ja Prantsusmaa rahvuslikke huve ning ohustas nende kommunikatsioone Vahemere ja Atlandi ookeani basseinis. Kuid inglise ja prantsuse imperialistide poliitikas võttis võimust antikommunism. Esiplaanil olid klassiviha Hispaania revolutsioonilise demokraatia vastu, püüe lüüa interventide abil puruks Rahvarinne ning nõrgestada seega ühiskondliku progressi jõudusid Euroopas ja kogu maailmas.

Inglismaa ja Prantsusmaa reaktsioonilised ringkonnad kartsid, et vabariikliku Hispaania edusammud aitavad kaasa revolutsioonilis-demokraatliku liikumise tõusule Lääne-Euroopas ning kapitalismi alustugede kõigutamisele. Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide suurmonopolid ning Saksa tööstuskontsernid olid paigutanud Hispaaniasse suuri kapitale ning olid huvitatud Franco võidust. Need põhjused seletavadki lääneriikide vaenulikku suhtumist Hispaania vabariigisse, nende kaasabi interventidele ja ühtse imperialistliku rinde tekkimist Hispaania vastu.

Sõja ajal, eriti aga selle lõppetapil, kui oli maha võetud mittevahelesegamismask, tegid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid kõik, et võidaksid mässajad. 1938. aasta suvel sulges Prantsuse valitsus Prantsuse-Hispaania piiri. Mittevahelesega-

mise Komitee võttis vastu otsuse viia Hispaaniast välja kõik välismaa vabatahtlikud. Kuid välja viidi ainult internatsionaalsed brigaadid, kuna Itaalia ja Saksa regulaarväeosad, kes olid Hispaaniasse saadetud vabatahtlikkuse sildi all, jäid kohale.

Franco ametlik tunnustamine Inglise ja Prantsuse valitsuse poolt oli signaaliks vandenõulastele, kes andsid Hispaania vabariigile hoobi seljatagant ja loovutasid fašistidele Madriidi.

Sündmused Hispaanias ja NSV Liidu positsioon. Ainus riik, kes kaitses järjekindlalt vabariikliku Hispaania seaduslikke õigusi ja huve ning võitles visalt sõjalise interventsiooni lõpetamise eest, oli Nõukogude Liit. NSV Liidu valitsus ühines mittevahelesegamiskokkuleppega, olles arvamusel, et kui kõik osalised sellest hoolikalt kinni peavad, siis tõkestab see interventide tegevust. Kuid Londonis asuv Mittevahelesegamise Komitee oli võimetu midagi tegema kokkuleppe arvukate rikkumiste vastu. Seepärast teatas Nõukogude valitsus juba 1936. aasta oktoobris, et ta ei saa end pidada mittevahelesegamiskokkuleppega suuremal määral seotuks kui kes tahes ülejäänud kokkuleppeosaline.

Sellest ajast peale hakkas NSV Liit taotlema, et seaduslikule Hispaania valitsusele antaks vabadus osta välismaalt relvi. Nõukogude Liit varustas vabariiklikku Hispaaniat relvadega ja võimaldas talle 85 miljonit dollarit krediiti. NSV Liit andis hispaania rahvale suurt abi tema kangelaslikus võitluses fašismi vastu. Kuid blokaadi tugevdamine vabariigi suhtes muutis Hispaania abistamise üha raskemaks.

NSV Liidu võitlus hispaania rahva kaitseks koondas Nõukogudemaa ümber kõik rahuarmastavad jõud ning innustas neid aktiivsele tegevusele sõjaohu vastu.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Kuidas vallutas fašistlik Itaalia Etioopia? Jälgige sõjategevuse käiku kaardil.
2. Missuguseid eesmärke taotlesid Saksamaa ja Itaalia relvastatud interventsiooniga Hispaanias?
3. Mispärast ajasid Inglise, Prantsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsus interventidele kaasaaitamise poliitikat?
4. Käesoleva paragrahvi ja paragrahvi «Hispaania» (vt. õpikut X klassile «Uusim aeg (1917—1939)») teksti põhjal leidke fakte, kuidas Nõukogude Liit toetas hispaania rahva kangelaslikku võitlust, ja andke hinnang NSV Liidu positsioonile.

§ 20. BERLIINI-ROOMA-TOKIO AGRESSIIVSE BLOKI MOODUSTAMINE JA FAŠISTLIKU AGRESSIOONI TUGEVNEMINE.

Fašistlike riikide bloki moodustamine. Saksamaa ja Itaalia sõjaline ning poliitiline koostöö interventsiooni ajal Hispaanias kiirendas fašistlike riikide bloki moodustamist. 1936. aasta oktoobris kirjutati alla Saksa-Itaalia kokkuleppele ühise tegutsemise kohta rahvusvahelise poliitika peamistes küsimustes ning mõjusfääride kindlaksmääramise kohta Kesk- ja Kagu-Euroopas.

Samal ajal toimus Saksamaa ja Jaapani lähenemine, kes olid samuti huvitatud koostööst agressiivsete plaanide teostamisel. **1936. aasta novembris** sõlmisid Saksamaa ja Jaapan niinimetatud Kominterni-vastase pakti, millega aasta pärast ühines Itaalia. Fašistlikud riigid kohustusid üksteist informeerima Kominterni tegevusest ja üheskoos võitlema tema vastu. Salajases lisas sisaldus kohustus mitte sõlmida NSV Liiduga poliitilisi kokkuleppeid, mis on paktiga vastuolus, ja anda vastastikust abi sõja korral Nõukogude Liidu vastu.

Berliini-Rooma-Tokio agressiivne blokk moodustati «rahvusvahelise kommunismi» vastase võitluse lipu all. Tegelikult aga tekkis fašistlik koalitsioon eesmärgiga päästa valla sõda maailma ümberjaotamise eest Saksamaa, Itaalia ja Jaapani monopolide huvides. Bloki teravik oli suunatud mitte ainult NSV Liidu, vaid ka Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa vastu. Peaosa fašistlikus koalitsioonis mängis hitlerlik Saksamaa.

Pärast Kominterni-vastase pakti sõlmimist suurenes fašistlike riikide agressiivsus veelgi. 1937. aasta juulis tungis Jaapan Põhja-Hiinasse ja alustas laiaulatuslikku pealetungi sisemaa suunas. Jaapani tegevus ähvardas Ameerika ja Inglise imperialismi huve Hiinas, kuid Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsus mahitasid agressiooni ega teinud midagi rahu taastamiseks Kaug-Idas. Washington ja London lootsid, et Jaapan tungib peagi Nõukogude Liidu kallale. Ameerika Ühendriikide monopolid varustasid jaapani imperialiste suure hulga metalli, lennukite ja naftasaadustega, mida oli tarvis sõja pidamiseks. Tähtsate piirkondade vallutamine Kesk-Hiinas tugevdas Jaapani positsioone ja põhjustas imperialistlike vastuolude edasist teravnemist.

Austria hõivamine fašistliku Saksamaa poolt. Fašistlikud riigid sooritasid uusi agressiooniakte ka Euroopas. Esimene neist oli Austria liidendamine Saksamaaga (Anschluss), mida tehti loosungi all ühendada kõik sakslastega asustatud alad. Enne selle sammu astumist kindlustas Hitler endale Inglise valitsuse toetuse, kelle eesotsas asus Saksamaa «rahustamise» pooldaja N. Chamberlain.

Inglismaa valitsevad ringkonnad, kes pidasid Saksamaad «Lääne bastioniks bolševismi vastu», andsid talle vabad käed Kesk- ja Ida-Euroopas.

1938. aasta märtsis tungisid Saksa fašistlikud väed **Austriasse,**

kohtamata mingit vastupanu. Austria lakkas iseseisva riigina olemast ja läks Saksa riigi koosseisu. Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid tunnustasid seda vallutust.

Nõukogude Liit mõistis otsustavalt hukka Saksamaa agressiivse tegevuse ja tegi ettepaneku kokku kutsuda rahvusvaheline konverents, et korraldada nende maade sõltumatuse kollektiivset kaitsmist, keda ähvardab agressioon. Kuid läänеriigid, kes olid asunud Hitleriga tehingute sõlmimise teele, lükkasid ka seekord NSV Liidu ettepaneku tagasi.

Müncheni tehing. Tšehhoslovakkia hõivamine hitlerliku Saksamaa poolt. Agressiooni karistamata jätmine õhutas Saksamaad uutele vallutustele. Nüüd olid hitlerlaste pilgud pööratud Tšehhoslovakkiale, millel oli soodne strateegiline asend Euroopa südames ja arenenud tööstus. Tšehhoslovakkia hõivamise ettekäändeks oli Saksamaa nõudmine, et Tšehhoslovakkia loobuks suveräänsusest Sudeedimaal, mis oli riigi lahutamatu osa ja mille territooriumil elas vähemusrahvusena sakslasi.

1938. aasta suvel kujunenud pinevas olukorras teatasid Inglise ja Prantsuse valitsus Prahasse, et nad ei hakka Tšehhoslovakkia pärast sõdima, ja nõudsid temalt kapituleerumist Hitleri ees. Ameerika Ühendriigid toetasid täielikult seda ultimaatumit.

Tšehhoslovakkia rahvas astus välja otsustava vastupanu poolt Saksa nõudlustele ja sundis valitsust tarvitusele võtma mõningaid kaitseabinõusid. Tšehhoslovakkia sõltumatuse ja rahu säilitamise eest Euroopas tõstis häält Nõukogude Liit. Ta teatas Tšehhoslovakkia valitsusele, et agressiooni tõkestamiseks on NSV Liit valmis minema kaugemale, kui oli ette nähtud Nõukogude-Tšehhoslovakkia lepingus, ja andma Tšehhoslovakkiale abi ilma Prantsusmaata, kui Tšehhoslovakkia pool niisuguse palvega esineb. Nõukogude valitsus koondas läänepiirile 30 laskur- ja 10 ratsadiviisi, ühe tankikorpuse, 3 tankibrigaadi ja 12 lennuväebrigaadi. Varsti seati lahingukorda veel 30 laskur- ja 6 ratsadiviisi ning teisi väekoondisi ja -osi.

NSV Liidu täievoliline esindaja Tšehhoslovakkias teatas 1938. aasta septembris Välisasjade Rahvakomissariaati: «Prahas toimub vapustavaid stseene. Esindus on politseiahelikust ümber piiratud. Sellest hoolimata tulevad demonstrantide hulgad politsei ilmselt kaasatundval nõusolekul esinduse juurde, saadavad delegatsioone, kes nõuavad kokkusaamist esindajaga. Rahvahulk laulab rahvushümni ja sõna otseses mõttes nutab. Lauldakse «Internatsionaali». Kõnedest ilmneb, et esimene lootus on NSV Liidu abile, kutsutakse üles kaitsele, nõutakse parlamendi kokkukutsumist, valitsuse kukutamist... Ohvitsere visatakse õhku ja neid lastakse patriootilisi kõnesid pidada. Hitler ja Chamberlain sisendavad ühesugust viha...»

Tšehhoslovakkia kodanlik valitsus, keda hirmutas rahva patriootiline liikumine, ei tahtnud mõeldagi sellele, et Tšehhoslovakkia võiks võitluses oma sõltumatuse eest toetuda NSV Liidule. Inglismaa ja Prantsusmaa tugevdasid survet, nõudes Tšehhoslovakkialt, et see võtaks vastu Saksamaa tingimused ja loobuks lepingust Nõukogude Liiduga. Läänеriigid olid mures selle pärast,

et NSV Liidu abi võib takistada hitlerlikul Saksamaal Tšehhoslovakkia hõivamist. Seepärast kiirustasid nad Nõukogude-vastase sobingu ettevalmistamisega, mis pidi toimuma Tšehhoslovakkia arvel, püüdes lasta sel sobingul paista «rahu päästmisena».

29.—30. septembril 1938. a. toimus **Münchenis** konverents, millest võtsid osa Chamberlain, Daladier, Hitler ja Mussolini. Inglismaa ja Prantsusmaa sobing fašistlike riikidega fikseeriti kokkuleppe allakirjutamisega Tšehhoslovakkia tükeldamise kohta. Sudeedimaa ja teised piiriäärsed alad loovutati Saksamaale. Tšehhoslovakkia valitsus loobus vastupanust, kuigi pärast üldmobilisatsiooni seisis 47 Saksa diviisi vastas 45 hästi relvastatud ja väljaõpetatud Tšehhoslovakkia diviisi. Tšehhoslovakkia valitsejad nõustusid Müncheni kokkuleppega, asudes rahvusliku reetmise teele.

Ameerika Ühendriigid, kes mängisid Müncheni tehingu korraldamisel kulissidetagust osa, kiitsid selle tulemused heaks.

Andes Hitlerile Tšehhoslovakkia, lootsid Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad, et ta on saanud küllaldase tasu loobumise eest agressioonist Lääne-Euroopas ja alustab nüüd kindlasti sõda NSV Liidu vastu. Imperialistlikud strateegid eksisid oma arvestustes. Müncheni tehing, mis tähistas kõrgpunkti fašistlike agressorite ergutamise ja nende Nõukogude Liidu kallale ässitamise poliitikas, äratas hitlerlastes täitmatut isu. **1939. aasta märtsis** hõivas Saksamaa **Tšehhoslovakkia** ülejäänud osa. Tšehhi- ja Määrimaa muudeti Saksa «protektoraadiks», kuna «sõltumatus» **Slovakkias** moodustati marionetlik valitsus.

Inglise-Prantsuse-Nõukogude läbirääkimised. Jõudude vahekord Euroopas muutus fašistlike riikide kasuks. Vastuolude teravnemine kahe imperialistliku rühmituse vahel lähendas lahendust sõja abil.

1939. aasta märtsis hõivas Saksamaa **Klaipeda** (Memeli) sadama, mis kuulus Leedule. Alustanud ettevalmistusi kallaletungiks Poolale, nõudis Hitler, et Saksamaale antaks Gdansk (Danzig). Aprillis okupeerisid itaalia fašistid **Albaania.**

Uued vallutused Euroopas sundisid lääneriike muutma senise Müncheni-poliitika taktikat. Selleks et saavutada teatavaid eeliseid Hitleriga kauplemisel, võtsid Inglismaa ja Prantsusmaa tarvitusele mõningaid abinõusid oma sõjalis-poliitilise olukorra kindlustamiseks. Parlamendid kinnitasid suured sõjalised eelarved. Lääneriigid lubasid mitmele Euroopa maale, sealhulgas Poolale, abi anda neile kallaletungi korral. 1939. aasta kevadel olid Inglismaa ja Prantsusmaa sunnitud alustama läbirääkimisi Nõukogude Liiduga ühise tegutsemise kohta agressorite vastu.

Nõukogude valitsus taotles kolmepoolse pakti sõlmimist vastastikuse abistamise kohta agressiooni korral ning sõjalise kokkuleppe allakirjutamist. NSV Liit pidas vajalikuks täpselt kindlaks määrata selle abi ulatus ja võtta vastu kohustused rea Ida- ja Lääne-Euroopa maade kollektiivseks kaitsmiseks, keda ähvardas fašistlik agressioon.

Reaktsioonilised ajaloolased väidavad, nagu ei oleks NSV Liit teinud küllaldasi jõupingutusi Inglismaa ja Prantsusmaaga sõjalise kokkuleppe sõlmimiseks. Ent faktid kõnelevad teist keelt. Chamberlaini ja Daladier' valitsus ei soovinud sõlmida lepingut põhimõtteil, mis oleks olnud rajatud võrdsusele ja vastastikkusele. Nad tahtsid siduda NSV Liitu niisuguste kohustustega, millest kinnipidamine oleks teda tõmmanud sõtta Saksamaaga. Seejuures oleks NSV Liit jäetud ilma kindlatest garantiidest Inglismaa ja Prantsusmaa poolt. Kui pärast pikka venitamist 1939. aasta augustis saabusid Moskvasse Inglise ja Prantsuse sõjalised missioonid, siis selgus, et neil ei olnud isegi volitusi sõjalisele konventsioonile allakirjutamiseks. Läänеriikide süü tõttu jooksid läbirääkimised ummikusse ja katkestati.

Samal ajal pidas Inglise valitsus Londonis salajasi läbirääkimisi Saksamaaga. Valmistati ette uut tehingut Hitleriga NSV Liidu ja teiste Ida-Euroopa maade arvel.

Nõukogude-Saksa mittekallaletungipakt. 1939. aasta augustiks oli NSV Liidu rahvusvaheline olukord väga tõsiseks muutunud. Saksamaa valmistus kallaletungiks Poolale. Sagenesid jaapani militaristide provokatsioonid. Nad üritasid sõjalisi avantüüre NSV Liidu piiril Kaug-Idas (vt. «NSV Liidu ajalugu. Sotsialismiajastu. Õpik XI klassile». Tallinn 1973 [1], § 2). *Nõukogude Liitu varitses oht, et ta satub rahvusvahelisse isolatsiooni ja tõmmatakse sõtta nii läänes kui ka idas.*

Sel ajal tegi Saksamaa Nõukogude valitsusele ettepaneku kirjutada alla mittekallaletungipakt 10 aastaks. Saksamaa ettepaneku vastuvõtmine võimaldas vältida sõda kahel rindel ebasoodsates tingimustes ning võita aega riigi kaitse tugevdamiseks. Leping andis võimaluse ära hoida imperialistlike riikide kavatsetava ühtse Nõukogude-vastase rinde moodustamist.

Nõukogude Liit võttis Saksa ettepaneku vastu ja **23. augustil 1939. a.** kirjutati mittekallaletungipaktile alla. NSV Liitu sundis seda sammu astuma lääneriikide sõnamurdlik poliitika. Nõukogude valitsus mõistis, et Hitler ei ole loobunud oma plaanidest alustada sõda NSV Liidu vastu ja et tema ettepanek on fašistliku ladviku uus manööver. Ajalugu kinnitas tehtud otsuse õigsust. Münhenlastel ei läinud korda tõugata Nõukogude Liitu sõtta fašistlike riikide vastu, ise aga kõrvaltvaatajaiks jääda.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Kuidas ja missuguse eesmärgiga loodi fašistlike agressorite blokk?
2. Milles seisab Müncheni tehingu olemus?
3. Millega seletada Inglise-Prantsuse-Nõukogude läbirääkimiste nurjumist 1939. aastal?
4. Missugune tähtsus oli Nõukogude-Saksa mittekallaletungilepingul?
5. Mispärast ei õnnestunud rahuarmastavatel jõududel Teist maailmasõda ära hoida?

[1] Edaspidi — NSV Liidu ajaloo õpik XI klassile.

IV PEATÜKK.

TEINE MAAILMASÕDA.

§ 21. TEISE MAAILMASÕJA ALGUS.

Teise maailmasõja põhjused. *Teise maailmasõja sünnitas imperialism.* Kõige suurema kasumi tagaajamine oli imperialiste ka varem tõuganud röövsõdadele. Imperialistlikud suurriigid püüdsid haarata võõraid territooriume, orjastada teiste maade rahvaid ja kehtestada oma võimu kogu maailmas. Imperialistlike kiskjate võitlus maailmavalitsemise pärast muutus eriti pingeliseks selle tõttu, et kapitalistlike maade majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtlus järjest suurenes. Riigid, kellel oli vähem kolooniaid, tooraineallikaid ja müügiturge, astusid konkurentsivõitlusse suurriikidega, kellel olid laialdased kolooniad ja mõjusfäärid. Mahajäänud maad jõudsid järele enamarenenutele ning nõudsid endale «kohta päikese all».

Esimese maailmasõja tagajärjel toimunud maailma ümberjaotamine vastas ainult võitnud suurriikide huvidele. See kandis endas uue ülemaailmse konflikti ja maailma uue ümberjaotamise idu.

30-ndatel aastatel kujunes välja kaks imperialistlikku rühmitust, kes pretendeerisid maailmavalitsemisele. Ühte neist kuulusid hitlerlik Saksamaa, fašistlik Itaalia ja militaristlik Jaapan. Fašistliku bloki maad pidasid ennast jaotamisel ilmajäetuiks ja asusid esimestena maailma ümber jaotama relvade abil. Agressorid haudusid plaane paljude rahvaste orjastamiseks ja füüsiliseks hävitamiseks. Saksa ja Jaapani imperialistid tahtsid hävitada Nõukogude Liidu ja jaotada omavahel tema territooriumi, nõukogude inimesed aga muuta orjadeks. Saksa fašism oli maailma imperialismi kõige röövellikum osa.

Fašistliku koalitsiooni vastas seisis teine imperalistlik rühmitus, kuhu kuulusid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid. Need Esimeses maailmasõjas võitjaks tulnud maad tahtsid säilitada kättevõidetud positsioone ja oma konkurente uuesti nõrgestada.

Mõlemad rühmitused taotlesid maailmavalitsemist. Sellel teel oli neile takistuseks Nõukogude Liit. *Maailma arenemise põhiliseks vastuoluks jäi vastuolu sotsialismi ja kapitalismi vahel.* Reaktsioonilised jõud valmistasid ette kõigi imperialistlike riikide sõda NSV Liidu vastu. Ent kahe imperialistliku rühmituse vahel valitsesid sügavad lahkhelid, mis takistasid neid korraldamast ühist kallaletungi Nõukogudemaale. Pealegi avaldasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide rahvahulgad survet oma maa valitsusele, nõudes neilt otsustava vastulöögi andmist fašismile. Kasutades oskuslikult imperialistidevahelisi vastuolusid,

takistas NSV Liit mõlema rühmituse vahel Nõukogude-vastase kokkuleppe sõlmimist. Hitlerlased jõudsid järeldusele, et võit läänes osutub palju kergemaks kui idas. Nad püüdsid kindlustada tagalat, mobiliseerida kõiki Euroopa Nõukogude-vastaseid jõude ja ressursse, et edaspidi paisata need NSV Liidu vastu.

Teine maailmasõda sai alguse kahe imperialistliku koalitsiooni relvastatud kokkupõrkest. See oli imperialistlik sõda. Sõja vallandas fašistlike riikide agressiivne blokk eesotsas hitlerliku Saksamaaga. Fašistlike suurriikide poolt oli see algusest kuni lõpuni ebaõiglane vallutussõda.

Hitlerliku Saksamaa kallaletung Poolale. «Kummaline sõda» Lääne-Euroopas. 1. septembril 1939. a. tungisid Saksa fašistlikud väed **Poolasse.** Inglismaa ja Prantsusmaa, kes olid lubanud Poolale abi, kuulutasid 3. septembril Saksamaale sõja. Vastuseks ütles Hitler: «See ei tähenda veel seda, et nad sõdima hakkavad.» Ja tõepoolest reetsid Inglismaa ja Prantsusmaa niisamuti Poola, nagu nad varem olid reetnud Tšehhoslovakkia. 115 Prantsuse ja Inglise diviisi seisid tegevuseta, kuna nende vastas oli rindel ainult 23 Saksa diviisi. Lääne suurriikide valitsevad ringkonnad lootsid, et pärast Poola purustamist läheb Saksamaa Nõukogude Liidu kallale.

Pärast hitlerlaste sissetungi põgenesid Poola valitsus ja sõjaväe juhtkond häbiväärselt välismaale, jättes rahva saatuse hooleks. Paljud väeosad, samuti Varssavi ja teiste linnade elanikud võitlesid kangelaslikult vaenlase vastu. Kuid jõudude ülekaal oli hitlerlaste poolel. Kommunistide ümber koondunud töölised olid Poolamaa kaitsjate esiridades. Ligi kolm nädalat kulus fašistlikel vägedel, et desorganiseeritud Poola armee vastupanu maha suruda ja riigi suurem osa okupeerida.

Hitlerlaste liikumine ida suunas ohustas mitte ainult NSV Liitu, vaid tähendas ka Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa elanike orjusse langemist. Silmas pidades niisugust perspektiivi ja nende alade vägivaldset ebaseaduslikku liitmist Poola koosseisu 1920. aastal, võttis Nõukogude Liit läänеukrainlaste ja läänevalgevenelaste elu ning vara oma kaitse alla (vt. NSV Liidu ajaloo õpik XI klassile, § 3).

Kui algas sõda Euroopas, teatasid Ameerika Ühendriigid oma neutraliteedist. Ameerika monopolistid lootsid, et sõda aitab riigi majanduse kriisist välja ja et sõdivate riikide sõjalised tellimused toovad töösturitele ja pankuritele tohutu suuri kasumeid.

Pärast Poola lüüasaamist lootsid Inglismaa ja Prantsusmaa ikka veel kokkuleppele Hitleriga, et suunata fašistlikku agressiooni NSV Liidu vastu. Nad provotseerisid soome reaktsionääre Nõukogude-vastasele avantüürile. Kuid Soome vägede lüüasaamine ja rahulepingu sõlmimine NSV Liidu ja Soome vahel 1940. aasta märtsis ajasid nurja plaanid korraldada rahvusvahelise imperialismi «suur sõda» Nõukogude Liidu vastu (vt. NSV Liidu ajaloo õpik XI klassile, § 3).

Seitsme kuu jooksul ei toimunud Läänerindel mingisugust lahingutegevust. Sõda nimetati irooniliselt «kummaliseks sõjaks». Inglismaa ja Prantsusmaa ressursid ületasid Saksamaa sõjamajandusliku potentsiaali, sest Saksamaa ei olnud sel ajal veel võimeline pidama pikaajalist sõda. Kuid Inglismaa ja Prantsusmaa valitsus, kes jätkasid endist Müncheni-kurssi, andsid Hitlerile mõista, et talle on jäetud idas tegevusvabadus. Selle asemel et võidelda Saksamaaga, alustasid Prantsusmaa valitsevad ringkonnad sõjakäiku oma maa progressiivsete jõudude vastu. Kommunistliku Partei tegevus keelati ja ta oli sunnitud põranda alla minema.

Kasutades liitlaste tegevusetust, valmistus Saksamaa sel ajal intensiivselt pealetungiks Läänerindel.

Fašistliku Saksamaa pealetung läänes. Prantsusmaa kapituleerumine. 1940. aasta aprillis tungisid hitlerlased ootamatult **Taani** ja **Norrasse** ning okupeerisid need maad kiiresti. Taani armee ei osutanud vastupanu, sest kuningas ja valitsus käskisid sõjaväel relvad maha panna. Norra patrioodid panid mehiselt vastu ja sundisid saksa fašistlikke vallutajaid kandma kaotusi. Kuid juunikuu alguses oli Norra armee vastupanu murtud. Sellele aitas tunduval määral kaasa «viies kolonn», kuhu kuulusid kohalikud fašistid.

Fašistliku agressiooni suundumine läände tähistas Münchenipoliitika täielikku läbikukkumist. Rahva pahameele tõttu oli Inglismaa münhenlaste peamees N. Chamberlain sunnitud lahkuma. Uut valitsust juhtis Konservatiivse Partei paindlikum tegelane Winston Churchill, kes sai aru, milline hädaoht ripub Inglismaa kohal.

W. Churchill (1874—1965) pärines Marlborough' hertsogite aristokraatsest perekonnast, võttis osa koloniaalsõdadest, vahetas kaks korda poliitilist parteid, minnes konservatiivide juurest liberaalide juurde ja jälle tagasi. Churchill, keda V. I. Lenin nimetas «Nõukogude Venemaa kõige suuremaks vihameheks», oli rahvaste sotsiaalse ja rahvusliku vabanemise visa vaenlane ning kapitalismi kirglik kaitsja.

Maikuus anastasid Saksa fašistlikud väed **Hollandi, Belgia** ja **Luksemburgi.** Möödudes põhja poolt Maginot' kaitseliinist, mille prantslased olid ehitanud piki Saksamaa piiri, murdsid hitlerlased rindest läbi ja suundusid rannikule. Inglise väed ja osa Prantsuse vägesid, kokku umbes 340 000 meest, suruti **Dunkerque**'i juures peaaegu merre. Jättes maha sõjatehnika, varustuse ja relvastuse, evakueerusid nad Briti saartele. Dunkerque'i «ime» on seletatav sellega, et Hitler keelas oma kindralitel inglaste purustamise, soovides sõlmida Inglise valitsusega kokkuleppe ja tungida Inglismaa toetusel kallale NSV Liidule. Just 1940. aasta mai lõpul tekkisid võimalused kokku leppida järjekordse löögi andmiseks Nõukogude Liidule.

5. juunil alustasid hitlerlikud väed pealetungi lõunas, ähvardades Pariisi. Prantsuse rahvas ja armee olid täiesti kindlameel-

selt valmis vaenlasega võitlusse astuma. Kommunistid nõudsid maakaitseväe moodustamist ja rahvasõja alustamist vabaduse ja rahvusliku sõltumatuse eest. *Kuid töösturite ja pankurite valitsus reetis Prantsusmaa rahvuslikud huvid.* Ta kartis relvastada töörahvast võitluseks vallutajatega, eelistas loobuda igasugusest vastupanust fašistidele ja põgenes pealinnast. Pariis, mis oli kuulutatud «lahtiseks linnaks», loovutati hitlerlastele ilma lahinguta. Valitsevate ringkondade lüüasaamispoliitika mõjus armeele demoraliseerivalt.

Uue valitsuse etteotsa sai prantsuse fašistide üks juhte marssal Pétain. **22. juunil 1940. a.** kirjutati **Compiègne'i metsas** alla Prantsusmaa kapitulatsiooni aktile. Et Prantsusmaad alandada, sundisid hitlerlased tema esindajaid sellele häbiväärsele aktile alla kirjutama sellessamas vagunis, kus marssal Foch oli 1918. aastal dikteerinud vaherahutingimused Saksa delegatsioonile. Suurem osa Prantsusmaast oli okupeeritud. Maa lõunapoolses, okupeerimata osas kehtestati Pétaini marionettvalitsuse sõjalis-fašistlik režiim. Pétaini valitsus asus kuurordilinnas **Vichy.**

Ainult üksikud kodanluse ja kõrgemate sõjaväelaste esindajad astusid välja kapitulantide vastu. Nende hulgas oli kindral Charles de Gaulle (1890—1970). Vastuseks tema pöördumisele Londonist prantsuse sõjaväelaste poole, kes asusid väljaspool kodumaad, ühinesid paljud patrioodid liikumisega «Vaba Prantsusmaa», et võidelda kodumaa rahvusliku taassünni eest.

Lääne-Euroopa vallutamine hitlerlaste poolt tekitas Ameerika Ühendriikides rahutust. Ameerika valitsus asus ellu viima sõjaliste ehituste suurt programmi ja suurendama relvastatud jõude. Algas töö aatomipommi loomiseks. Juba 1939. aasta sügisel tühistati neutraliteediseadus ning sõdivad riigid võisid Ameerika Ühendriikidelt osta relvastust ja sõjamaterjale, kui nad tasuvad selle eest sularahas ning veavad selle oma laevadega ära. Võtmata osa sõjast, andsid Ameerika Ühendriigid Inglismaale järjest suuremat sõjamajanduslikku abi. 1941. aasta märtsis võttis Ameerika Ühendriikide kongress vastu seaduse *lend-lease*'i, s. t. relvastuse ja sõjamaterjalide laenuks või rendile andmise kohta nendele maadele, kelle kaitsmine agressiooni vastu oli Ameerika Ühendriikidele eluliselt tähtis. See tähendas, et Ameerika Ühendriigid tahtsid oma julgeolekut kindlustada eelkõige Inglismaa ja samuti teiste sõdivate maade jõupingutustega, kes said Ameerika relvastust ja sõjamaterjali.

Sõda Aafrikas ja Vahemere basseinis. 1940. a. juunis astus sõtta Itaalia. Tema väed alustasid septembris pealetungi Põhja-Aafrikas. Nad liikusid ida suunas, selleks et hõivata Egiptus ja kehtestada kontroll Suessi kanali üle. Itaalia armee laiendas ka okupatsioonitsooni Ida-Aafrikas. Kuid vallutajate peremehetsemine selles piirkonnas oli lühiajaline. Inglise vägede pealetungi tagajärjel kaotas Itaalia peagi kõik oma valdused Ida-Aafrikas.

Saanud abivägesid, ajasid inglased vallutajad Egiptusest välja ja puhastasid neist seejärel Kürenaika. Siis tulid itaallastest liitlastele appi Saksa väed. 1941. aasta kevadel alustasid fašistid pealetungi Liibüas, vallutasid Bengasi ja piirasid sisse Tobruki. Ent nende edasiliikumine Egpituse piiridesse oli seisma pandud. Hitlerlastel ei olnud reserve pealetungioperatsioonideks Aafrika kontinendil, sest nad koondasid kõik oma jõud sõjaks Nõukogude Liidu vastu.

Hitlerliku Saksamaa valmistumine sõjaks NSV Liidu vastu. Fašistlik agressioon Balkanil. Pärast Prantsusmaa purustamist oli kogu fašistliku Saksamaa poliitika allutatud ettevalmistustele kallaletungiks NSV Liidule. Füüreri käsul töötas Saksa Kindralstaap välja niinimetatud «Barbarossa plaani». Selles oli ette nähtud välksõda ning Nõukogude Liidu purustamine 1,5—2 kuu jooksul.

Varjates agressiooni ettevalmistamist NSV Liidu vastu, alustasid fašistid Inglise linnade barbaarset pommitamist õhust. Saksa ülemjuhatus muutis korduvalt Briti saartele tungimise tähtpäeva ning loobus seejärel dessandioperatsioonist määramata ajaks. Hitler jõudis järeldusele, et võidu korral NSV Liidu üle saab Inglismaa põlvili suruda ilma suuremate jõupingutusteta. Sündmuste käik näitas, et otsustavaks jõuks, kes päästis Inglismaa fašistlikust orjastamisest, oli Nõukogude Liit.

Valmistudes NSV Liidule kallale tungima, kehtestas hitlerlik Saksamaa oma kontrolli Kagu-Euroopa maade üle.

1940. aasta oktoobris jõudsid Saksa väed **Rumeeniasse,** kus kehtestati kindral Antonescu fašistlik diktatuur. Natsid alistasid **Ungari,** kus valitses fašistliku diktaatori Horthy režiim.

1941. aasta märtsis viisid hitlerlased oma väed **Bulgaariasse,** liites selle oma agressiivse blokiga.

1941. aasta aprillis okupeeriti ja tükeldati **Jugoslaavia** ning **Kreeka.** Kagu-Euroopa maad muudeti vägivaldselt platsdarmiks, kust kallale tungida NSV Liidule.

Teise maailmasõja iseloomu järkjärguline muutumine. Fašistide poolt okupeeritud maades valitses verine terror. Hitlerlased hävitasid rahvaste rahvusliku sõltumatuse. Et rahvahulki hirmutada, kehtestasid fašistid pantvangide süsteemi. Elanike mittealistumise või partisanide ilmumise korral heitsid hitlerlased vanglasse ja tapsid tuhandeid inimesi.

Okupeeritud Euroopa kattus surmalaagrite võrguga. Ainult ühes niisuguses laagris — **Oświęcimis** (Poolas) — hävitati sõja-aastail üle 4 miljoni inimese.

Hitlerlased seadsid sisse sunniviisilise töö. Nad sundisid töölisi kerjusliku tasu eest okupantide heaks töötama. Miljonid inimesed saadeti vägivaldselt tööle Saksamaale. Hitlerlased röövisid okupeeritud maid, vedades välja tohutul hulgal toor- ja toiduaineid.

Ent fašistidel ei õnnestunud lämmatada rahvaste püüet vabadusele ja sõltumatusele. Rahvahulgad tõusid õiglasele vabadusvõitlusele vihatud vallutajate vastu. Tšehhoslovakkias, Poolas, Prantsusmaal, Jugoslaavias, Albaanias ja teistes orjastatud maades algas *vastupanuliikumine* (vt. dokumenti).

Antifašistlikku võitlust organiseerisid kõikjal kommunistid. Nende juhtimisel teostasid patrioodid diversioone, tungisid kallale okupantidele, moodustasid partisanisalku. Töölised korraldasid streike, saboteerisid sakslaste käskude täitmist.

Kangelasteo sooritas 1941. aasta maikuus kreeka rahva mehine poeg Manolis G l e z o s. Eluga riskeerides rebis 19-aastane patrioot Ateena Akropolilt fašistliku haakristilipu. Sellest hetkest hakkas Kreekas arenema laialdane vastupanuliikumine.

Teise maailmasõja tekkimisest peale ilmnesid sõjas õiglase vabastussõja elemendid ja tendentsid, mis kasvasid ja arenesid, eriti 1940. aasta teisest poolest alates. Hitlerliku bloki vastastele riikidele muutus sõda järjest antifašistlikumaks. Lääne suurriikide võitlus agressorite vastu hakkas ühte sulama Euroopa ja Aasia orjastatud rahvaste õiglase võitlusega rahvusliku sõltumatuse, vabaduse ja demokraatia eest.

1941. aasta kevadel oli peaaegu kogu Euroopa mander hitlerlaste poolt vallutatud. Saksa agressorite käsutuses olid enamiku Euroopa maade tohutu suured materiaalsed ja inimressursid. Nõukogude Liitu ähvardas fašistliku sissetungi otsene oht.

DOKUMENT.

Prantsusmaa Kommunistliku Partei üleskutse vastupanule.

(Prantsuse Kommunistliku Partei Keskkomitee manifestist prantsuse rahvale 10. juulil 1940. a.)

Prantsusmaa sai tunda kaotust, okupatsiooni, alandust. Verest nõretav Prantsusmaa tahab elada vabana ja sõltumatuna. Iialgi ei saa orjarahvast niisugusest suurest rahvast nagu meie. Prantsusmaa ei muutu mingiks asumaaks. Kuulsusrikka minevikuga Prantsusmaa ei lasku põlvili käputäie teenrite ees, kes on valmis igasuguseks mustaks tööks. Prantsusmaad ei päästa lüüasaanud kindralid, aferistid ega end häbistanud politikaanid. Rahvale on pandud rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise suured lootused. Prantsusmaa vabaduse, sõltumatuse ja taassünni rinne saab koonduda ainult tulihingelise ja üllameelse töölisklassi ümber, kes on täis usku ja vaprust. (Maurice T h o r e z. Rahva poeg. Moskva 1951, lk. 143 — prantsuse keeles.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Mispärast puhkes Teine maailmasõda?
2. Missugused olid Prantsusmaa kapitulatsiooni põhjused?
3. Kuidas toimus hitlerliku Saksamaa kallaletungi ettevalmistamine NSV Liidule?
4. Milles avaldus Teise maailmasõja iseloomu muutumine?
5. Jälgige kaardil fašistlikku agressiooni Euroopas sõja esimesel perioodil.
6. Määrake dokumendi ja õpiku teksti põhjal kommunistide osa võitluse organiseerimisel fašistlike okupantide vastu.

§ 22. HITLERLIKU SAKSAMAA AGRESSIOON NÕUKOGUDE LIIDU VASTU. ANTIFAŠISTLIKU KOALITSIOONI MOODUSTAMINE.

Fašistliku Saksamaa kallaletung NSV Liidule. Rikkudes sõnamurdlikult mittekallaletungilepingut, tungis hitlerlik Saksamaa **22. juunil 1941. a.** sõda kuulutamata kallale Nõukogude Liidule. Saksamaa poolel astusid välja Itaalia, Soome, Ungari ja Rumeenia. Aktiivset abi andis hitlerlastele frankistlik Hispaania, kes saatis Nõukogude-Saksa rindele niinimetatud «Sinise diviisi». Bulgaaria monarhistlik-fašistlik valitsus, kartes rahva meelepaha, ei riskinud Nõukogude Liidule avalikult sõda kuulutada, kuigi abistas Saksamaad igati.

Fašistlikud agressorid seadsid endale ülesande hävitada Nõukogude riik, haarata tema rikkused, muuta nõukogude inimesed saksa kapitalistide ja mõisnike orjadeks. Punaarmee, kes võttis enda kanda tohutu jõuga löögi, avaldas hitlerlikele hordidele kangelaslikku vastupanu. Kuid sõja esimestel kuudel olid Nõukogude väed vaenlase ülekaalukate jõudude surve all sunnitud taanduma (vt. NSV Liidu ajaloo õpik XI klassile, § 5).

Nõukogude Liit pidas õiglast vabadussõda, isamaasõda. Juba sõja algusperiood näitas, et Hitleri avantüür on määratud läbikukkumisele. NSV Liidu võidu Suures Isamaasõjas oli ette valmistanud sotsialismi ülesehitamine Nõukogudemaal, võimsa materiaal-tehnilise baasi olemasolu, rahva koondumine Kommunistliku Partei ümber ja tema kindel otsus kaitsta Oktoobrirevolutsiooni saavutusi. *Pärast Saksamaa kallaletungi NSV Liidule omandas Teine maailmasõda hitlerliku bloki vastaste jaoks lõplikult ja täiel määral antifašistliku, vabastusliku iseloomu.*

Antifašistliku koalitsiooni kujunemise algus. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa äärmised reaktsioonilised ringkonnad tervitasid varjamatu rõõmuga Saksa fašistlike vägede röövellikku sissetungi Nõukogude Liitu. Nad arvestasid, et sõja tagajärjel jookseb NSV Liit verest tühjaks ja langeb sõltuvusse Lääne suurriikidest. Päev pärast Saksamaa kallaletungi Nõukogude Liidule ütles üks ameerika reaktsionääre, senaator (hiljem Ameerika Ühendriikide president) H. Truman: «Kui me näeme, et võidab Saksamaa, siis tuleb meil aidata Venemaad, kui aga võidab Venemaa, siis tuleb meil aidata Saksamaad, ja las nad tapavad võimalikult rohkem.»

Teisiti suhtusid Nõukogude Liidu vastasesse agressiooni laiad rahvahulgad. Nad nägid NSV Liidus jõudu, kes suudab purustada hitlerliku Saksamaa sõjamasina ja päästa maailma tsivilisatsiooni fašistlike barbarite käest. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja teiste kapitalistlike maade rahvad esinesid nõudmisega abistada Nõukogude Liitu.

Ettenägelikumad poliitikategelased inglise ja ameerika kodanluse hulgast mõistsid, et koostöö NSV Liiduga on möödapääsmatu nende endi huvides. Nad veendusid, et fašistlikud agressorid

ähvardavad Briti impeeriumi eksisteerimist ja Ameerika Ühendriikide julgeolekut (vt. dokumente 1 ja 2). 1941. aasta juulis sõlmisid NSV Liit ja Inglismaa kokkuleppe ühise tegevuse kohta sõjas Saksamaa vastu. Kolme suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa Moskva konverentsil, mis toimus 29. septembrist kuni 1. oktoobrini 1941. a., võeti vastu otsus Inglise-Ameerika relvastuse ja strateegiliste materjalide hangete kohta Nõukogude Liidule lähemaks 9 kuuks. NSV Liit võttis omakorda kohustuse anda Ameerika Ühendriikidele ja Inglismaale toorainet sõjatööstuse jaoks. Peagi andis Ameerika Ühendriikide valitsus Nõukogude Liidule 1 miljardi dollari suuruse laenu ja laiendas NSV Liidule *lend-lease*'i seaduse kehtivust.

Nii pandi 1941. a. alused antifašistliku koalitsiooni moodustamisele. Kuid liitlaste relva- ja sõjamaterjalide saadetised Nõukogude Liidule olid ebaregulaarsed ning saabusid ebaühtlaste ajavahemikkude järel ning ei omanud esimesel sõja-aastal NSV Liidu jaoks praktilist tähtsust.

Sõja algus Vaiksel ookeanil. 1941. aasta lõpuks laienes sõjategevus Vaikse ookeani basseini. Jaapan oli juba suvel okupeerinud Indo-Hiina (Prantsusmaa asumaa). Jaapan tegi ettevalmistusi Indoneesia (Hollandi asumaa) ning Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa Vaikse ookeani valduste haaramiseks. Samal ajal pidas Jaapani valitsus läbirääkimisi Ameerika Ühendriikide valitsusega Jaapani-Ameerika suhete reguleerimise üle. Nende läbirääkimiste eesmärk oli uinutada Ameerika Ühendriikide valvsust ja võita aega ootamatu löögi ettevalmistamiseks Ameerika mereväebaasidele. *Jaapani valitsevad ringkonnad teadsid, et Ameerika Ühendriikide imperialistid on veendunud, et Jaapani relvastatud jõud tungivad kindlasti kallale NSV Liidule, ning nad ei valmistunud agressioonile vastulööki andma.* Jaapani militaristid lähtusid sellest, et olukord agressiooniks NSV Liidu vastu oli vähem soodne kui Vaiksel ookeanil. Jaapani kõrgem sõjalis-poliitiline juhtkond plaanitses algul anastada Inglismaa, Ameerika ja Hollandi valduste majanduslikud ressursid Kagu-Aasias ja Vaiksel ookeanil ning seejärel söösta kallale Nõukogude Liidule, kes selleks ajaks pidi nende arvestust mööda sõjas hitlerliku Saksamaa vastu olema jõuetuks muutunud.

1941. a. 7. detsembri hommikul andis emalaevadel baseeruv Jaapani lennuvägi ootamatu koondlöögi Ameerika Ühendriikide suurimale mereväebaasile **Pearl Harborile** (Havai saartel). Ameerika Ühendriikide kõrgem ülemjuhatus ei olnud relvastatud jõude agressori löögi tagasitõrjumiseks ette valmistanud. See läks Ameerika mereväele kalliks maksma. Reidil seisvast kaheksast lahingulaevast uputati neli ning neli sai vigastada. Rivist langes välja 18 sõjalaeva. Peaaegu samaaegselt uputasid jaapanlased Lõuna-Hiina meres mitu Inglise sõjalaeva.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa positsioonid Vaiksel ookeanil olid nõrgestatud. Jaapani agressorid alustasid ulatuslikku

pealetungi Kagu-Aasias. 1942. aasta maikuuks oli Jaapan anastanud Malai, Birma, Indoneesia saared ja Filipiinid. Jaapani vägede kätte läksid suurimad Inglise mereväebaasid Singapur ja Hongkong. Nad okupeerisid palju Inglismaale ja Ameerika Ühendriikidele kuuluvaid Vaikse ookeani saari, tungisid Edela-Hiinasse ja Ida-Indiasse. Poole aasta jooksul haaras Jaapan tohutu, 3,8 miljoni ruutkilomeetri suuruse territooriumi 150 miljoni elanikuga, olles ise kandnud tähtsusetuid kaotusi.

Jaapani järel kuulutasid Ameerika Ühendriikidele sõja Saksamaa ja Itaalia. Sõjategevuse piirkond laienes tunduvalt. Ameerika Ühendriikide sõttaastumine tugevdas antifašistliku koalitsiooni jõudu.

Antifašistliku koalitsiooni moodustamine. 1941. aasta detsembris andis Punaarmee Saksa fašistlikele vägedele **Moskva** all võimsa löögi (vt. NSV Liidu ajaloo õpik XI klassile, § 8). Hitlerlik välksõja plaan aeti nurja. Kogu maailm veendus selles, et NSV Liit on võimeline agressoreid purustama. *Saksa vägede purustamine lahingus Moskva all oli Saksa armee esimene suur lüüasaamine Teises maailmasõjas.* Punaarmee võit innustas orjastatud rahvaid aktiivselt võitlema fašistlike vallutajate vastu. Jaapan oli sunnitud loobuma kallaletungist NSV Liidule.

Võit Moskva all aitas kaasa antifašistliku koalitsiooni lõplikule moodustamisele. 1. jaanuaril 1942. a. kirjutasid 26 riiki, nende hulgas NSV Liit, Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa, Washingtonis alla Ühinenud Rahvaste Deklaratsioonile. Nad kohustusid kasutama oma ressursse võitluseks agressorite vastu, arendama sõjalist koostööd ja mitte sõlmima separaatrahu. **26. mail 1942. a.** kirjutati Londonis alla Inglise-Nõukogude lepingule liidu kohta sõjas hitlerliku Saksamaa ja tema kaasosaliste vastu Euroopas. Leping nägi samuti ette koostööd ja vastastikuse abi andmist pärast sõda. 1942. a. mais-juunis toimusid Washingtonis Nõukogude-Ameerika läbirääkimised, mis lõppesid **11. juunil** kokkuleppele allakirjutamisega. Mõlemad pooled kohustusid teineteisele kaitsematerjale ja informatsiooni andma ning omavahel kaubandust ja majanduslikku koostööd arendama.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsus pidasid antifašistliku koalitsiooni moodustamisel silmas oma imperialistlikke eesmärke. Kuid koalitsiooni moodustamine oli Nõukogude välispoliitika suur edusamm, imperialistlike riikide vaheliste sügavate vastuolude ärakasutamise kohta käivate Lenini näpunäidete oskusliku ellurakendamise tulemus. Koalitsioon tekkis mitte ainult suurriikidevahelise kokkuleppe tulemusel. Selle moodustamist oli ette valmistanud massiline antifašistlik võitlus, millest võttis osa palju miljoneid inimesi, eelkõige kommuniste. Suur tähtsus oli Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide rahvahulkade survel oma maa valitsusele.

Vabadustarmastavate rahvaste ühtse antifašistliku rinde kõige tähtsam ja juhtiv jõud oli Nõukogude Liit. Peamine raskus võit-

luses fašistlike vägedega lasus nõukogude rahva ja tema relvastatud jõudude õlgadel (vt. dokumente 2 ja 3).

Erinevus tähtsamate antifašistlikust koalitsioonist osavõtjate eesmärkides. Antifašistlikust koalitsioonist osavõtjate vahel valitsesid sõja eesmärkide ja maailma sõjajärgse korralduse programmi suhtes suured erinevused. NSV Liit nägi sõja eesmärki fašismi purustamises, orjastatud rahvaste vabastamises, demokraatlike vabaduste taastamises ja tingimuste loomises püsivaks rahuks.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa imperialistid pidasid sõja peamiseks eesmärgiks Saksamaa ja Jaapani kui oma peamiste konkurentide purustamist ning oma maailmavalitsemise kehtestamist. Samal ajal *püüdsid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa reaktsioonilised ringkonnad säilitada Saksamaad ja Jaapanit kui sõjalist jõudu võitluseks NSV Liidu vastu.*

Nõukogude Liit pidas rangelt kinni endale võetud liitlaskohustustest. Ent Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa rikkusid neid kohustusi jämedalt. Nõukogude-Inglise ja Nõukogude-Ameerika läbirääkimiste käigus saavutati kokkulepe, et 1942. aastal avataks Euroopas *teine rinne*. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa käsutuses olid suured relvastatud jõud ja võimas sõjamajanduslik baas lahingutegevuseks Euroopas, seda enam et ligi 70% Saksa armeest oli koondatud Idarindele (vt. tabelit peatüki lõpus). Kuid Lääne suurriigid läksid välja oma liitlase petmisele. Nad eelistasid ära oodata sündmuste arenemist, tehes panuse sellele, et sõdivad pooled teineteist vastastikku nõrgestavad.

Teise rinde avamisega viivitamine lükkas fašismi purustamise edasi ja määras hukkumisele uusi miljoneid inimelusid. Kolme aasta jooksul pidas Nõukogude Liit tegelikult üksinda kangelaslikku võitlust hitlerlike hordide vastu, päästes maailma tsivilisatsiooni fašistlikust barbaarsusest.

Sõjategevus Aafrikas, Aasias ja Vaiksel ookeanil. Lahing Moskva all põhjustas vaenlase jõudude äraviimise Põhja-Aafrikast. 1941. aasta novembris läksid inglased üle pealetungile ja likvideerisid Tobruki blokaadi. Peagi vabastati kogu Kürenaika territoorium. Kuid fašistid kasutasid ära Inglise vägede hajutatuse ja alustasid 1942. aasta jaanuaris pealetungi, mille tulemusel nad vallutasid uuesti Kürenaika. Itaalia-Saksa lennu- ja merevägi kontrollisid ühendusteid Vahemeres. Inglased pidid taganema Egiptuse piiridesse. **El-Alameini** kaitsejoonel (100 km Aleksandriast lääne poole) pandi fašistide liikumine Suessi kanali suunas seisma. Olukord Põhja-Aafrikas stabiliseerus ajutiselt.

Fašistide peajõudude koondamine Nõukogude-Saksa rindele võimaldas Inglise väejuhatusel eesotsas kindral Montgomeryga reserve koondada ja 1942. aasta oktoobris pealetungi alustada. Vaenlane lahkus Egiptusest.

8. novembril 1942. a. maandasid liitlased suure dessandi **Prantsuse Marokos** ja **Alžeerias,** mis olid tol ajal Vichy võimude kontrolli all. Kuid need väed viivitasid pealetungi alustamisega. Sõja-

tegevuse ajal Põhja-Aafrikas ei saatnud Saksamaa sinna Idarindelt ühtki diviisi. Alustades sissetungi Prantsuse kolooniatesse, pidasid Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa silmas oma imperialistlikke huve. Mõlemad suurriigid lootsid seal oma positsioone kindlustada.

Hiina Guomindangi valitsus, kus tugevnesid kapitulantlikud meeleolud, ei sõdinud aktiivselt jaapani okupantide vastu. Ameerika Ühendriikidelt saadavat sõjalist abi kasutas Jiang Jieshi klikk mitte niivõrd võitluseks jaapani vallutajate vastu, kuivõrd surve avaldamiseks kommunistide poolt kontrollitavatele piirkondadele. Agressorid püüdsid hävitada Hiina vabastatud piirkondi, paisates nende vastu okupatsiooniarmee peajõu. Vabastatud piirkondade territoorium ahenes, kuid rahva relvastatud jõududel õnnestus jaapani vallutajate pealetung peatada. Vaenlase tagalas arenes partisanisõda. Arvestades Jaapani võimalikku kallaletungi, hoidis NSV Liit kogu sõja kestel Kaug-Ida piiridel ligi 40 diviisi, tugeva lennu- ja mereväe, ahistades Kvantungi armeed ning toetades sellega Hiinat.

1942. aasta suveks oli jaapanlaste edasiliikumine Vaikse ookeani basseinis seisma pandud.

DOKUMENDID.

1. Ameerika Ühendriikide riigisekretäri S. Wellesi avaldus koostöö põhjustest Ameerika Ühendriikide ja NSV Liidu vahel sõjas hitlerliku Saksamaa vastu.

(Pressikonverentsil 23. juunil 1941. a.)

Ameerika Ühendriikide valitsuse arvates kiirendab igasugune võitlus hitlerismi vastu, hitlerismi vastu väljaastuvate jõudude igasugune ühendus, sõltumata nende päritolust, Saksamaa praeguste juhtide lõppu ja aitab sellega ühtlasi kaasa meie enda kaitsele ja julgeolekule.

Peamiseks ohuks Ameerika kontinendile on täna hitlerlikud armeed. (Uusima aja lugemik, II kd., Moskva 1960, lk. 518 — vene keeles.)

2. Ameeriklased NSV Liidu osast Teises maailmasõjas.

(Ameerika Ühendriikide riigisekretäri (1944—1945) E. Stettiniuse raamatust «Roosevelt ja venelased».)

Ameerika rahvas ei tohi unustada, et 1942. aastal oli ta katastroofile lähedal. Kui Nõukogude Liit ei oleks suutnud oma rinnet kinni pidada, siis oleks sakslastel olnud võimalik vallutada Suurbritannia. Nad oleksid võinud vallutada ka Aafrika ja sel juhul oleks neil õnnestunud luua oma platsdarm Ladina-Ameerikas. (Uusima aja lugemik, II kd., lk. 52 — vene keeles.)

3. Inglased NSV Liidu osast Teises maailmasõjas.

(Suurbritannia peaministri W. Churchilli läkitusest Punaarmee 27. aastapäeva puhul.)

Punaarmee tähistab oma kahekümne seitsmendat aastapäeva triumfiga, mis on esile kutsunud tema liitlaste piiritu imetluse ja mis otsustas Saksa militarismi saatuse. Tulevased põlvkonnad tunnistavad oma võlga Puna-

armee ees sama jäägitult, nagu seda teeme meie, kes me oleme elanud selle päevani, et olla tema suurepäraste võitude tunnistajad. (NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe kirjavahetus Ameerika Ühendriikide presidentidega ja Suurbritannia peaministritega Suure Isamaasõja ajal 1941.—1945. a., I kd., Moskva 1957, lk. 310 — vene keeles.)

Küsimusi.

1. Millised olid antifašistliku koalitsiooni moodustamise põhjused?
2. Mispärast viivitasid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsevad ringkonnad teise rinde avamisega, aga hindasid kõrgelt NSV Liidu osa Teises maailmasõjas (vt. dokumente 2 ja 3)?
3. Millega seletada Jaapani ajutist edu sõja algusperioodil Vaiksel ookeanil?

§ 23. PÕHJALIK MURRANG TEISE MAAILMASÕJA KÄIGUS.

Saksa fašistlike vägede Stalingradi all purustamise rahvusvaheline tähtsus. Hitlerlik väejuhatus kasutas teise rinde puudumist ja alustas 1942. aastà suvel Nõukogude-Saksa rinde lõunaosas suurt pealetungi. **Stalingradi** all arenes oma mastaabilt seninägematu lahingutegevus. 19. novembril 1942. a. asusid Nõukogude väed vastupealetungile. See lõppes **2. veebruaril 1943. a.** vaenlase 330 000-mehelise väegrupeeringu sissepiiramise ja purustamisega (vt. NSV Liidu ajaloo õpik XI klassile, § 9).

Stalingradi lahing oli Teise maailmasõja kõige suurem sõjalis-poliitiline sündmus. Võit Stalingradi all oli põhjaliku murrangu algus Teise maailmasõja käigus NSV Liidu ja kogu antifašistliku koalitsiooni kasuks. Volga kallastelt algas Punaarmee pealetung, mis lõppes hitlerliku Saksamaa tingimusteta kapitulatsiooniga. Saksa armee lüüasaamine, mis oma ulatuselt oli sõdade ajaloos enneolematu, kainestas Jaapani valitsevaid ringkondi ja hoidis ära tema sõtta astumise NSV Liidu vastu. Kukkusid läbi ka Türgi tolleaegsete valitsejate arvestused. Türgi valitsejad, kes formaalselt säilitasid Türgi neutraliteeti, kuid faktiliselt aitasid Saksamaad sõjas, ootasid Stalingradi langemist, et Saksamaa poolel välja astuda.

Hitlerlaste purustamine, kes olid oma peajõu paisanud Nõukogude-Saksa rindele, lõi soodsad tingimused Inglise-Ameerika vägede pealetungiks Põhja-Aafrikas. Fašiste jälitades hõivasid liitlased Kürenaika ja Tripolitaania ning seejärel Tuneesia. 1943. aasta maikuus kapituleerusid Itaalia-Saksa väed Põhja-Aafrikas täielikult.

1943. aasta juunis moodustati *Prantsusmaa Rahvusliku Vabastamise Komitee.* Juhtiv osa selles komitees kuulus kindral de Gaulle'ile.

Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa viivitasid endiselt teise rinde avamisega. La Manche'i kaudu Euroopasse tungimise peamine vastane oli Churchill. Ta pani ette teha dessant Balkanile, nimetades Balkani poolsaart «Euroopa pehmeks kõhualuseks».

Churchill tahtis viia liitlasvägesid Kagu-Euroopasse enne Punaarmee saabumist, et nendes maades sisse seada Inglismaast ja Ameerika Ühendriikidest sõltuvad reaktsioonilised režiimid. Ameerika juhid kartsid, et liitlasarmeed takerduvad Balkanil. Pealegi tahtsid nad Ameerika Ühendriikide mõju kindlustada eelkõige Lääne-Euroopas. Seepärast suhtuti Washingtonis Churchilli sõjalis-poliitilistesse plaanidesse tagasihoidlikult ja need ei leidnud praktikas rakendamist.

Liitlaste korduvatele lubadustele vaatamata ei avatud teist rinnet ka 1943. aastal. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsus teadsid hästi Punaarmee vajadusi ja seda, kui tohutuid ohvreid kandis NSV Liit sõjas. Ent nad katkestasid 1943. aasta kevadel sõjaliste laadungitega laevade saatmise NSV Liidu põhjasadamatesse ja jätkasid laevade saatmist alles pärast 8-kuulist vaheaega. Niisuguseid viivitusi oli korduvalt. Liitlaste käitumine pani NSV Liidu usalduse nende vastu raskele proovile.

Vastupanuliikumise kasv Euroopa okupeeritud maades. Võit Stalingradi all põhjustas uute jõudude juurdevoolu vastupanuliikumisse, mis omandas internatsionaalse iseloomu. Selle liikumise käigus kujunes kaks poliitilist joont. Kodanlikud emigrantlikud valitsused ja nende poolehoidjad ei tahtnud fašismi täielikult hävitada ning olid üldrahvaliku antifašistliku võitluse laialdase arendamise vastu. Poola emigrantlik valitsus näiteks keelas temale alluvatel Armia Kraiowa väesalkadel Poolas pidada võitlust okupantide vastu. Neil oli kästud «oodata, relv jalal», kuni «kaks omavahel võitlevat vaenlast» teineteist vastastikku hävitavad.

Teist joont järgisid kommunistlikud parteid, kes juhtisid töörahva võitlust fašistliku türannia vastu. Töölisklass ja tema avangard — kommunistid — astusid välja hitlerismi täieliku hävitamise eest ning saavutasid *ühtse rahvusrinde loomise võitluseks fašismi ja sisemise reaktsiooni vastu.*

Kommunistliku Partei initsiatiivil tekkis Prantsusmaal Vastupanuliikumise Rahvuskomitee. Järjest rohkem patrioote, kes varjasid ennast Saksamaale ajamise eest, läks metsa, et võidelda vabaküttide (*franc-tireurs*) ja partisanide ridades okupantide vastu. Paljud neist hukkusid kangelastena. Partisanisalgad lasksid õhku sildu, ajasid kraavi sõjaväeešelone, tapsid fašistlikke timukaid. **Touloni** sadamas uputasid meremehed sõjalaeva, et seda hitlerlaste kätte mitte anda. Prantsuse Kommunistlik Partei, keda rahvas nimetas «mahalastute parteiks», kaotas võitluses vallutajatega 75 000 liiget, nende hulgas ka väljapaistvad võitlejad töölisklassi ürituse eest Pierre S e m a r t'i ja Gabriel P é r i.

Mehisust ja kangelaslikkust võitluses vaenlasega ilmutasid Tšehhoslovakkia kommunistid. 25 000 partei liiget hukkus hitlerlaste käe läbi. Nende hulgas oli Tšehhoslovakkia rahva kartmatu poeg Julius F u č i k. Vanglas olles kirjutas ta erutava raamatu «Reportaaž silmusega kaelas». Raamat lõpeb kirgliku üleskutsega,

pöördumisega elavate poole: «Inimesed, ma armastan teid. Olge valvsad!»

Relvastatud võitlus fašistlike vallutajate vastu ei lakanud ka Jugoslaavias. Seal kasvas partisanisalkadest Rahvavabastusarmee, kuhu 1943. aasta lõpuks kuulus 300 000 inimest. Poolas tekkis 1942. aastal Gwardia Ludowa. Nii nimetati kommunistide organiseeritud partisanisalku, kes pidasid otsustavat võitlust okupantide vastu. Gwardia Ludowa oli aluseks 1944. aastal moodustatud Armia Ludowale, kuhu kuulus üle 60 000 mehe.

Antifašistlik liikumine kasvas ka hitlerliku bloki maades. Kommunistide poolt juhitavad põrandaalused grupid tegutsesid Berliinis, Hamburgis, Münchenis ja teistes suurtes Saksa linnades. Tõelised saksa patrioodid hankisid tähtsat informatsiooni, selleks et aidata NSV Liidul fašismi purustada. Nad levitasid hitlerismi paljastavaid ajalehti ja lendlehti, korraldasid vangide põgenemist vanglatest ja koonduslaagritest, organiseerisid ettevõtetes sabotaažiakte.

Paljud nõukogude inimesed nende hulgast, keda hitlerlased olid orjusse ajanud või kes olid sõjavangide laagritest põgenenud, käitusid ka väljaspool oma kodumaad tõeliste patriootidena ja võitlejatena. Nõukogude inimesed võitlesid vapralt Euroopa okupeeritud maade partisanisalkades, andes oma panuse ühise ürituse heaks — võiduks fašistliku Saksamaa üle.

Hitlerlaste ja kohalike reeturite vastu peetava võitluse käigus tugevnes kõikjal antifašistlike jõudude ühtsus ning moodustati rahvusrinded. Kommunistid juhtisid rahvademokraatlikke organeid (Rada narodowad Poolas, Isamaarinde komiteed Bulgaarias jt.), mis said rahvavõimu aluseks. Euroopa rahvaste vabadusvõitlus hitlerismi vastu tekitas vallutajatele suurt kahju, nõrgestas fašistlikku tagalat ja tõi lähemale võidu vihatud vaenlase üle.

Kommunistliku Internatsionaali laialisaatmine. Kominterni ajalooline tähtsus. Kommunistlikud parteid pidasid auga vastu neile osakssaanud rasketele katsumustele. Langenute asemele astusid rivisse uued võitlejad. Maailma kommunistlik liikumine tugevnes ja karastus. Kui enne sõda kuulus kommunistlikesse parteidesse 4,2 miljonit inimest, siis sõja lõpul oli neid juba 20 miljonit.

Marksistlik-leninlikud parteid omandasid klassivõitluse kogemusi, neil olid karastatud kaadrid ja nad suutsid rahvahulki iseseisvalt juhtida. Revolutsioonilise võitluse keerukad tingimused sõja-aastail nõudsid kommunistlikelt parteidelt suurt paindlikkust ja manööverdamisoskust. Nende juhtimine ühest rahvusvahelisest keskusest osutus võimatuks. Seepärast võttis Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee Presiidium **1943. aasta mais** vastu otsuse Kommunistliku Internatsionaali laialisaatmise kohta. Kõik kommunistlikud parteid kiitsid selle otsuse heaks. See paljastas lõplikult kodanliku laimujutu selle kohta, nagu tegutseksid kommunistlikud parteid ainult Kominterni käskude järgi ega teeniks

oma rahvaste huve. Kominterni laialisaatmine, mis ei tähendanud mitte proletaarse solidaarsuse nõrgenemist, aitas igal maal kaasa kõigi progressiivsete jõudude koondumisele antifašistlikuks ühisrindeks ning Hitleri-vastase koalitsiooni tugevnemisele.

Kommunistlik Internatsionaal oli täitnud oma ajaloolise missiooni. Ta oli kommunistlikke parteisid kasvatanud ja karastanud, oli neid ette valmistanud töölisklassi ees seisvate keerukate ülesannete iseseisvaks lahendamiseks. Komintern oli kaitsnud marksismi-leninismi tema moonutamise eest oportunistide poolt, oli välja töötanud töölisliikumise teoreetilised ja taktikalised küsimused uutes tingimustes, oli üles kasvatanud kogenud ja kindlameelsed parteijuhid.

Hitlerliku bloki lagunemise algus. Itaalia kapituleerumine. Pärast hitlerlike vägede purustamist Stalingradi all vabastati 1943. aasta jooksul peaaegu kaks kolmandikku fašistide poolt ajutiselt okupeeritud Nõukogudemaast. Nõukogude relvajõudude hävitavad löögid, eriti Saksa fašistliku sõjaväe suur lüüasaamine **1943. aasta suvel** *Kurski lahingus,* tegid hitlerliku Saksamaa täieliku purustamise vältimatuks.

Hitlerlaste ja nende liitlaste lüüasaamised õõnestasid fašistliku bloki tagalat. Itaalia kaotas lahingutes Punaarmeega 11 diviisi. Tõsiseid kaotusi oli tal ka Põhja-Aafrikas. Maa majandus oli laostatud. Sakslased muutsid Itaalia Saksamaa toidu- ja toorainetega varustamise baasiks. Itaalia töörahvas võitles kommunistide juhtimisel otsustavalt fašistliku režiimi vastu. Streigiliikumine, mis haaras 1943. aasta kevadel riigi töölispiirkondi, kiirendas Itaalia fašismi krahhi.

1943. a. juulis vallutasid Inglise-Ameerika väed **Sitsiilia** saare. Riigis küpses kiiresti poliitiline kriis. Itaalia valitsevad ringkonnad püüdsid säilitada ekspluataatorlikku korda. Kuningas kõrvaldas suurkodanluse ja kõrgemate sõjaväelaste toetusel valitsuse juhi kohalt Mussolini. Uue valitsuse moodustas marssal B a d o g l i o. Rahvahulgad nõudsid rahu viivitamatut sõlmimist ja fašismi purustamist. Valitsus astus liitlastega läbirääkimistesse ja kapituleerus.

1943. aasta septembris maabusid Lõuna-Itaalias Inglise-Ameerika väed. Siis okupeerisid hitlerlased maa põhja-, kesk- ja osa lõunaprovintse. *Itaalia — Saksamaa peamine liitlane Euroopas — kapituleerumine oli fašistliku bloki lagunemise algus.*

Hitleri ülesannet täites vabastas SS-teenistuse ohvitser Otto Skorzeny koos langevarjurite salgaga vangistuses oleva Mussolini. Peagi juhtis duce «Itaalia Sotsiaalse Vabariigi» marionettvalitsust, mis moodustati Saksa fašistlike vägede poolt okupeeritud territooriumil.

Itaalia töörahvas alustas relvastatud antifašistlikku võitlust. Pärast kapituleerumist algas itaalia rahva rahvuslik vabadussõda hitlerlike okupantide ja kohalike fašistide vastu. Vastupanuliikumise käigus kujunes välja kõigi antifašistlike jõudude — kommunistide, sotsialistide, katoliiklaste jt. ühtsus. Kommunistlik Partei

moodustas *Garibaldi brigaadid*, kes olid aluseks partisaniarmeele — *Vabaduse Vabatahtlike Korpusele*. Võitluse kõrgperioodil ühendas see üle tuhande partisanisalga. Vabastatud piirkondades kehtestati demokraatlik kord.

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsusjuhtide Teherani konverents. 28. novembrist kuni **1. detsembrini 1943. a.** toimus Iraani pealinnas **Teheranis** kolme liitlasriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsusjuhtide konverents. Selle tööst võtsid osa J. V. Stalin, F. Roosevelt ja W. Churchill. Churchilli vastuseisust hoolimata võttis konverents vastu otsuse avada 1944. aasta maikuus Lääne-Euroopas teine rinne. Oli selge, et NSV Liit suudab oma jõududega purustada hitlerliku Saksamaa ja vabastada kogu Euroopa fašistlikust türanniast. Konverentsil vastuvõetud deklaratsioonis kõneldi ühisest tegevusest sõjas Saksamaa vastu ja sõjajärgsest koostööst. Konverentsi otsused tugevdasid antifašistlikku koalitsiooni ja sisendasid rahvastele kindlat usku võidusse ühise vaenlase üle.

Ent Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa reaktsioonilised ringkonnad jätkasid Nõukogude-vastaste plaanide sepitsemist. Nad lootsid säilitada kodanlik-mõisniklikku korda Poolas, Rumeenias ja Ungaris ning moodustada nendest riikidest «sanitaarkordon» mööda NSV Liidu läänepiiri. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa esindajad pidasid NSV Liidu eest varjates separaatläbirääkimisi Hitleri usaldusmeestega rahu sõlmimise kohta. Sellega rikkusid läänеriigid jämedalt oma liitlaskohustusi.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Missugust mõju avaldasid Teise maailmasõja käigule Nõukogude vägede võidud Stalingradi all?
2. Kuidas viisid okupeeritud maade kommunistlikud parteid rahvahulki võitlusele fašistlike vallutajate vastu?
3. Kommunistliku Internatsionaali laialisaatmise põhjused.
4. Kuidas algas fašistliku bloki lagunemine?
5. Teherani konverentsi otsused ja nende tähtsus.

§ 24. NSV LIIDU JA TEISTE VABADUSTARMASTAVATE RAHVASTE VÕIT FAŠISTLIKE AGRESSORITE ÜLE.

Teise rinde avamine Euroopas. 1944. aasta esimesel poolel viis Punaarmee edukalt läbi rea suuri lahinguoperatsioone ja jõudis mitmes rindelõigus NSV Liidu riigipiirile. Lähenes Nõukogudemaa täieliku vabanemise tund hitlerlikest vallutajatest. Alles siis avasid Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa teise rinde. **6. juunil 1944. a.** maabusid liitlaste ekspeditsioonijõud Ameerika kindrali Dwight Eisenhoweri juhtimisel **Põhja-Prantsusmaal** ja hakkasid liikuma ida suunas.

Prantsuse Kommunistliku Partei üleskutsel algas **Pariisis** 19. augustil relvastatud ülestõus. Fašistlik garnison purustati.

Mõne päeva pärast marssisid patriootide poolt vabastatud Pariisi liitlasväed.

Massilised rahvaülestõusud puhkesid ka Prantsusmaa teistes osades. Paljud departemangud vabanesid hitlerlikest okupantidest enne Ameerika ja Inglise vägede saabumist. Vastupanuliikumise võitlejad vabastasid niisugused suured linnad nagu Bordeaux ja Marseille. 1944. aasta lõpuks oli kogu Prantsusmaa territoorium fašistlikest vallutajatest puhastatud. Liitlasväed ajasid hitlerlased välja Belgiast ja Kesk-Itaaliast.

Hitlerliku bloki lagunemine. Saksa fašistliku armee rasked lüüasaamised halvendasid järsult Saksamaa olukorda. Fašistliku režiimi kriis süvenes järjest. Rühm kindraleid ja finantsmagnaate organiseeris vandenõu Hitleri vastu. Vandenõulased tahtsid kõrvaldada füürerit, sõlmida Inglismaa ja Ameerika Ühendriikidega separaatrahu ning leppida nendega kokku ühiseks tegevuseks NSV Liidu vastu. Atentaadikatse Hitlerile 20. juulil 1944. a. ebaõnnestus. Ühe vandenõulase poolt Hitleri peakorterisse jäetud pomm lõhkes, kuid Hitler jäi ellu. Vandenõust osavõtjad sattusid segadusse. Peagi nad vangistati ja hukati.

Fašistid kasutasid Hitleri elu kallale kippumist ja suurendasid veelgi terrorit riigis. 1944. aasta augustis tapsid hitlerlased kuritegelikult saksa kommunistide juhi Ernst Thälmanni.

Nõukogude vägede löökide all lagunes hitlerlik blokk lõplikult. 1944. aasta teisel poolel kaotas Saksamaa kolm oma liitlast — Rumeenia, Bulgaaria ja Soome — ning 1945. aasta alguses Ungari. Punaarmee suurte võitude tulemusel osutus Saksamaa isoleerituks. Hitlerliku režiimi päevad olid loetud.

Antifašistlik võitlus Kagu- ja Kesk-Euroopa maades. Kesk- ja Kagu-Euroopa maade vabastamisega hitlerismi ikkest kaasnes võimas tõus antifašistlikus vabadusvõitluses, mida pidasid rahvahulgad kommunistlike parteide juhtimisel. *Võitlus hitlerlike vallutajate vastu sulas üha tihedamini ühte töötajate võitlusega suurkodanluse ja mõisnike vastu, kasvades rahvademokraatlikeks revolutsioonideks.*

1944. aasta suvel jõudsid Punaarmee ja NSV Liidus formeeritud Poola 1. armee **Poola** territooriumile. Kommunistide juhtimisel moodustati *Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee*, kes võttis enda peale ajutise valitsuse funktsioonid. **22. juulil 1944. a.** avaldatud Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee manifest kuulutas välja uue, rahva-Poola ülesehitamise programmi. Poola 1. armee ja Armia Ludowa ühinesid ühtseks Poola armeeks.

Sisemise reaktsiooni jõud, kes püüdsid takistada rahvademokraatliku korra võitu, otsustasid alustada Varssavis ülestõusu, vallutada pealinn enne, kui sinna jõuavad Nõukogude väed, ja panna võimule emigrantlik valitsus. 1. augustil 1944. a. alanud ülestõusust võtsid osa paljud Varssavi elanikud. Nõukogude väejuhatust ei hoiatatud ülestõusust, mis toimus ilma ettevalmistuseta. Relvi ja laskemoona ei jätkunud. Ei õnnestunud ka Nõuko-

gude vägede katse ülestõusnutega ühineda. Oktoobri alguseks surusid hitlerlased ülestõusu maha ja purustasid Varssavi täielikult.

1944. aasta augustis jõudis Punaarmee, olles purustanud 18 Iaşi ja Kišinjovi all sissepiiratud Saksa diviisi, **Rumeenia** keskrajoonidesse. See kiirendas sõjalis-fašistliku režiimi kokkuvarisemist. **23. augustil** kukutasid tööliste relvastatud väesalgad kommunistide juhtimisel Antonescu diktatuuri. Rumeenias algas rahvademokraatlik revolutsioon.

Nõukogude vägede jõudmine 1944. aasta septembris **Bulgaariasse** tugevdas bulgaaria rahva antifašistlikku võitlust. Bulgaaria Töölispartei (kommunistide) üleskutsel algas riigis **9. septembril** relvastatud ülestõus. Monarhistlik-fašistlik kildkond kukutati. Võim läks Isamaarinde valitsuse kätte.

Suurt edu võitluses kodumaa vabastamise eest saavutasid **Jugoslaavia** rahvad. Nelja aasta jooksul lõi Rahvavabastusarmee tagasi seitse suurt fašistide pealetungi ja laiendas vabastatud rajoonide piire. Rumeenia ja Bulgaaria väljumine sõjast lõi soodsad tingimused kogu Jugoslaavia vabastamiseks. Jugoslaavia territooriumile jõudsid Nõukogude väed.

1944. aasta sügisel alustas Punaarmee visasid lahinguid pidades **Ungari** vabastamist. Antifašistlikud jõud eesotsas töölisklassiga arendasid võitlust maa sotsiaal-majandusliku uuendamise eest. **4. aprillil 1945. a.** oli Ungari territoorium hitlerlastest täielikult vabastatud.

Punaarmee jõudis **Tšehhoslovakkia** piiri lähistele juba 1944. aasta kevadel. Antifašistlik võitlus kasvas sellel maal pidevalt. 29. augustil algas Slovakkias rahvuslik ülestõus, mida juhtisid Kommunistliku Partei silmapaistvad tegelased Jan Šverma, Gustav Husak ja teised. Slovaki rahvale tulid appi Punaarmee ja Tšehhoslovakkia armeekorpus kindral Ludvik Svoboda juhtimisel, mis oli formeeritud NSV Liidus. Pärast Dukla mäekuru vallutamist jõudsid nad Tšehhoslovakkia piiridesse, kuid ei saanud ülestõusnutega ühineda. Nõukogude väejuhatus andis ülestõusule suurt abi, saates õhu kaudu sõjatehnikat, lahingumoona ja spetsiaalseid võitlussalku. Karistussalkade survel siirdusid ülestõusnud mägedesse, jätkates võitlust. *Slovaki rahvuslik ülestõus oli alguseks rahvademokraatlikule revolutsioonile Tšehhoslovakkias.*

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsusjuhtide Krimmi konverents. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni moodustamine. Fašistlik Saksamaa ei tahtnud relvi maha panna. 1944. aasta detsembris asusid hitlerlased Läänerindel **Ardennide** piirkonnas pealetungile ja andsid Inglise-Ameerika vägedele tõsise löögi. Churchill pöördus abipalvega NSV Liidu poole. Täites liitlaskohustust, alustas Punaarmee 1945. aasta jaanuaris, enne varem kindlaksmääratud tähtaega, võimsat pealetungi. Veebruari lõpuks oli vabastatud Poola, samuti tunduv osa Tšehhoslovakkiast. Visasid lahinguid pidades lähenesid Nõukogude väed Berliinile.

Punaarmee võimas pealetung peatas sakslaste edasiliikumise läände. Liitlasväed likvideerisid läbimurde tagajärjed ja asusid 1945. aasta märtsis vastupealetungile.

Punaarmee uute suurte võitude olukorras toimus **4.—11. veebruarini 1945. a.** Krimmis (**Jaltas**) NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsusjuhtide konverents, kus töötati välja sõjaplaanid Saksamaa lõplikuks purustamiseks ja maailma sõjajärgse korralduse põhiprintsiibid. *Kolme valitsuse juhid teatasid, et liitlasriikide eesmärk on Saksa militarismi ja fašismi hävitamine, samuti garantii loomine, et Saksamaa enam mitte kunagi ei saaks rahu ohustada.* Liitlased kohustusid teostama fašistlikust türanniast vabastatud maades kooskõlastatud poliitikat, aitama kaasa nende sõltumatuse taastamisele ja demokraatlikule arenemisele ning andma nendele maadele majanduslikku abi.

Ent veidi aega enne sõja lõppemist Euroopas andis Churchill, otse vastupidi võetud kohustustele, Inglise väejuhatusele käsu kokku koguda Saksa vägede relvad, et need vajaduse korral saksa sõduritele uuesti välja jagada ja suunata NSV Liidu vastu.

Krimmi konverentsil sõlmiti salajane kokkulepe NSV Liidu sõtta-astumise kohta Jaapani vastu kaks-kolm kuud pärast Saksamaa kapituleerumist ja sõja lõppemist Euroopas.

Vastavalt kolme suurriigi otsusele algas 1945. aasta aprillis **San Franciscos** antifašistliku koalitsiooni maade konverents. Konverents asutas *Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni* (ÜRO) ja võttis vastu tema põhikirja. ÜRO on rajatud kõigi tema liikmete suveräänse võrdsuse ja rahvaste enesemääramise õiguse põhimõttele ning laialdase koostöö arendamisele nende vahel. ÜRO-le tehti ülesandeks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamine, uue sõja ohu ärahoidmine ja kõrvaldamine. Peamine vastutus ülemaailmse rahu säilitamise eest on pandud Julgeolekunõukogule. ÜRO põhikiri fikseeris Julgeolekunõukogu alaliste liikmete (NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja Hiina) ühehäälsuse põhimõtte. See tähendas, et igaühel viiest suurriigist on õigus panna veto otsustele, mis ei vasta tema huvidele.

Hitlerliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumine. Potsdami konverents ja selle otsused. Võimsat pealetungi arendades murdis Punaarmee 1945. aasta aprillis vastase kaitse Oderi ja Neisse jõel ning alustas pealetungi **Berliinile.** Inglise-Ameerika väed, kes tungisid peale läänest, liikusid Elbe jõe suunas. 25. aprillil toimus Torgau rajoonis liitlaste kohtumine.

Nõukogude väed viisid lõpule Saksamaa pealinna sissepiiramise ja vallutasid **2. mail** tormijooksuga Berliini. Kaks päeva enne Berliini langemist lõpetas Hitler impeeriumi kantselei maa-aluses varjendis oma elu enesetapmisega. *Ööl vastu* **9. maid** *kirjutasid Saksa kõrgema väejuhatuse esindajad Berliinis alla Saksamaa tingimusteta kapituleerumise aktile. Kõrgem võim Saksamaal läks liitlasriikide valitsuste kätte.*

Võiduga lõppes aprillikuu lõpus alanud Põhja-Itaalia patrioottide ülestõus. Mussolini püüdis põgeneda, kuid võeti teel kinni ja hukati partisanikohtu otsusel. Itaalia puhastati täielikult hitlerlikest okupantidest.

5. mail alustasid Tšehhi patrioodid **Prahas** ülestõusu, et aidata Punaarmeel maa vabastamist lõpule viia ja takistada hitlerlasi vägesid viimast läände. Linnas puhkesid vihased lahingud. Fašistid tahtsid taganemisel Tšehhoslovakkia pealinna purustada. Prahalastele tulid appi Nõukogude tankiarmeed. Liikunud kolme ööpäeva jooksul hoogsalt edasi, jõudsid nad 9. mail Prahasse.

17. juulist kuni **2. augustini 1945. a.** toimus **Potsdamis** (Berliini lähedal) NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsusjuhtide kolmas konverents. Selle tööst võtsid osa J. V. Stalin, H. Truman, kes oli asunud presidendikohale pärast Roosevelti surma 1945. aasta aprillis, ja W. Churchill, kelle konverentsi töö käigus vahetas välja C. Attlee (sai Suurbritannia peaministriks pärast leiboristide võitu parlamendivalimistel). Potsdami konverents oli pühendatud maailma sõjajärgse korralduse küsimustele. Konverents töötas välja liitlaste poliitika põhimõtted Saksamaa suhtes. Kokkulepe nägi ette Saksamaa täieliku demilitariseerimise hädavajalikkuse, fašismi väljajuurimise ja maa poliitilise elu ümberkorraldamise demokraatlikul alusel (vt. dokumenti).

Konverents tegi äsja moodustatud organile — Välisministrite Nõukogule [1] — ülesandeks rahulepingute ettevalmistamise Saksamaa endiste liitlastega, samuti Saksamaaga sõlmitava rahulepingu tingimuste ettevalmistamise.

Konverentsil määrati kindlaks, et Poola läänepiir kulgeb mööda Oderi ja Lääne-Neisse jõge. Nii sai Poola tagasi oma põlised maad, mis sakslased olid minevikus vallutanud.

Konverentsi otsusega moodustati *Rahvusvaheline Sõjatribunal* kohtumõistmiseks tähtsamate fašistlike sõjaroimarite üle. Pärast sõda toodi **Nürnbergi** kohtuprotsessil päevavalgele hitlerlaste kõige rängemad kuriteod inimkonna vastu. Kogu maailm nägi uuesti, kuivõrd jälk on fašismi pale. Kohus karistas fašistlikke peamehi karmilt.

Jaapani tingimusteta kapituleerumine. Vaikse ookeani basseinis Jaapani vägede vastu pealetungi arendades vallutasid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa relvastatud jõud 1944. aastal Marshalli ja Mariaani saared. 1945. aasta suveks olid liitlased okupantidest puhastanud tunduva osa Filipiinidest ja Birmast ning alustasid ka Indoneesia vabastamist. Aktiivset osa võitluses jaapani vallutajate vastu etendasid Kagu-Aasia rahvad, eriti kommunistide juhtimisel võitlevad patriootlikud jõud.

---

[1] Välisministrite Nõukogu moodustati NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja Hiina esindajatest. Ühe või teise rahulepingu tingimuste väljatöötamine pandi võitnud riikidele, kes olid alla kirjutanud vastava võidetud maa kapitulatsiooni tingimustele.

Täites liitlaskohust, astus NSV Liit **9. augustil** sõtta Jaapani vastu. Nõukogude vägede hoogne pealetung Kirde-Hiinas, millest võtsid osa ka Mongoolia Rahvavabariigi väed, sundis Kvantungi armee kapituleeruma. Jaapan kaotas oma peamise löögijõu maismaal. Kirde-Hiina, Põhja-Korea, Lõuna-Sahhalin ja Kuriili saared vabastati jaapani vallutajatest. NSV Liit täitis auga oma internatsionaalse kohuse hiina ja korea rahva suhtes.

Hiina Rahvavabastusarmee, kellele kuulus töörahva toetus, tugevnes. 1945. aasta kevadeks oli tema kontrolli all 100 miljoni elanikuga maa-ala. 10. augustil läks Rahvavabastusarmee üle pealetungile ja võttis osa jaapanlaste väljakihutamisest Põhja-Hiinast.

6. augustil 1945. a., kolm päeva enne NSV Liidu sõtta-astumist Jaapaniga, heitis Ameerika lennuvägi aatomipommi Jaapani linnale **Hiroshimale** ning 9. augustil, päeval, mil algas NSV Liidu sõda militaristliku Jaapani vastu, teise pommi **Nagasaki** linnale. Aatomipommide heitmise tagajärjel hukkus üle 100 000 kaitsetu elaniku. 375 000 inimest sai vigastada või põletushaavu. Aatomirelva kasutamine Jaapani vastu ei olnud sõjalises mõttes vajalik. Sellel ebainimlikul aktil olid kaugeleulatuvad poliitilised eesmärgid: hirmutada kõiki maailma rahvaid ja sundida neid kummarduma Ameerika Ühendriikide võimsuse ees. Jaapani agressorite saatust ei otsustanud mitte aatomipommide plahvatused, vaid Nõukogude relvastatud jõudude tegevus, kes olid purustanud fašistliku koalitsiooni peajõud ja Kvantungi valikarmee. See oli Jaapani lüüasaamisel määravaks.

Ameerika imperialistid arvasid, et aatomirelva monopol aitab neil kehtestada maailmavalitsemist. Kuid nende plaanid kukkusid läbi.

2. septembril 1945. a. kirjutati Tokio lähes Ameerika sõjalaeva «Missouri» pardal alla aktile Jaapani tingimusteta kapituleerumise kohta.

Teise maailmasõja peamised tulemused. Teine maailmasõda, mis oli kestnud kuus aastat, lõppes fašistlike agressorite täieliku sõjalise purustamisega. *Otsustav osa selle võidu saavutamisel kuulus Nõukogude Liidule — antifašistliku koalitsiooni põhijõule.* Nõukogude relvastatud jõud hävitasid sõja jooksul 506½ Saksa diviisi ja 100 Saksamaa satelliitide diviisi. Liitlased ei hävitanud üle 176 diviisi. Sõjas NSV Liidu vastu kaotas Saksamaa 10 miljonit inimest, mis moodustas ¾ tema üldkaotustest Teises maailmasõjas.

Sõjal olid erakordselt tähtsad sotsiaalsed ja poliitilised tagajärjed. Fašistlike agressorite purustamine tõi kaasa suure muutuse jõudude vahekorras rahvusvahelisel areenil sotsialismi kasuks ja kapitalismi kahjuks. Kogu maailm veendus sotsialistliku korra kindluses ja suures elujõus. Määratult kasvas NSV Liidu autoriteet ning suurenes Nõukogudemaa osatähtsus rahvusvaheliste küsimuste otsustamisel.

Nõukogude Liidu ja teiste vabadustarmastavate rahvaste võit lõi tingimused sotsialismi muutumiseks maailmasüsteemiks. *Fašistlike riikide sõjaline ja poliitiline purustamine ning sotsialismi maailmasüsteemi kujunemine, kuhu kuulusid mitmed Euroopa ja Aasia maad, oli Teise maailmasõja kõige tähtsam tulemus.*

DOKUMENT.

Kolme suurriigi Potsdami konverentsi otsustest Saksamaa kohta.

Saksamaa okupeerimise eesmärgid, millest peab juhinduma Kontrollnõukogu [1], on:

I) Saksamaa täielik desarmeerimine ja demilitariseerimine ning kogu selle Saksa tööstuse likvideerimine, mida võib kasutada sõjaliseks tootmiseks, või kontroll selle üle. Sel eesmärgil:

a) kaotatakse täielikult ja lõplikult kõik Saksamaa relvastatud jõud (maa-, mere- ja lennuvägi), SS, SA [2], SD [3] ja Gestapo kõigi nende organisatsioonide, staapide ja asutustega, kaasa arvatud kindralstaap, ohvitserikorpus, reservväelaste korpus, sõjakoolid, sõjaveteranide organisatsioonid ning kõik teised sõjalised ja poolsõjalised organisatsioonid koos nende klubide ja assotsiatsioonidega, mis teenivad sõjaliste traditsioonide säilitamise huve Saksamaal, et alatiseks ära hoida Saksa militarismi ja natsismi taassündi ja reorganiseerimist...

III) hävitada Natsionaalsotsialistlik Partei ja tema filiaalid ning tema kontrolli all olevad organisatsioonid, laiali saata kõik natslikud asutused ja kindlustada, et nad mingisugusel kujul uuesti ellu ei ärkaks, ning vältida igasugust natslikku ja militaristlikku tegevust või propagandat...

5. Sõjaroimarid ja isikud, kes on osa võtnud natslike ürituste planeerimisest või ellurakendamisest, mis tõid endaga kaasa või mille tagajärjeks olid elajalikud või sõjalised kuriteod, tuleb areteerida ja kohtu alla anda.

9. ...II) kogu Saksamaal tuleb lubada ja ergutada kõiki demokraatlikke poliitilisi parteisid ning anda neile õigus kokku kutsuda koosolekuid ja korraldada avalikke arutlusi...

11. Saksamaa sõjalise potentsiaali hävitamise eesmärgil tuleb keelata ja ära hoida relvastuse, sõjavarustuse, suurtükkide, samuti iga liiki lennukite ja merelaevade tootmine...

13. Saksamaa majanduse korraldamisel tuleb pöörata peatähelepanu põllumajanduse ja rahuaegse tööstuse arendamisele sisemisteks vajadusteks.

(«Uusima aja lugemik», II kd., lk. 131—132, vene keeles.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Mispärast olid Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa sunnitud 1944. aastal avama Euroopas teise rinde?
2. Jälgige kaardil liitlasvägede tegutsemist Lääne-Euroopas aastail 1944—1945 ja andke sellele hinnang.
3. Milline tähtsus oli Kagu- ja Kesk-Euroopa maade rahvaste antifašistlikul võitlusel?
4. Võrrelge tabeli ja õpiku teksti põhjal vägede hulka, mida hitlerlik Saksamaa kasutas NSV Liidu vastu ja kõigil teistel rinnetel sõja otsustavatel silmapilkudel, ning tehke järeldused.

[1] *Kontrollnõukogu* — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa ühine organ, mis asutati 1945. aastal ja mille ülesanne oli teostada kõrgemat võimu Saksamaal kogu aja jooksul, mil viimane täidab tingimusteta kapitulatsiooni tingimusi.

[2] SA — Sturmabteilungen — rünnakrühmad.

[3] SD — Sicherheitsdienst — julgeolekuteenistus.

Saksa diviiside hulk Teise maailmasõja rinnetel.

Kuupäevad	Üldse diviise	Neist Nõukogude-Saksa rindel	Kõigil teistel rinnetel	Okupeeritud aladel ja Saksamaal
22. juuniks 1941. a.	218	153	2	63
1. maiks 1942. a.	237	182	3	52
1. juuliks 1943. a.	297	196	7,5	93,5
1. juuniks 1944. a.	328	181,5	26,5	120
1. jaanuariks 1945. a.	313,5	179	118	16,5

5. Iseloomustage Krimmi ja Potsdami konverentsi otsuseid. (Vastamisel kasutage õpiku ja dokumendi teksti.)

6. Missugusel eesmärgil kasutasid Ameerika Ühendriigid Jaapani vastu aatomirelva?

7. Võrrelge järgneva tabeli põhjal Esimese ja Teise maailmasõja tähtsamaid näitajaid ja tehke järeldused (vastamisel kasutage ka paragrahvi lõpposa).

Põhinäitajad	Esimene maailmasõda (1914—1918)	Teine maailmasõda (1939—1945)
1. Sõja kestus	4 aastat ja 3,5 kuud	6 aastat
2. Sõjast osavõtnud riikide arv	36	61
3. Sõjast aktiivselt osavõtnud maade elanike arv	Üle 1 miljardi inimese	1,7 miljardit inimest
4. Pindala, millel toimus sõjategevus	Üle 4 milj. km^2	Üle 22 milj. km^2
5. Relvastatud jõududesse mobiliseeritute arv	Üle 70 milj. inimese	110 milj. inimest
6. Tapetuid ja haavadesse surnuid	10 milj. inimest	Üle 54 milj. inimese
7. Haavatuid ja invaliidistunuid	Üle 20 milj. inimese	Üle 90 milj. inimese
8. Materiaalsed kaotused (miljardites dollarites).	338	4000
Sealhulgas otsesed sõjalised kulutused	208	1384

III osa.

SOTSIALISMI MAAILMASÜSTEEMI TEKKIMINE JA ARENEMINE. KAPITALISMI ÜLDKRIISI SÜVENEMINE. IMPERIALISMI KOLONIAALSÜSTEEMI LAGUNEMINE JA KOKKUVARISEMINE. RAHVASTE VÕITLUS IMPERIALISMI VASTU, RAHU, RAHVUSLIKU SÕLTUMATUSE, SOTSIAALSE PROGRESSI, DEMOKRAATIA JA SOTSIALISMI EEST.

V PEATÜKK.

SOTSIALISMI MAAILMASÜSTEEMI TEKKIMINE JA ARENEMINE.

§ 25. SOTSIALISMI MUUTUMINE MAAILMASÜSTEEMIKS.

Uute sotsialistlike riikide tekkimise eeldused. Kogu Oktoobrijärgse ajaloolise arenemise käik valmistas ette mitmete maade astumise sotsialismi teele pärast Teist maailmasõda. Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimine on kapitalismi sotsialismiga asendumise ülemaailmse objektiivse ajaloolise protsessi seaduspärane tagajärg. Imperialismirinde läbimurdmine ja uute sotsialistlike riikide tekkimine oli tingitud nii sisemistest kui ka välistest põhjustest. Need olid järgmised:

Oktoobrirevolutsiooni ideed ning NSV Liidus sotsialismi ehitamisel tehtud edusammud innustasid rõhutud rahvaid, kes ei tahtnud leppida ekspluateerimisega, võitlema kapitalistide ja mõisnike vastu. Selles võitluses omandasid nad juba enne Teist maailmasõda märkimisväärseid kogemusi;

paljude Euroopa ja Aasia maade okupeerimine fašistlike agressorite poolt põhjustas kõigi demokraatlike õiguste ja vabaduste likvideerimist, orjatöö sisseseadmist vabrikutes ja tehastes, pärisorjusliku korra kehtestamist külas ja elanikkonna plaanipärast füüsilist hävitamist;

ekspluataatorlikud klassid, kes sidusid oma saatuse fašismiga, olid ennast diskrediteerinud, nende poliitilised parteid aga kaotasid mõju rahvahulkades;

töörahvas, kes oli kahekordse ikke all, alustas kommunistide juhtimisel võitlust «oma» ekspluataatorite ja välismaiste okupantide vastu;

võitlevate rahvaste võiduks ja uute sotsialistlike riikide tekkimiseks soodsate tingimuste loomisel etendas otsustavat osa Nõukogude Liit, kellel lasus fašistliku bloki maade vastase võitluse pearaskus.

Teise maailmasõja lõpuks kujunes mitmetes Euroopa ja Aasia maades revolutsiooniline situatsioon, mil rahvad ei tahtnud «vanaviisi» elada, kodanluse ja mõisnike ülemkihid aga ei saanud endiste meetoditega valitseda. Nõukogude Liit, kes vabastas fašismi poolt orjastatud maad, ei seganud vahele nende siseasjadesse ega «eksportinud revolutsiooni», nagu püüavad näidata imperialismi ideoloogid, kuid Nõukogude vägede sealviibimine aheldas reaktsiooni jõude ja hoidis ära kontrrevolutsiooni ekspordi.

Ent mitte kõigis maades, kus käis äge klassivõitlus, ei toimunud revolutsiooni. Inglise ja Ameerika okupatsioonivägede toetusel läks reaktsioonilistel ringkondadel Kreekas, Itaalias, Prantsusmaal ja mõningates teistes maades korda pidurdada revolutsioonilist arenemist.

Rahvademokraatlikud revolutsioonid. Sedamööda kuidas Nõukogude relvastatud jõud saavutasid üha uusi võite saksa fašistlike anastajate üle, hakkas mitmetes Euroopa ja Aasia maades kiiremini kujunema revolutsiooniline situatsioon. Rahvuslik vabadusvõitlus kasvas järk-järgult üle *rahvademokraatlikeks revolutsioonideks.*

Rahvademokraatlik revolutsioon on uut tüüpi revolutsioon. Oma iseloomult oli ta ühtaegu *rahvusliku vabastuse revolutsioon, fašismi-, feodalismi-* ja *imperialismivastane revolutsioon.* Revolutsioonist võtsid osa kõik klassid ja sotsiaalsed kihid, kes olid huvitatud okupantide minemakihutamisest, fašismi purustamisest, imperialismi likvideerimisest ja mitmetes maades säilinud feodalismi jäänuste kõrvaldamisest, nimelt töölised, talupojad, linnaväikekodanlus, osa keskkodanlusest ja haritlaskond. Et kõiki neid jõude ühendada, loodi igal maal rahvarinne. Ulatusliku rahvakoalitsiooni eesotsas oli töölisklass, keda juhtisid kommunistid.

Revolutsiooni käigus lammutati fašistlik riigiaparaat, natsionaliseeriti monopolistliku kodanluse ning sõja- ja fašistlike roimarite omand. Sel ajajärgul kujunes tööstuses arvestatav sotsialistlik sektor.

Agraarreformide tulemusena likvideeriti mõisnike maavaldus. Viidi ellu printsiipi: «Maa kuulub neile, kes seda harivad.» Kommunistid lähtusid V. I. Lenini näpunäidetest, et mitte kõikjal ja mitte alati ei ole otstarbekohane maad natsionaliseerida.[1] Euroopa ja Aasia maades oli juba ammu välja kujunenud päritav maavaldus. Talupoegade maatükid läksid isa käest poja kätte. Sellise

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 131.

maakasutussüsteemi tingimustes (erinevalt vene kogukonnast, kus talupoegade maatükid perioodiliselt ümber jaotati) olid talupojad tugevasti kiindunud maasse. Kogu maa natsionaliseerimine võis töölisklassi ja talurahva liidule kahju tekitada, talupoegi revolutsioonist eemale tõugata.

Uus võim natsionaliseeris ainult selle osa maast, millel loodi riigimajandid. Maa põhiline osa läks aga töötavate talupoegade omandiks. Niisugune agraarpoliitika tugevdas töölisklassi ja talurahva liitu.

Rahvademokraatlike revolutsioonide tulemusena kehtestus *rahvademokraatlik kord*. Ent esialgu ei olnud rahvademokraatia veel proletariaadi diktatuur. Väike- ja keskkodanlusel olid märkimisväärsed positsioonid majanduses ja poliitilises elus. *Oma klassiolemuselt oli rahvademokraatia esimesel arenemisetapil proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlik diktatuur.*

Rahvademokraatliku revolutsiooni ümberkasvamine sotsialistlikuks revolutsiooniks. Töölisklassi hegemoonia, revolutsiooniliste ümberkujunduste ulatuse ja sügavuse tõttu oli rahvademokraatlik revolutsioon lähedane sotsialistlikule revolutsioonile ning see asjaolu kergendas üleminekut proletariaadi diktatuurile.

Ekspluataatorlike klasside riismed püüdsid töölisklassi ja tema eelväge — kommunistlikku parteid — ühiskonna juhtimisest kõrvale tõrjuda. Säilis vana korra restaureerimise oht. Töölisklass ei saanud poolel teel peatuma jääda, ta pidi töötajad ekspluateerimisest lõplikult vabastama. Seepärast alustasid kommunistid võitlust *rahvademokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise eest.*

Sellel etapil oli revolutsiooni üks peaülesandeist likvideerida põhiliste tootmisvahendite eraomandus. Natsionaliseerimisele kuulusid nüüd kõik ettevõtted, välja arvatud väikeettevõtted, kusjuures natsionaliseerimise iseloomulikuks jooneks oli sel perioodil «kodanlusest lahtiostmise» printsiibi rakendamine. Neile omanikele, kes ei olnud rahva vastu välja astunud, maksti osaliselt välja ettevõtete väärtus. Eraomanduse ekspropriieerimine õõnestas täielikult kodanluse majanduslikku võimsust.

Sedamööda kuidas revolutsioon süvenes, muutus kodanlus üha reaktsioonilisemaks jõuks. Seepärast kerkis töölisklassi ette ülesanne paljastada kodanlaste ja mõisnike parteid, minema kihutada kodanluse esindajad riigiaparaadi kõigist lülidest, võtta kodanluselt võimalus rahvast poliitiliselt mõjutada. Sotsialistliku revolutsiooni käigus *võttis töölisklass liidus töörahva hulkadega ja kommunistide juhtimisel poliitilise võimu täielikult enda kätte, kehtestas proletariaadi diktatuuri ja hakkas rajama sotsialismi aluseid.*

Võitluses proletariaadi diktatuuri eest kasutas töölisklass niihästi rahulikke kui ka mitterahulikke võitlusmeetodeid. Mõningates Euroopa maades (Poola, Rumeenia, Tšehhoslovakkia) püüdis kodanlus valla päästa kodusõda ja esile kutsuda välisriikide sõja-

list interventsiooni. Kuid töörahva hulgad ajasid Nõukogude Liidu abiga kõik reaktsiooni plaanid nurja. Aasia maade (Hiina, Korea, Vietnam) rahvas oli sunnitud pidama relvastatud võitlust «oma» mõisnike ja kodanluse vastu, keda toetasid välismaised imperialistid.

Proletariaadi diktatuuri kehtestamine rahvademokraatia vormis. Uutes sotsialistlikes riikides kehtestati proletariaadi diktatuur rahvademokraatia vormis. Kohalikeks riigivõimuorganiteks said need institutsioonid, mis revolutsioonilise võitluse käigus tekkisid, tugevnesid ja end õigustasid. Niisugusteks organiteks olid Jugoslaavias rahvavabastuskomiteed, Poolas rada narodowad (rahvanõukogud), Bulgaarias Isamaarinde komiteed jne.

Riigivõim kujunes uutes sotsialistlikes maades laialdasemal sotsiaalsel alusel kui esialgselt NSV Liidus. Endiste ekspluataatorlike klasside esindajailt ei võetud valimisõigust ära, kui nad rahvavõimu vastu avalikult välja ei astunud. Vana riigiaparaadi lammutamine toimus justkui osade kaupa. Rahvademokraatlikesse valitsustesse ja parlamentidesse kuulusid nüüd rahva tõelised esindajad. Poolas näiteks muutus Seim ja Tšehhoslovakkias Rahvuskogu kodanluse ja mõisnike võimu tööriistast töörahva tahte väljendajaks. Traditsioonilised parlamentlikud institutsioonid said uue (sotsialistliku) sisu.

Mõningates rahvademokraatiamaades kujunes mitme partei süsteem. Kõik poliitilised parteid kuuluvad rahvarinde tüüpi ühiskondlik-poliitilistesse organisatsioonidesse. Antifašistliku võitluse ja rahvademokraatlike revolutsioonide aastail kujutasid rahvarinded endast poliitiliste parteide koalitsiooni. Pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist rahvarinnete iseloom muutus. Kõik rahvarinnetesse kuuluvad poliitilised parteid ja organisatsioonid tunnistavad kommunistliku partei juhtivat osa ning võtavad aktiivselt osa sotsialismi ehitamisest. See ei muuda rahvademokraatia klassiolemust. *Niihästi nõukogud kui ka rahvademokraatia on proletariaadi diktatuuri kaks vormi.*

Rahvademokraatia kui proletariaadi diktatuuri uue vormi tekkimine kinnitas V. I. Lenini geniaalset ettenägemist, et sotsialismile ülemineku vormid ja meetodid on äärmiselt mitmekesised. Juba enne Oktoobrirevolutsiooni kirjutas V. I. Lenin: «Kapitalismilt kommunismile üleminek ei jäta muidugi andmata poliitiliste vormide suurt küllust ja mitmekesisust, kuid nende olemus on seejuures vältimatult üks: *proletariaadi diktatuur.*» [1]

Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimine. Saavutanud võidu rahvademokraatlikes ja sotsialistlikes revolutsioonides, asusid NSV Liidu ja Mongoolia järel sotsialismi ehitamise teele Albaania, Bulgaaria, Hiina, Jugoslaavia, Korea Rahvademokraatliku Vabariigi, Poola, Rumeenia, Saksa Demokraatliku Vabariigi, Tšehhoslovakkia, Ungari ning Vietnami Demokraatliku Vabariigi

[1] V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 385.

rahvad. Kujunes sotsialistlik maailmasüsteem. Kapitalismi üldkriisi kolmandal etapil astus sotsialistlike riikide vennalikku perre ka Kuuba.

Maailma revolutsioonilist uuendamist, millele pani alguse Oktoobrirevolutsioon, jätkasid sotsialistlike revolutsioonide võidud teistes maades. *Sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemine on suurim ajalooline sündmus pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu.*

Sotsialistlike maade vahel hakkasid kujunema uut tüüpi suhted, mis rajanevad *proletaarse internatsionalismi* printsiibil. Sotsialismimaade sõbralike suhete objektiivseks aluseks on ühetüübiline sotsiaal-majanduslik ja poliitiline kord, ühtne marksistlik-leninlik ideoloogia, ühised põhihuvid ja eesmärgid. Sotsialistliku sõprusühenduse maade suhteid iseloomustavad täielik võrdõiguslikkus ja sõltumatus, üksteise siseasjadesse mittevahelesegamine, igakülgne vastastikku kasulik koostöö ja vennalik vastastikune abistamine, mille eesmärk on ühiselt võidelda imperialismi vastu ning sotsialismi ja kommunismi võidukäigu eest. Mitte ühelgi maal ei ole ega saagi olla mingeid erilisi õigusi ja privileege.

Vastastikuseks majanduslikuks abistamiseks ja rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse läbiviimiseks moodustasid Euroopa sotsialismimaad koos NSV Liiduga **1949. aasta jaanuaris** *Vastastikuse Majandusabi Nõukogu.* 1962. aastal astus Vastastikuse Majandusabi Nõukogusse Mongoolia ja kaks aastat hiljem hakkas mõningatest Vastastikuse Majandusabi Nõukogu organitest osa võtma ka Jugoslaavia.

Et end ühiselt kaitsta imperialistlike agressorite vastu, kirjutasid kaheksa sotsialismimaa — Albaania, Bulgaaria, NSV Liidu, Poola, Rumeenia, Saksa Demokraatliku Vabariigi, Tšehhoslovakkia ja Ungari esindajad **1955. aasta mais** alla *sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise Varssavi lepingule.* Varssavi lepingu organisatsiooni poliitiline juhtimine toimub Poliitilise Konsultatiivkomitee kaudu. Varssavi lepingu liikmesriikide relvastatud jõude juhib otseselt ühendatud väejuhatus, kes koordineerib ka nende tegevust. Pärast seda, kui Albaania juhid olid marksismi-leninismi printsiipidest taganenud, ei võta Albaania enam Varssavi lepingu organisatsioonist osa.

Sotsialistlike rahvusvaheliste suhete kujunemine on komplitseeritud, mitmetahuline ja pikaajaline protsess. Kukutatud ekspluataatorlikud klassid olid jätnud ränga pärandi: rahvusliku endassesulgumise, rahvastevahelise umbusu, kultuurilise mahajäämuse jne. Peale selle olid suured erinevused säilinud majandusliku ja sotsiaalse arenemise tasemes, ühiskonna klassistruktuuris, ajaloolistes ja rahvuslikes traditsioonides.

Mitmetes Euroopa ja Aasia maades toimunud sotsialistlikes revolutsioonides avaldusid kõik Suure Sotsialistliku Oktoobrire-

volutsiooni põhijooned ja seaduspärasused. Ühtlasi aga rikastasid need uutes ajaloolistes tingimustes toimunud revolutsioonid marksismi-leninismi teooriat ja praktikat.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Tõestage, et uute sotsialistlike riikide tekkimine on ajalooline paratamatus.
2. Missuguseid ülesandeid lahendati rahvademokraatlike revolutsioonide ja missuguseid sotsialistlike revolutsioonide käigus?
3. Mille poolest sarnanevad nõukogud ja rahvademokraatia ning milles seisab nende erinevus?
4. Millised jooned on iseloomulikud rahvusvaheliste suhete uuele, sotsialistlikule tüübile?

§ 26. POOLA RAHVAVABARIIK.

Rahvademokraatliku revolutsiooni algus. Poola reaktsionäärid, kes olid oma maa «septembrikatastroofini» viinud, ei saanudki juhtida võitlust okupantide vastu. Nad lootsid koos Inglise-Ameerika vägedega Poolasse tagasi pöörduda ning taastada seal kodanlaste ja mõisnike korra.

Poola rahvuslike huvide kõige järjekindlamad kaitsjad olid kommunistid. Poola Töölispartei astus välja selle eest, et ühendada kõik antifašistlikud jõud ühtsesse rahvusrindesse. Poola Töölispartei ajalooliseks teeneks oli see, et ta sidus Poola rahvusliku taassünni küsimuse Nõukogude Liiduga arendatava sõpruse ja sotsialismi eest peetava võitlusega.

Ööl vastu 1. jaanuari 1944 asutasid rahvusrinde esindajad põranda all Poola Töölispartei algatusel *Krajowa Rada Narodowa* (Poola Rahvusnõukogu), kelle esimeheks sai kommunist Bolesław Bierut (1892—1956). Krajowa Rada Narodowa võttis Londonis asuvalt emigrantlikult valitsuselt õiguse esineda poola rahva nimel. Poola esimesena vabastatud linnas Chelmis asus tööle Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee, kellest sai Poola ajutine valitsus. Poola Töölispartei võitlus Poola rahvusliku taassünni eest nägi ette, et poola rahvale tagastatakse tema põlised maa-alad Balti mere rannikul kuni Oderi ja Neisseni.

22. juulil 1944 andis Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee välja manifesti, milles esitati uue Poola sotsiaalse, poliitilise ja majandusliku korralduse põhiprintsiibid. Sedamööda kuidas Poola hitlerlastest vabastati, sai sellest manifestist *rahvademokraatliku revolutsiooni* programm. Rahvademokraatlik revolutsioon haaras üha uusi alasid Poolas.

1945. aasta aprillis kirjutati Poola ja Nõukogude Liidu vahel alla sõpruse, vastastikuse abistamise ja sõjajärgse koostöö lepingule. Nõukogude-Poola leping on läbi teinud aja proovi. 1965. aastal pikendati see leping järgmiseks kahekümneks aastaks.

Poola rahvusliku taassünni programm nägi rahvademokraatliku revolutsiooni käigus ette ulatuslikke ja sügavaid, sotsiaalmajanduslikke ümberkujundusi.

Suur tähtsus oli agraarreformil. Revolutsioonieelses Poolas kuulus maa põhiliselt mõisnikele ja kulakutele. Poola külas oli 7—8 miljonit «liigset» inimest. Aastail 1944—1945 läbiviidud agraarreformi tulemusena konfiskeeriti mõisad. Koos maaga võeti mõisnikelt ära kogu vara: hooned, inventar, kariloomad jne. Üle miljoni vaese talupoja ja sulase (kolmandik kõigist talumajanditest) sai mõisnike maad. 1945. aastal hakati asustama taasühendatud lääne- ja põhjapoolseid maa-alasid. Neil aladel rajati peaaegu pool miljonit uusi talumajapidamisi. Poolas kindlustus talupoegade tööle rajatud väikemaaomandus. Kogu maast natsionaliseeriti vaid ligikaudu 14%.

Töörahva võitluses uue Poola eest etendas tähtsat osa tööstuse natsionaliseerimine. 1946. aasta jaanuaris võttis Krajowa Rada Narodowa vastu seaduse, mis nägi ette põhiliste rahvamajandusharude ülemineku riigi omandiks. Suur- ja keskkodanlusele kuulunud tööstusettevõtted said rahva ühisvaraks. Endised omanikud, kes ei võtnud osa rahvavastasest võitlusest, said osalise kompensatsiooni. 25% kõigist natsionaliseeritud ettevõtetest osteti välja. Kerge- ja toiduainetetööstuse väikeettevõtted jäid eraomanike valdusse. Natsionaliseerimise tulemusena langes sotsialistlikule sektorile tööstuses üle 86% kogu tööstustoodangust. Kodanluse majanduslik võimsus seega kaotati.

Võitlus proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest. Rahvademokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise ajajärgul teravnes märgatavalt klassivõitlus Poolas. Põranda all asuvad reaktsioonilised jõugud tapsid kommuniste, eesrindlikke töölisi, külaaktiviste, miilitsatöötajaid, Poola armee sõdureid ja ohvitsere. Üle 20 000 kommunisti ja muu demokraatliku tegelase langes võitluses kontrrevolutsioonijõudude vastu.

Reaktsiooni legaalseks keskuseks kujunes *Poola Talurahvapartei* (Polskie Stronnictwo Ludowe), mille asutas Mikołajczyk, Londoni emigrantliku valitsuse endine juht. Naasnud Poolasse ja saanud rahvusliku ühtsuse valitsuse ministriks, hakkas Mikołajczyk ajama reaktsioonilist poliitikat. Töölisklassi ja talurahva liidu õõnestamise eesmärgil kuulutas Mikołajczyk demagoogiliselt, et talurahvas on «rahva kõige parem, kõige väärtuslikum osa», kes peabki riiki valitsema. Ekspluataatorlike klasside esindajad, keda toetasid kõrgem vaimulikkond ning inglise ja ameerika imperialistid, nõudsid vara tagastamist endistele omanikele. Nad püüdsid igati valla päästa kodusõda ja esile kutsuda välisriikide sõjalist interventsiooni. Ent enamiku poola rahva koondumine töölisklassi ja Poola Töölispartei ümber, samuti NSV Liidu vennalik abi ajasid reaktsiooni salakavalad plaanid nurja.

Rahvas ei tahtnud tagasipöördumist kodanlik-mõisnikliku Poola juurde. **1947. aasta** algul toimusid terava klassivõitluse tin-

gimustes Seadusandliku Seimi valimised. Demokraatlike parteide blokk eesotsas kommunistidega sai uues parlamendis enamiku kohti. *Poolas kehtestati proletariaadi diktatuur rahvademokraatia vormis.*

Võitlus uue Poola eest nõudis kõigi progressiivsete jõudude ühendamist. Eriti sallimatu oli lõhe töölisklassi ridades. Revolutsiooniaastail puhastas Poola Sotsialistlik Partei oma ridu parempoolsetest elementidest ja asus kommunistidega koostöö positsioonidele. **1948. aasta detsembris** moodustati Poola Töölispartei ja Poola Sotsialistliku Partei ühinemise kongressil *Poola Ühinenud Töölispartei,* mis rajaneb marksismi-leninismi printsiipidel.

Poola Ühinenud Töölispartei kõrval tegutsevad Poolas *Ühinenud Talurahvapartei* ja *Demokraatlik Partei.* Poola rahva elus etendavad suurt osa ka ametiühingud, noorsoo-, naiste-, kultuuri- ja teised organisatsioonid. Kõik need parteid ja organisatsioonid kuuluvad *Rahvaühtsuse Rindesse.* Nad tunnistavad Poola Ühinenud Töölispartei juhtivat osa ja võtavad sotsialismi ehitamisest aktiivselt osa.

Sotsialismi aluste rajamine. Pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist Poolas asuti plaanikindlalt ehitama sotsialismi. Rasketööstuse loomine sai peamiseks ülesandeks. Industrialiseerimise tulemusena tekkisid Poolas uued tööstusharud: tööpingi-, laevaehitus-, traktori- ja autotööstus ning teised tööstusharud.

Poola rahvalt nõudis palju jõudu ja energiat sõja läbi purustatud rahvamajanduse taastamine. Lisaks sellele oli tarvis asustada tagastatud maa-alad, kindlustada korteri ja tööga teistest maadest repatrieerunud isikuid ja ülerahvastatud küladest uusehitustele saabunud talupoegi. Need kolm ümberasumisvoolu hõlmasid peaaegu kolmandiku rahvusest. Miljonid inimesed vahetasid elukohta ja muutsid oma harjumusi, ühtaegu muutus ka nende klassipale, neist said tööstustöölised.

Agraarküsimuse lahendamisel Poolas on oma iseärasused võrreldes teiste sotsialismimaadega. Üksiktalupoegade valduses on ikka veel 85% kõigist maakõlvikutest. Riigimajanditele kuulub 14,5% kõlvikutest. Põhiliselt nemad varustavad riiki kaubavilja ja loomakasvatussaadustega. Tootmiskooperatiividele kuulub ligikaudu 0,5% haritavast maast.

Riigi toetusel on väga levinud põllumajanduslikud ringid, mis kujutavad endast külas tehtava kollektiivse töö kõige massilisemat vormi, mis hõlmab 40% talumajandeist. Ringi liikmed harivad maad ühiselt soetatud masinatega, rakendavad maaviljeluse eesrindlikke meetodeid. Kõik see, mis muretsetakse ringi summade arvel, muutub ühiskondlikuks omandiks. Talupoegadele kuuluvad maa ja inventar jäävad nende eraomandiks.

Sotsialismi edukal ehitamisel etendab suurt osa NSV Liidu ja teiste Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriikide abi

poola rahvale. NSV Liidult saab Poola naftat, raua- ja mangaanimaaki, samuti mitmesuguseid seadmeid. Poola annab Nõukogude Liidule merelaevu, raudtee veerevkoosseisu, keemiatööstuse tooteid jne.

Rahvavõimu aastail on Poola muutunud tööstus- ja agraarriigiks. Praegu elab linnades üle 50% rahvastikust. Töölisklassi arvuline koosseis on suurenenud 4,5-kordseks. Ligi pooled töölised on inimesed, kes on kasvanud ja kujunenud sotsialismi tingimustes.

Varem oli Poola kirjaoskamatuse poolest Euroopas ühel esimestest kohtadest. Tänapäeva Poolas on arenenud haridussüsteem. Sotsialism on sügavalt juurdunud rahva teadvusse ja on lahutamatult seotud patriotismiga. Seepärast ongi poola töötajate elu ja töö seaduseks saanud sõnad: «Kes kipub kallale sotsialismile, see kipub kallale Poolale.»

On tõusnud Poola rahvusvaheline autoriteet. Ta võtab aktiivselt osa maailma paljude poliitikaküsimuste lahendamisest. Mitte kunagi varem ei olnud Poola liitlasteks kõik tema naabrid. Nüüd aga ümbritsevad Poolat igalt poolt sõbralikud sotsialistlikud riigid.

Sotsialismi eduka ehitamisega Poolas kaasnesid ka teatavad raskused. 60-ndatel aastatel esines majanduse juhtimisel mõningaid puudusi. Majanduspoliitika rajanes vahel voluntaristlikel otsustel, mitte aga teaduslikel alustel. Lisaks sellele oli ka objektiivseid põhjusi, mis kutsusid esile raskusi, — nimelt Poolat kaks aastat järjest tabanud ikaldus.

Poola Ühinenud Töölispartei Keskkomitee pleenum (1970. aasta detsembris) kavandas raskustest ülesaamise tee ja valis Keskkomitee esimeseks sekretäriks Edward Giereki (sünd. 1913. aastal). Poola rahvas kiitis täielikult heaks partei abinõud rahvamajanduse arenemistempo kiirendamiseks ja töötajate elatustaseme tõstmiseks.

1971. aasta detsembris toimus Poola Ühinenud Töölispartei VI kongress, kes analüüsis Poola arenemise tulemusi viimase kolme aasta jooksul, määras kindlaks sotsialismi edasise ehitamise teed ja kinnitas uue viie aasta (1971—1975) plaani ülesanded. See plaan näeb ette suurendada tööstustoodangut 48—50% ja põllumajandustoodangut 18—21%. Ühiskondlik-majandusliku arengu alal kavandas partei kolm põhiülesannet: suurendada tarbimist kolmandiku võrra; kindlustada 3,5 miljonit elluastuvat noormeest ja neidu tööga; luua tingimused järkjärguliseks üleminekuks küla sotsialistlikule ümberkujundamisele.

Kongress rõhutas, et sotsialismi eduka ehitamise tähtis tingimus on partei juhtiva osa suurendamine. Oma töös juhindub partei põhimõttest «Rohkem diskussioone ja arutlusi enne otsuste vastuvõtmist ja rohkem distsipliini nende täitmisel». Kongress märkis, et Poola Ühinenud Töölispartei poliitika vankumatuks

seaduseks on ka edaspidi rahvusliku vabaduse kaitsmise ja sotsialismiürituse ühendamine üheks tervikuks. Poola sõltumatuse kindlaks garantiiks oli ja on järjest tugevnev Nõukogude-Poola sõprus.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Millistes tingimustes toimus Poola rahvuslik taassünd?
2. Missuguseid ülesandeid lahendati Poolas rahvademokraatliku revolutsiooni käigus?
3. Majandusgeograafia alusel tõestage, et sotsialistliku ülesehitustöö aastate jooksul on Poola muutunud arenenud industriaal-agraarriigiks.

§ 27. TŠEHHOSLOVAKKIA SOTSIALISTLIK VABARIIK.

Rahvademokraatlik revolutsioon. Slovakkia rahvusliku ülestõusu ajal (1944. aasta augustis—oktoobris) asutati vabastatud territooriumil rahvuslikud komiteed. Kõrgeima võimu võttis enda kätte Slovakkia Rahvusnõukogu. *Algas rahvademokraatlik revolutsioon.*

Rahvademokraatliku revolutsiooni perioodil rakendatava taktika väljatöötamisel lähtus Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei sellest, et ta tegutseb tööstuslikult arenenud maa tingimustes, kus on tugevad parlamentlikud traditsioonid ja kus on kujunenud kodanlik-demokraatlikud illusioonid. Rahvahulgad pidid aru saama, et Tšehhoslovakkias on vaja kukutada kapitalistlik kord. Alles siis võis revolutsiooniüritus kujuneda laiade rahvahulkade südameasjaks.

1945. aasta aprillis moodustati Tšehhoslovakkia vabastatud territooriumil **Košice** linnas *Tšehhide ja Slovakkide Rahvusrinde* valitsus. Valitsuse programmi töötas välja Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei. Praha ülestõusuga 1945. aasta maikuus jõudis lõpule Tšehhoslovakkia rahva antifašistlik võitlus. Pärast Tšehhoslovakkia vabastamist hakkas rahvademokraatlik revolutsioon täies ulatuses arenema. Vana riigiaparaat lammutati. Kogu võim kohtadel läks üle rahvuslike komiteede kätte. Neist said laialdase rahvakoalitsiooni — tööliste, talupoegade, väikekodanluse ja keskkodanluse patrioodliku osa ning intelligentsi võimuorganid. Ent juhtivat osa etendas nendes töölisklass, kelle eesotsas olid kommunistid. Hakati ellu viima agraarreformi. Konfiskeerimisele kuulus eeskätt saksa ja ungari mõisnike, samuti okupantide käsilaste maa. Vähese maaga talupojad ja sulased said maad.

Kodanluse kõige reaktsioonilisem osa püüdis pidurdada revolutsioonilisi ümberkujundusi, isoleerida kommunistid rahvahulkadest, tõugata Tšehhoslovakkia eemale NSV Liidust. Sellepärast kerkis töölisklassi ette ülesanne likvideerida kodanluse majandus-

lik võimsus ja poliitiline mõju. Kommunistide algatusel võeti vastu tööstuse ja pankade natsionaliseerimise seadused. Kaks kolmandikku kogu tööstusest läks riigi kätte. Sotsialistliku sektori loomine tööstuses võimaldas üle minna majanduse planeerimisele.

Seadusandliku Rahvuskogu valimistel (1946. aasta mais) said kommunistid ja sotsiaaldemokraadid üle poole kohtadest. Uue valitsuse etteotsa asus Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei juht Klement Gottwald (1896—1953).

Pärast valimisi viidi veelgi energilisemalt ellu agraarreformi, senisest intensiivsemalt natsionaliseeriti tööstust, kodanluse esindajad tõrjuti kõigist riigiaparaadi lülidest välja.

Võit 1948. aasta veebruaris. 20. veebruaril esitasid 12 ministrit-reaktsionääri lahkumispalve, seades endale ülesandeks luua valitsus ilma kommunistideta. Vandeseltslasi toetasid president Beneš ja rahvusvaheline imperialistlik reaktsioon. Samal ajal algasid Baieris, Tšehhoslovakkia läänepiiril, Ameerika armee manöövrid, ja seda mitte juhuslikult. Turistidena sööstsid Tšehhoslovakkiasse Ameerika luurajad. Reaktsioonijõud valmistasid ette riigipööret.

Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei Keskkomitee üleskutsel astus rahvas resoluutselt välja vabariigi kaitseks. Praha tööliste miitingul, millest võttis osa 100 000 inimest, võeti vastu resolutsioon, kus oli öeldud: «Meie tahame Klement Gottwaldi valitsust ilma reaktsionääride-ministriteta.»

Töötajad asutasid tegevuskomiteed. 22. veebruaril toimus tehasenõukogude kongress, millest võttis osa 8000 delegaati, kes esindasid 2,5 miljonit töölist. Kongress nõudis resoluutselt, et tuleb tugevdada rahvademokraatlikku korda. Leidis aset üldine protestistreik, mis kestis üks tund. Benešil ei jäänud midagi muud üle, kui ministrite-reaktsionääride lahkumisavaldus vastu võtta ja Gottwaldi valitsuse uus koosseis kinnitada. Lõppes rahvademokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise etapp. *Tšehhoslovakkias kehtestati proletariaadi diktatuur.* Töölisklass, kelle eesotsas olid kommunistid, võttis poliitilise võimu täielikult enda kätte ja asus rajama sotsialismi aluseid. Rahvuskogu võttis vastu uue konstitutsiooni, mis fikseeris Tšehhoslovakkia rahva saavutused, ja valis vabariigi presidendiks K. Gottwaldi.

Võit veebruaris tähistas Tšehhoslovakkia saatuses suurt revolutsioonilist murrangut. Veebruaris otsustati, kas Tšehhoslovakkia areneb edasi mööda sotsialismiteed või astub tagasi kapitalismile. Maailmaareenil tähistas see võitlus suurt klassilahingut, mille võitis sotsialism. Nii sai üks tähtsamaist Kesk-Euroopa riikidest jäädavalt sotsialismi maailmasüsteemi koostisosaks.

Kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemine. Proletariaadi diktatuuri tugevuse üks põhitingimustest on töölisklassi ridade ühtsus. **1948. aasta juunis** ühinesid Kommunistlik Partei ja

Sotsiaaldemokraatlik Partei marksismi-leninismi baasil *Tšehhoslovakkia Kommunistlikuks Parteiks.* Võrdõiguslike rahvuste — tšehhide ja slovakkide maal on erilise tähtsusega proletaarse internatsionalismi printsiipide silmaspidamine. Slovakkia Kommunistlik Partei, mis kujutab endast Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei koostisosa, on säilitanud oma organisatsioonilise sõltumatuse, oma Keskkomitee ja kongresside kokkukutsumise õiguse.

Pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist säilisid Tšehhoslovakkias mitmed parteid. *Rahvapartei,* kes varem kaitses kodanluse ja katoliku kiriku huve, deklareeris, et ta tunnistab Rahvusrinde programmi. *Sotsialistlik Partei,* mis loodi 1948. aastal, ühendas osa Tšehhi piirkondade haritlaskonnast, teenistujatest ja käsitöölistest. *Slovakkia Vabaduspartei* koosneb väikesest osast väikekodanlusest, teenistujatest ja haritlaskonnast, peamiselt katoliiklastest. *Slovakkia Taassünni Partei* kujunes pärast veebruarisündmusi ja sellesse kuulub väike osa Slovakkia töötajaist. Kõik need parteid kuuluvad Rahvusrindesse ja on deklareerinud, et nad on nõus Kommunistliku Partei juhtimisel sotsialismi ehitamisest osa võtma.

Sotsialistliku ühiskonna rajamine. Pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist kerkisid töölisklassi ette sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise ülesanded. Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei IX kongress (1949. aasta mais) töötas välja Tšehhoslovakkias sotsialismi aluste ehitamise peajoone.

Tšehhoslovakkia oli juba enne revolutsiooni arenenumaid tööstusriike. Kuid Tšehhoslovakkias domineeris kergetööstus, mis töötas ekspordi tarbeks. Rasketööstus, eriti masinaehitus, ei olnud küllalt arenenud. Pealegi ehitati tööstusettevõtteid Tšehhis, Slovakkia aga jäi Tšehhi piirkondade agraarripatsiks.

Rahvavõimu aastail on muutunud Tšehhoslovakkia tööstuse struktuur. Nüüd moodustavad kaks kolmandikku tööstustoodangust tootmisvahendid. Eriti kiiresti areneb tööstus Slovakkias. Nüüd valmistab ainuüksi Slovakkia nii palju tööstustoodangut, kui palju toodeti enne Teist maailmasõda kogu Tšehhoslovakkias.

Vennalik sõprus NSV Liidu ja teiste sotsialismimaadega võimaldas lahendada rahvamajanduslike välissidemete probleemi. NSV Liidust on saanud kõigi põhiliste tooraineliikide ja vajalike masinate hankija ning samal ajal Tšehhoslovakkia tööstuse eksporttoodangu oluline tarbija.

Põhjalikult on muutunud küla elu. Küla tööinimesed on ühinenud põllumajanduslikesse tootmiskooperatiividesse. Inimese ekspluateerimine on likvideeritud.

1960. aastal võttis Rahvuskogu vastu uue konstitutsiooni. Selles fikseeriti Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei juhtiv osa riigi elus ja iseloomustati Tšehhoslovakkiat kui sotsialistlikku riiki, mis rajaneb tööliste, talupoegade ja haritlaste liidul.

1967. aasta jaanuarist alates hakati Tšehhoslovakkias teostama majanduslikku reformi. Kuid majanduse juhtimise uue süsteemi ellurakendamist kasutasid ära antisotsialistlikud elemendid ühelt poolt kogu eelneva arengu üldiseks kritiseerimiseks ja teiselt poolt plaaniliste aluste asendamiseks turustiihiaga. Seda joont toetasid aktiivselt revisionistid. Samal ajal esines partei ja riigiaparaadi töös tõsiseid vigu ning puudusi. Pika aja vältel ei lahendatud aktuaalseid majanduslikke ja ühiskondlik-poliitilisi probleeme. Nõrgenes ideeline kasvatustöö Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei ja Tšehhoslovakkia Noorsooühingu ridades. Tegelikult ei peetud mitte alati kinni tšehhide ja slovakkide võrdõiguslikkuse printsiibist. Nii näiteks loeti Bratislavat 1968. aasta märtsikuuni piirkonna keskuseks, mitte aga Slovakkia pealinnaks.

Antisotsialistlike plaanide läbikukkumine. Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei Keskkomitee 1968. aasta jaanuaripleenum kavandas nimetatud puuduste kõrvaldamise teed. Pleenum ei pidanud otstarbekohaseks, et Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei Keskkomitee esimese sekretäri ja vabariigi presidendi ametikohal oleks üks ja seesama isik. Presidendiks valiti kindlameelne leninlane-internatsionalist Ludvik Svoboda.

Kuid antisotsialistlikud elemendid püüdsid veebruaris saavutatud võitu rahvavaenulikel eesmärkidel revideerida ja ajalooratast tagasi pöörata. Nad ründasid sotsialistlikku korda, nõudsid opositsiooniliste parteide asutamist, õhutasid vaenu tšehhide ja slovakkide vahel. Pealöök aga suunati Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei juhtivale osale, samuti kavatseti Tšehhoslovakkia sotsialistlikest riikidest eemale tõugata. Tekkisid legaalsed ja illegaalsed organisatsioonid, mis olid sihitud sotsialistliku korra vastu. Aktiviseerusid reaktsionäärid endiste sotsiaaldemokraatide hulgast. Toetudes välismaal asuvatele sotsialistliku Tšehhoslovakkia vaenlastele, seadsid nad endale ülesandeks «anda kommunistidele viimne hoop».

Lääne imperialistlike ringkondade poolt suunatavate rahvavaenulike jõudude organisatsiooniliseks ja poliitiliseks platvormiks kujunes avaldus, mis kandis pealkirja «Kaks tuhat sõna». Selles avalduses, mis ilmus 1968. aasta suvel, kutsuti avalikult üles võitlema konstitutsioonilise võimu vastu, alustama streike ja tekitama rahutusi.

Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei juhtkonda pääsesid parempoolsed oportunistid. Kasutanud ära asjaolu, et Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei Keskkomitee juhtkonnas puudus ühtsus ja et seal aktiviseerusid revisionistlikud elemendid, võtsid kontrrevolutsioonilised jõud, keda toetasid imperialistlike maade luureteenistused, kursi sotsialistlike saavutuste likvideerimisele Tšehhoslovakkia Sotsialistlikus Vabariigis. Tekkinud olukorras andsid viis sotsialismimaad (Varssavi lepingu osalised riigid) — Bulgaaria, NSV Liit, Poola, Saksa Demokraatlik Vabariik ja Ungari — **21. augustil 1968** Tšehhoslovakkia vennasrahvale abi,

et kaitsta sotsialismi saavutusi ning ära hoida kapitalismi restaureerimine Tšehhoslovakkia Sotsialistlikus Vabariigis. Seega täitsid need viis maad oma internatsionaalset kohust. Nimetatud internatsionaalne akt päästis tuhandete inimeste elu, tugevdas sotsialistliku sõprusühenduse läänepiire ja ajas luhta imperialismi lootused revideerida Teise maailmasõja tulemusi.

1969. aasta aprillis valiti Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei Keskkomitee esimeseks sekretäriks (1971. aasta maikuus peasekretäriks) Gustav Husak (sünd. 1913. aastal). Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei Keskkomitee näitas kätte põhjused, mis viisid sotsialismile vaenulike jõudude väljaastumiseni, ja kavandas konkreetsed abinõud partei juhtiva osa suurendamiseks ühiskonna elus. Puhastanud end revisionistidest, karjeristidest ja passiivsetest liikmetest, juhib partei kindlalt sotsialistlikku ülesehitustööd.

Suurt tööd noore põlvkonna poliitilisel kasvatamisel teeb 1970. aasta novembris loodud Sotsialistlik Noorsooühing.

Rahvuskogu otsusel on Tšehhoslovakkias kehtestatud föderatiivne korraldus. Tšehhoslovakkia Sotsialistlik Vabariik kujutab endast kahe võrdõigusliku sotsialistliku vabariigi — Tšehhi ja Slovakkia föderatsiooni. Nii Tšehhis kui ka Slovakkias on omad seadusandlikud ja täidesaatvad organid. Föderaalparlamendi ja -valitsuse kompetentsi kuuluvad niisugused funktsioonid nagu üldriiklik seadusandlus, välispoliitika ja riigikaitse poliitika küsimused. Suureneb riigi osa majanduse juhtimisel.

Tšehhoslovakkia Sotsialistlik Vabariik tugevdab ja laiendab sõbralikke sidemeid Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaadega, nähes selles sotsialismi saavutuste kindlustamise ja eduka edasiarenemise tagatist. 1970. aasta mais kirjutasid NSV Liit ja Tšehhoslovakkia Sotsialistlik Vabariik alla sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingule, mis väljendas sotsialistlike riikide huvide ühtsust.

Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei XIV kongress (1971. aasta mais) kiitis täielikult heaks Keskkomitee tegevuse Tšehhoslovakkia olukorra normaliseerimisel ja määras kindlaks partei poliitika põhisuunad aastaiks 1971—1975. Kongress märkis, et partei juhtiva osa suurendamine on Tšehhoslovakkia sotsialistliku ühiskonna eduka arenemise põhitingimus.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millist taktikat rakendas Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei rahvademokraatliku revolutsiooni ajal?
2. Millal ja kuidas kehtestati Tšehhoslovakkias proletariaadi diktatuur?
3. Majandusgeograafia õpikut ja ajakirjandust kasutades jutustage Tšehhoslovakkia Sotsialistliku Vabariigi majanduse edusammudest.
4. Ajakirjandust kasutades jutustage Tšehhoslovakkia Sotsialistliku Vabariigi sisepoliitilisest ja rahvusvahelisest olukorrast.

TRÜ Raamatukogu

§ 28. RUMEENIA SOTSIALISTLIK VABARIIK.

Sõjalis-fašistliku režiimi krahh. Nõukogude vägede lähenemisega Rumeenia piiridele intensiivistus võitlus fašismi vastu. 1943. aasta augustis võttis Kommunistlik Partei kursi relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele ja organiseerimisele. Pealinna ja teiste linnade ettevõtetes moodustati tööliskaardi salgad. Suure töö tegid kommunistid ära sõjaväeosades. Kaks nädalat enne relvastatud ülestõusu organiseerisid kommunistid partei juhtivate tegelaste põgenemise kontsentratsioonilaagritest.

23. augustil 1944 algas Bukarestis rahva relvastatud ülestõus. Antonescu ja teised fašistlikud roimarid areteeriti. Relvastatud töölised haarasid kommunistide juhtimisel tähtsamad strateegilised punktid (raudteejaamad, posti, telegraafi ja sillad) enda kätte ja blokeerisid Saksa garnisonid. Ülestõusnute poolele läksid üle paljud Rumeenia sõdurid. Rumeenia armee suunas oma relvad fašistliku Saksamaa vastu ja andis oma panuse hitlerluse purustamisse. Fašismivastase relvastatud ülestõusu võiduga algas Rumeenias *rahvademokraatlik revolutsioon.*

Rahvademokraatlik revolutsioon. Fašistliku režiimi kukutamine ei tähendanud veel rahva täielikku võitu. Kuninga õukond, kodanlaste ja mõisnike parteide — natsionaalliberaalide ja natsionaaltsaranistide (tsaraanid — talupojad) parteide liidrid, samuti kindralid otsustasid oma võimu säilitamiseks ohvriks tuua Antonescu. Uus kuningavalitsus, kes tugines inglise ja ameerika imperialistidele, takistas revolutsiooni arengut. Agraarreformi läbiviimine lükati edasi «kuni sõja lõppemiseni».

Edukaks võitlemiseks rahva vajaduste eest taotlesid kommunistid *Demokraatliku Rahvusrinde* loomist. Demokraatlikku Rahvusrindesse ühinesid kommunistid, sotsiaaldemokraadid, «Põlluharijate Rinne» [1] ja teised organisatsioonid.

Talupojad asusid mõisnike maad enda kätte haarama. Talupoegade abistamiseks nende võitluses mõisnike ja fašistlike jõukude vastu suunas Kommunistlik Partei maale tuhandeid töölissalku, mis tugevdas proletariaadi ja talurahva liitu.

1945. aasta algul otsustas Rumeenia reaktsioon alustada pealetungi demokraatlikele jõududele. Sandarmeeriaväed tulistasid Bukarestis automaatpüssidest demonstratsiooni, millest võttis osa pool miljonit inimest. Kommunistide üleskutsel nõudis rahvas valitsuse lahkumist, sest enamik valitsusliikmeid olid reaktsionäärid. Selle liikumise kulminatsiooniks oli kuninga lossi ees toimunud demonstratsioon, mis kestis terve ööpäeva.

6. märtsil 1945 tuli võimule rahvavalitsus, mis koosnes Demokraatliku Rahvusrinde esindajaist. Demokraatliku valitsuse juhiks sai «Põlluharijate Rinde» liider Petru Groza (1884—1958). Täites kommunistide programmi, asus Demokraatliku Rahvusrinde valit-

[1] «Põlluharijate Rinne» — rumeenia töötava talurahva massiorganisatsioon, mis tekkis 1933. aastal.

sus energiliselt lahendama rahvademokraatliku revolutsiooni ülesandeid. Fašistid kihutati riigiaparaadist minema. Kõik vähemusrahvused said võrdsed õigused rumeenlastega. Naised ja sõjaväelased said valimisõiguse, kuid tolle ajajärgu tähtsaimaks sündmuseks oli agraarreform. 140 000 mõisnikult konfiskeeris rahvademokraatlik valitsus peaaegu 1,5 miljonit hektarit maad. Üle 900 000 talupoja sai oma valdusse endisi mõisamaid. Ligi veerand kogu konfiskeeritud maast läks riigi omandiks. Agraarreformi tulemusena likvideeriti mõisnike klass ning kindlustus tööliste ja talupoegade liit.

Valitsus seadis ettevõtetes sisse riikliku ja tööliskontrolli, kehtestas kõrgendatud maksud varakatele klassidele, viis läbi rahareformi ja mitmeid teisi demokraatlikke ümberkujundusi.

Proletariaadi diktatuuri kehtestamine ja töölisklassi ridades esinenud lõhe likvideerimine. Rahvademokraatliku revolutsiooni ülesannete edukas täitmine ja selle ümberkasvamine sotsialistlikuks revolutsiooniks kutsusid esile kõigi vana ühiskonna jõudude vastupanu. Natsionaaltsaranistide ja natsionaalliberaalide liidrid astusid kontakti Ameerika luurega ja kavatsesid rahvademokraatliku valitsuse kukutada.

1947. aasta suvel reaktsiooni vandenõu paljastati. Riigipööret kavatsenud natsionaaltsaranistide juhid eesotsas M a n i u g a anti kohtu alla ja said karmilt karistada. Nende partei saadeti laiali. Varsti kuulutati laialisaadetuks ka natsionaalliberaalide partei. Kodanluse esindajad kihutati parlamendist, valitsusest ja kohalikest võimuorganeist minema.

30. detsembril 1947 likvideeriti monarhia ja kuulutati välja Rumeenia Rahvavabariik. *Rumeenias kehtestati proletariaadi diktatuur* ja algas sotsialismi aluste ehitamine. Niisiis, erinevalt rahvademokraatlikust revolutsioonist, mis algas Rumeenias relvastatud ülestõusust, toimus üleminek sotsialistlikule revolutsioonile rahulikul teel.

Kommunistlik Partei paljastas kannatlikult Sotsiaaldemokraatliku Partei oportunistlike juhtide reetlikku poliitikat. 1946. aastal toimunud Sotsiaaldemokraatliku Partei kongressil heideti parempoolsed juhid parteist välja. Sotsiaaldemokraatliku Partei lihtliikmed pöördusid hulgaliselt Kommunistliku Partei poole palvega võtta nad Kommunistliku Partei ridadesse. **1948. aasta veebruaris** asutati Kommunistliku Partei ja Sotsiaaldemokraatliku Partei ühinemise kongressil *Rumeenia Töölispartei*. Ta juhtis rumeenia rahva võitlust sotsialismi ehitamise eest. Rumeenia Töölispartei Keskkomitee esimeseks sekretäriks oli G h e o r g h e G h e o r g h i u - D e j (1901—1965). Pärast tema surma valiti sellele kohale Nicolae C e a u ş e s c u (sünd. 1918. aastal), kes on praegu Rumeenia Kommunistliku Partei[1] Keskkomitee peasekretär.

[1] 1965. aastal nimetati Rumeenia Töölispartei ümber *Rumeenia Kommunistlikuks Parteiks*.

Käesoleval ajal on Rumeenias üks partei. «Põlluharijate Rinne», kes tunnistas Rumeenia Töölispartei juhtivat osa, muutus töötava talurahva massiorganisatsiooniks. Töötava talurahva massiorganisatsioon, Kommunistlik Noorsooühing, Ametiühingute Üldkoondis ja teised ühiskondlikud organisatsioonid kuuluvad *Sotsialistlikusse Ühtsusrindesse* ja võtavad kommunistide juhtimisel sotsialismi ehitamisest aktiivselt osa.

Sotsialistlik ülesehitustöö. 1948. aasta suvel läbiviidud tööstuse natsionaliseerimise tulemusena anti lõplik hoop kapitalistide klassile. Rumeenias algas sotsialistliku majanduse plaanipärane rajamine.

Nõukogude Liidu abiga on Rumeenia muutunud mahajäänud agraarmaast tööstus- ja agraarriigiks.

Põhjalikud ümberkujundused on toimunud Rumeenia külas. Algul astusid talupojad põllumajanduslikesse ühistuisse, kus nad omandasid kollektiivse töö kogemusi. Seejärel võttis Rumeenia Töölispartei kursi kõrgemat tüüpi põllumajanduslike tootmiskooperatiivide (kollektiivsete põllumajandite) loomisele. 1962. aastal viidi põllumajanduse kollektiviseerimine lõpule. Niisiis on sotsialism ajaloo seisukohalt lühikese ajaga võitnud nii linnas kui ka maal.

Sotsialismi ehitamise aastail on elanikkonna sotsiaalses koosseisus toimunud tohutud muutused. Kadusid ekspluataatorlikud klassid. Rumeenia tõelisteks peremeesteks on saanud töölisklass, koopereerunud talurahvas ja töötav haritlaskond. On tõusnud rahva heaolu. Rumeenias, kus enne sõda oli üle 4 miljoni kirjaoskamatu ja vähese kirjaoskusega inimese, toimub üleminek kümneklassilisele koolikohustusele. Rumeenias õpib iga viies inimene kesk- või kõrgemas koolis.

Ühiskonna elus asetleidnud muutused on kajastunud uues konstitutsioonis, mis võeti vastu 1965. aasta augustis. Konstitutsiooni kohaselt nimetatakse nüüd Rumeeniat Sotsialistlikuks Vabariigiks.

1969. aasta augustis toimus Rumeenia Kommunistliku Partei X kongress. Kongressi töö langes ühte Rumeenia fašismist vabastamise 25. aastapäevaga. Veerandsajandi jooksul on rumeenia rahvas teinud suuri edusamme. Tööstustoodang on suurenenud 17-kordseks ja põllumajandustoodang 1,6-kordseks. Kongress märkis, et viie aasta (1966—1970) plaan täidetakse edukalt, ja arutas rahvamajanduse arenguperspektiive järgnevaks viisaastakuks (1971—1975). Sel perioodil on peamisteks ülesanneteks sotsialismi materiaal-tehnilise baasi laiendamine ja täiustamine ning igakülgselt arenenud sotsialistliku ühiskonna loomine. Rumeenia Kommunistliku Partei rahvuslik konverents (1972. aasta juulis) kutsus töötajaid täitma viisaastakut nelja ja poole aastaga. Konverents otsustas laiendada Rumeenia Kommunistliku Partei Keskkomitee koosseisu vahetult tootmises töötavate kommunistide arvel.

Rumeenia ja NSV Liidu vahel 7. juulil 1970 allakirjutatud sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise leping on loonud soodsad tingimused kahe maa koostöö süvendamiseks, sotsialistliku ühiskonna kiiremaks ehitamiseks Rumeenias.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Missugust taktikat rakendasid rumeenia kommunistid rahvademokraatliku revolutsiooni ajal?
2. Millal ja kuidas võitis töölisklassi diktatuur Rumeenias?
3. Näidake, milliseid edusamme on rumeenia rahvas sotsialismi ehitamisel teinud (vastuse ettevalmistamisel kasutage õpikut «Välisriikide majandusgeograafia»).

§ 29. BULGAARIA RAHVAVABARIIK.

Millist osa etendas vene rahvas Bulgaaria vabastamisel Türgi ikkest (vt. õpik «Uusaeg II», § 19, Tallinn 1971, lk. 103—104)?

1944. aasta 9. septembri relvastatud ülestõus. Nõukogude vägede lähenemine Bulgaaria piiridele kiirendas monarhistliku ja fašistliku režiimi kokkuvarisemist. Ööl vastu **9. septembrit 1944** algas kõikjal kommunistide partei juhtimisel relvastatud ülestõus. Sofias purustas ülestõusnud rahvas politseijaoskonnad, vabastas poliitilised vangid fašistlikest vanglatest ja haaras enda kätte valitsusasutused. Partisanisalgad tungisid pealinna. Ülestõusnute poolele läksid üle garnisoni väeosad, sealhulgas ka tankipolk. Relvastatud ülestõus kukutas monarhistliku ja fašistliku režiimi. Võimule tuli Isamaarinde valitsus.

Revolutsiooniline valitsus kuulutas Saksamaale sõja. Uuesti loodud Bulgaaria rahvaarmee võttis koos Nõukogude vägedega aktiivselt osa Saksa fašistlike vägede purustamisest. Nõukogude Liit aitas bulgaaria rahval vabaneda fašismist ning jälle saada vabaks ja sõltumatuks. Nõukogude sõjamehed mitmekordistasid Šipka kangelaste kuulsust.

Sotsialistlik revolutsioon. Relvastatud ülestõusust sai alguse *sotsialistlik revolutsioon*, mille käigus lahendati ühtlasi ka üldemokraatlikke ülesandeid. See on seletatav sellega, et mõisnike maavaldus likvideeriti Bulgaarias juba 1877.—1878. aasta Vene-Türgi sõja ajal. Töörahva hulgad astusid monoliitselt võitlusse rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest. Kõige mõjukam partei Bulgaarias oli Kommunistlik Partei. 1944. aasta relvastatud septembriülestõusu käigus purustati reaktsioonijõud lõplikult. Bulgaaria Kommunistliku Partei V kongressil ütles Georgi Dimitrov: «Saavutanud võidu kangelasliku Nõukogude armee otsustava abiga, avas 9. septembri ülestõus tee sotsialismi ehitamisele meie maal.»

Loodud koalitsioonivalitsuses ei olnud kommunistidel esialgu enamust, kuid nende käes olid tähtsad ministeeriumid — Siseministeerium, Kohtuministeerium jt. See võimaldas kommunistidel reaktsionääre paljastada ja kahjutuks teha. Juhtivatele kohtadele uutes kohalikes võimuorganites asusid kommunistid, partisanid, lihtrahva hulgast pärit olevad inimesed. Uues armees loodi uus institutsioon — komandöri abi poliitilisel alal.

Revolutsiooni käigus viidi läbi agraarreform. Pealöök suunati maakapitalistide klassile — kulakutele, liigkasuvõtjatele ja spekulantidele. Ühtlasi likvideeris reform ka kirikute ja kloostrite maavalduse. Töötav talurahvas muutus töölisklassi kindlaks liitlaseks.

Väike- ja keskmisi kapitaliste, kes polnud toime pannud sõjaroimi ja suhtusid rahvavõimusse lojaalselt, ei eksproprieeritud. Eraomanike kätte jäänud ettevõtete üle kehtestati tööliskontroll.

Revolutsiooni käigus suurenes Kommunistliku Partei mõju. Pärast Bulgaaria Rahvavabariigi väljakuulutamist 1946. aastal sai esimese vabariikliku valitsuse juhiks bulgaaria kommunistide juht Georgi Dimitrov (1882—1949). Suure Rahvakogu valimistel said kommunistid saadikukohti rohkem kui kõik teised parteid kokku.

Reaktsiooniliste elementide katsed teravdada klassivõitlust aeti nurja, sest töörahvas oli tihedalt koondunud kommunistide ümber. Nõukogude armee, kes asus Bulgaaria territooriumil, ei võimaldanud välismaistel imperialistidel alustada interventsiooni Bulgaaria vastu.

Proletariaadi diktatuuri kehtestamine. 4. detsembril 1947 võttis Suur Rahvakogu vastu uue konstitutsiooni, mis seadusandlikult fikseeris sotsialistliku revolutsiooni võidu. Nädala pärast kujundas G. Dimitrov valitsuse, mis koosnes enamikus kommunistidest.

Detsembri lõpul võttis Suur Rahvakogu vastu eraettevõtete üldise natsionaliseerimise seaduse. Tehaste, kaevanduste ja pankade üleminek riigi omandiks oli murranguliseks momendiks proletariaadi diktatuuri lõplikul tugevdamisel.

Revolutsiooni ajal toimusid Sotsiaaldemokraatlikus Parteis suured muudatused. Ta puhastas end reaktsioonilistest juhtidest, Sotsiaaldemokraatliku Partei realiikmed lähenesid üha enam kommunistidele ja lülitusid sotsialismi ehitamisse. **1948. aastal** ühines Sotsiaaldemokraatlik Partei Kommunistliku Parteiga marksismi-leninismi ideoloogiliste ja organisatsiooniliste printsiipide alusel. Tekkis ühtne töölisklassi partei — *Bulgaaria Kommunistlik Partei.*

Talurahvapartei *(Bulgaaria Maaharijate Rahvaliit)* ei lahkunud ajaloo areenilt, vaid leidis oma koha sotsialistlikus ühiskonnas. See on tõeline rahvapartei, kes koosneb praegu põhiliselt talupoegadest-ühistegelastest, tunnistab kommunistide juhtivat osa ja peab oma põhiülesandeks sotsialismi ehitamist külas. Kom-

munistliku Partei ustavaks abiliseks on dimitrovlik Kommunistlik Noorsooühing. Kõik need parteid ja organisatsioonid, kaasa arvatud ametiühingud, kuuluvad *Isamaarindesse* ja võtavad kommunistide juhtimisel sotsialismi ehitamisest aktiivselt osa.

Sotsialismi aluste ehitamine. Kehtestanud proletariaadi diktatuuri, viis töölisklass rahva sotsialismi ehitamise teele. Sotsialismi tuli ehitada rasketes tingimustes. Enne revolutsiooni kuulus Bulgaaria Euroopa kõige enam mahajäänud maade hulka.

Kurss Bulgaaria industrialiseerimisele kuulutati välja Bulgaaria Kommunistliku Partei V kongressil (1948. aasta detsembris), kus võeti vastu otsus esimese viie aasta (1949—1953) plaani kohta. G. Dimitrov ütles kongressil, et Bulgaaria peab 15—20 aastat kestva intensiivse sotsialistliku ülesehitustöö jooksul saavutama tööstuse arendamisel seda, mida teised maad ja rahvad on teistsugustes tingimustes saavutanud saja aastaga. Bulgaaria rahvas on NSV Liidu ja teiste sotsialistliku sõprusühenduse maade abiga muutnud oma maa agraarriigist tööstus- ja agraarmaaks.

Bulgaarias on kujunenud uued tööstusharud: metallurgia-, mäe-, keemia-, laevaehitus- ja elektrotehnikatööstus. On tekkinud kümneid uusi linnu. Kolme väikese küla kohale on kerkinud «Bulgaaria Komsomolsk» — Dimitrovgrad, mis on esimene noorte kätega ehitatud Bulgaaria tööstuslinn. Bulgaaria kommunistlikud noored on andnud suure panuse Kremikovtsi metallurgiakombinaadi ja paljude teiste tööstushiiglaste ehitamisse.

Suured muutused on toimunud ka külas. Bulgaaria viis esimesena Euroopa rahvademokraatiamaadest 1958. aastal lõpule talurahva tootmisalase koopereerimise. See on seletatav sellega, et Bulgaaria Kommunistlik Partei selgitas pärast revolutsiooni võitu talupoegadele kannatlikult kollektiivse töö kasulikkust ning abistas neid praktiliselt põllumajanduslike töökooperatiivide organisatsioonilisel ja majanduslikul tugevdamisel. Talurahvapartei esitas tol ajal loosungi: «Iga põlluharija olgu põllumajandusliku töökooperatiivi liige!»

Leninliku kooperatsiooniplaani elluviimine muutis talurahva olukorda. Põllumajandusliku tootmise kasvutempo poolest on Bulgaaria ette jõudnud sellistest arenenud kapitalistlikest riikidest nagu Prantsusmaa ja Saksa Föderatiivne Vabariik.

Suund arenenud sotsialistliku ühiskonna loomisele. 1969. aastal tähistas bulgaaria rahvas rahvavõimu kehtestamise 25. aastapäeva. Veerandsajandi jooksul on tööstustoodang kasvanud 30-kordseks ja põllumajandustoodang 2,5-kordseks. Pidevalt suureneb Bulgaaria osatähtsus sotsialistlike vennasmaade hulgas. Bulgaaria tööstustooted (elektrivagonetid, viinamarjaistandike harimiseks mõeldud traktorid, merelaevad jne.) on väga nõutavad väljaspool riigi piire. Bulgaaria veab välja järjest rohkem värsket puuvilja, viinamarju, tomateid ja muid põllumajandussaadusi Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriikidesse.

On tõusnud rahva heaolu ja kultuuritase. Kui monarhistlikus

Bulgaarias ei olnud ühelgi bulgaarlasel Bulgaaria diplomit kõrgema insenertehnilise hariduse kohta, siis käesoleval ajal asub Bulgaaria üliõpilaste arvu poolest (Bulgaaria rahvaarvuga võrreldes) ühel esimestest kohtadest maailmas.

1971. aasta aprillis toimus Bulgaaria Kommunistliku Partei X kongress, kus aruandekõnega esines Kommunistliku Partei Keskkomitee esimene sekretär Todor Živkov (sünd. 1911). Kongress kinnitas Bulgaaria sotsiaal-majandusliku arengu viie aasta (1971—1975) plaani direktiivid. Plaanis nähakse ette suurendada tööstustoodangut 55—60% ja põllumajandustoodangut 17—20%.

Kongress võttis vastu partei uue programmi, mis näeb ette arenenud sotsialistliku ühiskonna ehitamise lõpuleviimist ning kommunismile järkjärgulise ülemineku materiaalsete ja vaimsete eelduste loomist. Kongress juhtis tähelepanu sellele, et arenenud sotsialistliku ühiskonna loomine on võimalik teaduse ja tehnika revolutsiooni tulemuste igakülgse kasutamise, Bulgaaria majanduse ning NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade majanduse edasise lähendamise alusel.

Pärast kongressi võeti rahvahääletuse tulemusena vastu uus Bulgaaria Rahvavabariigi konstitutsioon, mis on arenenud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise õiguslik alus. Konstitutsioon näeb ette valimissüsteemi edasist täiustamist, töötajate ulatuslikumat osavõttu riigivalitsemisest.

Küsimusi.

1. Mispärast algas Bulgaarias kohe sotsialistlik revolutsioon?
2. Millal ja kuidas kehtestati Bulgaarias tööliskassi diktatuur?
3. Milliseid edusamme on bulgaaria rahvas sotsialismi ehitamisel teinud? (Vastamiseks kasutage ajakirjandust ja õpikut «Välisriikide majandusgeograafia».)

§ 30. JUGOSLAAVIA FÖDERATIIVNE SOTSIALISTLIK VABARIIK.

Vabastussõda ja rahvarevolutsioon. Rahvuslik vabastussõda fašistlike anastajate vastu sulas Jugoslaavias kokku rahvarevolutsiooniga. Rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest peetavat üldrahvalikku fašismivastast võitlust organiseeris ja juhtis *Jugoslaavia Kommunistlik Partei*. 1941. aasta lõpul formeeriti partisanisalkadest Jugoslaavia rahvavabastusarmee esimesed väeosad. Jugoslaavia rahvavabastusarmeed juhtis Jugoslaavia Kommunistliku Partei peasekretär Josip Broz Tito (sünd. 1892. aastal). Võitlev rahvas hakkas vabastatud piirkondades, seejärel ka okupeeritud territooriumil looma rahvavabastuskomiteesid. Need komiteed kujutasid endast ajutisi kohalikke võimuorganeid. Hiljem moodustasid kõigi nende komiteede esindajad *Jugoslaavia Rahvusliku Vabastamise Antifašistliku Veetše* — uue revolutsioonilise võimu kõrgeima organi.

1943. aasta novembris rajati Jugoslaavias Rahvusliku Vabastamise Antifašistliku Veetše teisel istungjärgul uue Jugoslaavia poliitilised alused. Jugoslaavia Rahvusliku Vabastamise Antifašistlik Veetše võttis vastu otsuse, et uus Jugoslaavia kujuneb vabade ja võrdõiguslike rahvaste demokraatlikuks riigiks. Kuningavalitsust enam ei tunnistatud ja kuningal keelati tagasipöördumine Jugoslaaviasse. Fašismi käsilaste ettevõtted konfiskeeriti. Mõisnike ja kodumaa reetjate maa anti talupoegadele.

1945. aasta mais vabastati Jugoslaavia Nõukogude vägede abil täielikult saksa fašistlikest anastajatest. Võit saavutati kalli hinnaga. Sõja-aastail kaotas Jugoslaavia 11% kogu elnikkonnast.

Jugoslaavia Föderatiivse Rahvavabariigi moodustamine. Fašistlike okupantide minemakihutamine, rahva otsustav võit kodanluse ja mõisnike üle, fašistlike jõukude likvideerimine, vägivallal rajaneva vana riigiaparaadi purustamine ja uue, tõeliselt rahvaliku valitsemisaparaadi loomine — kõik see andis tunnistust sellest, et Jugoslaavias on kujunenud uus olukord. Kogu võim läks töölisklassi ja töötava talurahva kätte. **29. novembril 1945** kuulutati Jugoslaavia Föderatiivseks Rahvavabariigiks.

1946. aasta jaanuaris võttis Asutav Kogu vastu Jugoslaavia Föderatiivse Rahvavabariigi konstitutsiooni, mis fikseeris seadusandlikus korras Jugoslaavia rahva suured saavutused. Konstitutsioonis öeldi, et «kogu võim Jugoslaavia Föderatiivses Rahvavabariigis kuulub töörahvale» ja et juhtivaks omandusvormiks on sotsialistlik omandus. Konstitutsioon kuulutas Jugoslaavia Föderatiivse Rahvavabariigi liitriigiks, mis ühendab võrdõiguslikke rahvaid. Jugoslaavia föderatsiooni kuulub 6 slaavi vabariiki: Serbia, Horvaatia, Sloveenia, Bosnia ja Hertsegoviina, Makedoonia ning Tšernogooria.

Sotsiaal-majanduslikud ümberkujundused. Pärast Jugoslaavia täielikku vabastamist fašistlikest okupantidest likvideeriti Jugoslaavias mõisnike maavaldus. Reformi tulemusena konfiskeeriti mõisnikelt, maakodanluselt ja kirikult üle 1,5 miljoni hektari maad. Ligi 800 000 hektarit anti vähese maaga talupoegadele, sulastele ning endistele Jugoslaavia rahvavabastusarmee võitlejatele. Ülejäänud osa maast sai riigi omandiks. Neil maadel loodi põllumajanduslikud mõisad.

Erinevalt teistest rahvademokraatiamaadest muutus Jugoslaavias osa tööstusettevõtteid ühiskondlikuks omandiks juba sõjaaastail. Ülejäänud tootmisvahendid natsionaliseeriti sammsammult sõjajärgsel perioodil.

Jugoslaavias viidi läbi rahareform ja seati sisse riigikontroll väliskaubanduse üle. Põhiliste tootmisvahendite natsionaliseerimise tulemusena kuulus sotsialistlikku sektorisse tööstuses 90% kõigist tootmisvõimsustest.

Jugoslaavia Kommunistide Liit. Monarhistlikus Jugoslaavias ei olnud massilisi kodanlaste ja mõisnike poliitilisi parteisid, kellel oleks olnud vähegi märkimisväärset mõju töörahva hulkades.

Nende parteide poliitika oli rahvavaenulik. Nii sõja-aastail kui ka sõjajärgsel perioodil oli juhtivaks ideelis-poliitiliseks jõuks Jugoslaavias Jugoslaavia Kommunistlik Partei, kes on seda praegugi. 1952. aastal muudeti ta *Jugoslaavia Kommunistide Liiduks*. Jugoslaavia ühiskondlik-poliitilises elus etendab tähtsat osa *Jugoslaavia Töörahva Sotsialistlik Liit* — massiorganisatsioon, kuhu kuulub 8 miljonit inimest.

1948. aastal kritiseerisid NLKP ja teised vennasparteid Jugoslaavia Kommunistliku Partei juhtkonda selle eest, et ta ignoreeris vahel üldisi seaduspärasusi ja hindas üle rahvuslikke iseärasusi sotsialistlikus ülesehitustöös. Jugoslaavia Kommunistliku Partei juhtkond ei võtnud seda sotsialismi aluste rajamise meetodite kriitikat arvesse. Suhete järsu halvenemise järel Jugoslaavia Kommunistide Liidu ja teiste kommunistlike ning töölisparteide vahel katkestati 1949. aastal ka Jugoslaavia riikidevahelised sidemed sotsialistlike maadega. 1954. aastast alates algas NLKP initsiatiivil Nõukogude-Jugoslaavia suhete normaliseerimine nii riiklikus kui ka partei liinis.

Sotsialismi aluste rajamine. Taastanud hitlerlaste poolt laostatud majanduse, asus Jugoslaavia rahvas sotsialismi ehitamisele. Jugoslaavia töörahva kangelaslike jõupingutuste tulemusena on Jugoslaavia muutunud mahajäänud, peamiselt põllumajandusmaast tööstus- ja agraarriigiks.

Põllumajanduse sotsialistlik sektor, millele kuulub 14% haritavast maast, hõlmab riigimõisaid, agrokombinaate ja zadrugasid (kooperatiive). Ulatuslikult on levinud üldist tüüpi zadrugad, mis kujutavad endast peamiselt varustus- ja turustuskooperatiive. Jugoslaavia külas domineerib väikeüksikmajapidamine, mistõttu põllumajandussaaduste tootmine jääb tööstuse arenemisest maha.

1963. aastal võeti vastu uus konstitutsioon. Jugoslaaviat hakati nimetama Föderatiivseks Sotsialistlikuks Vabariigiks. Konstitutsioonis on fikseeritud, et «tootmisvahendite ühiskondlik omandus ei võimalda tagasipöördumist inimese ekspluateerimise mistahes süsteemile». Konstitutsiooni kohaselt on Jugoslaavia «sotsialistlik demokraatlik sõprusühendus, mis rajaneb töörahva võimul ja omavalitsusel».

1965. aastast alates hakati Jugoslaavias ellu viima majandusreformi, mille eesmärke oli riigi rahvamajanduse olukorra stabiliseerimine. Rööbiti mõningate edusammudega majanduse arendamisel tekkisid ka teatavad raskused (hindade tõus, dinaari ostujõu langus, välisvõlgnevuse suurenemine, arenenumate ja vähem arenenud vabariikide vahelise kuristiku süvenemine jne.). Majandusreformi käigus ei suutnud mõned ettevõtted kohaneda konkurentsiga ja need suleti. See tõi kaasa tööpuuduse kasvu. Jugoslaavia Kommunistide Liidu IX kongress (1969. aasta märtsis) kavandas turusuhete edasiarendamise, kusjuures märgiti nende reguleerimise tähtsust. Seoses sellega, et mõnel pool elavnesid separatistlik-natsionalistlikud ja kontrrevolutsioonilised jõud, võttis Jugoslaa-

via Kommunistide Liidu juhtkond 1971. aastal tarvitusele abinõusid, et tõsta Kommunistide Liidu ideelis-poliitilist osa Jugoslaavia elus ning likvideerida tema ridades renegaatlust ja kõikumisi. See on majanduses ja rahvussuhetes valitsevast ebakindlusest ülesaamise tingimuseks.

Iga aastaga tugevnevad sõprussidemed Nõukogude Liidu ja Jugoslaavia Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi rahvaste vahel. NSV Liidust on saanud Jugoslaavia väliskaubanduse peamisi partnereid. Laienevad Jugoslaavia sidemed ka teiste Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriikidega.

Küsimusi.

1. Kuidas arenes rahvarevolutsioon Jugoslaavias?
2. Millised on Jugoslaavia rahva edusammud sotsialismi ehitamisel?
3. Milles seisavad Jugoslaavia kaasaegse arenemise iseärasused?

§ 31. ALBAANIA RAHVAVABARIIK.

Albaania vabastamine okupantidest. Esimese maailmasõja eelõhtul kuulutati Albaania sõltumatuks riigiks. Ent see «sõltumatus» oli petlik. 1939. aasta aprillis vallutati Albaania fašistliku Itaalia poolt. Albaania feodaalid ja kodanlus reetsid oma maa rahvuslikud huvid ja hakkasid okupantidega koos töötama.

Fašismivastast liikumist Albaanias asus juhtima *Albaania Kommunistlik Partei,* mis kujunes 1941. aasta novembris üksikutest kommunistlikest rühmadest. Teisi rahva huvide eest võitlevaid poliitilisi parteisid Albaanias ei olnud. Sellepärast ei kujutanud Rahvuslik Vabastusrinne endast parteide koalitsiooni, vaid ta ühendas kogu rahva (töölised, talupojad, linnaväikekodanluse, haritlaskonna). Selles poliitilises massiorganisatsioonis oli juhtimine täielikult kommunistide käes.

Okupantide ja nende albaanlastest käsilaste vastu peetavas võitluses tekkisid rahvuslikud vabastuskomiteed. Partisanide poolt vabastatud piirkondades said neist komiteedest rahvavõimuorganid. Albaania partisanid ja 1943. aasta suvel loodud Rahvuslik Vabastusarmee tekitasid okupantidele suurt kahju. Sõja-aastail kaotasid anastajad surnute ja haavatutena ligi 70 000 sõdurit ja ohvitseri. **1944. aasta 29. novembriks** vabastati Albaania territoorium fašistidest täielikult.

Kihutanud minema fašistlikud anastajad ning saavutanud otsustava võidu mõisnike ja kodanluse üle, kehtestas albaania rahvas rahvademokraatliku korra. Sõjaroimareid ja kodumaa reetjaid karistati karmilt.

Rahvademokraatliku korra tugevdamise eesmärgil kujundati Rahvuslik Vabastusrinne ümber Demokraatlikuks Rindeks, kuhu kuuluvad Albaania Tööpartei [1], Töötava Noorsoo Ühing, Albaania

[1] I kongressil 1948. aastal nimetati Albaania Kommunistlik Partei ümber *Albaania Tööparteiks.*

Naiste Ühing ja ametiühingud. 1945. aasta detsembris toimunud Asutava Kogu valimistel said Demokraatliku Rinde kandidaadid eesotsas kommunistidega 93% kõigist valijate häältest. Rahva tahtel kuulutas Asutav Kogu 1946. aasta jaanuaris Albaania rahvavabariigiks.

Sotsiaal-majanduslikud ümberkujundused. Rahvademokraatlik võim hakkas ellu viima sotsiaal-majanduslikke ümberkujundusi. Enne revolutsiooni kuulus Albaanias 3/4 kogu maast mõisnikele, kulakutele, kirikule ja välismaistele monopolidele. Talurahvas aga nälgis ja töötas orjastavatel tingimustel ekspluateerijate heaks. Selle ebavõrdsuse likvideeris rahvavõimu poolt läbiviidud agraarreform. Üle 70 000 vähese maaga talupoegade ja sulaste perekonna said mõisnikelt konfiskeeritud maad, kariloomi, inventari, majapidamishooneid, viinamarjaistandikke ja oliivipuuistandikke.

Tööstusettevõtete, kaevanduste, naftaleiukohtade ja pankade natsionaliseerimise tulemusel likvideeriti väliskapitali, peamiselt Itaalia kapitali ülevõim Albaania majanduses. 1947. aastal langes sotsialistlikule sektorile juba 87% tööstustoodangust. Kõik need sotsiaal-majanduslikud ümberkujundused võimaldasid albaania rahval üle minna majanduse juhtimisele ühtse üldriikliku plaani järgi.

Sotsialismi aluste rajamine. Albaanias sotsialismi ehitamise konkreetsed teed kavandas Albaania Tööpartei I kongress (1948. aasta novembris). Kongress märkis, et «ilma Nõukogude Liiduta poleks saanud olla vaba ja sõltumatut Albaaniat ning poleks võimalik olnud liikuda sotsialismile».

Albaania rahvas asus suure vaimustusega ehitama sotsialismi. Nõukogude Liidu suured krediidid ja seadmed võimaldasid albaania rahval ehitada tähtsaid tööstusobjekte ja rajada uusi juhtivaid tööstusharusid (energia-, mäe-, naftatööstus jt.). Põllumajanduslike tootmiskooperatiivide põldudele ilmusid Nõukogude traktorid, kombainid ja teised masinad. Tuhanded spetsialistid (insenerid, arstid, agronoomid jne.) said kõrgema hariduse NSV Liidus.

60-ndate aastate algul viidi Albaanias põhiliselt lõpule talurahva tootmisalane koopereerimine. Põllumajandusliku tootmise maht on suurenenud peaaegu 2,5-kordseks.

Tänu albaania töörahva visale tööle ning NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade tohutule omakasupüüdmatule abile on Albaaniast saanud agraar- ja tööstusriik.

Enne revolutsiooni oli 80% Albaania elanikkonnast kirjaoskamatu. Rahvavõimu aastail on kirjaoskamatus likvideeritud. Albaanias on kehtestatud kaheksaklassiline koolikohustus. On avatud Tirana Riiklik Ülikool. Riik on enda peale võtnud elanikkonna kindlustamise tasuta arstiabiga.

Albaania praegune olukord. 1960. aastast alates hakkasid Albaania Tööpartei juhid taganema marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi põhimõtetest ning lähenema Mao Zedongi

rühmale. Eriti vaenulikku kampaaniat on nad arendanud NLKP ja nõukogude rahva vastu. Albaania juhtide säärane poliitika rikkus Albaania ja teiste sotsialismimaade vennalikke suhteid, mis tekitas sotsialismi ehitamisele määratu suurt kahju.

NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsus viivad järjekindlalt ellu kurssi, mis taotleb sotsialismimaade ühtsuse tugevdamist, pooldavad Nõukogude-Albaania koostöö taastamist proletaarse internatsionalismi printsiibil.

Küsimusi.

1. Milles seisnevad Albaania rahvademokraatliku revolutsiooni iseärasused?
2. Millist abi andis Nõukogude Liit albaania rahvale?

§ 32. UNGARI RAHVAVABARIIK.

Rahvademokraatlik revolutsioon. 1944. aasta detsembri algul loodi vabastatud territooriumil, Szegedi linnas kommunistide algatusel *Ungari Iseseisvuse Rahvusrinne*, kuhu ühinesid kõik antifašistlikud jõud. Seejärel moodustati **Debreceni** linnas Ajutine Rahvuslik Valitsus. Ajutine Rahvuslik Valitsus sõlmis NSV Liidu ja tema liitlastega vaherahu ning kuulutas Saksamaale sõja. **4. aprillil 1945** vabastati Ungari täielikult. Nüüd arenes Ungaris täies ulatuses *rahvademokraatlik revolutsioon*. Fašistlikud organisatsioonid aeti laiali. Ettevõtetes kehtestati tööliskontroll. Kohapeal läks võim rahvuslike komiteede kätte.

Rahvademokraatliku revolutsiooni aastail oli üheks tähtsamaks abinõuks agraarreform. Üle kolmandiku kogu maast kuulus mõisnikele ja katoliku kirikule. Rahvavõim likvideeris mõisnike ja kiriku maavalduse. 642 000 sulast ja vähese maaga talupoega said maad. Ungari rahvas hakkas sihikindlamalt võitlema oma maa poliitilise elu demokratiseerimise eest.

Sügavad sotsiaalsed ümberkujundused kutsusid esile vana maailma kaitsjate ägeda vastupanu. Ungaris kujunes võimas reaktsiooniline blokk. Suur mõju oli *Väikepõllumeeste Parteil* [1], kus paadunud reaktsionäärid olid juhtimise enda kätte haaranud. Poliitilises elus etendas suurt osa katoliku kirik. Reaktsioonileeri toetasid parempoolsed sotsiaaldemokraadid. Kõik nad taotlesid kodanliku korra säilitamist Ungaris.

1945. aasta novembris toimunud parlamendivalimistel sai Väikepõllumeeste Partei 57% valijate häältest. Selgus, et enamik ministriportfelle koalitsioonivalitsuses on Väikepõllumeeste Partei liidrite käes. Sellesse valitsusse kuulus vaid 4 kommunisti.

[1] *Väikepõllumeeste Partei* ühendas kulaklust, osa kesktalupoegadest ja linnaväikekodanlusest.

Ungari töörahvas nõudis tungivalt muutusi. Reaktsioonijõudude ägedast vastupanust hoolimata kuulutati Ungari 1. veebruaril 1946 vabariigiks. (Pärast Ungari Nõukogude Vabariigi langemist 1919. aastal peeti Ungarit vormiliselt kuningriigiks.) Ungari Iseseisvuse Rahvusrindes loodi *pahempoolne blokk*. Sellesse kuulusid Ungari Kommunistlik Partei, Sotsiaaldemokraatlik Partei, Rahvuslik Talurahvapartei [1] ja ametiühingud. Pahempoolset blokki toetas Väikepõllumeeste Partei töötav osa. Pahempoolne blokk nõudis reaktsionääride eemaldamist valitsusest, Väikepõllumeeste Partei puhastamist ja tööstuse natsionaliseerimist.

Pahempoolse bloki nõudmiste toetuseks toimus Budapestis 1946. aasta märtsis demonstratsioon, millest võttis osa 400 000 inimest. Demonstratsioonide ja miitingute laine veeres üle kogu maa. Võitlus toimus loosungite all «Rahvavaenlased koalitsioonist minema!», «Meie ei ehita riiki kapitalistidele, vaid rahvale!».

Põrganud laiade rahvahulkade vastupanule, hakkasid revolutsiooni vaenlased sepitsema vandenõusid. Rahvademokraatliku korra kukutamisele suunatud vandenõu eesotsas seisis Väikepõllumeeste Partei liider Ferenc Nagy, kes oli tol ajal peaminister. Ent tänu kommunistide valvsusele purustati 1947. aasta algul vabariigivastane vandenõu.

Proletariaadi diktatuuri kehtestamine. Tööstuse, transpordi ja pankade natsionaliseerimine likvideeris kodanluse majandusliku võimsuse. Väikepõllumeeste Parteid hakkas juhtima pahempoolne tiib eesotsas István Dobiga. Väikepõllumeeste Partei pahempoolsed elmendid pooldasid koostööd kommunistidega. 1947. aasta augustis toimunud erakorralistel parlamendivalimistel sai demokraatlike parteide valimisliit enamuse. Kommunistid said kõige rohkem hääli ja asusid juhtivale kohale valitsuses. Kommunistlik Partei võitis enda poole enamiku töölisklassist. **1948. aasta** keskpaiku kehtestati Ungaris proletariaadi diktatuur.

1948. aasta juunis toimunud kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemise kongressil loodi *Ungari Töörahvapartei,* kellest sai sotsialismi ehitamise juhtiv jõud Ungaris.

Sotsialismi aluste rajamise edusammud ja raskused. 1949. aasta augustis võttis Riigikogu vastu Ungari Rahvavabariigi konstitutsiooni, mis fikseeris seadusandlikus korras töörahva saavutused. Ungari rahvas asus suure vaimustusega sotsialistliku ühiskonna ehitamisele. Kerkisid kümned uued vabrikud ja tehased. Külas loodi põllumajanduslikud kooperatiivid. Kooperatiividele ja riiklikele majanditele kuulus ligikaudu $^1/_3$ põllumaast.

Sotsialistlikus ülesehitustöös esines Ungari Töörahvapartei juhtidel tõsiseid vigu. Parteisse võisid astuda kõik soovijad. Ungari Töörahvaparteisse tungisid karjeristid, kõikuvad elemendid ja

[1] *Rahvuslik Talurahvapartei* ühendas külakehvikuid ja revolutsiooni ajal sai temast Kommunistliku Partei liitlane. Rahvusliku Talurahvapartei juhtkonnas oli parempoolseid elemente, kes aga partei poliitikat ei määranud.

otsesed vaenlased. See nõrgendas nii parteid kui ka proletariaadi diktatuuri. Sageli rikuti parteilist demokraatiat ja sotsialistlikku seaduslikkust. Talurahva koopereerimisel ei peetud kinni leninlikust vabatahtlikkuse printsiibist. Ungari Töörahvapartei juhtkond planeeris liiga kiire industrialiseerimistempo. See kõik tekitas töörahva hulkades põhjendatud rahulolematust. Nad nõudsid puuduste kõrvaldamist ja proletariaadi diktatuuri tugevdamist. Ungari Töörahvapartei juhtide tehtud vigu ära kasutades aktiviseerusid parteis revisionistid, kes nõrgestasid parteid seestpoolt. 1956. aasta suvel hakkas Ungari Töörahvapartei juhtkond vigu parandama. Sisemine ja rahvusvaheline reaktsioon mõistis, et see tugevdab sotsialismi positsiooni Ungaris, ja hakkas tegema ettevalmistusi avalikuks väljaastumiseks rahvademokraatliku korra vastu, et püüda Ungarit kapitalismi teele tagasi tuua.

1956. aasta kontrrevolutsiooniline mäss ja selle purustamine. 1956. aasta sügisel õnnestus sisemise kontrrevolutsiooni jõududel proletariaadi diktatuuri vastu kokku klopsida laialdane poliitiline blokk, kuhu kuulusid kõik rahvademokraatia vaenlased, alates revisionistidest-vandenõulastest ja lõpetades fašistidega. Rahvusvaheline imperialism valmistas ette lööki sotsialistlikule Ungarile. Lääne-Saksamaalt ja Austriast saadeti Ungarisse terroristide jõuke. Põranda alt tulid välja fašistid ja teised rahvavaenlased.

23. oktoobril algas Ungaris kontrrevolutsiooniline mäss. Noil päevil moodustatud revisionist Imre N a g y valitsus teatas Ungari väljaastumisest Varssavi Lepingu Organisatsioonist ja pöördus abi saamiseks imperialistide poole. Vandenõulased nõudsid, et vabrikud ja tehased tuleb tagastada kapitalistidele ning maa mõisnikele. Ungaris algas verine fašistlik terror.

Selles olukorras ei lasknud tõelised marksistid-leninlased, keda toetas enamik töölisklassist, sotsialismiüritust Ungaris hukkuda. Ööl vastu 4. novembrit moodustasid János K á d á r, Ferenc M ü n n i c h ja teised kommunistid Ungari Revolutsioonilise Tööliste ja Talupoegade Valitsuse. Oma läkituses kutsus valitsus rahvast üles sotsialismi saavutusi kaitsma. Valitsus pöördus abi saamiseks Nõukogude Liidu poole. Ungari töölised ja talupojad lõid Nõukogude Liidu abiga kontrrevolutsiooni jõud puruks ning asusid likvideerima mässu ajal rahvamajandusele tekitatud kahju.

Sotsialismi aluste rajamine. Ungari Töörahvapartei reorganiseeriti. Ungari Töörahvapartei kõige kindlameelsemad liikmed asutasid *Ungari Sotsialistliku Töölispartei.* Ungari Sotsialistliku Töölispartei Keskkomitee esimeseks sekretäriks valiti János K á d á r (sünd. 1912. aastal). Ungari Sotsialistlik Töölispartei tegi järeldusi klassivõitluse kogemustest ja viis ungari rahva sotsialismi edasise ehitamise teele. Kommunistid mobiliseerisid partei ja rahva jõud varem esinenud vigade kõrvaldamisele, pöörates sealjuures erilist tähelepanu majanduse arendamise juhtimisele, rahva heaolu tõstmisele ja sotsialistliku demokraatia täiustamisele.

Tänapäeva Ungaris on ainult üks partei — Ungari Sotsialistlik Töölispartei. Revolutsiooniaastail ja sotsialistliku ülesehitustöö perioodil kaotasid teised parteid oma liikmed ja lakkasid eksisteerimast. Kontrrevolutsioonilise mässu ajal püüdis reaktsioon mitmeid parteisid taaselustada, kuid need katsed nurjusid.

Ungari Sotsialistliku Töölispartei ustavaks abiliseks on Ungari Kommunistlik Noorsooühing, kes on algatanud liikumise loosungi all «Noorsugu on sotsialismi poolt!». Külas võtavad tuhanded noormehed ja neiud osa noorte traktoristide võistlusest. Ungari Kommunistlik Noorsooühing teeb suurt tööd noore põlvkonna kommunistlikul kasvatamisel.

1962. aastaks viidi Ungaris lõpule sotsialismi aluste rajamine. Ungari rahvas lahendas ühe üliraske ülesande — talurahva tootmisalase koopereerimise ülesande. 70-ndate aastate alguseks muutus «kolme miljoni kerjuse maa», nagu Ungarit enne revolutsiooni nimetati, keskmiselt arenenud agraarmaast tööstus- ja agraarriigiks. Ungaris on loodud uued tööstusharud: keemiatööstus, autotööstus ja teised tööstusharud. Ungari osavõtt Vastastikuse Majandusabi Nõukogust kiirendab Ungari majanduse arengut.

Järjekindlalt tõuseb elanikkonna kultuuritase. Sõjaeelse perioodiga võrreldes on alg- ja keskkoolide õpilaste arv suurenenud rohkem kui 1,5-kordseks ning ülikoolide ja instituutide üliõpilaste arv 8-kordseks.

Suund sotsialismi täielikule ülesehitamisele. Pärast sotsialismi aluste rajamist seadis Ungari Sotsialistlik Töölispartei ülesandeks rajada täielik sotsialistlik ühiskond. Kuuekümnendate aastate teisel poolel pöörati suurt tähelepanu rahvamajanduse juhtimise süsteemi täiustamisele. Nagu teistes sotsialismimaades, rakendatakse ka Ungaris uut rahvamajanduse juhtimise süsteemi. Majandusreformi peamiseks ülesandeks on ühendada otstarbekamalt tsentraliseeritud planeerimine ettevõtete majandusliku iseseisvusega. Majandusreform peab kaasa aitama ka rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse süvenemisele, tootmise spetsialiseerimise ja koopereerimise arendamisele, teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutuste ulatuslikule kasutamisele rahvamajanduses.

Neljanda viie aasta (1971—1975) plaan, mille võttis vastu Ungari Sotsialistliku Töölispartei X kongress 1970. aasta novembris, näeb ette suurendada tööstustoodangut $^1/_3$ võrra, põllumajanduse toodangut aga 15—16%. Kongress juhtis tähelepanu sellele, et ka edaspidi on vaja tõsta partei juhtivat osa, kindlustada tööliste ja talupoegade riiki sotsialistliku demokraatia laiendamise alusel ning tõsta tootmise efektiivsust ja töötajate elatustaset.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Missugust taktikat kasutasid ungari kommunistid rahvademokraatliku revolutsiooni ajal?
2. Millised on 1956. aasta sündmuste põhjused ja õppetunnid?
3. Kasutades ajakirjandust ja õpikut «Välisriikide majandusgeograafia», iseloomustage Ungaris sotsialismi ehitamisel tehtud edusamme.

§ 33. SAKSA DEMOKRAATLIK VABARIIK.

Saksa rahva vabastamine fašismist. Saksamaa Kommunistlik Partei ei katkestanud fašismivastast võitlust ühekski päevaks. Kümned tuhanded revolutsioonivõitlejad said surma võitluses fašismi vastu. Ent saksa demokraatidel ei õnnestunud oma jõududega vabastada Saksamaad hitlerlikust türanniast, kelle purustamises etendas otsustavat osa Nõukogude armee.

8. mail 1945 kapituleerus hitlerlik Saksamaa tingimusteta. Selleks et likvideerida militarism, välja juurida natsism ja tagada Saksamaa demokraatlik areng, okupeerisid Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa väed Saksamaa. Saksamaa jaotati neljaks okupatsioonitsooniks. Igas okupatsioonitsoonis kuulus võim vastava maa sõjaväeadministratsioonile. Kogu Saksamaa ühiseks valitsemiseks asutati Kontrollnõukogu, kuhu kuulusid nelja okupatsioonitsooni juhatajad (vt. lk. 37). Saksamaa pealinn Berliin jaotati neljaks sektoriks ning okupeeriti samuti liitlasriikide vägede poolt.

Demokraatlikud ümberkujundused Ida-Saksamaal. Nõukogude okupatsioonitsoonis täideti liitlasriikide kooskõlastatud otsuseid Saksamaa sõjajärgse korralduse kohta täielikult. *Demilitariseerimise* (desarmeerimise) tulemusena likvideeriti täielikult reaktsiooniliste klasside majanduslik agressioonibaas. Monopolide, samuti fašistlike ja sõjaroimarite vara konfiskeeriti ning muudeti rahva omandiks. Läbiviidud agraarreformi tulemusena eksproprieeriti 14 000 mõisnikku. 560 000 maata ja vähese maaga talupoega said 2,2 miljonit hektarit maad, elu- ja majapidamishooneid, sadu tuhandeid kariloomi, mitu tuhat traktorit.

Denatsifitseerimise (fašismi väljajuurimise) käigus kihutati natsid riigi-, majandus- ja kultuuriasutustest minema, fašistlikud ja sõjaroimarid aga said teenitud karistuse.

Militarismi ja natsismi väljajuurimine ei saanud toimuda ilma rahva osavõtuta. Sellepärast *demokratiseeriti* Ida-Saksamaal kõik elualad, mis oli täielikus vastavuses Potsdami konverentsi otsustega. Alustasid oma tegevust põranda alt välja tulnud kommunistid, sotsiaaldemokraadid ja teised antifašistid.

Kommunistide algatusel hakkasid tekkima uued võimuorganid. Need omavalitsusorganid kogukondades, linnades ja piirkondades olid oma iseloomult proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlikuks diktatuuriks.

Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei ja demokraatliku Saksamaa Rahvusrinde loomine. Saksa kommunistid hindasid objektiivselt sõjajärgsel Saksamaal kujunenud olukorda. Miljonid sakslased ei suutnud kohe astuda võitlusse uue Saksamaa eest. Lisaks sellele oli tarvis arvesse võtta ka seda, et Saksamaa lääneosa oli okupeeritud imperialistlike riikide vägede poolt. Selles olukorras omandasid erilise tähtsuse V. I. Lenini näpunäited, et «ilma liiduta, mis on sõlmitud mittekommunistidega kõige mitmekesisematel tegevusaladel, ei saa mingisugusest edukast kommunistlikust ülesehitustööst juttugi olla» [1].

Rahvuse kõigi jõudude ühendamiseks peetavat võitlust oli vaja alustada eeskätt töölisklassi poliitiliste parteide ühendamisest. Seda mõistsid ka Sotsiaaldemokraatliku Partei parimad esindajad. **1946. aasta aprillis** loodi *Saksamaa Sotsialistlik Ühtsuspartei.* Tema juhtideks said Saksamaa Kommunistliku Partei silmapaistvad tegelased Wilhelm Pieck (1876—1960) ja Walter Ulbricht (sünd. 1893. aastal) ning fašismivastasest võitlusest aktiivne osavõtja, Sotsiaaldemokraatliku Partei väljapaistev tegelane Otto Grotewohl (1894—1964).

Edukaks võitlemiseks rahuarmastava demokraatliku Saksamaa eest oli tarvis tõmmata Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei poolele laiad töörahva hulgad. Sellepärast toetasid kommunistid igati antifašistlike ja patriootlike parteide ning organisatsioonide tegevust. 1945. aasta suvel tekkis *Kristlik-Demokraatlik Liit,* mis ühendas väike- ja keskkodanluse religioosseid kihte, samuti usklikke haritlasi, talupoegi ja töölisi. Samal ajal kujunes ka *Liberaaldemokraatlik Partei,* kuhu kuulus osa väike- ja keskkodanluse esindajaid, teenistujaid ja käsitöölisi. 1948. aastal tekkis veel kaks parteid: *Saksamaa Demokraatlik Talurahvapartei,* mis koosnes talupoegadest (kes olid agraarreformi alusel maad saanud), ja *Saksamaa Rahvuslik-Demokraatlik Partei,* kuhu kuulus osa asukaid, endisi veermahti ohvitsere ja natside partei realiikmeid, kes ei olnud end sõjaroimadega diskrediteerinud.

1949.—1950. aastal moodustati kommunistide algatusel *demokraatliku Saksamaa Rahvusrinne,* kuhu kuuluvad viis poliitilist parteid, samuti Saksa Vabade Ametiühingute Koondis, Saksa Vaba Noorsoo Liit ja teised organisatsioonid. Ida-Saksamaal täideti Potsdami konverentsi otsused täielikult. *Fašismivastane ja demokraatlik revolutsioon oli võitnud.*

Saksa Demokraatliku Vabariigi moodustamine. Lääneriigid ja eeskätt Ameerika Ühendriigid ajasid Krimmi ja Potsdami konverentsi otsuste täitmise nurja. Nemad on süüdi selles, et 1948. aasta märtsis lõpetas Kontrollnõukogu oma tegevuse. 1949. aasta septembris moodustati Ameerika, Inglismaa ja Prantsusmaa toetusel Lääne-Saksa riik — *Saksa Föderatiivne Vabariik.* Ühtse demo-

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 200.

kraatliku Saksa riigi loomine aeti nurja. (Üksikasjalikult sündmustest Lääne-Saksamaal vt. õpiku 46. paragrahvi.)

Nõukogude okupatsioonitsooni töörahva hulgad ei tahtnud kaotada fašismivastase ja demokraatliku revolutsiooni saavutusi ega lubada kapitalismi restaureerimist Saksamaa idaosas. Nad nõudsid saksa tööliste ja talupoegade riigi loomist. Vajalikud eeldused selleks olid juba kujunenud. **7. oktoobril 1949** moodustati *Saksa Demokraatlik Vabariik*. Selle presidendiks sai Wilhelm P i e c k. Pärast W. Piecki surma valiti Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei Keskkomitee esimene sekretär Walter U l b r i c h t Riiginõukogu esimeheks; presidendi ametikoht on Saksa Demokraatlikus Vabariigis kaotatud. Tööliste ja talupoegade valitsuse koosseisu kuuluvad kõigi Rahvusrinde parteide esindajad.

Niisiis tekkis Saksamaa territooriumil kaks erineva sotsiaalse süsteemiga riiki. Saksa Demokraatlik Vabariik on saksa rahva ajaloos esimene tööliste ja talupoegade riik. *Saksa Demokraatliku Vabariigi tekkimine oli pöördepunktiks Saksamaa ajaloos* ja suure rahvusvahelise tähtsusega.

Sotsialismi aluste ehitamise edusammud ja raskused Saksa Demokraatlikus Vabariigis. 1952. aasta suvel võttis Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei konverents vastu otsuse sotsialismi ehitamisest Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Fašimivastane ja demokraatlik kord kujunes lõplikult üheks proletariaadi diktatuuri vormiks. Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei juhtimisel hakkasid kõik demokraatliku Saksamaa Rahvusrinde parteid ja organisatsioonid sotsialismi ehitamisest osa võtma. Saksa Demokraatliku Vabariigi töötajad veendusid selles, et sotsialism vastab Saksamaa rahvuslikele huvidele.

Lääne-Saksamaa revanšistid ja nende ameeriklastest soosijad kavatsesid sotsialismi ehitamise Saksa Demokraatlikus Vabariigis nurja ajada. **17. juunil 1953** püüdsid Lääne-Berliinist tunginud relvastatud jõugud Saksa Demokraatlikku Vabariiki Lääne-Saksamaaga liita. Kuid Nõukogude Liidu toetusel surusid Saksa Demokraatliku Vabariigi valitsus ja elanikkond fašistliku mässu resoluutselt maha.

Kaua aega kasutasid õõnestuselemendid Saksa Föderatiivsest Vabariigist karistamatult Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Lääne-Berliini lahtist piiri sotsialismi alustugede kõigutamiseks. Nad saatsid Saksa Demokraatlikku Vabariiki oma agente, vedasid sealt välja defitsiitseid kaupu jne. 13. augustil 1961 asus Saksa Demokraatliku Vabariigi valitsus sotsialismi saavutusi ja oma kodanike rahumeelset tööd väljastpoolt tulevate kallalekippumiste eest kindlalt kaitsma, võttes Lääne-Berliini piiri kontrolli alla.

Miljonite tööinimeste jõupingutuste tulemusena on Saksa Demokraatlik Vabariik teinud märkimisväärseid edusamme. 60-ndate aastate keskpaiku saavutas tööstustoodang kogu Saksamaa 1936. aasta tööstustoodangu taseme (ehkki Saksa Demokraatliku Vabariigi territoorium moodustab veerandi endisest «rei-

chist»). Tööstustoodangu hulgalt kuulub Saksa Demokraatlik Vabariik maailma esimese kümne kõige arenenuma tööstusriigi hulka.

1960. aastal viidi Saksa Demokraatlikus Vabariigis edukalt lõpule talurahva tootmisalane koopereerimine. See tähendas, et sotsialistlikud tootmissuhted olid võitnud nii linnas kui maal. Sotsialismi aluste rajamine jõudis 60-ndate aastate algul lõpule.

Arenenud sotsialistliku ühiskonna ehitamine. Pärast sotsialismi aluste rajamist Saksa Demokraatlikus Vabariigis võttis Saksamaa Sotsialistlik Ühtsuspartei kursi arenenud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisele. Seda protsessi iseloomustavad järgmised põhijooned: 1) tootlike jõudude arenemistempo kiirendamine; 2) sotsialistlike tootmissuhete edasine täiustamine; 3) sotsialistliku riigi tugevdamine sotsialistliku demokraatia arendamise teel; 4) töötajate haridustaseme tõstmine; 5) rahva töö- ja elutingimuste süstemaatiline parandamine; 6) sotsialistliku ideoloogia ja kultuuri kõrge taseme tagamine. Saksamaa Sotsialistlik Ühtsuspartei peab arenenud sotsialismi materiaal-tehnilise baasi rajamise põhitingimuseks sotsialistliku korra eeliste ning teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutuste maksimaalset kasutamist.

6. aprillil 1968 hääletasid Saksa Demokraatliku Vabariigi kodanikud pärast üldrahvalikku arutelu üksmeelselt uue konstitutsiooni poolt. See konstitutsioon fikseeris seadusandlikus korras saksa rahva sotsialistlikus riigis elavate töötajate suured saavutused. Konstitutsioon juhatas kõigile sakslastele kätte tee rahulikule ja õnnelikule elule, kus pole imperialiste, militariste, revanšiste ega neonatse.

1971. aasta juunis toimus Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei VIII kongress, kus aruandekõnega esines partei Keskkomitee esimene sekretär Erich Honecker (sünd. 1912. aastal).[1] Kongress märkis, et arenenud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise eest peetava võitluse praegusel etapil etendab üha suuremat osa ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõstmine teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutuste ulatusliku kasutamise ning sotsialistlike vennasmaadega arendatava koostöö alusel.

Sotsialismi edukal ehitamisel Saksa Demokraatlikus Vabariigis oli määratu suur ülesaksamaaline tähtsus. Saksa rahvas veendub üha enam Saksa Demokraatlikus Vabariigis kujunenud sotsialistliku korra eelistes Lääne-Saksamaal kehtiva kapitalistliku korraga võrreldes.

Saksa Demokraatlik Vabariik kui suveräänne sotsialistlik riik. Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei VIII kongressil märgiti, et tänapäeva tingimustes on igasugused jutud «saksa rahvuse ühtsu-

[1] 1971. aasta mais vabastati W. Ulbricht oma isiklikul soovil Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei Keskkomitee esimese sekretäri kohustest. Ta on valitud Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei esimeheks ja töötab edasi Saksa Demokraatliku Vabariigi Riiginõukogu esimehena.

sest» suunatud tööliste ja talupoegade riigi ühiskondlike ja majanduslike aluste õõnestamisele. Saksamaa pinnal eksisteerib nüüd kaks erinevat riiki: üks — sotsialistlik, rahuarmastav, teine aga imperialistlik. Nende kahe riigi ühendamine ei ole lähemas tulevikus võimalik.

Kujunenud olukorras võivad Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vastastikused suhted areneda ainult erineva ühiskonnakorraga suveräänsete riikide rahuliku kooseksisteerimise põhimõtete alusel. Rahuarmastavad jõud alustasid võitlust Saksa Demokraatliku Vabariigi rahvusvahelise juriidilise tunnustamise eest. 1964. aasta juunis NSV Liidu ja Saksa Demokraatliku Vabariigi vahel sõlmitud sõpruse, vastastikuse abistamise ja koostöö leping garanteerib kindlalt Saksamaa pinnal esimese sotsialistliku riigi julgeoleku.

NSV Liidu ja lääneriikide, samuti Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vastastikustes suhetes oli kaua aega raskusi tekitav Saksa Demokraatliku Vabariigi territooriumil asuva Lääne-Berliini saatuse küsimus. 1971. aasta septembris jõudsid NSV Liidu, Inglismaa, Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa valitsus selles küsimuses kokkuleppele. Nagu neljapoolses kokkuleppes märgitakse, ei ole Berliini läänesektorid endiselt Saksa Föderatiivse Vabariigi koostisosa ja ka edaspidi ei hakka ta neid valitsema. Lääneriikide valitsuste õigused säilivad ja nad kannavad vastutust Berliini läänesektorite elanikkonna huvide esindamise eest välismaal. Saksa Föderatiivsel Vabariigil on lubatud Lääne-Berliini alalisi elanikke konsulaarselt teenindada, kuid tema presidendi, valitsuse, parlamendi ning teiste riigiasutuste konstitutsioonilised ja ametialased aktid ei ole Lääne-Berliinis maksvad. Kokkuleppes on kindlaks määratud abinõud Lääne-Berliini ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vahelise transiitühenduse parandamiseks, samuti tingimused, mis võimaldavad Berliini läänesektorite alalistel elanikel Saksa Demokraatlikku Vabariiki külastada.

21. detsembril 1972 sõlmisid Saksa Demokraatlik Vabariik ja Saksa Föderatiivne Vabariik kahe Saksa riigi suhete aluste lepingu. Nende suhete normaliseerimine vastab Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Saksa Föderatiivse Vabariigi huvidele, aitab kaasa rahu ja julgeoleku kindlustamisele Euroopas. Rohkem kui 70 riiki on Saksa Demokraatliku Vabariigi valitsust ametlikult tunnustanud. See tähendab, et Saksa Demokraatliku Vabariigi diplomaatiline blokaad on lõplikult murtud.

Saksa Demokraatliku Vabariigi töötajad on huvitatud soodsast rahvusvahelisest olukorrast, et ehitada arenenud sotsialistlikku ühiskonda. Sellepärast tervitavadki nad neid otsuseid. Nad toetavad Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei poliitikat, mille eesmärgiks on sotsialistliku Saksa riigi suveräänsuse tugevdamine.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised muutused toimusid Ida-Saksamaal fašismivastase ja demokraatliku revolutsiooni käigus?
2. Missugust taktikat rakendasid saksa kommunistid saksa rahva kõikide patriootlike jõudude ühteliitmiseks?
3. Majandusgeograafia õpikut ja ajakirjandust kasutades tõestage, et Saksa Demokraatlikus Vabariigis ehitatakse sotsialismi edukalt.
4. Tõestage, et Saksa Demokraatliku Vabariigi rahvusvaheline olukord järjest paraneb.

§ 34. HIINA RAHVAVABARIIK.

1946.—1949. aasta kodusõda. Militaristliku Jaapani purustamises etendas otsustavat osa NSV Liit. Jaapani purukslöömine oli loonud soodsad tingimused Hiina revolutsiooni edasiarenemiseks ja võiduks. Tunduvalt laienes vabastatud rajoonide territoorium, suurenes Rahvavabastusarmee arvuline koosseis ning kasvas tema sõjaline ja tehniline varustatus. Nõukogude Liit andis Rahvavabastusarmeele relvi ja lahingumoona, mis kuulusid endisele Kvantungi armeele ja Mandžukuo armeele, keda Nõukogude väed 1945. aastal puruks olid löönud. Nõukogude armee poolt vabastatud kirdeprovintsid kujunesid Hiina revolutsiooni tugialadeks.

Guomindangi liidrid püüdsid Rahvavabastusarmeed hävitada, vabastatud rajoone likvideerida ning seal suurkodanluse ja mõisnike võimu taastada. Guomindangi klikki toetasid Ameerika Ühendriikide imperialistid. Nad varustasid teda tankide, suurtükkide ja lennukitega ning saatsid Hiinasse 100 000-mehelise armee. 1946. aasta suvel algas kodusõda. Rahvavabastusarmee oli sunnitud Guomindangi rohkem kui 4-miljonilise armee survel taganema.

Töölised, talupojad ja väikekodanlus toetasid üha enam Rahvavabastusarmeed ja vaenlase tagalas võitlevaid partisane. Rahvusliku kodanluse, haritlaskonna ja teiste elanikkonnakihtide vaenulik suhtumine Jiang Jieshi režiimisse süvenes veelgi. Rahvavabastusarmee kasutas manöövrisõja taktikat. Üksikutes rindelõikudes piiras ta vaenlase ümber ja hävitas ta. Niisugustes lahingutes langes Rahvavabastusarmee võitlejate saagiks palju relvi ja varustust. Just sel ajal sai populaarseks väljendus: «Ameerika on meie arsenal ja Jiang Jieshi meie transport.»

1947. aasta suvel toimus kodusõja käigus murrang. Rahvavabastusarmee asus laial rindel vastupealetungile. Samal ajal võttis Guomindangi armee tagalas hoogu partisanisõda. Rahvavabastusarmee pealetungi esimese aasta jooksul kaotasid kuomintanglased 1,5 miljonit sõdurit ja ohvitseri. 1949. aasta aprillis forsseerisid Rahvavabastusarmee väeosad Jangtse jõe. Arendades üheaegselt pealetungi lõuna ja lääne suunas, viis Rahvavabastusarmee vaenlase purustamise lõpule. 1949. aasta sügisel kihutati Guomindangi purustatud väed Hiinast peaaegu täielikult minema.

Jiang Jieshi klikk, keda kaitses Ameerika Ühendriikide laevastik, põgenes Taivani saarele.

Hiina Rahvavabariigi moodustamine. Imperialismi- ja feodalismivastane rahvarevolutsioon likvideeris välismaiste kolonisaatorite, mõisnike ja suurkodanluse ülevõimu. Ta andis tugeva hoobi imperialismi positsioonidele Aasias ja soodustas maailma jõudude vahekorra muutumist sotsialismi kasuks.

1. oktoobril 1949 kuulutati välja *Hiina Rahvavabariik*. Nõukogude valitsus kehtestas uue Hiinaga diplomaatilised suhted. 14. veebruaril 1950 kirjutati alla Nõukogude—Hiina sõpruse, liidu ja vastastikuse abistamise lepingule, mille tähtaeg on 30 aastat. Nõukogude valitsus andis Hiina Rahvavabariigile tasuta üle kõik oma õigused, mis tulenesid Hiina-Changchuni raudtee (endise Ida-Hiina raudtee) ühisest valitsemisest, võimaldas Hiinale pikaajalist krediiti 300 miljoni dollari ulatuses, saatis Hiina Rahvavabariigile rohkesti esmaklassilisi masinaid, suunas Hiinasse tuhandeid Nõukogude spetsialiste. NSV Liidu kõrgemates õppeasutustes valmistati Hiina Rahvavabariigi jaoks ette üle 10 000 kõrge kvalifikatsiooniga spetsialisti.

NSV Liidu ja Hiina vennalik koostöö tugevdas Hiina Rahvavabariigi rahvusvahelist positsiooni, tema riiklikku sõltumatust ja lahingutes sündinud uut ühiskonnakorda.

Pärast Hiina Rahvavabariigi väljakuulutamist kerkis Hiina rahva ette rahvarevolutsiooni lõpuleviimise ülesanne. See tähendas: 1) läbi viia agraarreform kogu Hiina territooriumil; 2) lõpule viia suurkodanluse ning välismaiste imperialistide omandi natsionaliseerimine; 3) taastada laostatud rahvamajandus; 4) tugevdada rahvademokraatlikku korda. Nende ülesannete lahendamiseks kulus ligikaudu kolm aastat (1949—1952).

Agraarreformi lõpuleviimise tulemusena likvideeriti mõisnike maavaldus. 300 miljonit talupoega sai 47 miljonit hektarit maad. Talupoegadele anti maad põhimõttel: «Igal maaharijal olgu oma põllulapp». Hiina suurkodanluse ja välismaiste monopolide ettevõtete natsionaliseerimise tulemusena loodi riiklik sektor.

Sotsialistliku ülesehitustöö algus. Olles taastanud rahvamajanduse, asus hiina rahvas täitma sotsialistliku revolutsiooni ülesandeid. 1953. aastal algas esimese viie aasta plaani elluviimine. Oli tarvis: 1) alustada võitlust Hiina sotsialistliku industrialiseerimise eest; 2) sotsialistlikult ümber kujundada eratööstus ja -kaubandus; 3) sotsialistlikult ümber kujundada põllumajandus; 4) rajada sotsialistlik kultuur. Tänu hiina rahva kangelaslikele jõupingutustele täideti esimene viie aasta (1953—1957) plaan edukalt.

Ka esimesel viisaastakul andis nõukogude rahvas vennalikule Hiinale omakasupüüdmatut abi. Selle tohutu ja igakülgse abi ulatuse üle, mida NSV Liit Hiinale oli andnud, võib otsustada järgmiste faktide järgi: Nõukogude Liidu abiga ehitatud ettevõtetes toodeti 1960. aastal 51% valtsmetallist, 80% veoautodest, 91% traktoritest, 100% sünteetilisest kautšukist ja palju muud.

Hiina rahvamajanduse arendamisel etendasid olulist osa Nõukogude laenud ja krediidid. NSV Liidu abi tugevdas Hiina kaitsevõimet.

Kapitalistliku omanduse likvideerimisel rakendati Hiinas «kodanlusest lahtiostmise» printsiipi. Erakapitalistlikule sektorile langes taastamisperioodi lõpul ikka veel ligi 40% Hiina tööstustoodangust. 150 000 kapitalistlikus ettevõttes töötas ligikaudu 3 miljonit töölist. Endisi omanikke ei eksproprieeritud, vaid nende ettevõtted muudeti segaettevõteteks, s. o. riiklik-eraomanduslikeks ettevõteteks. Endistele omanikele maksis riik iga aasta kindlaksmääratud protsendi — 5% kapitali suurusest, samuti kõrgemat palka. Niiviisi kujundati ümber ka erajaekaubandus.

Esimesel viisaastakul viidi läbi talupoegade tootmisalane koopereerimine. Kui kooperatsiooniliikumine oli saavutanud otsustavaid võite, muutis Hiina Kommunistlik Partei oma taktikat mõisnike ja kulakute suhtes. Viimaseid hakati kooperatiividesse vastu võtma.

Hiina Kommunistliku Partei VIII kongress (1956. aasta septembris) kavandas Hiina sotsialistliku edasiarendamise programmi. Kongressi otsustes märgiti: «Meie maa muutmiseks mahajäänud agraarmaast eesrindlikuks sotsialistlikuks tööstusriigiks peame kolme viisaastaku või mõnevõrra pikema perioodi kestel looma põhiliselt tervikliku tööstussüsteemi... et rahvamajanduse tehniline rekonstrueerimine saaks vajaliku materiaalse baasi.» Viieteistkümne aasta programmi täitmise põhitingimusena tunnistas kongress vajalikuks «kindlustada ja tugevdada ka edaspidi igavest ja vankumatut vennalikku sõprust suure Nõukogude Liidu ja kõigi rahvademokraatiamaadega». Hiina Kommunistliku Partei VIII kongressi otsused jäid täitmata.

Mao Zedongi rühma taganemine marksismi-leninismi printsiipidest. 50-ndate aastate lõpul hakkasid Hiina Kommunistliku Partei juhid avalikult taganema marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi põhimõtetest. Hiinas süvenes Hiina Kommunistliku Partei esimehe Mao Zedongi kultus. 1958. aastal võttis Hiina Kommunistliku Partei juhtkond kursi «suurele hüppele». Arvesse võtmata Hiina Rahvavabariigi majanduslikke võimalusi, otsustasid Hiina juhid (vastupidiselt VIII kongressi direktiividele) suurendada viie aasta (1958—1962) jooksul tööstustoodangut 6,5-kordseks ja minna niiviisi lühikese ajaga üle kommunismile.

Kommunismile forsseeritud ülemineku peamiseks vahendiks kuulutas Mao Zedong põllumajanduses rajatavat «rahvakommuuni». Algul pidid kommuunid kindlustuma külas, seejärel aga hõlmama kogu linnaelanikkonna. «Rahvakommuunides» kuulutati materiaalse huvitatuse printsiip «kodanliku õiguse jäänuseks». Seal valitses võrdsustav jaotamine, mis põhjustas paratamatult tööviljakuse langust ja põllumajandusliku tootmise vähenemist.

Idee, nagu etendaks küla juhtivat osa, on absoluutselt vastuolus leninliku õpetusega. V. I. Lenin paljastas esseeride väike-

kodanlikke teooriaid ja kirjutas, et üleminekul kapitalismilt sotsialismile ja kommunismile *viib* linn «paratamatult maa *enda järel*. Maa *läheb* paratamatult *linna järel*» [1]. Selle leninliku seisukoha eitamine tähendas lahtiütlemist töölisklassi juhtivast osast ühiskonna sotsialistlikul ümberkujundamisel.

«Suure hüppe» ja «rahvakommuunide» avantüristlike plaanide läbikukkumine kutsus töörahva hulkades esile üldise rahulolematuse. Varisesid kokku ka Pekingi suurriiklikule hegemooniale rajatud arvestused, mille eesmärgiks oli saavutada Hiina juhtiv koht «kolmandas maailmas», lõhestada maailma kommunistlikku liikumist, samuti suurendada rahvusvahelist pinevust imperialismi kohest hävitamist nõudva «pahempoolse» loosungi varjus. Marksistlik-leninliku kursi pooldajad Hiina Kommunistlikus Parteis hakkasid Mao Zedongi rühma poliitikat kritiseerima, sest ta oli asunud võitlema NSV Liidu ja kogu sotsialistliku sõprusühenduse vastu. Hiinas tekkis sotsiaal-poliitiline kriis.

Partei ja rahva ees vastutust kartes teostasid Mao Zedong ja tema rühm tegelikult poliitilise pöörde niinimetatud kultuurirevolutsiooni (1966—1969) näol. Parteikaader ning töölisklassi, talurahva ja haritlaskonna parimad esindajad langesid repressioonide ohvriks. Riiklik ja parteiorganisatsiooni struktuur on nüüd purustatud. Kõigis provintsides ja autonoomsetes piirkondades on loodud niinimetatud revolutsioonikomiteed. Hiinas kujunes bürokraatlik sõjaväediktatuur. «Kultuurirevolutsiooni» läbiviimisel etendasid peamist osa armee, õppiva noorsoo sõjaväeline organisatsioon — hungveipingid («punavalvurid») — ning mauistide poolt eksiteele viidud noored töölised ja teenistujad — tsaofanid («mässajad»).

Ettekäändel, et Hiinat ähvardavat oht «põhjasuunast», hakkasid mauistid Hiinat militariseerima ja kutsusid rahvast «valmistuma sõjaks». Hiina Kommunistliku Partei IX kongressil (1969. aasta aprillis) kuulutati Hiina juhtkonna ametliku poliitikana välja antisovetism. Enne kongressi leidsid aset bandiitlikud rünnakud NSV Liidu piiril. Vaprad Nõukogude piirivalvurid andsid hiina provokaatoritele väärilise vastulöögi.

70-ndate aastate algul võis Pekingi välispoliitikas täheldada suuri muutusi. 60-ndatel aastatel hülgasid Hiina juhid rahuliku kooseksisteerimise poliitika ja «läbirääkimised imperialismiga», praegu aga tehakse palju selleks, et Ameerika Ühendriikidele ja teistele kapitalismimaadele läheneda. Mauistid propageerivad «kahe üliriigi» «teooriat», mille kohaselt kaasaja põhivastuoluks ei olevat imperialismi ja sotsialismi vaheline võitlus, vaid «kahe üliriigi» (peetakse silmas NSV Liitu ja Ameerika Ühendriike) võitlus maailma kõigi teiste maade vastu.

Mao Zedongi ja tema rühma kurss ei ole üksikute vigade tulemus, vaid talupoeglikul maal teostatava väikekodanliku avantü-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 233.

rismi ja suurriikliku šovinismi väära poliitilise joone tagajärg. Mauistid alustasid sellest, et asendasid töölisklassi ideoloogia väikekodanluse ideoloogiaga, ja jõudsid välja täieliku lahkulöömiseni marksismist-leninismist.

Hiina Kommunistlik Partei oleks pidanud teostama sihikindlat, printsipiaalset poliitikat, mille aluseks on marksismi-leninismi põhimõtted. Ent olukord Hiina Kommunistlikus Parteis kujunes niisuguseks, kus juhtkonna hulgas olid ülekaalus «pahempoolsed» tendentsid (vt. «Uusim aeg 1917—1939. Õpik X klassile», § 14 ja 15). Kommunistide massiline hukkumine Jiang Jieshi kliki vastu võitlemise aastail ja seejärel marksistlik-leninliku kaadri purustamine «kultuurirevolutsiooni» ajal rajasid tee mauistidele. Loobuti sõprusest NSV Liidu ja teiste sotsialismimaadega ning ühistest aktsioonidest vennasparteidega. Rööbiti sellega esitasid mauistid oma erilise ideelis-poliitilise platvormi, mis ei sobi kokku leninismiga.

Mauism on vastuolus enamiku hiina rahva huvidega. Kuid Pekingi juhtidel on siiamaani korda läinud rahvast sõnakuulmises hoida. Selleks kasutavad nad jõudu ja sisendavad rahvale fanaatilist ustavust «suurele tüürimehele». Hiina traagiline ajalugu õpetab, et isegi rahva suuri saavutusi võib ohtu seada, kui riigis puudub tugev, võitlusvõimeline, poliitiliselt küps ja marksismile-leninismile ustav kommunistide partei.

Nõukogude Liit ei lase ennast provotseerida ja teeb omalt poolt kõik selleks, et taastada nõukogude ja hiina rahva heanaaberlikud suhted ning nendevaheline sõprus marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi põhimõtete alusel, samuti imperialismi ja reaktsiooni vastu ühise võitlemise alusel.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Määrake kindlaks tegurid, mille mõju tagas rahvarevolutsiooni võidu Hiinas.
2. Kuidas arenes sotsialistlik ülesehitustöö Hiinas esimesel viisaastakul?
3. Millised on Mao Zedongi rühma leninismivastase poliitilise kursi lätted?

§ 35. MONGOOLIA RAHVAVABARIIK.

Mittekapitalistlik arenemistee. Juhindudes V. I. Lenini õpetusest ja tugevdades vennalikku sõprust NSV Liiduga, viis Mongoolia Rahvapartei, mis nimetati 1925. aasta märtsis ümber *Mongoolia Rahvarevolutsiooniliseks Parteiks,* mongoolia rahva feodalismilt sotsialismile, kusjuures jäeti vahele kapitalistlik arenemisstaadium. Mongoolia Rahvarevolutsiooniline Partei muutus järk-järgult talurahva revolutsioonilis-demokraatlikust parteist töörahva hulkade marksistlik-leninlikuks eelväeks.

Revolutsiooni esimesel, ülddemokraatlikul etapil, mis kestis ligi kaks aastakümmet, viidi Mongoolia Rahvavabariigis ellu sügavaid sotsiaal-majanduslikke ümberkujundusi. Neil ümberkujundustel oli imperialismi- ja feodalismivastane iseloom. Järkjärgult tõrjuti Mongoolia Rahvavabariigi majandusest välja välismaine kaubandus- ja liigkasukapital. Riik hakkas kontrollima väliskaubandust. Maa natsionaliseerimise tulemusena likvideeriti vaimulike ja ilmalike feodaalide majanduslik jõud. Feodaalide vara ja kariloomad läksid vaeste araatide kätte, osaliselt ka karja kasvatavate kooperatiivide omandiks. Tugevnes demokraatlik kohalik omavalitsus.

Mongoolia Rahvavabariigis hakkas arenema tööstus. NSV Liidu vennaliku abiga ehitati vabrikuid ja tehaseid. Muutus ka ühiskonna klassistruktuur. Elanikkonna põhimassi moodustasid endiselt araadid, kuid neid ei ekspluateerinud enam vaimulikud ja ilmalikud feodaalid. Tekkis rahvuslik töölisklass. Kujunes rahvaintelligents. Mongoolia majanduses eksisteerisid kaks sektorit — väikekaubatootmise ja sotsialistlik sektor. Arvesse võttes ühiskonnas toimunud suuri muutusi, võttis Suur Rahvahuraal **1940. aastal** vastu uue konstitutsiooni. Revolutsiooni ülddemokraatlikult etapilt *astus Mongoolia revolutsiooni sotsialistlikku etappi.*

Sotsialismi aluste rajamine. Sotsialismi aluste rajamist Mongoolias pidurdas ajutiselt Teine maailmasõda. Sõja-aastail suunas Mongoolia Rahvarevolutsiooniline Partei oma peamised jõupingutused sellele, et abistada nõukogude rahvast võitluses fašistlike agressorite vastu. Mongoolia Rahvavabariik varustas NSV Liitu 445 000 hobusega (nendest 30 000 kingiti) ja suure hulga loomakasvatussaadustega. Sõja lõppetapil võttis 80 000-meheline Mongoolia armee osa Kvantungi armee purustamisest.

Kolme liitlasriigi valitsusjuhtide Krimmi konverentsil 1945. aastal kinnitati NSV Liidu nõudmisel Mongoolia suveräänsus. Ent Hiina Guomindangi valitsus keeldus tunnustamast Mongoolia Rahvavabariigi suveräänsust. Rahvahääletusel 20. oktoobril 1945 hääletas mongoolia rahvas enneolematu üksmeelega Mongoolia Rahvavabariigi riikliku sõltumatuse eest. Hiina võimud olid sunnitud tunnustama Mongoolia riigi sõltumatust.

1946. aasta veebruaris sõlmisid NSV Liit ja Mongoolia Rahvavabariik sõpruse ja vastastikuse abistamise lepingu, mis tugevdas Mongoolia rahvusvahelist seisundit.

NSV Liidu abiga loodi Mongoolia Rahvavabariigis mitmesugused kaasaegse tööstuse harud: mäe-, söe-, nafta-, energia- ja metallitööstus ning muud tööstusharud. Töölisklass kasvas arvuliselt, tema klassiteadlikkus tõusis ja organiseeritus suurenes. Sellest tulenevalt on töölisklass muutunud rahvuse juhtivaks jõuks.

Ühtaegu leidis aset põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine. Araatide tootmiskooperatiivide eesrindlaste I kongress (1955. aasta märtsis) võttis vastu põllumajanduskoondise kui kollektiivmajapidamise kõrgema vormi näidispõhikirja. Peagi

võttis araatide majandite koopereerimine massilise iseloomu ja 1959. aastal viidi see täielikult lõpule.

Sotsialistlikud tootmissuhted on võitnud kogu majanduses. Sotsialistlik majandussüsteem on kujunenud kõikehõlmavaks. Loomakasvatusmaast on Mongoolia Rahvavabariik muutunud agraar- ja tööstusriigiks. Need edusammud sotsialismi aluste rajamisel kajastusid konstitutsioonis, mille Suur Rahvahuraal oli **1960. aastal** vastu võtnud.

Mongoolia Rahvavabariik sotsialismi laiahaardelise ehitamise perioodil. 1960. aastal alanud uue ajajärgu peaülesandeks on Mongoolia Rahvavabariigi industrialiseerimine ja põllumajanduse mehhaniseerimine. Tööstusobjektide rajamisest võtavad osa NSV Liit ja teised sotsialismimaad. 1962. aastal astus Mongoolia Rahvavabariik Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmeks. Tihedad sõbralikud sidemed sotsialismi maailmasüsteemi maadega aitavad kaasa Mongoolia Rahvavabariigi rahvamajanduse ja kultuuri kiirele arendamisele.

1971. aasta juunis toimus Mongoolia Rahvarevolutsioonilise Partei XVI kongress, kus aruandega esines Mongoolia Rahvarevolutsioonilise Partei Keskkomitee esimene sekretär Jumžagiin Tsedenbal (sünd. 1916. aastal). Kongress kinnitas direktiivid Mongoolia Rahvavabariigi rahvamajanduse ja kultuuri arendamise viienda viie aasta plaani kohta. Põllumajandustoodang peab kasvama 22—25% ja tööstustoodang rohkem kui 1,5-kordseks. Viies viisaastak kujuneb tähtsaks etapiks partei programmi ülesannete täitmisel, mis näevad ette Mongoolia Rahvavabariigi muutmist tööstus- ja agraarriigiks ning sotsialistliku ühiskonna ehitamise lõpuleviimist.

Sotsialismi ehitamise käigus on põhjalikult muutunud mongoolia rahva sotsiaalne struktuur. Töölised ja teenistujad moodustavad juba poole elanikkonnast. Koopereerunud araadid asuvad üha enam rändeluviisilt paiksele eluviisile. Mongoolias, kus 90% elanikkonnast ei osanud lugeda ega kirjutada, on nüüd kirjaoskamatus täielikult likvideeritud. Mongoolia Rahvavabariigis on kehtestatud seitsmeklassiline koolikohustus. Kõrgemate õppeasutuste üliõpilaste arvult 1000 elaniku kohta on Mongoolia ette jõudnud sellistest maadest nagu Prantsusmaa ja Itaalia.

Majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös etendab suurt osa partei ustav abiline — Revolutsiooniline Noorsooühing. Revolutsioonilise Noorsooühingu liikmed võtavad aktiivselt osa uute vabrikute ja tehaste ehitamisest, uudismaade ülesharimisest, uute karjamaade veega varustamisest, võitlusest oma rahva kultuuritaseme tõstmise eest.

Mongoolias sotsialismi ehitamisel omandatud kogemuste rahvusvaheline tähtsus. Mongoolia kogemused on õpetlikud paljudele Aasia ja Aafrika maadele, kes on oma ajaloolises arengus maha jäänud ja kes peavad valima edasise arenemistee.

Mongoolia Rahvarevolutsioonilise Partei programmis on for-

muleeritud tähtsad teoreetilised järeldused, mis tulenevad Mongoolias feodalismilt sotsialismile üleminekul omandatud kogemustest: 1) Mongoolia Rahvavabariigi kogemused on kinnitanud marksistlik-leninliku õpetuse õigsust, et oma arengus mahajäänud maadel on võimalik sotsialismile üle minna kapitalismi vahele jättes; 2) sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise üldised seaduspärasused kehtivad ka arengumaades; 3) rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise ülesannete lahendamine ja üleminek sotsialismile on võimalik ainult tingimusel, kui luuakse tihe liit rahvusvahelise töölisliikumisega, eeskätt aga siis, kui arendatakse vennalikku koostööd Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike maadega; 4) arengumaades võivad talurahva ning haritlaskonna revolutsioonilis-demokraatlikud parteid, kui neil on tihe kontakt rahvusvahelise kommunistliku liikumisega, omaks võtta sotsialismiideed ja kujuneda marksistlik-leninlikeks parteideks.

Küsimusi.

1. Kuidas toimus Mongoolias üleminek sotsialismile kapitalismi vahele jättes?
2. Milliseid edusamme on teinud mongoolia rahvas sotsialismi ehitamisel? (Vastamiseks kasutage ajakirjandust ja õpikut «Välisriikide majandusgeograafia».)
3. Milles seisab Mongoolia Rahvavabariigis sotsialismi ehitamisel omandatud kogemuste rahvusvaheline tähtsus?

§ 36. KOREA RAHVADEMOKRAATLIK VABARIIK.

Meenutage, kuidas sattus Korea jaapani anastajate ikke alla (vt. õpik «Uusaeg II», § 27, Tallinn 1971, lk. 162).

Rahvademokraatlik revolutsioon Põhja-Koreas. Purustanud Kvantungi armee 1945. aasta augustis, vabastasid Nõukogude väed korea rahva Jaapani koloniaalvõimust. Pärast sõja lõppu jaotati Korea 38. paralleelil kaheks tsooniks. Põhjaosas asusid Nõukogude väed, lõunaosas aga Ameerika väed. Liitlasriigid, kes võtsid osa sõjast militaristliku Jaapani vastu, pidid tagama sõltumatu demokraatliku Korea riigi loomise.

Kuid Ameerika võimud võtsid kursi alanud rahvademokraatliku revolutsiooni lämmatamisele ja Korea lõhestamisele. Astunud sobingusse Lõuna-Korea reaktsiooniga, ajasid nad laiali rahvakomiteed, represseerisid progressiivseid parteisid ja organisatsioone. 1948. aasta mais moodustasid Ameerika võimud nukuvalitsuse eesotsas oma käsilase Li Sõn Maniga.

Korea põhjaosas võtsid töötajad *Korea Kommunistliku Partei*[1]

[1] 1946. aastast alates nimetati teda Põhja-Korea Tööparteiks, 1949. aastast peale aga, s. o. pärast ühinemist Lõuna-Korea Tööparteiga, nimetatakse teda *Korea Tööparteiks.*

juhtimisel võimu enda kätte, taastasid sõja läbi laostatud majanduse ja viisid ellu radikaalseid demokraatlikke ümberkujundusi. Kõik mõisnike maad konfiskeeriti ja jaotati talupoegade vahel. Tööstusettevõtted ja transport muutusid üldrahvalikuks omandiks. Revolutsioonilisi ümberkujundusi viis Korea Kommunistlik Partei ellu liidus demokraatlike parteide ja organisatsioonidega, kes olid ühinenud *Ühtseks Demokraatlikuks Rahvusrindeks*. 1947. aastaks kujunes Põhja-Koreas välja rahvademokraatlik kord.

1948. aasta septembris kuulutati välja *Korea Rahvademokraatlik Vabariik*.

1950.—1953. aasta vabastuslik isamaasõda. Püüdes peatada sotsialismi ehitamist Põhja-Koreas ja lämmatada rahvuslikku vabadusvõitlust Lõuna-Koreas, päästsid Lõuna-Korea marionetid Ameerika imperialismi toetusel **1950. aasta juunis** valla sõja Korea Rahvademokraatliku Vabariigi vastu. Li Sõn Mani armeed tabas otsekohe lüüasaamine. 1950. aasta septembri keskpaiku vabastasid Rahvaarmee väeosad 95% Korea territooriumist, kus elas 97% kogu Korea elanikkonnast. Kuid ÜRO sildi all tulid marionettidele appi Ameerika imperialistid. Nad paiskasid oma väed Rahvaarmee tagalasse ja hakkasid peale tungima põhja poole. Tekkis oht Hiina Rahvavabariigi piiride julgeolekule.

Suurt moraalset ja poliitilist toetust ning materiaalselt abi osutasid korea rahvale tema kangelaslikus võitluses Ameerika agressorite ja Li Sõn Mani kliki vägede vastu maailma progressiivsed jõud, eriti aga Nõukogude Liit. Sõja rasketel päevadel saatis hiina rahvas Korea rindele vabatahtlike salgad. 1950. aasta detsembri lõpul paisati Ameerika intervendid 38. paralleelist lõuna poole.

Ameerika Ühendriigid olid sunnitud 1951. aasta juulis alustama vaherahuläbirääkimisi, mis kestsid üle kahe aasta. Ameerika imperialistid, kes ei olnud võimelised oma vallutusplaane realiseerima ja kellele maailma üldsus survet avaldas, kirjutasid **27. juulil 1953** alla vaherahukokkuleppele.

Korea sõja õppetunnid kõnelevad sellest, et rahva ennastsalgav võitlus oma isamaa kaitsmisel, sotsialismimaade ühtsus ja monoliitsus, nende vastastikune abistamine, samuti agressiooni ohvrite toetamine maailma rahumeelsete jõudude poolt võivad rahvusvahelise reaktsiooni plaanid nurja ajada.

Sotsialismi ehitamine. Pärast sõja lõppu kerkis Korea Rahvademokraatliku Vabariigi töötajate ette uuesti rahvamajanduse taastamise ülesanne. Ent teine taastamisperiood oli raskem kui esimene. Agressorid tekitasid Korea Rahvademokraatliku Vabariigi majandusele määratu suurt kahju. Sõja ajal purustati Põhja-Koreas üle 8700 tehase ja vabriku, 600 000 elumaja, üle 5000 kooli, tuhandeid kultuuri- ja tervishoiuasutusi. Linnade ja külade elanikud jäid ilma peavarjuta, riieteta ja varata.

Lahendades rahvamajanduse taastamise ülesandeid, ehitas korea rahvas ühtaegu uusi vabrikuid ja tehaseid. 1958. aastal

viidi täielikult lõpule talurahva tootmisalane koopereerimine. Samal ajal viidi lõpule sotsialistlikud ümberkujundused tööstuses, kodutööndus es ja kaubanduses. *Sotsialistlikud tootmissuhted võitsid nii linnas kui ka maal.* 60-ndatel aastatel on Korea Rahvademokraatlikus Vabariigis ehitatud kümneid tööstusettevõtteid. Korea Rahvademokraatlikus Vabariigis on nüüd olemas metallurgia-, mäe-, keemia-, elektrotehnika-, auto- ja traktoritööstus ning teised kaasaegse tööstuse harud. Tööstustoodangu maht on 1956. aasta tasemega võrreldes suurenenud 11,6-kordseks.

Korea Rahvademokraatlik Vabariik on muutunud industriaal-agraarriigiks. Kuue aasta (1971—1976) plaani põhiülesandeks seadis Korea Tööpartei V kongress (1970. a. novembris) sotsialismi täieliku võidu kiirendamise.

Korea Rahvademokraatliku Vabariigi rahvamajanduse arendamise seisukohalt on suure tähtsusega vastastikku kasulikud majanduslikud sidemed NSV Liiduga. Nõukogude Liit saadab Korea Rahvademokraatlikule Vabariigile masinaid ja seadmeid, koksisütt, puuvilla, naftasaadusi ja muid kaupu ning saab selle vastu musti ja värvilisi metalle, mittemaakseid maavarasid, kergetööstuse kaupu.

Korea rahva edusammud sotsialismi ehitamisel on fikseeritud uues konstitutsioonis, mis võeti vastu 1972. aasta detsembris. Selle konstitutsiooni kohaselt on Korea Rahvademokraatlikus Vabariigis sisse seatud presidendi ametikoht. Vabariigi esimeseks presidendiks valiti Korea Tööpartei Keskkomitee peasekretär Kim Ir Sen (sünd. 1912. aastal).

Rahva-Koread tunnustatakse ja austatakse kogu maailmas. 1961. aasta juulis NSV Liidu ja Korea Rahvademokraatliku Vabariigi vahel sõlmitud sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingu eesmärgiks on korea rahvale rahuliku elu tagamine ja julgeoleku kindlustamine Kaug-Idas.

Korea ühendamise teed. Terrorist hoolimata peab Lõuna-Korea rahvas sihikindlalt vabadusvõitlust. 1960. aastal pidi rahva survel lahkuma marionett Li Sõn Man. Kuid selle tõttu, et Lõuna-Korea olid okupeerinud Ameerika väed, tuli võimule sõjaväeline kildkond eesotsas kindral Pak Tšong Higa. Sellest kildkonnast sai Vietnamis toimepandud kuritegude kaasosaline.

Lõuna-Korea töölised, talupojad, haritlased, üliõpilased ja teised elanikkonnakihid võitlevad energiliselt selle eest, et lõpetada Ameerika Ühendriikide vahelesegamine korea rahva asjadesse, viia Ameerika väed välja Lõuna-Koreast, laiali saata Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Korea ühendamise ja taastamise komisjon, mis kujutab endast tegelikult Ameerika agressiooni kattevarju. Korea rahva ja maailma üldsuse survel olid Lõuna-Korea võimud sunnitud 1972. aasta juulis alla kirjutama ühisele avaldusele Korea ühendamise põhimõtete kohta. Need Korea Rahvademokraatliku Vabariigi valitsuse esitatud põhimõtted on järgmised: a) ühinemisküsimus lahendatakse iseseisvalt, ilma vahelesegamiseta väljast-

poolt; b) ühinetakse rahulikul teel, rakendamata teineteise vastu relvastatud jõudu; saavutatakse rahvuslik konsolideerumine olenemata ideoloogia ja süsteemide erinevusest.

Nõukogude Liit, kes on huvitatud pinevuse lõdvendamisest ja rahu kindlustamisest Kaug-Idas, toetab Korea patriootide õiglast võitlust Korea ühendamiseks rahulikul teel ja demokraatlikul alusel.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Kuidas arenes rahvademokraatlik revolutsioon Koreas?
2. Andke hinnang Ameerika imperialistide poliitikale, mida nad teostavad Korea mõlema osa suhtes.
3. Millised on sotsialistliku ülesehitustöö edusammud Korea Rahvademokraatlikus Vabariigis? (Vastamiseks kasutage ajakirjandust ja õpikut «Välisriikide majandusgeograafia».)
4. Korea ühendamise tee.

§ 37. VIETNAMI DEMOKRAATLIK VABARIIK.

Kuidas sai Indo-Hiinast Prantsusmaa koloonia (vt. õpik «Uusaeg II», § 17, Tallinn 1971, lk. 90—91)?

Augustirevolutsiooni võit. Nõukogude Liidu sõttaastumine imperialistliku Jaapani vastu hõlbustas vietnami rahva võitlust rahvusliku sõltumatuse eest. 1945. aasta augusti teisel poolel puhkes kogu Vietnamis ülestõus jaapani okupantide, prantsuse koloniaaladministratsiooni (kes olid jaapanlastega koos töötanud) ning feodaalse ja kompradoorse reaktsiooni vastu. 10 päeva jooksul saavutas kogu Vietnami territooriumil võidu *imperialismi- ja feodalismivastane revolutsioon,* mida juhtis vietnami töölisklass eesotsas Kommunistliku Parteiga. **2. septembril 1945** kuulutati välja *Vietnami Demokraatlik Vabariik.* Vietnami Demokraatliku Vabariigi ajutise revolutsioonilise valitsuse esimeheks sai Ho Chi Minh.

Ho Chi Minh (1890—1969) sündis vaese haritlase perekonnas. Noorusaastatest peale võttis ta aktiivselt osa võitlusest prantsuse kolonisaatorite ikke vastu. Selle eest heideti ta korduvalt vanglasse. 1920. aastal astus Ho Chi Minh Prantsuse Kommunistlikku Parteisse, temast sai Vietnami esimene kommunist. Kogu oma elu pühendas Ho Chi Minh ennastsalgavale võitlusele vietnami rahva vabastamise eest. 1930. aastal asutas ta *Indo-Hiina Kommunistliku Partei,* mis 1951. aastal nimetati ümber *Vietnami Töörahvapartei*ks. Ho Chi Minh suunas partei organiseerimistööd, mis oli seotud Augustirevolutsiooni juhtimisega. Ta oli Vietnami Demokraatliku Vabariigi looja ja selle alaline president (1946. aastast kuni 1969. aastani).

Vastupanusõda. Prantsuse imperialistid ei tahtnud leppida oma endise asumaa kaotamisega. 1945. aasta septembris hõivasid nad Saigoni, seejärel aga kogu Lõuna-Vietnami ja osa Kesk-Vietnamist. 1946. aasta detsembris alustasid nad sõjategevust Põhja-Vietnamis, kus asus Vietnami Demokraatliku Vabariigi valitsus. Kogu maal algas *vastupanusõda.*

Vastupanusõja esimesel perioodil olid ülekaalukad Prantsuse väed. Kuid 1950. aastast alates saabus sõjakäiku murrang ja Rahvaarmee hakkas prantsuse anastajaid tagasi tõrjuma. Sellele aitas kaasa Vietnami Töörahvapartei ja Vietnami Demokraatliku

Vietnam, Kambodža ja Laos.

Vabariigi valitsuse sotsiaal-majanduslik poliitika. Vastavalt agraarreformi seadusele (1953. aastal) likvideeriti Vietnamis mõisnike maavaldus ja maa anti talupoegadele.

1954. a. kevadel algas lahing **Dien-bien-phu** piirkonnas, mis lõppes Prantsuse ekspeditsioonikorpuse täieliku purustamisega. Prantsusmaa kaotas sõja ajal peaaegu pool miljonit sõdurit ja ohvitseri ning oli sunnitud räpase sõja lõpetama.

1954. aasta juulis kirjutati alla Genfi kokkulepetele, mille järgi Põhja-Vietnam vabastati täielikult röövvallutajaist. 17. paralleelist põhja pool asusid Vietnami Demokraatliku Vabariigi väed, sellest lõuna pool Prantsuse väed (vt. kaarti). Kokkulepped nägid ette Prantsuse ekspeditsioonikorpuse väljaviimist ja üldiste valimiste korraldamist kahe aasta pärast, mille eesmärgiks oli Vietnami ühendamine ja ühtse, sõltumatu riigi loomine. Ent Ameerika imperialistid segasid end Vietnami asjadesse jõhkralt vahele ja ajasid Genfi kokkulepete täitmise nurja. Nad otsustasid Vietnami lõhestada, muuta tema lõunaosa oma majandusliku ja sõjalise ekspansiooni baasiks.

Lõuna-Vietnamis loodi nukuvalitsus, kes sõltus Ameerika Ühendriikidest.

Sotsialismi ehitamine Vietnami Demokraatlikus Vabariigis. Pärast sõja lõppu asusid Põhja-Vietnami töötajad rahvamajandust taastama. Ajavahemikul 1958—1960 viidi Vietnami Demokraatliku Vabariigi tööstuses ja põllumajanduses läbi sotsialistlikud ümberkujundused. 1960. aasta lõpuks oli 85% talupoegade perekondadest astunud põllumajanduslikesse tootmiskooperatiividesse ja ligi 88 protsenti kodutööndajaist mitmesugustesse kooperatiivkoondistesse, kõik kapitalistlikud ettevõtted kujundati ümber riigikapitalistlikeks ettevõteteks. *Vietnami Demokraatlikus Vabariigis on sotsialistlikud tootmissuhted põhiliselt võitnud.*

1960. aasta septembris toimus Vietnami Töörahvapartei III kongress, mis läks ajalukku kui Põhja-Vietnamis sotsialismi ehitamise ja kogu Vietnami rahuliku ühendamise eest peetava võitluse kongress. Vietnami Töörahvapartei Keskkomitee esimeheks valiti Ho Chi Minh ja Vietnami Töörahvapartei Keskkomitee esimeseks sekretäriks Le Duan (sünd. 1907. aastal). Kongress kinnitas direktiivid esimese viie aasta (1961—1965) plaani kohta, mis nägi ette Vietnami Demokraatliku Vabariigi muutmist agraar- ja tööstusriigiks. Rahuliku töö aastail ehitati Vietnami Demokraatlikus Vabariigis 180 üldriikliku tähtsusega tööstusettevõtet ja ligikaudu tuhat kohaliku alluvusega ettevõtet. Need edusammud olid võimalikud tänu sellele vennalikule abile, mida Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad osutasid vietnami rahvale. Ainuüksi aastail 1955—1960 andis NSV Liit Vietnami Demokraatlikule Vabariigile abi 1360 miljoni rubla suuruses summas.

Ameerika Ühendriikide agressioon Lõuna-Vietnami vastu. 1954. aasta Genfi kokkulepped avasid võimaluse Vietnami ühen-

damiseks. Kuid nende täitmise ajasid nurja Ameerika Ühendriigid. Neid toetasid sealjuures Inglise ja Prantsuse valitsus, kes keeldusid täitmast kokkulepetest tulenevaid kohustusi.

20. detsembril 1960 asutasid Lõuna-Vietnami patrioodid *Lõuna-Vietnami Rahvusliku Vabastusrinde.* Rahvuslikku Vabastusrindesse ühinesid talupojad, töölised, kaupmehed, üliõpilased ja teenistujad. Sellesse kuulusid kõige erisugusemate poliitiliste veendumuste ja religioossete tõekspidamistega inimesed. Rahvuslik Vabastusrinne alustas võitlust Saigoni valitsejate verise diktatuuri kukutamise, demokraatlike vabaduste ja agraarreformi eest. 1961. aastal moodustati killustatud partisanisalkadest regulaararmee, kes hakkas nukuvägedele võimsaid lööke andma.

Jõudnud veendumusele Saigoni käsilaste jõuetuses, suurendasid Ameerika Ühendriigid sõjalisi hankeid ja alustasid sõjalist interventsiooni Lõuna-Vietnami rahva vastu. Nad saatsid sinna iga aasta üha uusi väeosi. 60-ndate aastate lõpul oli Ameerika Ühendriikide ekspeditsioonijõududes (kaasa arvatud «liitlaste» laevastik ja väeosad) rohkem kui 500 000 inimest. Peale selle paisati patriootlike jõudude vastu sadu tuhandeid Saigoni nukuarmee sõdureid ja ohvitsere. Intervendid ja nende käsilased põletasid külasid ning oraseid, kasutasid tsiviilelanike vastu mürkgaase ja napalmpomme. Sellest hoolimata ei ole neil õnnestunud Lõuna-Vietnami rahvast põlvili suruda.

Vabastatud piirkondades, kus elab ligi 12 miljonit inimest, kuulub võim rahvale ja viiakse ellu ulatuslikke sotsiaal-majanduslikke ümberkujundusi. Interventide poole üle läinud mõisnikelt võttis rahvavõim ära 2,5 miljonit hektarit maad ja andis selle tasuta talupoegadele. Vabastatud territooriumidel tegutsevad elanikkonna poolt valitud revolutsioonilised rahvakomiteed. Saigoni kliki võimu all oleval territooriumil võitlesid patrioodid põranda all.

Ameerika Ühendriikide röövkallaletung Vietnami Demokraatlikule Vabariigile. Ameerika Ühendriikide imperialistide plaanid Kagu-Aasias ei piirdunud Lõuna-Vietnamiga. Ameerika strateegid otsustasid, et Ühendriikide positsioonide tugevdamiseks selles maakera piirkonnas on vaja arveid õiendada Vietnami Demokraatliku Vabariigiga. 1964. aasta kevadel hakkasidki nad planeerima avalikku sõda tema vastu. Nad olid seisukohal, et Vietnami Demokraatlik Vabariik, mis asub NSV Liidust kaugel, ei suuda kaua vastu panna ning et järjest suurenevad massirünnakud (eskalatsioon) toovad endaga kaasa vietnami rahva lüüasaamise.

1964. aasta augustist peale hakkas Ameerika lennuvägi Põhja-Vietnami territooriumi pommitama. Hävitades vabrikuid ja tehaseid, transpordi- ja sidevahendeid, külviseid ja kariloomi, lootsid Ameerika imperialistid elanikkonna hulgas esile kutsuda rahulolematuse ja kukutada rahvademokraatlik kord. Kuid vastuseks

Ameerika militaristliku kildkonna metsikustele koondus vietnami rahvas veelgi tihedamalt Vietnami Töörahvapartei ümber ja asus kaitsma oma sotsialistlikku isamaad. Tohutut abi Vietnami Demokraatliku Vabariigi relvastatud jõudude varustamisel ajakohase relvastusega andis NSV Liit.

Maailma üldsuse survel olid Ameerika Ühendriigid 1968. aasta mais sunnitud nõustuma neljapoolsete läbirääkimistega (Vietnami Demokraatlik Vabariik, Lõuna-Vietnami Rahvuslik Vabastusrinne, Ameerika Ühendriigid ja Saigoni administratsioon) Pariisis.

Vietnami suur võit. 60-ndate aastate lõpul oli Ameerika agressioon Vietnami rahva vastu ummikusse jooksnud. Neis tingimustes võttis Nixoni valitsus ette manöövri ja kuulutas välja sõja «vietnamiseerimise» poliitika Indo-Hiinas. Selle poliitika mõte oli selles, et asendada Ameerika väed Lõuna-Vietnami väeosadega, säilitada Lõuna-Vietnamis nukurežiim, mis on Ameerika neokolonialismipoliitika tööriist selles piirkonnas. Saigoni nukuarmees oli tol ajal üle miljoni sõduri. Samal ajal sagenesid märgatavalt Ameerika lennuväe õhurünnakud Vietnami Demokraatlikule Vabariigile. Mittetäielikel andmetel kulutasid Ameerika Ühendriigid alates 1965. aastast Indo-Hiinas 14 miljonit tonni laskemoona. Plahvatusjõult on see ekvivalentne 700 niisugust tüüpi pommiga, mis heideti alla Hiroshimale. Ameerika barbarid pidasid isegi keemilist sõda, purustasid aastatuhandete vältel rajatud tammisid ja paise. Sõda kandus ka Laosesse ja Kambodžasse.

Ent «vietnamiseerimise» poliitika oli määratud nurjumisele. 1969. aastal moodustati *Lõuna-Vietnami Vabariigi Ajutine Revolutsioonivalitsus,* kes on elanikkonna hulgas võitnud suure autoriteedi. Teda on tunnustanud kõik sotsialistlikud riigid ja paljud arengumaad. 1972. aastal andsid relvastatud rahvavabastusjõud Saigoni sõjaväele mitu võimsat lööki.

Vietnami rahva ennastsalgav võitlus, sotsialismimaade igakülgne abi, ulatuselt ennenägematu rahvusvaheline solidaarsusliikumine — kõik need tegurid muutsid Vietnami Demokraatliku Vabariigi võitmatuks kindluseks, mida Ameerika agressorite pommilennukid, sõjalaevad ja väeosad edutult ründasid.

Indo-Hiina sõjas sai surma 46 000 ja haavata 300 000 ameeriklast, Ameerika agressorid kulutasid selles sõjas ligi 150 miljardit dollarit, kaotasid 8612 lennukit ja helikopterit (sealhulgas 4200 lennukit Vietnami Demokraatliku Vabariigi õhuruumis), kuid ei jõudnud kaugemale oma lähtepositsioonidest, kust nad oma kõige pikemat ja meie ajastu kõige räpasemat sõda olid alustanud.

27. jaanuaril 1973 kirjutasid nelja poole — Vietnami Demokraatliku Vabariigi, Lõuna-Vietnami Vabariigi Ajutise Revolutsioonivalitsuse, Ameerika Ühendriikide ja Lõuna-Vietnami esindajad Pariisis alla Vietnamis sõja lõpetamise ja rahu jaluleseadmise kokkuleppele. Kokkulepe näeb ette tulevahetuse lõpetamist

kogu Vietnami territooriumil, kõigi Ameerika Ühendriikide ja nende liitlaste vägede väljaviimist Lõuna-Vietnamist, Ameerika Ühendriikide loobumist Vietnami siseasjadesse sekkumisest, Lõuna-Vietnami kahe poole läbirääkimisi rahvusliku leppimise ja kooskõla administratsiooni moodustamise eesmärgil, vabu, demokraatlikke ja üldisi valimisi Lõuna-Vietnamis.

Imperialistlike vägede väljaviimine loob soodsad tingimused Vietnami probleemi õiglaseks lahendamiseks — Vietnami rahulikuks ühendamiseks vastavalt vietnami rahva rahvuslikele ootustele. Vietnami revolutsioon astub uude etappi.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Jutustage vietnami rahva võitlusest enne 1954. aasta Genfi kokkuleppeid.
2. Kuidas võitlesid Vietnami Demokraatliku Vabariigi töötajad ja Lõuna-Vietnami patrioodid Ameerika agressorite vastu?
3. Nimetage tegurid, mis tagasid vietnami rahva võidu.
4. Milles seisneb Vietnami probleemi olemus käesoleval etapil?

§ 38. KUUBA VABARIIK.

Meenutage, mida te teate Ameerika Ühendriikide agressiivsest poliitikast Kuuba suhtes XIX sajandi lõpul ja XX sajandi alguses (vt. õpik «Uusaeg II», § 24, Tallinn 1971, lk. 139—140, 145).

Kuuba latifundiumide omanike ja Ameerika monopolistide võimu all. Kuni 1959. aasta revolutsioonini oli Kuuba vormiliselt iseseisev vabariik, kuid tegelikult Ameerika Ühendriikide imperialismi poolasumaa. Kuubal valitsesid Ameerika monopolid ja suurte latifundiumide omanikud, kes ühendasid kapitalismieelseid ekspluateerimismeetodeid kapitalistlike ekspluateerimismeetoditega. Ameerika Ühendriikide monopolidele kuulus suur osa ettevõtetest ja pankadest, pool raudteedest ning peaaegu kõik elektrijaamad. Ent tervikuna oli Kuuba agraarmaa. Tema majanduse aluseks oli roosuhkru ja tubaka tootmine. Peaaegu pool kogu haritavast maast kuulus käputäie latifundiumide omanikele. Ameerika monopolidele kuulus 2 miljonit hektarit kõige viljakandvamat maad. Kuuba oli muudetud Ameerika Ühendriikide tooraineripatsiks: ta tootis Ameerika Ühendriikidele tubakat ja roosuhkrut ning teda kutsuti «Ameerika suhkrutoosiks».

Istandikes töötavaid põllumajandustöölisi ekspluateeriti julmalt. Parem ei olnud ka väiketalupoegade olukord. 85% väiketalupoegadest rentisid orjastavatel tingimustel maad suurmaaomanikelt. Noil aastail kirjutas tuntud Kuuba luuletaja Nicolas Guillén: «Minu kodumaa näib suhkurmagusana, aga kui palju mõrudust on temas!»

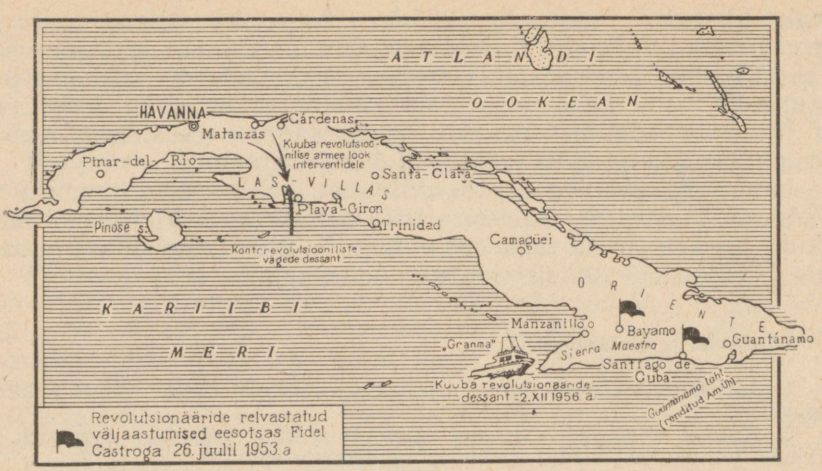

Kuuba.

Kuuba rahvas on korduvalt alustanud võitlust Ameerika monopolide ülevõimu vastu. Eriti aktiviseerus töörahva hulkade võitlus 20-ndatel aastatel Oktoobrirevolutsiooni mõjul. 1921.—1922. aastal kasvas Kuubal tööstus- ja põllumajandustööliste streigiliikumine. Töölisliikumise tõusu tingimustes tekkisid Kuubal kommunistlikud grupid, kes ühinesid 1925. aastal *Kuuba Kommunistlikuks Parteiks.*

Üks Kuuba Kommunistliku Partei asutajaist oli üliõpilas- ja ametiühinguliikumisest aktiivne osavõtja Julio Antonio Mella (1904—1929). Tema lühike, kuid sisurikas elu on suurepärane näide ustavusest rahvale. 1929. aasta jaanuaris tapeti Mella alatult Kuuba reaktsiooni palgaliste käsilaste poolt Mehhikos.

Pärast Teist maailmasõda avaldasid Kuuba rahvahulgad üha enam rahulolematust riigis kujunenud olukorraga. Nad nõudsid, et likvideeritaks sõltuvus Ameerika Ühendriikidest. Töötajate hulgas oli populaarne *Sotsialistlik Rahvapartei*[1]. Klassivastuolude teravnemine Kuubal tekitas latifundiumide omanike, militaristliku kildkonna ja Ameerika monopolide hulgas rahutust. 10. märtsil 1952 teostas nende käsilane Batista sõjaväelise riigipöörde, tuginedes sealjuures reaktsioonilistele ohvitseridele. Peaaegu 7 aastat kestis diktaator Batista verine režiim. Batista ajas Ameerika monopolidele ja sisemisele reaktsioonile meelepärast poliitikat. Ta tühistas konstitutsiooni, kuulutas Sotsialistliku Rahvapartei väljaspool seadust seisvaks. Batista diktatuuri aastail tapeti ja piinati surnuks üle 22 000 töölise, talupoja ja haritlase.

[1] 1944. aastal nimetati Kuuba Kommunistlik Partei ümber Sotsialistlikuks Rahvaparteiks.

Revolutsiooni algus Kuubal. Kuuba rahvas võitles kangelaslikult Batista režiimi ja tema ameeriklastest soosijate vastu. Selle võitluse organiseerimisel etendas olulist osa Sotsialistlik Rahvapartei. Ta tegutses põranda all. Sellest hoolimata ei katkestanud ta oma tegevust. Kommunistide juhtimisel hoogustus streigiliikumine, toimusid suhkrutööliste mõjukad väljaastumised. Võitlusest türannia vastu võtsid üha enam osa progressiivse haritlaskonna ja eriti üliõpilasnoorsoo esindajad.

Diktaatorliku režiimi vastu peetava võitluse aktiviseerimise seisukohalt olid suure tähtsusega **1953. aasta 26. juuli** sündmused. Sel päeval ründas noorte patriootide salk kangelaslikult **Moncada** kasarmuid **Santiago de Cubas**, mille garnisoni kuulus 5000 inimest. Ent jõud ei olnud võrdsed. Mõned neist julgetest inimestest langesid lahingus, paljud sattusid batistalaste kätte ja piinati metsikult surnuks. Teised ellujäänud rünnakust osavõtjad ja nende hulgas Fidel Castro anti sõjakohtu alla. Kohus mõistis nad pikemaks ajaks vangi.

F. Castro sündis 1926. aastal suurmaaomaniku perekonnas. Noorusaastatest peale võttis ta osa revolutsioonilisest võitlusest. Havanna ülikoolis õppides saab temast üks noorsooliikumise juhte. Pärast Moncada ründamist mõisteti ta 15 aastaks vangi.

1955. aastal oli Batista avaliku arvamuse survel sunnitud välja kuulutama amnestia poliitilistele vangidele. Vabanesid vanglast ka Moncada rünnakust osavõtnud. Mõned neist emigreerisid Mehhikosse, kus F. Castro juhtimisel hakati looma revolutsioonilist organisatsiooni, mis sai nimeks «26. juuli liikumine». Kuubal tekkisid selle illegaalsed rakukesed. Algselt tugines «26. juuli liikumine» peamiselt üliõpilasnoorsoole, kuid hiljem hakkasid sellest osa võtma töölised ja talupojad. Kogu aeg võitles Batista režiimi vastu ka Sotsialistlik Rahvapartei, keda julmalt taga kiusati.

50-ndate aastate teisel poolel kujunes Kuubal järk-järgult välja revolutsiooniline situatsioon. Püüdes kiirendada revolutsiooni algust, otsustas Mehhikos asunud Kuuba patriootide grupp eesotsas F. Castroga randuda Kuubal. **1956. aasta 2. detsembri** südaöösel lähenes **Oriente** provintsi lõunarannikule mootorpurjekas «Granma». Sellelt purjekalt tulid rannikule 82 ülestõusnut (vt. kaarti). Salk sattus varitsusvägede peale ja astus kohe võitlusse Batista vägede vastu. Osa salgast hävitati. Ligi 20 meest langes vangi. 22 patriooti (Fidel Castro, Raul Castro, Camilo Cienfuegos, Ernesto Guevara jt.) tulid detsembri lõpul kokku **Sierra Maestra** mägedes ja kutsusid rahvast ülestõusule verise türanni vastu. Hiljem ühinesid nendega veel mõned ellujäänud «Granma» meeskonna liikmed. Nende juurde tuli ka talupoegi, sulaseid suhkruistandikest ja töölisi. Neist loodi mägedes ülestõusnute armee.

Revolutsiooni edasise käigu seisukohalt oli tohutu tähtsusega seadus «Talupoegade õigusest maale», mille ülestõusnud olid 10. oktoobril 1958 välja kuulutanud. Selle seaduse kohaselt sai iga

talupoeg õiguse tasuta maatükile. Kui ülestõusnute salgad 1958. aasta novembris mägedest alla tulid, toetasid talupojad ja põllumajandustöölised neid vaimustatult. Revolutsiooniliste jõudude retk omandas agraarrevolutsiooni iseloomu. Algas Kuuba territooriumi kiire vabastamine.

1959. aasta künnisel põgenes Batista Kuubalt. Tema demoraliseerunud vägede juhatus ja parempoolsed elemendid tahtsid pealinnas võimu enda kätte haarata. 1. jaanuaril alustasid töölised «26. juuli liikumise» ja Sotsialistliku Rahvapartei üleskutsel poliitilist üldstreiki. Elu Havannas oli täielikult paralüseeritud. Kõikjal toimusid miitingud. Rahva võimas väljaastumine lõi Batista poolehoidjad pihuks ja põrmuks. 2. jaanuaril tulid pealinna ülestõusnute armee väeosad. Revolutsioonilist võitlust kroonis ajalooline võit. Loodi uus valitsus, kelle juhiks sai 1959. aasta veebruarist Fidel Castro. Toetudes töölistele, talupoegadele ja linnaväikekodanlusele, asus Kuuba valitsus läbi viima sotsiaalmajanduslikke ümberkujundusi.

Imperialismivastase revolutsiooni võit Kuubal ja selle ümberkasvamine sotsialistlikuks revolutsiooniks. Kohe esimestel kuudel pärast revolutsiooni võitu anti põgenenud türanni poolehoidjad kohtu alla ja nende vara konfiskeeriti. Patrioodid tulid vanglatest välja. Lammutati vana riigiaparaat. Tekkisid uued organid, rahvavõimu kohalikud ja keskorganid. Uue armee ja rahvamiilitsa tuumikuks kujunesid ülestõusnute relvastatud jõud, mis koosnesid talupoegadest, töölistest ja üliõpilastest. Töörahvas sai laialdased poliitilised õigused ja vabadused.

Imperialismi- ja feodalismivastase revolutsiooni esimeseks suureks aktiks, mis kajastas tema rahvalikku iseloomu, oli 1959. aastal vastuvõetud agraarreformi seadus. Natsionaliseeriti Ameerika monopolide maavaldused ja üle 400 hektari suurused latifundiumid. Kõik need maad läksid rahva kätte. 1963. aastal viidi läbi teine agraarreform. Nüüd läksid rahvariigi kätte üle 67 hektari suurused kesk- ja väikemaakodanlusele kuuluvad mõisad.

Agraarreformi käigus ühines osa talupoegi, peamiselt kehvikud, põllumajanduslikesse kooperatiividesse. Viimaste kõrval säilisid ka individuaaltalundid. Kuubas on loodud ka riigimajandite võrk. Need on rahvamõisad ja kooperatiivid, mis moodustavad sotsialistliku sektori põllumajanduses ja hõlmavad 70% kogu haritavast maast. Agraarreform Kuubas võimaldas üle minna mitmeharulisele majandusele (suhkruroog, loomakasvatus, köögiviljakasvatus). Kuid ka praegu on esmajärgulise tähtsusega suhkruroo kasvatamine ja töötlemine.

1960. aastal natsionaliseeriti vastukaaluks Ameerika Ühendriikide provokatsioonilisele tegevusele Kuubas Ameerika monopolidele kuulunud ettevõtted (elektri- ja telefonikompanii, naftatöötlemistehased, suhkrutehased jne.). Peagi läksid riigi kätte Kuuba kodanlusele kuulunud ettevõtted, pangad, kaubandus- ja

transpordikompaniid. **1960. aasta sügisel** *astus Kuuba revolutsioon sotsialistlikku etappi.*

Märkimisväärseid edusamme on Kuuba rahvas teinud laiade hulkade olukorra parandamisel. Tööpuudus on likvideeritud. Kaotatud on tasu arstiabi eest ja õppemaks koolides. On tõstetud madalapalgaliste töötajate palka.

Suurt tööd tehakse rahvahariduse alal. Alates 1961. aastast, mida nimetatakse «haridusaastaks», on edukalt arenenud võitlus kirjaoskamatuse täielikuks likvideerimiseks täiskasvanute hulgas ja kõigi kooliealiste laste õppima suunamiseks. Kuuba on esimene Ladina-Ameerika maa, kus on täielikult likvideeritud elanikkonna kirjaoskamatus.

Kuuba revolutsioon, millel on sügavalt rahvalik iseloom, algas kui imperialismivastane, rahvusliku vabastuse ja agraarrevolutsioon. Tõusujoones edasi arenedes kasvas ta ümber sotsialistlikuks revolutsiooniks. Kuuba revolutsioonil oli võimalik tugineda maailmas kujunenud uuele jõudude vahekorrale, mis oli seotud sotsialismi maailmasüsteemi positsioonide tugevnemisega. Revolutsiooni võit Kuubas rebis katki imperialistliku rõhumise ahela Ladina-Ameerikas. Selle tagajärjeks oli esimese sotsialistliku riigi loomine läänepoolkeral.

Sotsialistlik ülesehitustöö Kuubal. Kuuba rahvas lahendab majanduse arendamise ja tugevdamise ülesandeid. Kõrvuti suhkrutööstusega, millel on juhtiv koht, arendatakse ka tubaka- ja tekstiilitööstust, ehitatakse metallurgia- ja masinatehaseid ning elektrijaamu.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad annavad Kuuba rahvale ülisuurt abi Kuuba majandusliku ja poliitilise sõltumatuse kindlustamisel ning tema riigikaitse organiseerimisel. Kui Ameerika Ühendriigid keeldusid Kuuba suhkrut ostmast ja talle naftat andmast, siis organiseeris NSV Liit Kuubale nafta saatmise ja ostis koos teiste sotsialismimaadega Kuuba suhkrut. NSV Liit varustab Kuubat traktorite, autode, tööpinkide ja muude tööstusseadmetega. Nõukogude Liiduga arendatava kaubanduse arvel rahuldab Kuuba üle poole oma importkaupade vajadusest. NSV Liidu abiga ehitatakse Kuubas mitut suurt ettevõtet. Nõukogude spetsialistid abistavad kuubalasi kaadri ettevalmistamisel. Uued võimalused avanevad Kuuba ees seoses tema astumisega Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmeks.

Revolutsiooni võidu ajal tegutsesid Kuubas 3 revolutsioonilist poliitilist organisatsiooni: «26. juuli liikumine», mille liikmed alustasid kangelaslikku partisanivõitlust; Sotsialistlik Rahvapartei, kes andis Kuuba rahva vabadusvõitluses oma paremate poegade elu; «13. märtsi revolutsiooniline direktoraat», mis kujutab endast revolutsioonilist üliõpilasorganisatsiooni [1].

[1] Ta sai oma nimetuse noorte patriootide kangelasliku kallaletungi auks presidendi lossile 13. märtsil 1957.

Agraarreformi, tööstuse sotsialistliku ümberkujundamise ja kultuurirevolutsiooni käigus tugevnes Kuuba revolutsiooniliste jõudude ühtsus. Nende liidu ja ühinemise alusel on loodud *Kuuba Kommunistlik Partei,* kes juhibki sotsialismi eest peetavat võitlust. Kuuba Kommunistlikul Parteil on üle 150 000 liikme. Ta on Kuuba rahva poliitiline ja ideoloogiline juht. Oma tegevuses tugineb ta ametiühingu-, talurahva-, noorsoo- ja naisteorganisatsioonidele. Kuuba Kommunistliku Partei juhtimisel tegutsevad revolutsiooni kaitse komiteed, mis on kõige massilisem ühiskondlik organisatsioon, kuhu kuulub 3,5 miljonit inimest. Kõigi revolutsiooniliste jõudude ühtsus ja marksistlik-leninliku partei tugevdamine tagavad Kuuba revolutsiooni võitmatuse ja sotsialismi eduka ehitamise Kuubas.

Ameerika Ühendriikide imperialistide provokatsioonid Kuuba vastu. Kuuba rahvas tegeleb rahuliku loova tööga. Ainuüksi Ameerika imperialistid on süüdi selles, et Kuuba rahvas on oma võidu saavutamisest peale sunnitud relva kandma. Ameerika Ühendriigid jätkavad provokatsioone Kuuba rannikul. Ameerika lennukid on korduvalt Kuuba territooriumi pommitanud. Ameerika agendid korraldavad ettevõtetes ja laevadel plahvatusi. Võitluses Kuuba Vabariigi vastu kasutavad Ameerika Ühendriigid endisi Kuuba latifundiumide ja ettevõtete omanikke, suurmaja-omanikke ja -kaupmehi ning osa välismaale emigreerinud katoliku kiriku tegelasi.

Kuuba emgirantide-kontrrevolutsionääride hulgast valmistavad Ameerika Ühendriikide imperialistid oma territooriumil ette palgasõdurite jõuke kallaletungiks Kuubale. 1961. aastal katkestas Ameerika Ühendriikide valitsus diplomaatilised suhted Kuuba revolutsioonilise valitsusega. Ameerika Ühendriikide valitsus mobiliseeris Kuuba vastu oma käsilasi, tegutsedes niinimetatud Ameerika Riikide Organisatsiooni kaudu. See organisatsioon loodi 1948. aastal selleks, et allutada Ladina-Ameerika maad Ameerika Ühendriikide diktaadile.

1961. aasta aprillis organiseerisid Ameerika Ühendriigid sõjalise kallaletungi Kuubale, maandades **Playa Gironi** rajoonis suure grupi Kuuba kontrrevolutsionääre (vt. kaarti). Revolutsiooni kaitsele asus kogu Kuuba rahvas loosungi all: «Kodumaa või surm! Meie võidame!» Kolm päeva kestnud lahingute tulemusena löödi Ameerika palgasõdurite jõugud puruks.

1962. aasta oktoobris kuulutasid Ameerika imperialistid välja Kuuba sõjalise blokaadi ja hakkasid tegema ettevalmistusi sissetungimiseks Vabaduse saarele. Ameerika Ühendriigid kutsusid Kariibi mere piirkonnas esile kriisi, mis ähvardas termotuumasõjaga. Ainult tänu NSV Liidu kindlale joonele ja resoluutsetele abinõudele ning Nõukogude-Ameerika riikidevahelise kokkuleppe alusel likvideeriti sõjaline konflikt. Ameerika Ühendriikide valitsus võttis endale kogu maailma ees kohustuse, et ta ei tungi Kuu-

bale kallale ja takistab ka oma liitlasi läänepoolkeral seda tegemast.

Ameerika Ühendriikide agressiivsed ringkonnad ähvardavad ikka veel Kuuba rahvast. Ameerika Ühendriigid organiseerisid Kuuba tegeliku blokaadi, mis kutsus Kuubas esile majanduslikke raskusi. 1964. aastal sundisid Ameerika Ühendriikide imperialistid Ladina-Ameerika maid Kuubaga suhteid katkestama. Ainult Mehhiko ei allunud tol ajal diktaadile. Nüüd on suhted Kuubaga taastanud Tšiili ja Peruu. See tugevdas märksa revolutsioonilise Kuuba positsioone Ladina-Ameerikas. Kuuba patrioodid kaitsevad valvsalt oma saavutusi. Kuuba Vabariik tugineb sotsialismi maailmasüsteemi vennalikule abile ja sammub kindlalt sotsialistliku ühiskonna ehitamise teed.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Milline oli Kuuba olukord Batista verise diktatuuri ajal?
2. Tooge fakte, mis annavad tunnistust imperialismivastase ja demokraatliku revolutsiooni võidust Kuubas ja selle ümberkasvamisest sotsialistlikuks revolutsiooniks.
3. Mispärast nurjuvad Ameerika imperialistide katsed lämmatada Kuuba revolutsiooni?
4. Kuuba revolutsiooni ajalooline tähtsus.

§ 39. SOTSIALISTLIKE VÄLISRIIKIDE KULTUUR.

Käesolev ajastu on kapitalismilt kommunismile revolutsioonilise ülemineku ajastu. Selle protsessi lahutamatuks osaks on kultuurirevolutsioonid, mille käigus toimub ühiskonna vaimse elu põhjalik ümberkujundamine ning luuakse sotsialismi ja kommunismi kultuur. NSV Liidus toimunud kultuurirevolutsiooni tagajärjeks oli maailma kõige eesrindlikuma internatsionaalse sotsialistliku kultuuri kujunemine. Sotsialismimaad kasutavad loovalt NSV Liidu kogemusi. Sotsialistlike rahvuskultuuride lähenemine ja vastastikune rikastamine kujutab endast sotsialistliku maailmasüsteemi arenemise objektiivset seaduspärasust.

Keerukaid ja ulatuslikke ülesandeid on pidanud lahendama sotsialismimaade kommunistlikud parteid ja valitsused. Sotsialistlike välisriikide eesrindlik kultuur areneb olukorras, kus toimub äge ideoloogiline võitlus imperialismijõudude vastu. Kodanliku ideoloogia ja religiooni märkimisväärne mõju mitmetes maades raskendas kultuurirevolutsiooni läbiviimist. Fašism ja sõda pidurdasid Kesk- ja Kagu-Euroopa rahvaste kultuuri arenemist, ning kolonialism — Aasia rahvaste kultuuri arenemist. Aasias oli enamik elanikest kirjaoskamatu.

Rahvademokraatlikud ja sotsialistlikud revolutsioonid kutsusid esile miljonite töötajate loova aktiivsuse. Tuginedes töötajate entusiasmile, NSV Liidu ajaloolistele kogemustele ja omakasupüüdmatule abile, asusid sotsialismimaade kommunistlikud par-

teid kultuurialaste ümberkujunduste läbiviimisele. Seati sisse tasuta algkoolikohustus, seejärel ka mittetäieliku keskhariduse omandamise kohustus, avati uusi koole, kutsekoole, instituute, õhtukoole täiskasvanutele ning töölisfakulteete, mis pidid kuulajaid ette valmistama kõrgematesse õppeasutustesse astumiseks. Anti välja uued programmid ja õpikud, mis rajanesid marksistlik-leninlikul maailmavaatel. Riik maksis üliõpilastele stipendiumi. NSV Liit võimaldas vennasmaade noortel meie instituutides õppida. Rahvademokraatiamaade tõhusaks abistamiseks sõitsid sinna Nõukogude teadlased ja loomingulised töötajad.

Tähtsaks ürituseks oli kooli eraldamine kirikust. Teaduslikele alustele rajatud eesrindlik sotsialistlik ideoloogia on ulatuslikult levinud. Ta on kujunenud kultuurialaste ümberkujunduste aluseks. Revolutsioon kutsus haritlastes esile tohutu loomingulise entusiasmi. Muusikud, näitlejad, kirjanikud, teadlased — kõik need, kes võitlesid fašismi ja kolonialismi vastu, on andnud oma talendi ja teadmised uue ühiskonna ehitamiseks. Kunstis võtab maad sotsialistliku realismi meetod.

Kirjandus. Fašismi purustamine ja rahvademokraatliku korra kehtestamine on loonud tingimused rahvuskirjanduse õitselepuhkemiseks. Kirjandushuvilisi on nüüd palju rohkem kui enne sõda. Seoses lugejaskonna kasvanud nõudmistega on kirjanike ülesanded muutunud komplitseeritumaks. Oli tarvis mitte üksnes ajaloolist minevikku ja ümbritsevat tegelikkust uut moodi lahti mõtestada, vaid ka tulevikku ette näha. Neis tingimustes algas vanema põlvkonna kirjanike uus loominguline tõus.

Suurepärane poola luuletaja Julian Tuwim (1894—1953) oli arvamusel, et poeet peab kõigest väest vihkama rõhujaid. Ta ülistas rahvarevolutsiooni purustavat ja puhastavat jõudu ning oli seisukohal, et rahvarevolutsioon vabastab Poola. Luuletaja nägi ka sotsialistliku revolutsiooni tohutut loovat jõudu ja võttis sellest aktiivselt osa. Tuwim nimetas end uhkusega «vabrikulinna Lodzi pojaks». «Vabrikumüra, sireenide undamine, vabaduse eest võitlevad rahvahulgad,» ütles ta, «õpetasid mulle uusi poeetilisi rütme, mida ma kõnesse üle kandsin. Vabrikulinn Lodz andis mulle otsekui kammerton loomingulisi ülesandeid.»

Silmapaistva poola kirjaniku, poeedi ja dramaturgi Jaroslaw Iwaszkiewiczi (sünd. 1894. aastal) loomingu tipuks on eepiline romaan «Au ja kuulsus». Romaani tegevus hõlmab ajavahemikku Esimesest maailmasõjast kuni vastupanuliikumise päevini ja rahva-Poola esimeste sõjajärgsete aastateni. Iwaszkiewicz näitas maailma tohutut mitmepalgelisust, tutvustas lugejaid kümnete inimsaatustega. Kirjanik püüdis lahendada küsimust: milles on inimese elu mõte? Milles seisab üksikisiku ja terve rahva tõeline kuulsus? Romaani kangelane Janosz Myszinski jõuab järeldusele, et elu mõte, loomingu mõte seisab rahva teenimises, selles, et olla rahvaga tihedalt seotud.

Saksa väljapaistev luuletaja Johannes Becher (1891—1958)

pühendas oma elu ja loomingu võitlusele sotsialismi eest, inimeste õnne eest. Novembrirevolutsioonist osavõtja, «Spartakuse Liidu» ja seejärel Saksamaa Kommunistliku Partei liige, antifašist ja lõpuks Saksa Demokraatliku Vabariigi kultuuriminister — sellise tee oli poeet-võitleja läbi käinud. Becheri looming puhkes õitsele Teise maailmasõja aastail. Poeedi luuletuste peateemaks sai hitlerlaste poolt alandatud kodumaa teema. Neis kõlas kindel veendumus, et Saksa patrioodid peavad olema antifašistide ridades.

Kui tulevpõlved küsivad teilt homme:
«Kes nendel hullumeelseil aastail rõhus
ja piinas pisaraini Saksamaad?» —
Siis, rahva pojad, otsus on te õlul,
kes jäänud sakslaseks, kes olla see ei saa.

Anna Seghers (sünd. 1900. aastal) kirjutas emigratsioonis Saksamaast, kes ägab kontsentratsioonilaagrites, ja Saksamaast, kes on pugenud filisterlikku kesta. Pärast fašismi purustamist tuli Seghers kodumaale tagasi. Ta näeb kirjaniku kohust selles, et näidata sakslastele fašismi lähteallikaid. Romaanis «Surnud jäävad nooreks» analüüsib ta Saksa ühiskonna eri klasside süüd tragöödias, mille Saksamaa oli üle elanud.

On saabunud aeg, ütleb kirjanik (romaan «Otsustus»), kus iga aus sakslane peab jõudma otsusele ja kindlaks määrama oma koha kahe maailma ägedas võitluses. Romaani peakangelane Robert Lohse, kes oli minevikus antifašist ja tegutses põranda all, ei kahtle, millisel Saksamaal ta elama hakkab, missugusele korrale ta oma jõu annab. Ei kahtle oma otsuses tööline Enders ja insener Riedl. Ent auahnus ja argus viivad romaani teisi tegelasi kas Saksamaa vaenlaste leeri või täielikule vaimsele laostumisele ja hukkumisele.

Tuntud tšehhi luuletaja Vitězslav Nezvali (1900—1958) looming puhkes õitsele rahvademokraatlikus Tšehhoslovakkias. Varem innustas Nezval oma kaasmaalasi võitlusele fašismi vastu. Hiljem kirjutas ta suurepärase poeemi «Rahulaul!», milles näitas sotsialismimaade rahvaste uute suhete ilu. Tema seisukohalt seisab poeesia kõrge kutsumus selles, et aidata inimestel elada ja võidelda.

Rumeenia kirjanduse klassik Mihail Sadoveanu (1880—1961) nägi fašismis ohtu rahvastele. Ta väitis, et inimkonda päästab Nõukogude Liit. Sellest kirjutas Sadoveanu raamatus «Valgus idast». Ühes oma paremas teoses — jutustuses «Mitrea Cocor» — näitas kirjanik kujukalt jutustuse kangelase Mitrea teadvuses toimunud murrangut. Niisamasugune murrang oli ka toimunud soldatisinelitesse riietatud ja Nõukogudemaa vastu kuritegelikku sõtta saadetud paljude tuhandete rumeenia talupoegade teadvuses. Pärast vangilangemist pöördub Mitrea Cocor kodukülasse tagasi. Ent ta on nüüd juba täiesti uus inimene. Ta on muutunud

selle mõjul, mida ta on sotsialistlikus maailmas näinud ja mõistnud.

Suure südamesoojuse ja tänutundega suhtub nõukogude rahvasse bulgaaria kirjanduse klassik Ljudmil Stojanov (sünd. 1888—1973). Romaanis «Koidikul», luuletuses «Vene rahvale» ja teistes teostes toonitab Stojanov, et bulgaaria ja nõukogude rahva sõprus on alati taganud Bulgaaria sõltumatuse. Pärast revolutsiooni saab kirjanikust kommunist. Ta loob mitu hiilgavat teost, milles ülistatakse sotsialistliku Bulgaaria rahva tööd.

Kirglik võitleja kolonialismi ja fašismi vastu, silmapaistev Kuuba luuletaja Nicolás Guillén (sünd. 1902. aastal) areteeriti Batista diktatuuri aastail korduvalt. Kuid tagakiusamised teda ei murdnud. Tema luule suurendas usku rahva võidusse ja jõusse. Luuletaja oli alati seal, kus käis võitlus rõhujate vastu. Pärast revolutsiooni võitu juhtis Guillén Kuuba kirjanike organisatsiooni, kes võttis sotsialismi ehitamisest aktiivselt osa. Paljudest tema luuletustest on kujunenud rahvalikud laulud.

Maailmakuulsatele kirjanikele, kes juba kapitalistliku korra tingimustes olid sotsialistliku realismi teosed loonud, lisandusid 50- ja 60-ndatel aastatel uued kirjanikud. Saksa kirjaniku Hermann Kanti (sünd. 1926. aastal), tšehhi proosakirjaniku Jan Otčenášeki (sünd. 1924. aastal), ungari kirjaniku Imre Dobozi (sünd. 1917. aastal) ja paljude teiste kirjanike teostes käsitletakse kaasaja aktuaalseid küsimusi.

Sotsialismimaades on jõudsasti arenenud teatrikunst. Teater on töötajate hulgas väga populaarne. Sotsialistlikud valitsused hoolitsevad teatri eest pidevalt. Ainuüksi Bulgaarias on rahvavõimu veerandsajandi jooksul loodud 26 riiklikku draamateatrit, 5 ooperiteatrit ja 1 operetiteater. Nende repertuaar on väga ulatuslik. See sisaldab maailma klassika ja kaasaegsete autorite teoseid. Väga mitmekesised on tegelikkuse lavalise kehastamise vormid. Kaasaja välisriikide sotsialistliku dramaturgia hälli juures seisid maailmakultuuri väljapaistvad tegelased Bertolt Brecht[1] ja Leon Kruczkowski (1900—1962).

Kujutav kunst. Muusika. Veel ei olnud lõppenud mürskude lõhkemine, kui juba Bulgaarias, Poolas, Jugoslaavias ja teistes maades hakati rahvuslike kunstnike tööde näitusi korraldama. Näitustel eksponeeriti joonistusi, gravüüre ja maale, mis olid loodud laagrites, okupatsiooni ajal, lahingutes. Neis töödes kehastus eesrindlike kunstnike viha fašismi, sõja ja sotsiaalse ebavõrdsuse vastu.

Kuulutanud kultuuri töötajatele kättesaadavaks, hakkasid rahvademokraatlikud valitsused kokku koguma paljudesse maadesse laialipillatud rahvusliku kunsti teoseid. NSV Liit andis vennasmaadele tasuta üle kunstiväärtused, mille olid loonud nende maade rahvuslikud geeniused ja mis Nõukogudemaal alal hoiti.

[1] Brechti loomingu kohta vt. § 49.

Saksa Demokraatlikule Vabariigile tagastati Dresdeni galerii maalid, mille Nõukogude sõjamehed ja restauraatorid olid päästnud.

Uue ühiskonna kunsti on loonud kunstnikud, kelle maailmavaade kujunes kodanliku korra tingimustes. Nende üleminek niisugusele loomingule, mis oleks mõeldud rahva jaoks ja kajastaks rahva elu, ei toimunud korraga, vaid kujutas endast keerukat protsessi. Progressiivsed kunstnikud otsivad teid ja vahendeid, kuidas tormilist revolutsiooniajastut tõetruult kajastada. Kunstis on tekkinud eri suunad. On elavnenud avangardistide liikumine. Nad nõudsid lahtiütlemist vanadest kujutamisvormidest ja kunsti täielikku revolutsioneerimist. Seades endale progressiivse ülesande — luua uus, proletaarne kultuur —, ignoreerisid avangardistid rahvusliku kunsti minevikusaavutusi ja isoleerisid end seega rahvahulkadest. See irdumine viis osa kunstnikke-avangardiste lõppkokkuvõttes abstraktsionismile.

Eriti ulatuslikult levis suund, mis rajanes maailma progressiivse kunsti suurepärastel saavutustel ja mida mõjutasid reaalse elu muljed. Kunstnikud silmitsesid tähelepanelikult uute, sotsialistlike inimestevaheliste suhete ilu ja võtsid oma loominguga nende kindlustamisest osa.

Suurepärane poola skulptor Xawery Dunikowski (1875—1964) oli Saksa okupatsiooni aastail Oświęcimi vang. Sotsialistliku Poola skulptor on loonud monumendi Sileesia ülestõusnute mälestuseks. Roosast graniidist arhitektuurilis-skulpturaalse ansambli näol on jäädvustatud kaevurite kangelaslikku võitlust rahvusliku sõltumatuse ja sotsiaalsete õiguste eest aastail 1919—1921. Kuid see mälestusmärk sümboliseerib ühtlasi tuhandeid kaevureid, kes langesid võitluses fašismi vastu.

Tuntud ungari skulptor Zsigmond Kisfaludy-Strobl (sünd. 1884. aastal) on loonud Vabastuse mälestusmärgi. See on püstitatud Gellérti mäele Budapestis. Strobl on edukalt töötanud V. I. Lenini skulptuuri loomisel. Ülemaailmse tunnustuse osaliseks on saanud tema loodud Bernard Shaw ja Sándor Petőfi skulptuurportreed.

Kragujevacis (Jugoslaavia) tapsid fašistid 1941. aastal üle 300 õpilase koos õpetajatega, kes ei tahtnud lapsi maha jätta. Serbia skulptor Gržetić on loonud hukkunutele vapustava mälestusmärgi: metsalagendikul, hukkumise kohal, kõrguvad valgest kivist kaks surmaeelsetes piinades vaevleva noormehe vaevu aimatavat figuuri. Skulptor on voolinud detailselt ainult käed, mis on kramplikult surutud vastu läbilastud rinda. Jääb mulje, et nad püüavad fašistide eest kaitsta mitte ainult süütute kangelaste südameid, vaid ka kõiki maakera ausaid inimesi.

Paljude aastate vältel on rumeenia silmapaistva kunstniku Corneliu Baba (sünd. 1906. aastal) teoste põhiteema olnud talurahva ränk saatus. Tema maalid «Põllult kojuminek», «Õhtusöök», «Puhketund põllul» ning «Talupojad» annavad tõetruu

pildi elust, näitavad keerulisi karaktereid, Rumeenia lihtsate inimeste sügavaid tundeid. 1959. aastal loob Corneliu Baba maali «Perekond». Maali läbib helge rõõmus maailmatunnetus. Need on Rumeenia uued kangelased, uued inimesed.

Vietnami sõja ajal püüdsid joonistajad, maalikunstnikud ja graafikud oma elu kaalule pannes kujutada rahva kangelaslikku võitlust Ameerika agressorite vastu. Vietnami kunstnike tööde näitustel tõmbab peale traditsioonilise lakkmaali ja siidmaali endale tähelepanu ka graafika — rahvalik revolutsiooniline plakat, illustreeritud lendleht, gravüürid. Paljud vietnami kunstnikud, sealhulgas ka väljapaistev maalikunstnik To Ngok Van langesid kangelaslikult lahingus. Nende teostes ülistatakse rahva mehisust ja võitmatust, kujutades endast efektiivset relva võitluses Vietnami vabaduse ja sõltumatuse eest.

Sotsialismimaades on ulatuslikult arenenud muusikalooming. On tekkinud suurepärased sümfooniaorkestrid. Juhtivad lauljad ja muusikud on saanud hariduse NSV Liidu konservatooriumides. Silmapaistvate rahvuslike heliloojate — Beethoveni, Chopini, Liszti, Dvořáki, Smetana, Bartóki ja teiste teosed on laiadele rahvahulkadele kättesaadavaks saanud. Arendades rahvusliku klassika ja rahvaloomingu traditsioone ning võttes ühtaegu arvesse nõukogude kunsti maailmaajaloolisi saavutusi, loovad sotsialismimaade heliloojad suurepäraseid muusikateoseid.

Silmapaistev ungari helilooja, folklorist ja pedagoog Zoltán Kodály (1882—1967) unistas rahvahulkade muusikalisest haridusest. Alles pärast sotsialistlikku revolutsiooni need unistused täitusid. Z. Kodály poolt väljatöötatud laialdase muusikalise hariduse süsteem ja õpetamise metoodika, mida sotsialistlikus Ungaris rakendatakse, on nüüd levinud ka teistes maades. Kodály tundis suurepäraselt ungari folkloori. Oma parimad heliteosed on ta loonud rahvaviiside alusel. Need kõlavad ka tema tuntud ooperis «Háry János».

Suure populaarsuse on võitnud sotsialismimaades loodud laulu- ja tantsuansamblid. Nad aitavad kaasa rahvuskultuuride vastastikusele rikastamisele ja annavad oma panuse ühtse sotsialistliku maailmakultuuri kujunemisele. Seda soodustavad ka alalised loomingulised sidemed sotsialismimaade kunstitegelaste vahel.

Film. Sotsialismimaade filmikunst on väga noor. Kunstina tekkis see sotsialismimaades tegelikult uue korra kehtestamisega. Pärast revolutsioonide võitu võtsid kinematografistid koos teiste kunstitegelastega osa ka üldrahvalikust võitlusest uute ühiskondlike suhete kehtestamise ja uue inimese, sotsialismi ehitava inimese eest.

Nõukogude filmiklassika uurimine on kätte näidanud tee, mida mööda peab arenema tõeline filmikunst. Juhtivad nõukogude kunstnikud on heldel käel jaganud oma kogemusi. V. Pudovkin, S. Jutkevitš, S. Vassiljev jt. on pidanud loenguid välisriikide filmitöötajatele, on loodud ühiselt filme.

Nagu kirjanikud ja kunstnikud, nii kujutasid ka vennasmaade filmitöötajad uue, sotsialistliku kultuuri loomisel marksistlikelt positsioonidelt oma rahvaste ajaloo kõige tähtsamaid sündmusi. Bulgaarias on loodud film «Maa», Tšehhoslovakkias triloogia, mis käsitleb hussiitide liikumist, on ekraniseeritud Jaroslav Hašeki romaan «Vahva sõduri Švejki juhtumised». Poola kinematograafistid on loonud filmid «Ristirüütlid» ja «Pan Wolodyjowski». Tehakse filme, mis jutustavad rahvuskultuuri väljapaistvate tegelaste elust. Minevikku kujutatakse kui rahvaste kangelaslikku võitlust sõltumatuse ja sotsiaalse progressi eest.

Kinematograafistid püüavad näidata sotsialistlike revolutsioonide lähteallikaid. Saksa Demokraatlikus Vabariigis on loodud filmid, milles näidatakse saksa proletariaadi ja tema juhi Ernst Thälmanni võitlust. Tšehhoslovakkias on kirjaniku ja riigitegelase Antonin Zápotocký romaani põhjal loodud film «Tõusevad uued võitlejad», mis käsitleb revolutsioonilist liikumist Tšehhis. Hiina talurahva traagilist saatust ja naise rasket olukorda revolutsioonieelses Hiinas on näidatud filmis «Hallipäine tütarlaps», mis ilmus ekraanile 50-ndatel aastatel.

Fašism ja sõda olid sotsialismimaade rahvaste rängaks katsumuseks. Sellepärast kuulub kunstis sõja- ja fašismivastasele teemale oluline koht. Mõte, et rahvast ei ole võimalik võita, on leidnud kehastust ühes Jugoslaavia paremas filmis «Kozara». See on jutustus partisanide võitlusest fašistide tagalas.

Silmapaistva poola režissööri Andrzej Wajda (sünd. 1926. aastal) filmid «Põlvkond» ja «Kanal» jutustavad Poola vastupanuliikumise kangelaslikkusest, analüüsivad inimese psühholoogilist seisundit inimeste õnne eest peetava surmaheitluse tingimustes. 1958. aastal valmis Wajdal film «Tuhk ja teemant», milles näidatakse Poola noorsoo selle osa tragöödiat, keda kontrrevolutsionäärid olid suutnud petta. See film tõi Wajdale ja peaosatäitjale Zbigniew Cybulskile maailmakuulsuse. Wajda filme on korduvalt premeeritud rahvusvahelistel filmifestivalidel. Nende hulgas on ka film «Kasesalu» (1971).

Keerulist ülesannet pidid lahendama Saksa Demokraatliku Vabariigi filmitöötajad. Nagu kirjanikud, nii nägid ka filmitöötajad oma kunsti mõtet selles, et vabastada sakslaste teadvus mürgistest natsismiideedest. Seda kunstiloomingu suunda hakati nimetama «minevikuga lõpparve tegemiseks». Filmirežissöör Konrad Wolfi filmides näidatakse selle tragöödia põhjusi, kuhu fašism sakslasi oli viinud: kas filisterlus, ebaausast eksisteerimisest tulenev heaolu («Lissy») või passiivsus, pahele vastupanu mitteavaldamine («Professor Mamlock»). Hiljutise mineviku lahtimõtestamisele on pühendatud ka tema film «Ma olin üheksateistkümneaastane».

Neonatsismi elavnemine Saksa Föderatiivses Vabariigis sundis Saksa Demokraatliku Vabariigi kultuuritegelasi pöörduma eriti sakslaste poole üleskutsega «Mitte unustada minevikku!».

Andekas näitleja Erwin Geschonneck on loonud ooberst Ebershageni unustamatu kuju 5-seerialises telefilmis «Südametunnistus ärkab». Hitlerliku armee ohvitseri Ebershageni okkaline tee tõele, fašismi täielikule eitamisele ja fašismivastasele võitlusele on paljude saksa rahva ausate esindajate tee.

Sotsialismimaade filmikunst püüab näidata inimestele, et nad on ise oma õnne loojad. Nad võivad ära hoida sõda ja rajada uut, helget maailma. Peetakse pidevalt meeles ka minevikku, hoiatatakse, et sõja ja fašismi õudusi ei tohi tulevikus lubada. Sealjuures põimub see internatsionalismi teemaga, eriti aga nõukogude rahvaga sõpruse arendamise teemaga.

Filmikunsti uurimisobjektiks on meie aja kõlbeline ideaal ja sotsialistliku maailma inimese teadvuses toimunud põhjalikud muutused. Tšehhoslovakkia filmi «Frona» kangelanna saab oma hinges jagu «maa võimust», muutub allasurutud talutüdrukust vabaks, uhkeks tööinimeseks.

Ungari režissööri Zoltán Fábri film «Kakskümmend tundi» on dramaatiline jutustus klassikonfliktidest sotsialismi ehitamisel külas. Neli sulast võitlesid ühiselt mõisniku vastu, rajasid ühiselt kooperatiivi. Hiljem said nendest vaenlased. Mis sundis üht teise vastu kätt tõstma? Miks sai kolmandast kurjategija, kõigi ülejäänute vaenlane? Film näitab põhjusi, mis viisid mõningaid ungarlasi osavõtule 1956. aasta kontrrevolutsioonilisest mässust. Filmi kangelasest — tagasihoidlikust kommunistist Jóskast saab veendunud võitleja kolhoosikorra eest.

Režissöör István Szabo filmi «Isa» nimetasid arvustajad «põlvkonna elulooks». Ta jutustab sellest, kuidas mälestus fašismi vastu peetavas võitluses langenud isade kangelaslikust elust aitab noortel sirguda ausateks ja aktiivseteks inimesteks. Tako ei mäletanud oma isa, kuid ta oli temast loonud mehise inimese helge kuju, kes kõike mõistab ja kõike oskab. See aitab Takol elada. Hiljem tuleb juba noormehel endal iseseisvalt hinnata inimeste käitumist ning õigeid otsuseid vastu võtta. Noormees saab teadlikuks omaenda osast ja vastutusest inimeste ees.

Uue, sotsialistliku kirjanduse ja kunsti tekkimine sotsialismi teel sammuvates maades on märgatavalt suurendanud demokraatlike ja sotsialistlike ideede mõju maailmakultuuris. Nende ideede mõju avaldub kujukalt kapitalistlike maade progressiivses ideoloogias, kirjanduses ja kunstis ning tähistab ühtse, tulevase kommunistliku üldinimliku kultuuri ülemaailmse kujunemise algust.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Iseloomustage üldiselt sotsialismimaade kultuuri põhilisi arenemissuundi.
2. Milliseid probleeme tõstatavad oma loomingus sotsialismimaade kultuuritegelased?
3. Kuidas neid probleeme lahendatakse? Näidake seda teile hästi teada oleva kirjandus- või kunstiteose näite varal.

§ 40. SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI JA SOTSIALISMI EHITAMISE ÜLDISED SEADUSPÄRASUSED JA ISEÄRASUSED ERI MAADES.

60- ja 70-ndate aastate piiril intensiivistus sotsialismi ja imperialismi võitlus. Nüüd muutub üha aktuaalsemaks sotsialistliku revolutsiooni läbiviimise ja sotsialismi ehitamise teede ja meetodite küsimus. V. I. Lenin nägi geniaalselt ette, et «mõnes väga olulises proletaarse revolutsiooni küsimuses tuleb *kõigil* maadel paratamatult läbi teha see, mille on läbi teinud Venemaa» [1]. See ettenägemine omandab erilise tähtsuse. NSV Liidus ja teistes sotsialismimaades sotsialismi eest peetavas võitluses omandatud rikkalikud kogemused on saanud kogu rahvusvahelise töölis- ja kommunistliku liikumise ühisvaraks.

Ajalugu on näidanud, et uuele ühiskonnakorrale revolutsioonilisel üleminekul on mitu *üldist seaduspärasust,* mis on kõigile sotsialismi teele asuvatele maadele ja rahvastele kohustuslik. Kuid neid sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise üldisi seaduspärasusi ei viida ellu šabblooniliselt, vaid eri maades erinevalt, lähtudes sealjuures iga maa ajaloolistest ja rahvuslikest iseärasustest. Sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise üldised seaduspärasused hõlmavad kõiki ühiskonnaelu külgi — poliitikat, majandust, ideoloogiat, kultuuri ja rahvusvahelisi suhteid.

Poliitilise arenemise seaduspärasused. Poliitilises elus on niisugusteks üldisteks seaduspärasusteks *töörahva hulkade juhtimine töölisklassi poolt, kelle eesotsas on marksistlik-leninlik partei; proletaarse revolutsiooni teostamine ühel või teisel kujul; proletariaadi diktatuuri kehtestamine ühes või teises vormis; töölisklassi liit talurahva põhihulkadega ja teiste töörahva kihtidega.*

Proletariaadi hegemoonia sotsialistlikus revolutsioonis on objektiivne vajalikkus. Isegi neis maades, kus töölisklass pole arvuliselt kuigi suur, võib ainult tema kui uue tootmisviisi kandja koondada enda ümber kogu töörahva ja viia ta rünnakule vana, ekspluataatorliku korra vastu. Kuid mitte ühelgi maal ei suuda töölisklass oma ajaloolist missiooni täita, kui tal pole karastatud marksistlik-leninlikku parteid. Ainult kommunistid, kes tunnevad ühiskonna arenemise seadusi, võivad teaduslikult hinnata klassijõudude vahekorda omal maal, õigesti arvestada rahvahulkade meeleolu, õigeaegselt esitada just neid loosungeid ja seada just neid ülesandeid, mis antud ajaloolise arenemise etapil töörahva huvidele kõige enam vastavad. Kommunistid on oma rahva mõistus, au ja südametunnistus.

Proletaarse revolutsiooni võit on uuele ühiskonnakorrale ülemineku vajalik tingimus. Ilma kodanluse ja mõisnike klassivõimu

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 14.

kukutamiseta ei ole võimalik üle minna uuele, sotsialistlikule tootmisviisile. Õpetus proletariaadi diktatuurist on marksismis-leninismis peamine. Proletariaadi diktatuuri kehtestamise ja sotsialismi ülesehitamise eest peetavas võitluses ei ole töölisklass üksinda. Töölisklassi liitu talurahva põhihulkadega ja teiste töörahva kihtidega on vaja niihästi sotsialistliku revolutsiooni teostamisel kui ka sotsialismi ehitamise perioodil. Sotsialistlik kord loob tingimused tõeliseks demokraatiaks, rahvahulkade poliitilise aktiivsuse tõusuks ja nende osavõtuks riigivalitsemisest.

Majandusliku arenemise seaduspärasused. Pärast poliitilise võimu kättevõitmist kujuneb revolutsiooni üheks tähtsamaks ülesandeks sotsialismi majandusliku baasi loomine. Hakkavad toimima majandusliku arenemise seaduspärasused: *eraomanduse likvideerimine ja põhiliste tootmisvahendite ühiskondliku omanduse kehtestamine; põllumajanduse järkjärguline sotsialistlik ümberkujundamine; rahvamajanduse plaanipärane arendamine, mille eesmärgiks on sotsialismi ja kommunismi ülesehitamine, töötajate elatustaseme tõstmine.*

Tootmisvahendite sotsialistliku omanduse kehtestamine võimaldab likvideerida inimese ekspluateerimist. Töötava talurahva suhtes ei ole eksproprieerimismeetodid lubatud. Talurahva põhihulgad, kellel on maaomandus, peavad ise veenduma kollektiivmajapidamise eelistes ja astuma sotsialismi teele vabatahtlikult.

Planeerimine on muutunud üldiseks seaduspärasuseks mitte ainult igal üksikul maal, vaid ka kogu sotsialistlike riikide süsteemi ulatuses. Rahvamajanduse plaanipärane ja proportsionaalne arenemine on sotsialismi vankumatu majandusseadus. See nõuab iga maa looduslike, majanduslike ja ajalooliste tingimuste, samuti inimressursside ja materiaalsete võimaluste arvessevõtmist.

Sotsialismi ehitamisel tehtavate edusammude alusel tõuseb järjekindlalt töörahva hulkade elatustase. Rakendatakse printsiipi «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi». Sotsialismi majandusseaduste alahindamine aeglustab sotsialistliku ülesehitustöö tempot antud maal ja ohustab sotsialismi saavutusi, mis seal on juba kätte võidetud.

Kultuurirevolutsioon. Sotsialismi ehitamine pole võimalik ilma inimeste mõtetes ning meelsuses toimuva revolutsioonita. Ka selles suhtes on sotsialismimaades avaldunud üldised seaduspärasused, nimelt: *sotsialistlik revolutsioon ideoloogia ja kultuuri valdkonnas; töölisklassile, töörahvale ja sotsialismile ustava rohkearvulise haritlaskonna loomine.*

Kultuurirevolutsiooni tulemusena toimub sügav murrang kogu ühiskonna vaimses arenemises. Ennenägematult arenevad teadus, kunst ja kirjandus. Ent kultuurirevolutsioon ei tähenda kultuuripärandi hävitamist. Sotsialistlik kultuur kasutab kriitiliselt kõike seda, mida inimmõte on aastatuhandete vältel loonud. Sotsialist-

lik rahvuskultuur ei saa isoleeruda teiste sotsialistlike riikide vaimsetest väärtustest. Oma sisult on sotsialistlik kultuur internatsionaalne ja aitab kaasa rahvuste vennalikule lähenemisele. Nendest leninlikest kultuurilise ülesehitustöö printsiipidest taganemine tekitab sotsialismile suurt kahju.

Üks tähtsamaist ülesandeist on tõhustada ideoloogilist tööd töötajate kasvatamisel kommunistliku maailmavaate vaimus. Imperialistid püüavad õhutada natsionalismi, külvata umbusku Nõukogude Liidu suhtes, õõnestada sotsialistliku sõprusühenduse ühtsust seestpoolt. Imperialismi ideoloogilisele pealetungile vastavad kommunistid resoluutse võitlusega sotsialistlike vennasmaade monoliitsuse ja tiheda koostöö edasise tugevdamise eest, sotsialismiehitajate kommunistlike veendumuste eest.

Proletaarne internatsionalism. Ka rahvaste vastastikustes suhetes on välja kujunenud üldised seaduspärasused. Nende hulka kuuluvad *rahvusliku rõhumise likvideerimine ning rahvaste võrdõiguslikkus ja vennalik sõprus; sotsialismi saavutuste kaitsmine välis- ja sisevaenlaste kallalekippumiste vastu; antud maa töölisklassi solidaarsus teiste maade töölisklassiga — proletaarne internatsionalism.*

Paljurahvuselistes sotsialistlikes riikides valitseb seal elavate rahvaste võrdõiguslikkus. Rahvaste vahel kujunevad vennaliku sõpruse suhted. Proletaarse internatsionalismi printsiip hõlmab nii rahvuste vastastikuseid suhteid riigi piires kui ka sotsialismimaade suhteid. Kuid internatsionalism ei kujune korraga, vaid marksistlik-leninliku partei kestva ja sihikindla töö tulemusena, visas ja leppimatus võitluses kõigi kodanliku natsionalismi ja suurriikliku šovinismi ilmingute vastu.

Paljud sotsialismimaad ei ole suutelised ennast ise kaitsma rahvusvahelise imperialismi rünnakute vastu. Sotsialismi edukaks kaitsmiseks välis- ja sisemiste vaenlaste kallalekippumiste vastu on vajalik kõigi sotsialistlike riikide jõupingutuste ühendamine. Kindlaks kilbiks, mis kaitseb Euroopa sotsialismimaid imperialistide agressiooni vastu, on Varssavi leping. Liitlasriikide relvastatud jõud on alati lahinguvalmis ja suutelised garanteerima oma rahvaste rahuliku töö.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad andsid vietnami vennasrahvale igakülgset poliitilist, majanduslikku ja sõjalist abi võitluses Ameerika agressiooni vastu. Kontrrevolutsioonilise pöörde ärahoidmiseks Tšehhoslovakkia Sotsialistlikus Vabariigis andsid viis sotsialismimaad 1968. aastal Tšehhoslovakkia rahvale sõjalist abi. *Sotsialismi kaitsmine on kommunistide internatsionaalne kohus.*

Sotsialismimaadele osutavad suurt toetust kogu maailma töötajad. Kapitalistlike maade töölisklass ja arenevate riikide rahvad tuginevad omakorda võitluses imperialismi vastu kogu sotsialistliku sõprusühenduse võimsusele ja mõjule. **«Sotsialismi maailmasüsteem on otsustav jõud antiimperialistlikus võitluses.** Iga vaba-

dusvõitlus saab temalt ja eelkõige Nõukogude Liidult asendamatut toetust.» [1]

Ustavus sõprusele NSV Liidu ja teiste sotsialismimaadega ning kindel soov tugevdada sotsialismiüritust annab kujukalt tunnistust marksistlik-leninlike parteide tõelisest internatsionalismist ja küpsusest.

Sotsialistlike revolutsioonide ja sotsialismi ehitamise iseärasused eri maades. Sotsialismile ülemineku üldised seaduspärasused on ühesugused kõigile maadele ja rahvastele. Kuid mitte kõigis maades ei ole ühesuguseid võitlustingimusi. Igal maal on kujunenud oma majandusliku ja poliitilise arenemise tase, oma ajaloolised ja rahvuslikud iseärasused. Sellepärast peavad kommunistid loovalt lähenema üldiste seaduspärasuste rakendamisele iga maa konkreetsetes tingimustes. Üldisi seaduspärasusi viiakse eri maades ellu erinevalt, arvestades rahvuslikke iseärasusi.

V. I. Lenin hoiatas: «Kõik rahvused jõuavad sotsialismi, see on paratamatu, kuid mitte kõik ei jõua täiesti ühtviisi, igaüks toob omapära ühte või teise demokraatia vormi, proletariaadi diktatuuri ühte või teise erikujusse, ühiskondliku elu mitmesuguste külgede sotsialistlike ümberkujunduste nii- või teistsugusesse temposse.» [2]

Ajalugu on täielikult kinnitanud leninliku kontseptsiooni revolutsiooniprotsessi iseärasustest eri maades. Ekspluataatorlike klasside kukutamisel ja proletariaadi diktatuuri kehtestamisel igal konkreetsel maal on omad iseärasused. Rahulike ja mitterahulike võitlusvormide valik oleneb klassijõudude paigutusest, sellest, mil määral kodanlus vastupanu avaldas. Rahvademokraatia hakkas ühtedes maades täitma proletariaadi diktatuuri funktsioone varem, teistes aga hiljem. Lisaks sellele on rahvademokraatlikel institutsioonidel igal maal oma rahvuslik värving.

Edasiarendust on leidnud töölisklassi liitlaste küsimus. Rahvademokraatiamaades said proletariaadi liitlasteks mitte ainult talupojad, vaid ka linnaväikekodanlus, osa keskkodanlust, enamik haritlasi jne. Liidus kommunistlike parteidega pidasid võitlust talurahvaparteid ja kodanlik-demokraatlikud parteid. Talurahvaparteide osa oli erinev. Kui näiteks Ungaris muutus Väikepõllumeeste Partei reaktsiooni kantsiks ja lahkus ajaloo areenilt, siis Bulgaarias, Saksa Demokraatlikus Vabariigis ja Poolas etendavad talurahvaparteid ka praegu tähtsat poliitilist osa.

Nagu NSV Liidus, nii on ka kõigis uutes sotsialismimaades mõisnike maavaldus likvideeritud. Kuid mitte ühelgi rahvademokraatiamaal ei esinenud maa üldist natsionaliseerimist. Talurahva tootmisalane koopereerimine toimus erinevas tempos. Teistsugune kui NSV Liidus oli ka kulaku suhtes teostatav poliitika. Seda-

[1] Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid. Tallinn 1969, lk. 267.

[2] V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., lk. 57.

mööda kuidas tootmisalane koopereerimine lõpule jõudis, hakati endisi kulakuid kooperatiividesse vastu võtma.

Industrialiseerimisel esines palju erinevusi nii selle läbiviimise tempos kui ka üksikute tööstusharude arenemissuundades.

Kultuurirevolutsiooni läbiviimisel võeti igal maal arvesse rahvuslikke iseärasusi. Mitmetes maades seatakse üldine keskkoolikohustus sisse alles praegu.

Rahvuslike iseärasuste ignoreerimine põhjustab paratamatult irdumist reaalsest tegelikkusest ja tekitab sotsialismile suurt kahju. Samal ajal toob kohaliku spetsiifika ülehindamine ja taganemine üldistest seaduspärasustest kaasa eraldumise sotsialistlikust sõprusühendusest, mille eest töörahva hulgad peavad kallist hinda maksma. Ainult rahvuslike huvide ja internatsionaalsete ülesannete harmooniline ühendamine tagab nii iga maa kui ka kogu sotsialistliku sõprusühenduse eduka arenemise.

Uus etapp sotsialismi maailmasüsteemi arenemises. 50-ndate aastate lõpul astus sotsialistlik maailmasüsteem oma uude arenemisetappi. Nõukogude Liit on asunud ehitama kommunistlikku ühiskonda; enamikus teistes sotsialismimaades on põhiliselt lõpule jõudnud kapitalismilt sotsialismile ülemineku periood ja alustatud *arenenud sotsialistliku ühiskonna* ehitamist.

NSV Liidus on juba üles ehitatud arenenud sotsialism, mis kujutab endast paratamatut ja vajalikku etappi teel kommunismile, sotsialismi kommunismiks vahetu ümberkasvamise perioodi. Arenenud sotsialistliku ühiskonna ajalooline peaülesanne on arendada tootlikke jõude tasemeni, mis võimaldab üle minna täielikule kommunismile.

Arenenud sotsialismi tähtsaks seaduspärasuseks on marksistlik-leninliku partei osatähtsuse suurenemine. Ainult kommunistide partei juhtimisel saavad töötajad edukalt lahendada kolm omavahel tihedalt seotud ülesannet: luua kommunismi materiaal-tehniline baas, kujundada kommunistlikud ühiskondlikud suhted ja kasvatada uut inimest.

Sotsialismi ja kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisel peab väga tähtsat osa etendama *teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutuste* orgaaniline ühendamine *sotsialistliku majandussüsteemi eelistega.* Sotsialismi tingimustes muudab teaduse ja tehnika revolutsioon märgatavalt tootmise ja tarbimise struktuuri ning töö iseloomu, nõuab haridussüsteemi täiustamist ning tööliste kultuurilist ja tehnilist ettevalmistust, kaotab vaimse ja füüsilise töö ning linna ja maa olulised erinevused, aitab kaasa sotsialistliku töö ümberkasvamisele kommunistlikuks tööks. Uute tööstusharude (elektroonika, sünteetiliste materjalide tootmine, aatomienergeetika jt.) osatähtsuse suurendamine süvendab ühiskondlikku tööjaotust. Teaduse muutumine otseseks tootlikuks jõuks kiirendab tehnilist progressi, soodustab sotsialistlike ühiskondlike suhete täiustamist ja nende ümberkasvamist kommunistlikeks suheteks.

Teaduse ja tehnika revolutsioon on kujunenud kahe vas-

tandliku süsteemi ajaloolise võistluse üheks peamiseks tandriks. Sellepärast peavad sotsialismimaade kommunistlikud ja töölisparteid teaduse ja tehnika progressi ning ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõusu eriti tähtsaks.

60-ndatel aastatel asus enamik sotsialismimaid läbi viima *majandusreformi*. Majandusreformi aluseks on kolm tähtsat printsiipi: 1) tööstuse ümberkorraldamine, seadmete ja tootmise tehnoloogia uuendamine teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutuste alusel; 2) tsentraliseeritud juhtimise ning ettevõtete initsiatiivi ja õiguste orgaaniline ühendamine; 3) ettevõtete kollektiivide ja iga töötaja materiaalse huvi suurendamine.

Sotsialismimaade koostöö on jõudnud uude staadiumi. Seoses sellega muutuvad ka Vastastikuse Majandusabi Nõukogu funktsioonid. Esimesel etapil (50-ndatel aastatel) arenes koostöö nii kaubandussfääris kui ka tööstusehituses. Teisel etapil (kuni 60-ndate aastate lõpuni) avanes seoses uute tööstusharude tekkimisega suurem võimalus koostöö arendamiseks materiaalse tootmise sfääris. Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriikides on loodud paljude tööstusharudega rahvamajandus, on tõusnud tootmise tehniline tase, nende maade majanduslik arenemistase järk-järgult ühtlustub. Nüüd on Vastastikuse Majandusabi Nõukogu tegevuses saabunud *uus etapp*.

Tänapäeva tingimustes omandab erilise tähtsuse sotsialismimaade *majanduslik integratsioon. Sotsialistlik integratsioon tähendab sotsialistliku maailmamajanduse kujundamist rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse alusel.*

NSV Liit ja teised Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriigid rajavad oma majanduslikke suhteid püsivale alusele. Peamist tähelepanu tuleb pöörata tootmise efektiivse rahvusvahelise spetsialiseerimise ja koopereerimise edasiarendamisele, sügavate ja püsivate seoste kujundamisele põhilistes majandus-, teadus- ja tehnikaharudes, nende maade rahvusvahelise turu laiendamisele ja tugevdamisele ning kaubalis-rahaliste suhete täiustamisele. Kõigi vennasmaade rahvamajandusplaanid aastaiks 1971—1975 on koordineeritud.

1971. aasta juulis võeti Vastastikuse Majandusabi Nõukogu XXV istungjärgul vastu VMN-i liikmesriikide koostöö edasise süvendamise ja täiustamise ning sotsialistliku majandusliku integratsiooni arendamise kompleksprogramm. Kavandatud abinõud tuleb ellu rakendada 15—20 aasta jooksul. Nad võimaldavad Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriikidel täielikumalt kasutada sotsialistlikku majandussüsteemi ja rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse eeliseid majandusliku võimsuse ja kaitsevõime tugevdamiseks, rahva heaolu tõstmiseks ning võidu saavutamiseks sotsialismi ja kapitalismi ajaloolises võistluses. Sotsialistlik majanduslik integratsioon leiab aset täieliku vabatahtlikkuse alusel, vastavalt uut tüüpi riikidevaheliste suhete marksistlik-leninlikele põhimõtetele.

Sotsialistlike riikide vennaliku liidu arenemine on keerukas ajalooline protsess. Sotsialismiteele asunud maadel on erinev majanduslik arenemistase. Igal maal on välja kujunenud omad ajaloolised ja rahvuslikud iseärasused ning traditsioonid. V. I. Lenin hoiatas ettenägelikult, et rahvaste rahvuslikud ning riiklikud erinevused jäävad väga kaua püsima isegi pärast töölisklassi võitu ülemaailmses ulatuses.[1]

Kollektiivsete jõupingutuste tulemusena on möödunud veerandsaja aasta jooksul kujunenud sotsialismimaade tugev liit. «Me oleme õppinud edukalt tegema oma igapäevast tööd,» ütles NLKP Keskkomitee peasekretär L. I. Brežnev, «kannatlikult otsima õiglast lahendust küsimustele, mis kapitalismi tingimustes on lahendamatud. Selle töö käigus oleme õppinud õigesti kooskõlastama iga maa huve ühiste huvidega, oleme õppinud koostööd tegema, kõrvaldades oma teelt kõik selle, mis võib takistada, mis võib raskendada ühist edasiliikumist.» [2]

Sedamööda kuidas sotsialismi maailmasüsteem tugevneb, suureneb tema mõju rahvusvahelistele suhetele. Varssavi lepingu osalised maad koordineerivad oma välispoliitikat. On kasvanud sotsialismimaailma mõju rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise arenemisele. Sotsialistlik maailmasüsteem muutub inimühiskonna arenemise otsustavaks teguriks. Sotsialismimaade rahvad loovad kindlalt kogu inimkonnale uue ühiskonna eeskuju. Seda maailma kõige õiglasemat ühiskonnakorda nimetatakse kommunismiks.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Nimetage sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise üldisi seaduspärasusi.
2. Milles seisnevad sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise iseärasused eri maades? Loetlege sotsialistlike riikide sõprusliidule iseloomulikud jooned.
3. Millist osa etendab teaduse ja tehnika revolutsioon sotsialismi maailmasüsteemi arenemises?
4. Millised on sotsialistlike riikide majandusliku koostöö eesmärgid ja põhivormid?
5. Milline tähtsus on sotsialistlikele välisriikidele sotsialistlikust integratsioonist osavõtul?

Küsimusi ja ülesandeid V peatüki kordamiseks.

1. Missugused on rahvademokraatliku revolutsiooni põhijooned?
2. Iseloomustage agraarküsimuse lahendamise põhilisi iseärasusi enamiku rahvademokraatiamaade näite varal.
3. Tooge fakte, mis iseloomustavad rahvademokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamist, ja seda ühe või kahe sotsialismimaa näite varal.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 71.

[2] L. I. Brežnev, 50 aastat Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. Tallinn 1973, lk. 26.

4. Kuidas juhtisid rahvademokraatiamaade kommunistid rahvahulki revolutsiooni ajal ja sotsialismi ehitamise perioodil?
5. Valige faktid õpiku tekstist ja perioodikast, mis iseloomustaksid klassivõitlust sotsialistlikes riikides sotsialismi ehitamise perioodil, ja tehke vajalikud järeldused.
6. Kuidas on sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise üldised seaduspärasused avaldunud eri maade konkreetsetes tingimustes?
7. Näidake, milliseid etappe on läbinud sotsialismimaade — Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriikide koostöö ja milles on käesoleva etapi iseärasused.
8. Milliste teaduslike seisukohtadega on kommunistid sotsialistliku revolutsiooni leninlikku teooriat rikastanud?

VI PEATÜKK.

PEAMISED KAPITALISTLIKUD RIIGID PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA.

§ 41. TÄNAPÄEVA IMPERIALISMI ISEÄRASUSED.

Tuletage meelde riiklik-monopolistliku kapitalismi definitsioon (õpik «Ühiskonnaõpetus», § 13). Missugused on riiklik-monopolistliku kapitalismi peajooned (õpik «Ühiskonnaõpetus», § 13)? Milles on kodanliku programmeerimise ja sotsialistliku planeerimise põhiline erinevus (õpik «Ühiskonnaõpetus», § 13)?

Riiklik-monopolistliku kapitalismi arenemine. Pärast Teist maailmasõda süvenes kapitalismi üldkriis [1] veelgi. Kujunes välja ja sai tugevaks sotsialistlik maailmasüsteem. Rahvuslik vabadusliikumine elas läbi enneolematu tõusu. Koloniaalsüsteem hakkas kokku varisema. Kapitalistliku maailma tegevussfäär kitsenes oma üldkriisi teisel ja kolmandal etapil tunduvalt.[1]

Sõjajärgsed imperialismi majanduslikud ja poliitilised vapustused kiirendasid monopolistliku kapitalismi ülekasvamist riiklik-monopolistlikuks kapitalismiks. Enda päästmiseks ja suurte kasumite säilitamiseks hakkas monopolistlik kodanlus üha laiemalt kasutama kapitalistliku ühiskonna mitmesuguste elualade riiklikku reguleerimist. *Tänapäeva imperialism on eeskätt riiklik-monopolistlik kapitalism, mis kohaneb kahe maailmasüsteemi võitluse tingimustega ning teaduse ja tehnika revolutsiooni nõuetega.* Riiklik-monopolistliku süsteemi on kutsunud ellu suurkodanluse katsed pehmendada tootlike jõudude ja tootmissuhete teravnevat konflikti. Tungiv vajadus tootmisvahendeid edaspidi ühiskonnastada, sealhulgas ka riigistada, on ajalooliselt niivõrd küpseks saanud, et monopolistlik kapitalism ilma selleta toime ei tule.

[1] Kapitalismi üldkriisi kaasaegse etapi põhijoonte kohta vt. õpikust «Uusim aeg (1917—1939)», Tallinn 1971, lk. 4—5.

Juhtivates imperialistlikes riikides koondub tegelik võim järjest suuremal määral suurte monopolistlike rühmade kätte. Nad võitlevad selle eest, et saada riigiaparaadis enda kätte juhtivad positsioonid ja et sel teel haarata endale loviosa kroonutellimustest ning kasutada riigi rahanduslikke ressursse oma huvides. Imperialistlike riikide valitsusi on hakatud moodustama peaasjalikult võimsate pankade, kontsernide ja trustide usaldusmeestest või monopolistidest enestest. Nõnda kujuneb monopolide esindajate ja valitsusliikmete *personaalunioon*.

Suurtes kapitalistlikes riikides (Inglismaal, Prantsusmaal jm.) natsionaliseeris kodanlus mõned majandusharud. Natsionaliseerimise ulatus olenes riigis kujunenud klassijõudude vahekorrast. Nii näiteks oli Prantsusmaal riikliku sektori suurenemine tingitud sügavatest nihetest vasakule, mis leidsid aset selle maa poliitilises elus. Edaspidi aga läks monopolidel korda teostatud reformidest nende demokraatlik sisu ära kaotada ja natsionaliseeritud tootmist oma klassihuvidele allutada. Praegu kuulub paljudes Lääne-Euroopa maades riiklikku sektorisse 20—30% tööstuslikust tootmisest. Ameerika Ühendriikide ja Saksa Föderatiivse Vabariigi tööstuses on riigi omand tähtsusetu. Natsionaliseerimist pole nendes maades teostatud. Ehkki riiklik sektor monopolidele teatavat kasu toob, avaldavad nad selle laiendamisele vastupanu. See on seletatav sellega, et riiklike ettevõtete edenemine kapitalistlikus ühiskonnas tõestab vaieldamatult, et monopolistlikku kodanlust pole majanduse organiseerijana üldse vaja.

Rahvusliku tööstuse võimsuse suurendamiseks kiirendavad kodanlikud riigid krediitide ja subsiidiumide abil *tootmise ja kapitali kontsentreerimist*, väikeste ja keskmiste kompaniide äraneelamist suurte poolt ning monopolide liitumist.

Viimastele aastatele on iseloomulik *superkontsernide* (ülimonopolide) tekkimine. Monopolistlike hiiglaste liitumise tulemusel kujunenud, allutavad nad endale väga mitmesuguseid ettevõtteid, mis on tootmisprotsessis omavahel mõnikord koguni nõrgalt seotud ning kokku on neis tööliste ja teenistujate arv väga suur (200 000—400 000). Superkontsernid on suurpankade kontrolli all. Üheaegselt mitmesugustes majandusharudes tegutsevate hiiglasuurte finants-tööstuslike hüdrade vahel on käimas terav konkurentsivõitlus, mis suurendab kapitalistliku tootmise anarhiat.

50-ndate aastate teisel poolel ja 60-ndail aastail levisid laialdaselt uued nähtused riiklik-monopolistliku kapitalismi arengus. Eeskätt oli see *majanduse riiklik reguleerimine ehk programmeerimine* kogu riigi ulatuses. Programmeerimine võimaldab monopolidele ja riigile vajalikku majanduse ümberkorraldamist. Samal ajal on see töötajate huvidele vaenulik, sest see tähendab pealetungi nende elatustasemele. Töölised saavad kannatada palkade «külmutamise» ja jätkuva hindade tõusu läbi.

On arenenud ka teine riiklik-monopolistliku kapitalismi avaldumisvorm — mitme imperialistliku maa *majanduslik integrat-*

sioon. Integratsioon on tingitud tootlike jõudude arenemisest teaduse ja tehnika revolutsiooni ajal. Rahvusriikide piirid jäävad tootlikele jõududele kitsaks, need püüavad rahvuslikest raamidest välja tungida, suureneb nende internatsionaliseerimistendents, s. o. eri maade majanduselu majandusliku lähenemise tendents.

Kapitalistlikus maailmas on integratsioon kõige täielikumalt kehastunud Euroopa Majandusühenduses («Ühisturus»). See tekkis 1957. aastal suurte monopolide ja kapitalistlike riikide mõjul; sinna astusid Saksa Föderatiivne Vabariik, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia, Holland ja Luksemburg; 1973. aasta 1. jaanuarist kuuluvad sellesse ka Inglismaa, Taani ja Iirimaa. «Ühisturg» näeb ette sellest osavõtvates maades tollibarjääride järkjärgulise likvideerimise, ühise kaubanduspoliitika kolmandate riikide suhtes, kapitalide ja tööjõu vaba ümberpaigutamise. «Ühisturu» taoliste riikidevaheliste kokkulepete alusel kapitalistlike maade ühinemisel on peale majanduslike ka poliitilised eesmärgid. Need on suunatud eeskätt sotsialistliku sõprusühenduse maade vastu. Reaktsioonilised jõud püüavad seda tüüpi kapitalistlikke riikidevahelisi organisatsioone kasutada materiaalse ja tehnilise baasina agressiivseteks sõjalis-poliitilisteks liitudeks.

«Ühisturu» 15-aastase olemasolu kogemused on näidanud, et see riiklik-monopolistlik organisatsioon on maailma kapitalistliku turu ümberjaotamise ning integratsioonist osavõtvate suhteliselt nõrkade partnerite tugevamatele allutamise uus vorm. Monopolide ja kodanlike riikide rahvusvahelised rühmitused tugevdavad kapitali survet töölisklassile, talurahvale ja linnaväikekodanlusele, kasutavad uusi meetodeid arengumaade rahvaste riisumiseks. Kuid kapitalistlik integratsioon ei kõrvalda konkurentsi riikidevaheliste monopolistlike ühenduste vahel, vaid suurendab imperialistlike riikide omavahelisi vastuolusid ja säilitab kapitalismile omase tootmise anarhia.

Riiklik-monopolistliku kapitalismi tähtsaks avaldumisvormiks on *majanduse militariseerimine,* millest on läbi imbunud kogu kodanliku ühiskonna elu. *Militariseerimine annab tunnistust sellest, et kapitalism ei suuda oma gigantseid tootlikke jõude rahuliku arenemise tingimustes täielikult kasutada. Militarismi kasv aitab kaasa kapitalistliku süsteemi roiskumisele.*

Teaduse ja tehnika revolutsiooni tagajärjed. Tootlike jõudude praegust arenemisetappi iseloomustab maailmas toimuv teaduse ja tehnika revolutsioon. Selle olemus seisab töömasina muutmises automaatmasinaks. Automatiseerimine toimub küberneetika (juhtimisseadeldised) ja arvutustehnika (arvutid) abil. Masinaid kasutatakse üha rohkem masinate juhtimiseks. Juhtimisseadeldis tõrjub välja tootja, muudab tema funktsioone. Automatiseeritud käitises seisnevad töölise kohustused automaatliinide töö jälgimises ja seadmete korrastamises.

Teaduse ja tehnika revolutsiooni käigus on suurenenud teaduse osatähtsus, teadus muutub võimsaks tootlikuks jõuks. Sellest

annab tunnistust teadusliku uurimistööga tegelevate õpetlaste ja inseneride arvu tohutu kasv ja ka teaduse arendamiseks tehtavate riiklike kulude suurenemine. Ameerika Ühendriikides näiteks olid need kulud 1950. aastal 3 miljardit dollarit, 1970. aastal aga juba 27 miljardit dollarit (peaaegu kaks kolmandikku kuludest võtab enda peale riik).

Sügavad nihked toimuvad tööstuse struktuuris harude järgi. Hoogsalt arenevad uued perspektiivsed tööstusharud: raadioelektroonikatööstus, lennukite, rakettide ja sünteetiliste materjalide tootmine, elektrienergeetika. Samal ajal väheneb vanade «traditsiooniliste» tööstusharude (söe-, terase- ja tekstiilitööstus jt.) osatähtsus. Ulatuslikuks on muutunud industrialiseerimine arenenud kapitalistlike maade põllumajanduses. Seal toimub üleminek masinate staadiumi.

Imperialismile omane ja V. I. Lenini poolt täheldatud võitlus kahe tendentsi — tootmise kasvu ja stagnatsiooni ning roiskumise vahel toimub nüüd uutes tingimustes. Sotsialistliku maailmasüsteemi arenemine ja selle edusammud majanduslikus võistluses avaldavad mõju kapitalismi tootlike jõudude arenemisele. Imperialistid on sunnitud mobiliseerima kõik oma vahendid ja võimalused sotsialismi «majanduslikule väljakutsele» vastamiseks. Nad kardavad teaduse ja tehnika alal Nõukogude Liidust ja teistest sotsialistlikest maadest maha jääda. See on monopolistlikule kapitalismile elu ja surma küsimus.

Monopolid on loobunud tehnilise progressi kunstlikust pidurdamisest, mida nad varem praktiseerisid. Ka klassivõitlus ergutab kapitaliste tehnilisi uuendusi rakendama. «Kapitalismi ja sotsialismi vahelise võitluse tingimustes kardavad kapitalimaade valitsevad ringkonnad rohkem kui kunagi varem klassivõitluse ümberkasvamist massiliseks revolutsiooniliikumiseks. Siit tuleneb kodanluse püüd kasutada töötajate ekspluateerimise ja rõhumise maskeeritumaid vorme, tema valmisolek nõustuda mitmetel juhtudel osaliste reformidega, et võimalust mööda hoida rahvahulki oma ideelise ja poliitilise kontrolli all.»[1] Monopolid tõstavad tehniliste täiustuste abil tööviljakust ja töö intensiivsust, sellega justkui kompenseerides klassivõitluses tehtud «kulutusi». Samal ajal tekitab teaduse ja tehnika revolutsioon, mis iseendast on progressiivne nähtus, kapitalistliku kasutamise korral uusi kapitalismi vastuolusid ja süvendab olemasolevaid (vt. dokumenti).

Teaduse ja tehnika revolutsiooni viljad saavad eeskätt suurimate monopolide omaks. Ekspluateerimise aste pole iialgi nii kõrge olnud kui praegusel ajal. Kui tootmine on automatiseeritud, pole vaja suurt teenindavat personali, on tarvis kõigepealt operaatoreid, programmeerijaid, masinate tööd korraldavaid tehnikuid ja kõrge kvalifikatsiooniga remondimehhaanikuid. Kontroll ja järele-

[1] L. I. Brežnev, NLKP Keskkomitee aruanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIV kongressile, Tallinn 1971, lk. 18—19.

valve automatiseeritud tööprotsessi üle nõuavad tööliselt harukordset keskendatust, arvukate optiliste ja heliliste signaalide jälgimist ja nendele kiiret reageerimist.

Kapitalismi tingimustes on automatiseerimine suunatud tema looja — inimese vastu. Tänapäeva tehnika eeldab toodangu massilist turustamist, kuid heidab tootmisest välja miljoneid inimesi. Tehniline progress tingib teaduse andmete kiire vananemise ja vanade elukutsete väärtusetuks muutumise. Antud kodanliku haridussüsteemi tingimustes puudub osal töötajail võimalus saada vajalikku kvalifikatsiooni, mis vastaks kvalitatiivselt uuele astmele tehnika arengus. Seega suurendab teaduse ja tehnika revolutsioon kapitalismi tingimustes tööpuudust. Palga tõstmine jääb maha tööviljakuse tõusu ja töö intensiivistumise tempost, töötajate sotsiaalsetest ja kultuurilistest vajadustest. Selle tagajärjeks on kapitalismile omane paratamatu tootmise ja tarbimise vahelise vastuolu teravnemine.

Teaduse ja tehnika revolutsioon, välja arvatud harvad erandid, ei haara rõhuvat enamikku kapitalistlikest maadest, mis hiljuti moodustasid imperialismi koloniaalse perifeeria.

DOKUMENT.

Teaduse ja tehnika revolutsioon ja tänapäeva imperialismi vastuolud.

(Moskvas 1969. aasta juunis kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelisel nõupidamisel vastuvõetud põhidokumendist.)

Teaduse ja tehnika revolutsioon avab inimkonnale pretsedendituid võimalusi looduse ümberkujundamiseks, tohutute materiaalsete rikkuste loomiseks ja inimese loovate võimete rohkendamiseks. Samal ajal kui need võimalused peaksid teenima kõigi hüvangut, kasutab kapitalism teaduse ja tehnika revolutsiooni kasumite suurendamiseks ja töötajate ekspluatatsiooni tugevdamiseks.

Teaduse ja tehnika revolutsioon kiirendab majanduse ühiskonnastamise protsessi; monopolide ülevõimu tingimustes viib see sotsiaalsete antagonismide taastekkele veel suuremas ulatuses ja veel suurema teravusega. Lisaks kapitalismi kõigi endiste vastuolude teravnemisele tekivad uued. Need on eelkõige vastuolu teaduse ja tehnika revolutsiooni tulemusena avanevate ebatavaliste võimaluste ning takistuste vahel, mida kapitalism teeb, et mitte lasta neid kasutada kogu ühiskonna huvides, rakendades suurema osa teaduse avastustest ja tohutuid materiaalseid ressursse sõjalisteks eesmärkideks, raisates rahvuslikku vara. Need on vastuolud nüüdisaja tootmise ühiskondliku iseloomu ja tema reguleerimise riiklik-monopolistliku iseloomu vahel. Need on mitte ainult vastuolud töö ja kapitali vahel, vaid ka rahvuse valdava enamiku huvide ja finantsoligarhia huvide vahelise antagonismi süvenemine.

(Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969, lk. 264—265.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Määrake ära põhjused, millest on tingitud monopolistliku kapitalismi ümberkasvamine riiklik-monopolistlikuks kapitalismiks.
2. Millistes vormides väljendub riiklik-monopolistlik kapitalism pärast Teist maailmasõda?

3. Kuidas tegutseb kodanlik riik suurmonopolide huvides?
4. Mis on «Ühisturg» ja milliseid eesmärke tema loomine taotleb?
5. Õpiku ja dokumendi teksti analüüsi põhjal formuleerige teaduse ja tehnika revolutsiooni mõjul areneva kapitalismi vastuolud.
6. Milles eriti väljendub kapitalismi roiskumine tänapäeva tingimustes?

Riiklik-monopolistliku kapitalismi nähtused pärast Teist maailmasõda.

Riigid	Monopolistide ja valitsusliikmete personaalunioon	Riiklik (üldmonopolistlik) omand	Majanduse militariseerimine	Majanduse riiklik programmeerimine ja reguleerimine	Riikidevahelised monopolistlikud kokkulepped ja liidud

Koduste tundide ettevalmistamisel kandke tabelisse andmed paragrahvidest 42—48.

§ 42. AMEERIKA ÜHENDRIIGID.

Ameerika Ühendriigid — tänapäeva imperialismi peamine jõud. Teise maailmasõja tagajärjel suurenes tunduvalt Ameerika Ühendriikide rahanduslik, majanduslik ja sõjaline võimsus. Ameerika Ühendriigid ei saanud tunda seda häda ja viletsust, mida pidid kannatama paljud Euroopa ja Aasia rahvad. Ameeriklastel oli sõjategevuses 70 korda vähem inimohvreid kui Nõukogude Liidul. Ameerika monopolid said sõjalistest tellimustest tohutuid kasumeid. Tööstuse tootmisvõimsus kasvas enneolematult.

Ameerika Ühendriigid on pärast sõda imperialismi peamine majanduslik ja sõjalis-poliitiline jõud. Ameerika kapitalismi sisemise arengu olemus (kapitali kiire akumulatsioon, tootlike jõudude tormiline kasv) ajendab teda laiaulatuslikku välisekspansiooni teostama. Seda soodustas ka sõja lõppedes kapitalistliku maailma jõudude asetus. Ameerika Ühendriikide peamised imperialistlikud võistlejad olid ajutiselt rivist välja löödud (Saksamaa, Jaapan) või nõrgaks jäänud ja ameerika kreeditoride võlglaseks saanud (Inglismaa, Prantsusmaa). Ühendriigid kasutasid seda uute turgude vallutamiseks, kapitali ekspordi suurendamiseks ja suure «dollariimpeeriumi» loomiseks. *Ameerika imperialismist sai maailma suurim ekspluataator.*

Kapitalistliku maailma kõige tähtsamatesse punktidesse paigutati Ameerika Ühendriikide relvastatud jõud. Ameerika Ühendriikide monopolistlik kodanlus hakkas ülemaailmset kapitali paratamatust hukkumisest «päästma». «Vabaduse» ja «demokraatia» kaitsmise lipu all on ameerika imperialism välja astunud revolutsiooniliste ümberkujunduste vastu kogu maailmas, toetanud reaktsioonilisi, rahvavastaseid režiime, hakanud etendama *maailma sandarmi* osa. Ameerika Ühendriikide valitsuse ametlikuks kursiks on saanud vahelesegamine teiste maade siseasjadesse ja vabadusliikumise mahasurumine.

Kui sõda oli lõppenud, püüdis ameerika imperialism teostada oma maailmavalitsemise plaane, tuginedes aatomirelva monopoolsele valdamisele ja sõjaväebaaside süsteemile. Monopolistliku kodanluse ideoloogid hakkasid XX sajandit nimetama «Ameerika aastasajaks». Elu aga kummutas need lootused. Rahvusvahelisel areenil jõudude vahekorras toimunud põhjalikud muutused piirasid oluliselt Ameerika monopolide tegevussfääri. Ameerika Ühendriikide konkurendid tõusid jalule, tugevnesid ja astusid oma vägeva võistlejaga turgude, tooraineallikate ja kapitali paigutamise sfääride pärast võitlusse. Kapitalismimaade majandusliku arenemise ebaühtluse tõttu hakkas Ameerika Ühendriikide juhtiv osa kapitalistlikus maailmas nõrgenema, kuid seniajani on Ühendriigid jäänud kõige tugevamaks imperialistlikuks riigiks.

Riiklik-monopolistliku kapitalismi arenemine. Tootmise ja kapitali kontsentreerumise tagajärjel annavad 500 suurimat monopoli $^2/_3$ kogu Ameerika Ühendriikide tööstustoodangust. Nendele läheb $^3/_4$ kõigist kasumeist. Suurkodanluse ladvik valdab kõige suuremat osa rahvuslikust rikkusest.

Suurte finantsrühmade majanduslik võimsus on võtnud enneolematu ulatuse. Näiteks kontrollivad Rockefellerid olulist osa kapitalistliku maailma naftatööstusest. Nad on haaranud enda kätte tähtsad positsioonid rakettlennukite ja aatomitööstuses ning teistes uutes Ameerika Ühendriikide tööstusharudes. Tunduvalt on laienenud ka Morganite mõjusfäär. Seoses lõunapoolsete, keskpiirkonna ja kaugemate lääneosariikide tormilise tööstusliku arenemisega sõjajärgseil aastail on suurenenud Texase, Kesk-Lääne (Chicago) ja California monopolistliku kapitali rühmade erikaal. Ühtlasi on teravnenud võitlus nende ja vanade, juba enne sõda tegutsenud finantsrühmade vahel majanduse ja poliitika üle kontrolli teostamise pärast.

Korporatsioonide jõud ja riigivõim on Ameerika Ühendriikides ühte liitunud. Monopolide, valitsuse ja sõjaväelise kildkonna liidu tagajärjel on tekkinud niinimetatud *sõjalis-tööstuslik kompleks,* kes määrab kogu riigi elu. «Valitsevas eliidis» etendavad peamist osa suurimad omanikud.

60-ndate aastate teisel poolel algas Ameerika Ühendriikide majanduse monopoliseerimises uus etapp. On käimas niinimetatud konglomeraatide loomise tormiline protsess. Konglomeraadid on

hiiglasuured tööstuslikud ja ühest keskusest juhitavad ühendused, mis on tekkinud mitmesugustesse tootmisharudesse kuuluvate kompaniide liitumise tagajärjel.

Kodanlikud poliitilised parteid — Demokraatlik Partei ja Vabariiklik Partei, asendades teineteist riigitüüril, ajavad monopolide huvidele vastavat poliitikat. Aastail 1945—1953 oli presidendiks demokraat Harry Truman. Tema valitsuse kurss vastas monopolistliku kapitali võimu tugevdamise eesmärkidele. Vastutavates riigiametites oli ligi 150 korporatsioonide ja pankade väljapaistvat esindajat. Aastail 1953—1961 oli presidendi kohal vabariiklane Dwight Eisenhower, kelle valitsuses olid samuti esindatud kõige võimsamad monopolid. Eisenhoweri kabinet sai «miljonäride valitsuse» nimetuse. Olukord ei muutunud ka siis, kui demokraadid võimu juurde tagasi tulid. President John Kennedy, kes oli Valges Majas 1961. a. — 1963. a., kuulus ühte rikkaimasse Ameerika Ühendriikide perekonda. Temagi valitsuses olid tähtsamatel kohtadel suurimate monopolistlike rühmade agendid. Lyndon Johnson (Ameerika Ühendriikide president aastail 1963—1969) oli tihedalt seotud Texase naftakompaniidega. Tema järglane vabariiklane Richard Nixon sattus Valgesse Majja tänu «suure bisnessi» toetusele. *Monopolide ja riigi ühendatud jõud on suunatud valitseva klassi positsioonide tugevdamisele ja finantsmagnaatide edasisele rikastamisele rahva enamiku arvel.*

Ameerika Ühendriikide majanduslik arenemine on sõjajärgsetel aastatel olnud ebastabiilne. Neljal korral (1948—1949, 1953—1954, 1957—1958 ja 1960—1961) elas tööstuslik tootmine läbi kriisi, mille tagajärjel Ameerika Ühendriigid said 415 miljardit dollarit kahju. Aastail 1969—1970 olid Ameerika Ühendriigid uue majanduskriisi pihtide vahel, millega kaasnesid järjest teravamad majanduslikud raskused. Tööstustoodangu väljalase oli 1970. aastal 4% väiksem kui 1969. aastal; 1971. aastal tammus Ameerika Ühendriikide majandus paigal.

Kui Ameerika Ühendriikides, erinevalt mõnedest Lääne-Euroopa maadest, majanduse riiklik sektor pole kuigi suur, siis moodustab riigi summadega ehitamine $^1/_3$ kogu ehitustööde maksumusest. Küllaltki suur osa langeb sellest sõjalistele ehitustele. Suur tähtsus on riiklike tellimuste süsteemil, mis võimaldab monopolidel toodangut riigile kõrge hinnaga turustada.

Ameerika Ühendriikide riiklik-monopolistliku kapitalismi iseloomulikuks jooneks on krediidid, laenud ja muud kapitali väljaveo vormid. Nii said Lääne-Euroopa maad aastail 1948—1952 *«Marshalli plaani»* järgi üle 10 miljardi dollari. See plaan on seotud riigisekretär G. Marshalli nimega, kes teatas Trumani valitsuse nimel, et Ameerika Ühendriigid kavatsevad anda abi «Euroopa taastamiseks». Krediite ja laene kasutatakse selleks, et seada saajaid riike finantsilis-majanduslikku sõltuvusse Ameerika kapitalist ja sundida neid liikuma Ameerika Ühendriikide agressiivse välispoliitika sõiduvees. Ameerika monopolid on paljudes

Lääne-Euroopa, Ladina-Ameerika, Aasia ja Aafrika maades loonud oma filiaalide, tütarkompaniide ja -ettevõtete laiaulatusliku võrgu. Need haarasid enda kätte kontrolli võtmepositsioonide üle nende maade majanduses ja pumpavad sealt tohutuid kasumeid.

Riiklik-monopolistliku kapitalismi kasv suurendab majanduslikku ebavõrdsust, süvendab vastuolu töö ja kapitali vahel. Käputäie finantsilis-tööstuslike monopolide ülevõim on peamiseks takistuseks ühiskonna progressile.

Majanduse militariseerimine. Ameerika Ühendriikide imperialistliku kodanluse parasitism väljendub kõige selgemini rahvusliku rikkuse kulutamises mittetootlikuks otstarbeks, mis on võõras ameerika rahva huvidele. Ligi kaks kolmandikku eelarve kuludest moodustavad otsesed ja kaudsed assigneeringud sõjalisteks vajadusteks. Nende mastaap on kunstlikult suureks paisutatud, sest Ameerika Ühendriike ei ohusta keegi. Ainult 5 aastaga (1964—1968) kulutasid Ameerika Ühendriigid sõjaliseks otstarbeks 20% rohkem kui kogu Teise maailmasõja ajal.

50-ndail ja 60-ndail aastail käis Ameerika Ühendriikides tööstuse sisseseadete massiline uuendamine. Tööturid mahutasid kapitali peaasjalikult nendesse tööstusharudesse, mis kõige suuremat tulu andsid, iseäranis sõjatööstusse, kus kasumid on riigi poolt tagatud.

Sõjatööstuslike kompaniide õitseng on rajatud võidurelvastumisele, mis on Ameerika Ühendriikides majanduskriisi vältimise peamisi vahendeid. Mitmesugustele monopolidele antavate soodustuste ja riiklike sõjaliste tellimuste abil, millest tähtsamad tööstusharud sõltuvad, stimuleerib valitsus kunstlikult tööstuse arenemist. Kuid tootmise arendamise militaristlik alus suurendab Ameerika Ühendriikide majanduselu ebakindlust, sest majanduselu on pandud sõltuma uut liiki ründerelvade loomisest.

Vietnami sõda ja sõjakulude kasv tingis Ameerika majanduse ülepingutuse, ei suutnud ära hoida uut majanduskriisi ja on veelgi madaldanud dollarikurssi ja õõnestanud selle rahvusvahelisi positsioone. Nixoni valitsus võttis 1971. aasta augustis tarvitusele erakorralised abinõud «dollari päästmiseks», mis aga ei kõrvaldanud Ameerika Ühendriikide finants-majanduslike raskuste põhjusi ja teravdasid veelgi imperialistidevahelisi vastuolusid. Ühendriigid olid sunnitud asuma dollari devalveerimise teele.

Agressiivne välispoliitika. Pärast Teist maailmasõda iseloomustab Ameerika Ühendriikide välispoliitikat äärmine agressiivsus. See riik on hakanud tänapäeva imperialismi liidriks ning on seadnud oma eesmärgiks takistada rahu ja sotsialismi jõudude rahvusvaheliste positsioonide tugevnemist ning säilitada imperialistlikku ülevõimu ja rõhumist paljudes maailma piirkondades. Selle kursi aluseks sai «jõupoliitika». Selle olemus seisab selles, et «pidurdada» sotsialismimaailma kasvu, «hirmutada» teda ja siis teda «tagasi paisata», lõplikult lüüa. Need eesmärgid jäid aga saa-

vutamata, sest Nõukogude Liit kaotas Ameerika Ühendriikide aatomi-monopoli, lõi raketituumarelva ja muutis seega põhjalikult sõjalise jõu vahekorda.

Ameerika Ühendriikide agressiivse välispoliitika tööriistaks on sõjalis-poliitiliste blokkide süsteem, mis on suunatud sotsialismimaade, töölisliikumise, demokraatliku liikumise ja rahvusliku vabastusliikumise vastu. Esimene ja kõige suurem neist on *Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon* ehk lühendatult NATO [1] (vt. § 61). Peale selle on Ameerika Ühendriigid sidunud kümneid riike kahepoolsete sõjaliste kokkulepetega, saades õiguse nende territooriumil oma vägesid ja sõjaväebaase pidada. Üle 600 tuhande Ameerika sõduri ja ohvitseri asub väljaspool Ameerika Ühendriikide piire. Meredel ja ookeanidel sõidavad Ameerika aatomiallveelaevad ja rakette kandvad laevad. Mitut õhuliini mööda sõidavad vahetpidamata pommituslennukid, aatomirelvad kaasas.

Ameerika imperialistid segavad end vahele teiste riikide siseasjadesse, organiseerivad riigipöördeid, kõrvaldavad neile sobimatuid valitsusi. Salakuulamise ja diversioonide organiseerimiseks ning kontrrevolutsiooni ekspordiks kulutab *Luure Keskagentuur* iga aasta miljardeid dollareid. Oma agressiivse tegevusega mitmesugustes maailma osades on Ameerika Ühendriigid korduvalt loonud ohtlikke rahvusvahelisi kriise, mis on ähvardanud tuua sõjalisi konflikte.

Kõige tõsisemaks ohuks rahule oli ameerika imperialismi poolt meelega organiseeritud agressioon Indo-Hiinas (vt. § 37). Kuid see röövsõda oli algusest peale Ameerika Ühendriikidele perspektiivitu. Ameerika imperialism ei suutnud oma tahet peale suruda vietnami rahvale, kes asus otsustavalt oma sõltumatuse kaitsele ning sai agressiooni edukaks tagasilöömiseks NSV Liidult ja teistelt sotsialistlikelt maadelt igakülgset abi.

Minevikus oli ameerika imperialism alati viimaste hulgas, kui oli vaja ohvreid tuua, saagi jaotamisel aga esimeste hulgas. Räpast sõda Vietnami, Kambodža ja Laose rahvaste vastu aga ei õnnestunud teistele maadele kaela määrida. Ameerika Ühendriigid olid sunnitud seda ise pidama. Seepärast sai ameerika rahvas järjest rohkem oma nahal tunda selle sõjalise avantüüri tagajärgi, mis tõi Ühendriikidele häbi ja põlgust. Vietnami rahva võit näitas veenvalt, kuivõrd piiratuks on Ameerika Ühendriikide imperialismi võimalused muutunud.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Mis iseloomustab asjaolu, et Ameerika Ühendriigid on tänapäeva imperialismi peamine jõud?
2. Näidake ära uued nähtused, mis on pärast Teist maailmasõda tekkinud Ameerika Ühendriikide riiklik-monopolistliku kapitalismi arengus.

[1] Ingliskeelse nimetuse «North Atlantic Treaty Organization» esitähtede järgi.

3. Milliseid eesmärke taotleb Ameerika Ühendriikide majanduse militariseerimine?

4. Näidake ära Ameerika imperialismi agressiivsuse ning diktaadi ja sõjaliste avantüüride poliitika pankroti põhjused. (Vastamiseks kasutage õpikut ja ajalehti.)

§ 43. AMEERIKA ÜHENDRIIGID. (Lõpp.)

Poliitilise reaktsiooni tugevnemine. Pärast Teist maailmasõda tugevnes Ameerika Ühendriikide sisepoliitikas reaktsiooniline suund. Monopolid ja valitsus organiseerisid sõjakäigu demokraatlike õiguste vastu, millest kujunes ametiühingute, Kommunistliku Partei ja progressiivsete organisatsioonide avalik tagakiusamine ja kohtulik jälitamine.

1947. aastal võttis kongress vastu Taft-Hartley[1] töölistevastase seaduse, mis kitsendas Wagneri seadusega ametiühinguile antud õigusi. Ametiühingud seati riigi kontrolli alla. Seadus kohustas ametiühinguid esitama valitsusele andmeid oma liikmete arvu ja rahaliste kulutuste kohta, keelas neile poliitiliste kampaaniate finantseerimise, solidaarsusstreigid ja piketeerimise, kommunistid ei tohtinud olla ametiühinguis valitavatel kohtadel* ja ametiühingute õigus nõuda eeskätt ametiühinguliikmete töölevõtmist likvideeriti. Ametiühinguid kohustati peremeestele ja võimudele eelseisvast streigist ette teatama. Suure streigi puhkemise korral võib president selle 80 päevaks edasi lükata. Kohtutele anti õigus streikide lõpetamist otsustada.

1950. aastal jõustus McCarrani[2] seadus, mis kohustas Kommunistlikku Parteid ja teisi progressiivseid organisatsioone end registreerima kohtuministeeriumis «õõnestusorganisatsioonidena». Registreerimata jätmist karistati 5-aastase vangistusega ja 10 000 dollari suuruse rahatrahviga.

Paljusid Kommunistliku Partei juhtivaid töötajaid ja tema aktiviste vahistati ja karistati kohtulikult sellepärast, et nad oma veendumusi kaitsesid. Sajad Ameerika Ühendriikide ühiskondlikud organisatsioonid kuulutati «õõnestusorganisatsioonideks». Kiusati taga väljapaistvaid teadlasi, kunstnikke, kirjanikke ja haridusala töötajaid. «Ebaustavailt» isikuilt võeti sõrmejälgi, paljud neist lasti *Föderaalse Juurdlusbüroo* nõudel töölt lahti. Üle 2,5 miljoni riigiteenistuja tegi läbi «lojaalsuse» kontrolli.

50-ndate aastate algul märatses Ameerika Ühendriikides *makkartism* — reaktsiooniline vool, mis sai oma nimetuse senaator Joseph McCarthy nime järgi, kes oli senatis juurdluse alam-

---

[1] Seaduseelnõu autorid olid senaator Taft ja esindajatekoja liige Hartley.

[2] Ameerika Ühendriikide senaator, seaduseelnõu autor.

komisjoni esimees. Makkartistid õhutasid kommunismivastast hüsteeriat ja organiseerisid kõigi vabamõtlejate tagakiusamist.

Antikommunismi, militarismi ja rassismi pinnal hakkas Ameerika Ühendriikides arenema *ultraparempoolne liikumine* fašismimeelsete organisatsioonide näol, mida monopolid heldelt finantseerivad («John Birchi ühing», «minitmänid», Ameerika natside partei [1] jt.). Sõjakad reaktsionäärid ehk «pöörased» tahavad Ameerika Ühendriikide kodanlikku demokraatiat kitsendada. Nad nõuavad kõigi abinõude tarvituselevõtmist, kaasa arvatud raketituumarelv, et hävitada «rahvusvahelist kommunismi».

President Kennedy poliitiline kurss, mis väljendas selle suurkodanluse osa huve, kes oli sunnitud arvestama maailmas valitseva jõudude vahekorraga, ning kaldus rahvahulkadele osalisi järeleandmisi tegema, et Ameerikas esinevaid kõige negatiivsemaid nähtusi kõrvaldada, kutsus esile «pööraste» viha. 22. novembril 1963 mõrvati Kennedy Dallases (Texase osariigis). Rahvusvaheline avalikkus nimetas seda «sajandi kuriteoks», mis oli ultraparempoolsete kätetöö, kes olid seotud Luure Keskagentuuriga ja Föderaalse Juurdlusbürooga.

1964. aasta presidendivalimistel asusid «ultrad» võitlusse poliitilise võimu saavutamiseks. «Pööraste» liider senaator Barry Goldwater esitati Vabariikliku Partei presidendikandidaadiks. Tema programm nõudis kodanlik-demokraatlike vabaduste likvideerimist, suuremat võidurelvastumist, pealetungi kõigil «külma sõja» rinnetel. Valijate enamus hülgas Goldwateri loosungid ja andis hääle demokraatide kandidaadile Lyndon Johnsonile, sest too mõistis hukka ultraparempoolsete meeletused ja pooldas rahu poole viivaid teid.

Kuid Johnson hakkas teostama just seda rahvusvahelist röövpoliitikat, mida propageeris Goldwater. Sõda Vietnamis ajas eriti teravaks Ameerika Ühendriikide sise- ja välispoliitika kriisi. Selles pole midagi imelikku, et sotsiaalsele ebaõiglusele rajatud Ameerika ühiskonna iseloomulikuks jooneks on vägivald ja terror. Monopolide kõikvõimsuse süsteem ongi selle sünnitajaks.

Julmuse ja seaduserikkumise õhkkonnas hakati mõrvama poliitikategelasi, kes ühel või teisel viisil militarismi ja rassismi vastu välja astusid. 1968. aasta aprillis tapeti Memphises (Tennessee osariigis) Ameerika neegrite kodanikuõiguste eest võitleja, Nobeli rahupreemia laureaat vaimulik Martin Luther King. Kahe kuu pärast langes mõrvari kuuli läbi Los Angelesis (California osariigis) senaator Robert Kennedy, kes taotles Demokraatliku Partei esindajana presidendikandidaadiks saamist. Poliitilise gangsterluse need ilmingud äratasid ameerika rahva laiades hulkades ja rahvusvahelises avalikkuses suurt meelepaha. Võidurelvastumine ja sõjapoliitika süvendavad kodanliku demokraatia kriisi ning toovad ühtlasi kaasa pealetungi töötajate elatustasemele.

[1] 1967. aastal nimetati ümber valgete natsionaalsotsialistlikuks parteiks.

Töötajate olukord. Ameerika imperialismi ideoloogid ülistavad igal viisil Ameerika Ühendriikide elatustaset, väites, et Ühendriikidest on saanud «üldise heaolu» maa. Kuid majanduslikku ebavõrdsust ja sotsiaalseid kontraste ei saa varjata. Ühel poolusel on suurimad miljardärid, kes on teeninud tohutuid rikkusi miljonite töötajate halastamatu ekspluateerimise arvel. Ameerika Ühendriikides on vähemalt 400 inimest, kelle igaühe aastane sissetulek on 185 miljonit dollarit ja enam. Teisel poolusel on üle 25 miljoni ameeriklase, kes elavad vaesuses, kusjuures pooled neist kannatavad pidevalt alatoitluse all.

Töölisklassi grupid on oma majandusliku olukorra poolest samuti erinevad. Ameerika Ühendriikides on töölisi, kes teenivad koguni mõned dollarid tunnis (ehitajad, kõrge kvalifikatsiooniga töölised jt.). Kuid samal ajal elavad miljonid madalapalgalised töölised vaesuses. Nende hulka kuuluvad katlakütjad, abitöölised, sellid, nõudepesijad, pesunaised, kaubandusteenistujad, hooajapõllutöölised jt.

Töötajate nuhtluseks on tööpuudus. Täielikult tööta tööliste arv kõigub sõjajärgseil aastail 3 ja 6 miljoni vahel. Tööpuuduse probleem on läinud eriti teravaks seoses teaduse ja tehnika revolutsiooniga. Paljud noored inimesed, kellel on aeg leiba teenima hakata, ei suuda tööd leida. Umbes 25% tootmisvõimsusest töötlevas tööstuses jääb kasutamata. Ameerika Ühendriikides on siiamaani piirkondi, kus 10% töölistest on tööta.

Suuri raskusi on farmeritel. Seoses teaduse ja tehnika revolutsiooniga ja monopolide tungimisega põllumajandusse on järsult süvenenud väikeste ja keskmiste farmerite laostumine ja põllumajanduslikust tootmisest väljatõrjumine. Aastail 1940—1960 vähenes farmide arv peaaegu poole võrra. Aastail 1959—1966 jäi neid 800 000 võrra vähemaks. Farmide toodangu hulgihinnad alanevad, kuna aga masinate ja väetiste hind tõuseb. Majapidamise väikese sissetuleku tõttu pankrottijäämist vältida püüdes satuvad farmerid pikaajalisse võlaorjusse.

Elukallidus on sõjajärgsetel aastatel tõusnud rohkem kui kahekordseks. Määratu suured sõjakulud lasusid raske koormana töötajate õlgadel. Tõusevad jaehinnad, transporditariifid, tasu meditsiinilise teenindamise eest ja korteriüür. On suurendatud kaudseid makse ja töötajailt võetavaid sissemakse sotsiaalkindlustuseks. Vietnami agressiooni vahetuks tagajärjeks oli palkade külmutamine, tervishoiule, haridusele jne. minevate kulude vähendamine. Käibeloleva raha massi suurenemine, hindade tormiline tõus ja maksukoorma rõhumine on vähendanud elanikkonna suure osa reaaltulu. Kuigi sõda Vietnamis on lõppenud, suurenevad Pentagoni kulutused.

Töölis- ja demokraatlik liikumine. 40-ndate aastate teisel poolel ja 50-ndate aastate algul asetleidnud monopolide ja valitsuse pealetung töötajate õigustele nõrgendas töölisliikumise võitlusvõimet. Ometi jätkus streigivõitlus. Eriti tugevnes see 60-ndate aas-

tate lõpul ja 70-ndate aastate algul. Viimastel aastatel toimub Ameerika Ühendriikides 5000—5500 streiki aastas, millest võtab kokku osa kuni 3 miljonit inimest ja rohkemgi.

Ameerika töölised on saavutanud garanteeritud palgamiinimumi mõnesugust tõusu ja selle kehtestamist suurema hulga töötajate suhtes, sotsiaalkindlustuse seaduse vastuvõtmise, mille kohaselt vanaduse abirahad on tõusnud, ametiühingud sõlmivad ettevõtjatega kollektiivlepinguid, mis kaitsevad tööliste huve tootmise automatiseerimise puhul jne.

On käimas võitlus selle eest, et lühendataks töönädalat 40 tunnilt 35 tunnile, kusjuures endine palk säiliks, et tõsta garanteeritud 1 dollari 60 sendi suurune minimaalne tunnitasu 2 dollarile ja kehtestataks kahekordne töötasu (pooleteisekordse asemel) ületundide eest.

Ametiühingud on Ameerika Ühendriikides suur ühiskondlik jõud. Kuid neisse on ühinenud ainult üks neljandik töölistest ja teenistujatest. 1955. aastal ühinesid kaks ametiühingukeskust — Ameerika Tööföderatsioon ja Tööstusorganisatsioonide Kongress, kus varsti pärast Teist maailmasõda olid parempoolsed liidrid juhtimise oma kätte haaranud. Jäädes antikommunismi positsioonidele, püüavad ühinenud keskuste esimees M e a n y ja tema pooldajad hoida töölisliikumist kodanlusega klassikoostöö tegemise rööbastel, takistavad tema asumist iseseisva poliitilise tegutsemise teele. Monopolide peremehed ja nende agentuur sisendavad töölistele, et kui võidurelvastumine lõpeb, siis tuleb kriis ja miljonid inimesed jäävad tööta.

Pahempoolsete jõudude suurenemine Ameerika Ühendriikide ametiühinguliikumises on Ameerika Tööföderatsiooni — Tööstusorganisatsioonide Kongressi viimastel aastatel tegelikult lõhestanud. 1968. aastal moodustasid auto- ja lennukitööstuse ühendatud ametiühing ja veoautojuhtide ametiühing *Ametiühingutegevuse Alliansi*, millel on üle 3,5 miljoni liikme. Allianss on kuulutanud oma ülesandeks organiseerimata tööliste ühendamise ametiühinguisse ja aktiivse võitluse töötajate olukorra parandamise eest.

Ameerika Ühendriigid on neid kapitalistlikke maid, kus tehakse suuri takistusi marksistliku ideoloogia levimisele töölisklassi hulgas ja võitlusvõimelise liikumise loomisele, mis taotleb ühiskonna põhjalikku ümberkorraldamist. Monopolide majanduslik ja poliitiline võimsus, suure osa elanikkonna suhteliselt kõrge elatustase, kestev tööstuslik tõus, kodanliku reformismi tugev mõju, kahe partei süsteemi olemasolu, mis takistab massilise töölispartei loomist, nõukogudevastase ja kommunismivastase propaganda mõju, repressioonid Kommunistliku Partei vastu — sellised on põhitegurid, mis määravad ära sotsialismi eest võitlemise raskused Ameerika Ühendriikides. Töölisliikumisel seisab ees ülesanne saavutada poliitiline iseseisvus ja tõsta klassiteadvus kõrgemale astmele. Alles siis, kui see ülesanne on lahendatud, saab töölisklass hakata monopolismivastaste jõudude liitu juhtima.

Seoses Ameerika Ühendriikide agressiooniga Vietnamis kasvas massiline sõjavastane liikumine, korraldati miitinguid, manifestatsioone ja rahuretki. Tuhandete osavõtjatega rahvademonstratsioonide laine käis üle kogu maa aastail 1969—1972. Teadlased, hariduse ja kultuuri alal töötajad, noored, eriti üliõpilased, kirikutegelased ja naised nõudsid Vietnamis sõja lõpetamist ja rahulikku reguleerimist. Võitlusega liitusid ka üksikud ametiühingud, kes keeldusid sõja heaks ohvreid toomast. Sõjavastastest liikumistest võtsid aktiivselt osa ka paljud sõjaveteranid, kes olid olnud Vietnamis.

Neegrite olukord ja võitlus. Üheks Ameerika Ühendriikide kodanliku demokraatia kriisi avalduseks on see, et ta ei suuda lõppu teha 25 miljoni neegri diskrimineerimisele, kes kuuluvad ameerika rahvuse koosseisu. Neegritest töötajate julma ekspluateerimisega saavad monopolid tohutuid kasumeid. Valgetega ühesugust tööd tehes saavad neegrid poole väiksemat palka. Tööpuudus on neegrite hulgas 2—3 korda suurem kui valgete hulgas. Neegritel on kõige halvemad korteriolud.

Lõunaosariikides valitsev rassism on säilitanud *segregatsiooni*režiimi, s. t. mustade kodanike sunniviisilise eraldamise valgetest. Seal on keelatud segaabielud, valgete ja mustade laste üheskoos õppimine, ühine viibimine avalikes kohtades. Neegrite osavõtt poliitilisest elust on piiratud. Lõunas tegutseb Ku-Klux-Klan, on loodud niinimetatud «valgete kodanike nõukogud». Need organisatsioonid õiendavad julmalt arveid nendega, kes tungivad kallale rassistide võimule.

50-ndail aastail suurenes Ameerika Ühendriikide neegrite võitlus kodanikuõiguste eest, mis on osa rahvahulkade üldisest võitlusest demokraatia eest ja monopolide ülevõimu vastu. Ameerika Ühendriikide ülemkohus kaotas 1954. aastal neegrite ja valgete laste eraldi õpetamise. Rassistid aga keeldusid seda otsust täitmast. Kui üks grupp neegritest õpilasi püüdis Little Rockis (Arkansase osariigis) kooli minna, kus õppisid valged lapsed, võtsid rassistid tarvitusele terrori.

60-ndate aastate algul astus neegrite liikumine uude etappi. Seda iseloomustab massiline võitlus sotsiaalsete õiguste, kodanike tõelise võrdõiguslikkuse saavutamise ja juurdepääsu eest poliitilisele võimule. Neegrite liikumine on omandanud sellise ulatuse, et neil on õnnestunud valitsuselt ja kongressilt mõningaid järeleandmisi kätte võita. 1964. aastal vastuvõetud kodanikuõiguste seadus keelas rassilise diskrimineerimise avalikes paikades ning tööjõu palkamisel ja vallandamisel. 1965. aastal jõustus teine seadus, mille põhjal tühistati mõnedes osariikides kehtivad tsensused, mis olid sisse seatud selleks, et piirata neegrite osavõttu hääletamisest.

Seadusandlus ei näe ette tõhusaid abinõusid neegrite kaitsmiseks rassistide omavoli eest. Rassistlike organisatsioonide kuritegevus ei ole keelatud. Midagi pole tehtud ka selleks, et kõrval-

dada sotsiaalne ebaõiglus neegrite suhtes. Seepärast ei tule imestada, et linnade neegrigetodes, kus elab praegu $^3/_4$ kogu riigi neegritest, on korduvalt puhkenud mässud rassilise diskrimineerimise, vaesuse ja politsei-repressioonide vastu. Võimud on need rahutused julmalt maha surunud.

Ent neegrite liikumine areneb suurel määral stiihiliselt, tal ei ole selget ideelist platvormi.

Töölisklassi ja kõigi progressiivsete jõudude aktuaalne ülesanne seisab selles, et üle saada rassilistest eelarvamustest, mis on rahvuslikku kultuuri ning tavadesse sügavaid juuri ajanud ja levinud kõigis klassides ja sotsiaalsetes kihtides, ka tööliste hulgas. Valgete ja mustade tööliste lõhe likvideerimine, nende liitmine ühiste huvide pinnal võitluses ekspluateerimise vastu ja demokraatia kaitseks võimaldab neegrite liikumisel saada töölisklassi tõeliseks liitlaseks.

Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei. Ameerika rahva huvide ustavaks ja järjekindlaks kaitsjaks on Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei. Hoolimata oma väiksusest (15 000 liiget) ja karmidest repressioonidest on ta visas võitluses vastu pidanud. Aastail 1956—1957 pidas Kommunistlik Partei vastu revisionistide kallaletungidele, kes tahtsid teda likvideerida. Revisionistidele anti purustav hoop. Puhastanud oma read nendest ja seejärel ka «pahempoolsetest» fraktsionääridest, kindlustab Kommunistlik Partei järk-järgult oma positsioone. Kommunistid laiendavad oma sidemeid rahvahulkadega, eriti noortega, tutvustavad neid marksismi-leninismi õpetusega, Kommunistliku Partei praktilise tegevuse ja eesmärkidega. Ameerika Ühendriikides on loodud kommunistlik noorsooühing — *Noorte Tööliste Vabastusliit.*

Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei uus programm, mis võeti vastu 1969. aastal, ja tema XX kongressi (1972. a.) otsused määrasid kindlaks partei ülesanded lähemaks ajaks. Programmis analüüsitakse Ameerika ühiskonna sotsiaal-poliitilist kriisi ja näidatakse ära perspektiivid võitluses sotsialistliku ümberkujundamise eest. Eriti pöörati kongressi otsustes tähelepanu võitlusele kõigi demokraatlike, monopolidevastaste jõudude ühendamise ja monopolidevastase rahvaliidu loomise eest, võitlusele Ameerika Ühendriikide agressiivse välispoliitilise kursi, militarismi ja rassismi vastu. Kongress valis partei esimeheks tagasi Henry Winstoni (sünd. 1911. a.) ja peasekretäriks Gus Halli (sünd. 1910. a.).

Progressiivsete jõudude survel on võimud lõpetanud Kommunistliku Partei tagakiusamise McCarrani seaduse alusel. Kommunistid kutsuvad kaaskodanikke üles taotlema antidemokraatlike ja töölistevastaste seaduste tühistamist, kodanikuõiguste täielikku taastamist, kaasa arvatud õigus hääletada kommunistide poolt.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Millised on Ameerika Ühendriikide poliitilise reaktsiooni tugevnemise põhjused?
2. Milles on Ameerika töölisliikumise edusammud ja nõrkused?
3. Kuidas areneb Ameerika neegrite võitlus praegusel etapil?
4. Mida uut võib tähele panna Ameerika kommunistide tegevuses viimastel aastatel?
5. Kasutades õpikut ja ajakirjandust, iseloomustage Ameerika Ühendriikides esinevaid klassivõitluse ilminguid ja demokraatlikku liikumist.

§ 44. INGLISMAA.

Inglise imperialismi nõrgenemine pärast Teist maailmasõda. Teine maailmasõda nõrgendas Inglise imperialismi. Suurbritannia kaotas paljud välisturud ja umbes veerandi välismaale investeeritud kapitalimahutustest. Riigi võlg kasvas neljakordseks. Rahvusliku vabadusliikumise survel hakkas Briti koloniaalimpeerium lagunema. Olulised majanduslikud positsioonid säilitas Inglismaa paljudes vabanenud maades, mitmed neist kuuluvad niinimetatud Rahvaste Ühenduse koosseisu. Inglise imperialism, mis on ikka veel säilitanud koloniaalse iseloomu, jätkab nende maade ekspluateerimist uute meetoditega, kuid asumaade kaotamine on halvendanud tema olukorda.

Inglise majanduse iseloomulikuks jooneks on tema osatähtsuse nõrgenemine kapitalistlikus maailmasüsteemis. Poolteist aastakümmet pärast sõda oli Inglismaa kapitalistlikus maailmas tööstusliku tootmise poolest Ameerika Ühendriikide järel teisel kohal. Kuid 60-ndate aastate alguses oli ta sunnitud nihkuma teiselt kolmandale ja 1967. aastal neljandale kohale. Majanduse arenemise tempo poolest on Suurbritannia tähtsamate kapitalistlike maade seas viimaste hulgas, ta jääb neist tunduvalt maha ka vananenud sisseseadete uuendamise poolest.

Inglismaa majanduslikud raskused on seletatavad mitmete põhjustega. Suurt kasumit taga ajades eelistavad Inglise kapitalistid oma kapitali välja vedada ja mitte oma rahvuslikku tööstusse mahutada. Tohutuid summasid neelab militariseerimise poliitika. Kapitalistlikest maadest on Inglismaa relvastumisele minevate kulude poolest kohe Ameerika Ühendriikide järel teisel kohal. Võttes osa sõjalistest blokkidest ja püüdes koos hoida impeeriumi riismeid, on ta oma vägesid paigutanud mitmesse maailmajakku ja kulutab selleks tohutuid summasid, mis tekitab sageli rahanduskriise. Inglismaa on olnud sunnitud korduvalt abi paluma Ameerika pankuritelt ja on nende võlglane. Pooled Inglise ettevõtetest, mis kuuluvad kaasaja tööstusharudesse (auto-, keemia- ja elektrotehnikatööstus jne.) on Ameerika monopolide päralt. Nemad ekspluateerivad iga seitsmeteistkümnendat inglise töölist. Ometi on Suurbritannia suurimaid imperialistlikke riike.

Leiboristide sise- ja välispoliitika (1945—1951). 1945. aasta juulis toimusid parlamendivalimised. Konservatiivide partei sai lüüa. Häälteenamuse said leiboristid, kes moodustasid valitsuse eesotsas partei liidri Clement A t t l e e g a (1883—1967). Valimiskampaania ajal oli leiboristide partei programmis rahu kindlustamine ja Nõukogude Liiduga suhete arendamine, lubati majanduslikke ja sotsiaalseid reforme. Leiboristid ütlesid, et see ongi «demokraatliku sotsialismi» programm, mida nad kavatsevad ilma kapitalistliku ühiskonna revolutsioonilise ümberkujundamiseta ehitada.

Attlee valitsus natsionaliseeris söe- ja gaasitööstuse, elektrijaamad, raudteed, jõe- ja veoautotranspordi. Tegelikult olid need kõige mahajäänumad ja eraettevõtjaile kahjulikud majandusharud. Natsionaliseerimine oli tegelikult suurte monopolide varjatud subsideerimine riigi poolt. Eriti avaldus see äärmiselt suure kompensatsiooni maksmises endistele omanikele (2,5 miljardit naelsterlingit), mis ületas suuresti natsionaliseeritud ettevõtete tegeliku väärtuse. Rahva arvel võttis kodanlik riik enda peale vanade ettevõtete rekonstrueerimise, võimaldas monopole odava energia ja kütusega varustada. Paljude natsionaliseeritud ettevõtete juhatajaiks jäid endised valdajad või nende usaldusmehed.

Attlee valitsuse poolt teostatud natsionaliseerimine oli kapitalistlik. Tema ülesandeks ei olnud põhiliste tootmisvahendite eraomanduse likvideerimine. Vastupidi, *natsionaliseerimine kutsus ainult riiklik-monopolistliku kapitalismi osatähtsuse suurenemise esile.* Leiboristide valitsuse võimuloleku ajal suurenesid monopolide tulud kahekordseks.

Töölisklassi survel tuli Attlee valitsusel teha mõningaid sotsiaalseid reforme. Töölised saavutasid töötaoleku ja töövõimetuse puhul abiraha maksmise. Kehtestati tasuta arstiabi. Kuid abiandmiseks minevate summade maksmine pandi suurelt osalt töötajate eneste ja ainult osaliselt ettevõtjate peale.

Valitsus püüdis majanduslikest raskustest üle saada tööliste suurema ekspluateerimisega. Töölistel keelati nõuda palga suurendamist ja ettevõtjatel selle tõstmisega nõustuda. Töötatööliste arv tõusis 300 000—400 000.

Elu lükkas ümber leiboristide propaganda väite, et Inglismaa olevat astunud «demokraatliku sotsialismi» teele. Leiboristide kursil polnud sotsialismiga ega tõelise demokraatiaga midagi ühist. Polnud juhus, et inglise proletariaat vastas leiboristide kabineti piiratud sotsiaalpoliitikale streigivõitlusega. Aastail 1947—1951 toimus ligi 8000 streiki (peaaegu 2,5 korda rohkem kui viimasel viiel aastal enne sõda).

Attlee valitsus võttis aktiivselt osa «külmast sõjast» sotsialismimaade vastu ja NATO loomisest ning lubas Briti saartel luua Ameerika Ühendriikide sõjaväebaase. «Tööliste» valitsus püüdis säilitada Inglismaa imperialismi ülevõimu Briti asumaade rahvaste üle. Ta kasutas Aasia ja Aafrika rahvaste rahvusliku vabadusliikumise mahasurumiseks relvastatud jõu meetodit (Malaias, Kee-

nias jm.). Nendes asumaades, kus verise mahasurumise poliitika tulemusi ei andnud, oli leiboristide valitsus sunnitud järeleandmisi tegema ja tunnustama nende poliitilist sõltumatust, et säilitada oma majanduslikke ja sõjalis-strateegilisi positsioone (India, Birma jt.).

Selle tagajärjeks, et töörahva hulgad leiboristide sise- ja välispoliitikaga rahul ei olnud, oli see, et Leiboristlik Partei sai 1951. aasta oktoobrikuu valimistel lüüa. Võimule tuli konservatiivide valitsus.

Konservatiivid võimul (1951—1964). Konservatiivide võimuletulekuga tugevnes monopolide kontroll parlamendi ja valitsuse üle. Ükskõik kes parajasti kabineti eesotsas seisis,[1] oli enamik konservatiividest ministreid enne ametissemääramist kõrgetel kohtadel pankades ja tööstuskompaniides või kuulusid maa-aristokraatiasse. Valitsus tungis peale töötajate elatustasemele, motiveerides seda vajadusega riigi majandust tugevdada. Konservatiivid vähendasid assigneeringuid rahvaharidusele ja sotsiaalkindlustusele, tõstsid gaasi, elektri ja transpordi hindu. Maksukoorem hakkas end veel rohkem tunda andma. Need abinõud ei saanud tagada majanduse stabiilset arengut. Kui konservatiivide valitsemise esimestel aastatel oli teatavat tõusu märgata, siis 50-ndate aastate lõpul ja 60-ndate aastate algul tuli tööstuses paigalseis. Inglismaal oli üle 600 000 töötatöölise. Raske koormana langes rahva õlule võidurelvastumine.

Konservatiivid ei saanud peatada ka impeeriumi lagunemist. Nad olid sunnitud tunnustama Sudaani, Gaana, Malaia, Küprose, Nigeeria, Keenia ja teiste endiste asumaade sõltumatust.

Välispoliitikas pidasid konservatiivid Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade agressiivset kurssi. Nad aitasid kaasa Lääne-Saksamaa revanšismi ja militarismi taassünnile. Inglismaa andis oma territooriumil baase Ameerika aatomi-allveelaevadele. See tegevus seadis ohtu riigi julgeoleku. 1956. aastal võttis Inglismaa koos Prantsusmaa ja Iisraeliga osa agressiivsest sõjast Egiptuse vastu, kuid sai lüüa.

Leiboristide valitsuse poliitika (1964—1970). 1964. aasta oktoobris toimunud parlamendivalimistel said enamuse jälle leiboristid, kes moodustasid valitsuse eesotsas partei liidri Harold Wilsoniga (sünd. 1919. a.).

Leiboristid lubasid haridussüsteemi demokratiseerida, arstiabi andmist parandada, suurendada assigneeringuid elamuehituseks ja kehtestada kontrolli korteriüüride üle. Nad teatasid, et kavatsevad ajada iseseisvamat välispoliitikat ning leida teid ja vahendeid Inglimaa ja Nõukogude Liidu suhete parandamiseks. Oma lubaduste täitmiseks aga ei teinud leiboristid midagi.

---

[1] Algul oli konservatiivide valitsuse juhiks W. Churchill (1951—1955), siis A. Eden (1955—1957), H. Macmillan (1957—1963) ja A. Douglas-Home (1964. aasta oktoobrini).

Wilsoni kabineti sisepoliitikale oli iseloomulik hoolitsus kapitalistide omandi eest. Nii näiteks tasus «tööliste» valitsus metallurgiatööstuse natsionaliseerimise seaduse elluviimisel natsionaliseeritud ettevõtete omanikele suurt väljaosturaha. Seevastu külmutati tööliste ja teenistujate palgad, hoolimata töötajate elutingimuste halvenemisest. 1967. aastal devalveeris valitsus naelsterlingit, s. t. vähendas naela väärtust dollariga võrreldes. Devalveerimise tulemusel tõusid kaubahinnad veelgi, mis andis jälle hoobi töötajate pihta. Leiboristid vähendasid assigneeringuid sotsiaalseteks vajadusteks, seletades seda tarvidusega «summasid kokku hoida». «Kokkuhoiu» poliitika otseseks tulemuseks oli töötatööliste arvu suurenemine: 1966. aastal oli neid 390 000, 1969. aastal aga ligi 700 000.

Streigiliikumise kasvust rahulolematute monopolide survele järele andes hakkas Wilsoni valitsus koguni välja töötama streikidevastast seadust. Töölisklassi võimas vastulöök sundis leiboristlikku kabinetti oma kavatsustest loobuma.

Oma välispoliitikas toetas Wilsoni valitsus Ameerika Ühendriikide agressiivset kurssi. Ta andis Ameerika sõjaväelise kildkonna Vietnami-röövpoliitikale moraalset toetust. Leiboristide valitsus soosis Iisraeli ekstremiste nende sõjas araabia rahvaste vastu.

Konservatiivid on uuesti võimul. Inglise rahvahulgad, kes 1964. ja 1966. aastal leiboristide poolt hääletasid, väljendasid oma pettumust ja suurt rahulolematust Wilsoni valitsuse poliitikaga. Erakorralistel parlamendivalimistel 1970. aasta juunikuus ei võtnud üle veerandi valijaist üldse valimistest osa ja enamik andis oma hääle konservatiividele, kes olid leiboriste teravalt kritiseerinud. Inglismaal tuli võimule konservatiivide valitsus eesotsas Edward Heathiga (sünd. 1916. a.).

Võimul olles on konservatiivid selgesti näidanud, et nad kaitsevad suurmonopolide huve ja ajavad töölisklassi vastu suunatud «kõva käe» poliitikat. Tarbekaupade hinnad on tõusnud rohkem kui 13% ja töötute arv on kasvanud peaaegu 1 miljonile, mis on sõjajärgse perioodi kõige kõrgem tase. Kui töölised protesti märgiks massilisi streike organiseerisid, viis konservatiivide valitsus parlamendis läbi reaktsioonilise seaduse «Suhetest tööstuses». See seadus kohustab kõiki ametiühinguid registreerima ja annab võimuorganeile võimaluse keelata mõningaid ametiühinguid. «Mitteametlikud» (s. o. treidjuunionide juhtkonna poolt mittelubatud) streigid on keelatud. Seaduse rikkumise eest karistatakse suure rahatrahviga. Vastuvõetud seadus kärbib ametiühingute õigusi ja kergendab monopolidel pealetungi töötajate elatustasemele.

Konservatiivide valitsus jätkab šotlaste, Wales'i elanike ja eriti Põhja-Iirimaa (Ulsteri) iirlaste seaduslike õiguste ignoreerimise poliitikat. Ta ei hooli nende rahvuslikest huvidest ning peab Ulsterit, Wales'i ja Šotimaad Suurbritannia poolkoloniaal-

seteks ääremaadeks. Eriti käib see Ulsteri kohta, kus õigusteta ja rõhutud iirlased jätkavad mehist võitlust demokraatlike õiguste, inimestele töö ja korteri kindlustamise ning rahvuslikest õigustest lugupidamise eest. Ulsteri tegelikult okupeerinud, kasutab valitsus toorest jõudu ja veriseid repressioone, püüdes maksku mis maksab Põhja-Iirimaal demokraatlike ümberkujunduste eest arenevat liikumist maha suruda. Selle demokraatliku liikumise purustamise eesmärgil kasutavad konservatiivid Ulsteris valitsevaid usulisi vastuolusid, ergutades äärmiselt parempoolsete protestantlike elementide pogrommitegevust iirlastest katoliiklaste vastu.

Oma välispoliitikas taotleb Heathi valitsus NATO tugevdamist ja Briti positsioonide säilitamist «Suessist ida pool» ning toetab Ameerika Ühendriikide imperialistlikku poliitikat. Samal ajal ei taha see valitsus Euroopas rahu ja julgeoleku kindlustamisel rahuarmastavate riikidega koos töötada, vaid püüab antisovetismi seisukohtadelt selles maailmaosas pinge lõdvenemist pidurdada.

Rahva enamiku tahet ignoreerides taotles Heathi valitsus Inglismaa astumist «Ühisturgu» suurte monopolide huvides, kes on seotud rahvusvahelise kapitaliga, kes loodab, et see võimaldab kapitalistlikel maadel «tugevdada võitlust sotsialismi vastu».

Paljude Aasia ja Aafrika maade protestist hoolimata saadab Inglismaa relvi Lõuna-Aafrika Vabariigi rassistlikule valitsusele ja astub otsestesse tehingutesse Lõuna-Rodeesia rassistliku režiimiga. Konservatiivide reaktsioonilise poliitika vastu võitlevad üha otsustavamalt Suurbritannia demokraatlikud jõud.

Töölis- ja kommunistlik liikumine. Sõjajärgseil aastail on Inglise töölisliikumises tekkinud uusi nähtusi. Suuresti on kasvanud treidjuunionide liikmete arv (üle 10 miljoni inimese, kuna enne sõda oli neid 6 miljonit). Samal ajal on väljaspool ametiühinguid 12 miljonit palgatöölist. Hoolimata sellest, et treidjuunionides ikka peamist osa etendavad parempoolsed leiboristlikud liidrid, on töölisklass korduvalt välja astunud oma eluliste huvide kaitseks monopolide pealetungi vastu ja saavutanud kapitalistidelt teatavaid järeleandmisi. Et oma mõju tööliste hulgas säilitada, on ametiühingute ja leiboristide tegelased vahel sunnitud olnud rahvahulkade nõudmisi toetama.

Sõjaeelse ajaga võrreldes on streigid võtnud laiema ja massilisema iseloomu. Eriti võimsad klassilahingud on kutsunud esile konservatiivide töölistevastane poliitika. 1971. aasta oli streigivõitluse ulatuse poolest rekordiline viimastel aastakümnetel. Väga teravaks läks Ülem-Clyde'i laevaehitajate võitlus, mis kestis üle 8 kuu. Vastuseks valitsuse püüdele sulgeda Clyde'i laevatehased ettekäändel, et nad ennast ära ei tasu, võtsid töölised tootmise juhtimise enda kätte ja jätkasid tööd. Heath'i valitsus oli sunnitud oma otsuse tühistama. 1972. aastat tähistasid 280 000 kaevuri üldstreik ning sadamatööliste streik, mis halvas suvel kõik Inglismaa sadamad, ehitustööliste streik ja teised väljaastumised. Töölisklassi monoliitsus ja solidaarsus sundisid peremehi palka tõstma. Sellega anti hoop ka konservatiivide valitsusele. Streigivõitlus on järjest paremini organiseeritud ja väljub üha sage-

damini puht majanduslike nõudmiste raamidest. Sellest annab tunnistust streikide, demonstratsioonide ja miitingute laine loosungi all: «Maha töölistevastane seadus!» Töölised protesteerivad ka Inglismaa astumise vastu «Ühisturgu», mõistes, et selle tagajärjeks on paljude ettevõtete sulgemine, tööpuuduse kasv ja töötajate olukorra halvenemine. Töölisklassi väljaastumised on tugevdanud pahempoolseid jõude treidjuunionides ja Leiboristlikus Parteis.

Töölisklassi võitluse tugevdamisel etendab tähtsat osa Suurbritannia Kommunistlik Partei. 1929—1956 oli selle partei peasekretäriks Harry Pollitt (1890—1960). 1956. aastal valiti partei peasekretäriks John Gollan (sünd. 1911. a.). Võttes aktiivselt osa treidjuunionide tööst käitisvanematena ja ametiühinguorganisatsioonide juhtidena, soodustavad kommunistid töötajate klassiteadvuse tõusu ja nende ühinemist. Suurbritannia Kommunistlikul Parteil on oma tegevuses väga suuri tõkkeid (parempoolsete leiboristide ülevõim treidjuunionides, enamiku ametiühingute kollektiivne liikmeksolek Leiboristlikus Parteis, selle partei juhtkonna antikommunism, raskused rakukeste loomisel tehastes jne.), ning sellega ongi suurel määral seletatav partei liikmeskonna väike arv (üle 28 000).

Ometi on Suurbritannia Kommunistlikul Parteil töölisliikumises sügavad juured. Ta võitleb selle eest, et suurendada oma mõju töölisklassis, et saada massiparteiks, 1967. aasta novembris võeti partei XXX kongressil vastu programm «Briti tee sotsialismile». Selle programmi kohaselt võib Inglise töölisklass kaasaja tingimustes, mil on olemas sotsialistlik maailmasüsteem, sotsialismile üle minna revolutsiooni rahuliku arenemise teel, ilma kodusõjata, kasvava massilise võitlusega ja pahempoolsete jõudude laialdase koaleerimisega, parlamendi rahvatahte tööriistaks muutmise ja tõeliselt sotsialistliku valitsuse loomise teel. Kuid töölised peavad olema valmis selleks, et kodanluse vastupanu jõuga maha suruda. Programmis rõhutatakse, et üleminek sotsialismile on võimatu ilma töölisklassi ja kõigi tema organisatsioonide ühtsuseta.

Kommunistid, võttes aktiivselt osa ametiühinguliikumisest, mobiliseerivad töölisklassi jõude võitlusele palga tõstmise eest ja kapitalistide kasumi piiramise eest. Nad nõuavad loobumist imperialistlikust poliitikast rahvusvahelistes asjades, nõuavad, et Inglismaa ei toetaks Ameerika Ühendriikide vahelesegamist Indo-Hiina asjadesse, et Inglismaa astuks välja NATO-st ja parandaks suhteid Nõukogude Liiduga. Partei on seadnud oma eesmärgiks pahempoolsete jõudude ühendamise ja monoliitsuse võitluses uue sise- ja välispoliitika eest.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised jooned iseloomustavad Inglismaa majanduslikku olukorda sõjajärgsel perioodil?
2. Milles seisab leiboristide poolt teostatud natsionaliseerimise olemus? Tõestage, et see natsionaliseerimine tähendab riiklik-monopolistliku kapitalismi ilmingut.
3. Mida ühist on konservatiivide ning leiboristide sise- ja välispoliitikas 50-ndail ja 60-ndail aastail?
4. Iseloomustage uusi nähtusi, mida võib tänapäeva Inglise töölisliikumises tähele panna.
5. Milles seisab sotsialismile mineku tee omapärasus, mida pakub Kommunistlik Partei inglise rahvale?

§ 45. PRANTSUSMAA.

Majanduslik ja poliitiline olukord pärast sõda. Teine maailmasõda ja hitlerlik okupatsioon tekitasid Prantsuse majandusele suurt kahju. Tööstuslik tootmine jäi peaaegu kolm korda väiksemaks, põllumajanduslik tootmine oli vähenenud poole võrra.

Suured muutused toimusid Prantsusmaa poliitilises elus. Vanad kodanlikud parteid jäid pankrotti. Töölisklass, kes oli Vastupanuliikumises eesrindlikku osa etendanud, oli süvendanud sidemeid talurahvaga, linnaväikekodanluse ja haritlaskonnaga. Enneolematult oli tõusnud Prantsuse Kommunistliku Partei autoriteet, kellest oli saanud Prantsusmaa suurim poliitiline jõud. Kommunistid juhtisid paljusid demokraatlikke massiorganisatsioone. Prantsuse rahvas nõudis põhjalikke sotsiaal-majanduslikke ümberkorraldusi.

Nendes tingimustes grupeeris kodanlus kiiresti oma jõud ümber. Endised kollaboratsionistid[1] deklareerisid, et nad on Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa liitlased. Vatikani abiga loodi prantsuse kodanluse juhtiv partei — *Rahva Vabariiklik Liikumine*[2]. Inglise ja Ameerika imperialistide toetusel saatis de Gaulle'i valitsus Vastupanuliikumise salgad laiali, likvideeris sõja ajal tekkinud kohalikud vabastuskomiteed ja andis võimu kohtadel riigiametnike kätte. Monopolistlikule kodanlusele andsid väga suurt abi Sotsialistliku Partei parempoolsed liidrid, kes ajasid nurja tegevusühtsuse kommunistidega ja hakkasid kaitsma kodanlikku korda. Kõik need asjaolud võimaldasid suurkapitalil oma klassivõimu säilitada. Siiski arenes sõjajärgsel Prantsusmaal terav klassivõitlus, mille tulemusena töörahval oli suuri saavutusi.

Demokraatlike jõudude võitlus Prantsusmaa taassünni eest. Laiadele töörahva hulkadele toetudes hakkas Prantsuse Kommunistlik Partei arendama võitlust poliitilise korra demokratiseerimise, Prantsusmaa majandusliku taassünni, rahva elutingimuste parandamise ja rahuarmastava välispoliitika eest.

Asutava Kogu valimistel (1945. aasta oktoobris) tuli Kommu-

[1] *Kollaboratsionistid* — okupantidega koos töötanud isikud.

[2] Prantsuskeelse nimetuse (Mouvement républicain populaire) esitähtede järgi nimetatakse lühendatult MRP.

nistlik Partei esikohale, saades üle 5 miljoni hääle. Kaks töölisklassi parteid — kommunistlik ja sotsialistlik — oleksid võinud kujundada demokraatliku valitsuse. Aga sotsialistide parempoolsed liidrid keeldusid Prantsusmaa Kommunistliku Parteiga koos töötamast. Moodustatud valitsusse kuulus peale sotsialistide ja MRP esindajate ka 5 kommunisti.

Kommunistid algatasid «võitluse tootmise eest». 1947. aasta lõpuks saavutas tööstuslik tootmine sõjaeelse taseme. Majanduse edendamises etendas suurt osa Renault' autotehaste, viie suurema panga, elektrijaamade, gaasitööstuse, kaevanduste jne. natsionaliseerimine. Natsionaliseeritud ettevõtetes ja erakäitistes loodi tootmiskomiteed, kuhu kuulusid ka töölisklassi esindajad. Need komiteed said õiguse kontrollida ettevõtete tegevust. Kapitalistid olid sunnitud andma pikemaid puhkusi, maksma vanadus- ja invaliidsuspensioni, tõstma enamiku tööliste palka.

Samal ajal käis progressiivsete jõudude visa võitlus riigi poliitilise elu demokratiseerimise eest. Rahva survel võeti 1946. aastal vastu *Neljanda vabariigi* [1] konstitutsioon. Konstitutsioon deklareeris õigust tööle ja puhkusele, ametiühingute organiseerimise ja streikide korraldamise õigust, tööliste õigust osa võtta ettevõtete haldamisest. Konstitutsiooni raames avanes võimalus suurteks sotsiaal-majanduslikeks ümberkorraldusteks.

Monopolistlik kodanlus, kelle kätte olid jäänud juhtivad positsioonid majanduses ja riigiaparaadis, asus varsti pealetungile. Linna ja maa väikekodanlus uskus MRP sotsiaalset demagoogiat (see partei pooldas tookord mitme tööstusharu natsionaliseerimist ja mõnede sotsiaalsete õiguste tagamist) ning liitus kommunismivastaste jõududega. Sotsialistliku Partei juhtkonna tegevuse tulemusel süvenes lõhe töölisklassi ridades.

Vastutasuks rahanduslikule abile «Marshalli plaani» alusel nõudsid Ameerika imperialistid kommunistide eemaldamist valitsusest. Prantsuse kabineti pea, parempoolne sotsialist R a m a d i e r eemaldas **1947. aasta** mai alguses valitsusest kommunistide hulka kuuluvad ja töötajate huve kaitsvad ministrid ettekäändel, et nad olevat rikkunud valitsuse solidaarsust.

Sise- ja välispoliitika aastail 1947—1958. Pärast seda, kui kommunistid olid valitsusest eemaldatud, algas rahva demokraatlike saavutuste järkjärguline likvideerimine. Töölised kõrvaldati natsionaliseeritud ettevõtete haldamisest. Paljud ettevõtted suleti või müüdi Ameerika ja Prantsusmaa kompaniidele. Tõsteti makse, vähendati pensione ja abirahasid.

Välispoliitika oli rahvuse huvidega vastuolus. Prantsusmaa astumine NATO-sse kitsendas tema riiklikku suveräänsust, seadis Prantsuse sõjaväe Ameerika kontrolli alla. Prantsusmaa rahvuslike huvide vastaselt nõustus monopolistlik kodanlus prantsuse rahva verivaenlaste — Lääne-Saksa revanšistide taasrelvastami-

[1] Tuletage meelde, millal olid Esimene, Teine ja Kolmas vabariik.

sega. Samal ajal pidas valitsus sotsialismimaadega kaubavahetuse vähendamise ja NSV Liiduga suhete halvendamise kurssi.

Prantsuse kodanlus püüdis iga hinna eest oma koloniaalimpeeriumi säilitada. Saanud lüüa räpases sõjas Vietnamis, alustasid prantsuse kolonisaatorid 1954. aastal sõda Alžeeria rahva vastu. 1956. aastal oli sotsialistide liidri Guy Mollet' valitsus sunnitud andma sõltumatuse Marokole ja Tuneesiale. Samal ajal suurendas ta sõjategevust Alžeerias ning pani koos Inglise ja Iisraeli agressoritega toime kallaletungi Egiptusele. See kolonisaatorite avantüür mõisteti kogu maailmas teravalt hukka.

Viies vabariik. Rahvavastane sise- ja välispoliitika tekitas töötajais suurt rahulolematust. Aktiviseerus streigivõitlus. 1956. aasta parlamendivalimistel said kommunistid jälle kõige suurema arvu hääli (5,6 miljonit). Äärmised reaktsionäärid polnud rahul sageli vahetuvate valitsuste jõuetusega (Neljanda vabariigi ajal oli 25 kabinetti). **1958. aasta mais** puhkes **Alžeerias** reaktsioonilise ohvitserkonna mäss. Mässulised nõudsid Prantsusmaal «tugeva võimu» loomist.

Kartes demokraatliku liikumise uue tõusu perspektiivi, hakkas finantsoligarhia Neljanda vabariigi režiimi likvideerima. 1. juunil 1958 andis Rahvuskogu võimu kindral de Gaulle'i kätte ja sama aasta oktoobris hakkas kehtima *Viienda vabariigi* konstitutsioon.

Uue konstitutsiooni järgi suurenesid presidendi õigused parlamendi volituste piiramise arvel. President on relvastatud jõudude pea, määrab ametisse peaministri ja teised kõrgemad ametiisikud, võib Rahvuskogu ennetähtaegselt laiali saata ja erakordsetel asjaoludel võimu riigis täielikult enda kätte võtta. Prantsusmaal kehtestati majoritaarne esindamissüsteem, mille kohaselt loetakse esimeses voorus valituks see kandidaat, kes sai absoluutse häälteenamuse (50 % + 1 hääl). Deputaadiks saamise jaoks piisab teises valimisvoorus lihthäälteenamusest. Et Prantsuse Kommunistliku Partei esindajate valimist takistada, blokeerusid kodanlikud parteid omavahel ja esitasid ühised kandidaadid. Sellise süsteemi tulemusel pääses 1958. aasta Rahvuskogu valimistel kommunistidest, kes said kõige suurema arvu hääli (4 miljonit), parlamenti ainult 10 deputaati. Samal ajal pääses äsja loodud parteist *Liit Uue Vabariigi Kaitseks,* kes oli asunud oma mõju kaotanud MRP kohale, parlamenti 188 esindajat, kuigi ta sai vähem hääli kui kommunistid.

Viiendas vabariigis kujunes de Gaulle'i *isikuvõimu režiim.* See režiim oli Kommunistliku Partei määratluse järgi kontsentreeritud kujul monopolide võim rahvuse elu üle.

Sõjajärgsel perioodil on Prantsuse imperialism järjest rohkem kaotanud oma liigkasuvõtjalikku iseloomu. Prantsuse kapitali investeerimise traditsioonilised turud kadusid jäädavalt (Ida-Euroopa) või ahenesid (endised koloniaalvaldused). See sundis kodanlust vabu kapitale paigutama perspektiivsetesse tööstus-

harudesse omal maal (nafta, keemia, elektroonika jne.). Teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutusi kasutades on kapitalistid loonud uusima sisseseadega hiiglakäitisi, mis annavad suuri kasumeid. Sõjaeelse ajaga võrreldes on Prantsusmaa tööstuslik tootmine rohkem kui kolmekordistunud.

Prantsusmaa riiklik-monopolistliku kapitalismi arenemise iseloomulikuks jooneks on riigi osavõtt uute ettevõtete ehitamisest. Riiklike iga-aastaste kapitalimahutuste osa moodustab tööstuses 25—30%. Natsionaliseeritud või hiljem ehitatud riiklikud ettevõtted on muutunud juhtivate monopolide ripatsiks, teenindades neid odava transpordiga ning varustades neid soodsatel tingimustel elektrivoolu ja gaasiga.

Püüdes Lääne-Euroopas juhtivale kohale asuda, astus Prantsusmaa monopolistlik kodanlus «Ühisturgu». Kuid Lääne-Saksa võimsamad monopolid tõrjuvad prantsuse võistlejaid kõrvale.

Hulk aastaid oli Prantsusmaa sise- ja välispoliitika esmajärguliseks probleemiks sõda Alžeerias. Prantsusmaa demokraatlike jõudude ja maailma avalikkuse survel tunnustas valitsus 1962. aasta märtsis Alžeeria sõltumatust.

60-ndate aastate keskel toimus Prantsuse välispoliitikas tähtsaid muutusi. Veendunud, et NATO-sse kuulumine toob paratamatult kaasa rahvusliku iseseisvuse kaotuse, astus Prantsusmaa 1966. aastal NATO sõjalisest organisatsioonist välja ja ajas oma territooriumilt minema kõik Ameerika väed, staabid ja sõjaväebaasid. Prantsuse valitsus on deklareerinud, et ta tunnustab Oderi ja Neisse jõge mööda kulgevat piiri, on bundesveeri aatomirelvaga relvastamise vastu, nõuab Ameerika agressiooni lõpetamist Vietnamis. Ta on mõistnud hukka Iisraeli agressiivse tegevuse Lähis-Idas. Paranesid ja hakkasid tugevnema Prantsusmaa suhted NSV Liiduga ja teiste sotsialistlike maadega.

Samal ajal küpses Prantsusmaal mitu aastat sügav sotsiaalne ja poliitiline kriis. Viienda vabariigi ajal suurenes tööviljakus 50%, kuid reaalpalk tõusis väga aeglaselt. Mitmes tööstusharus see koguni vähenes. 1967. aastal võttis valitsus vastu seaduse, mille järgi töötajate osamaksu sotsiaalkindlustuseks suurendati ja neile makstavat abiraha vähendati. Monopolide kasumite suurendamiseks ettevõetud ratsionaliseerimise tulemuseks oli see, et töötatööliste arv tõusis poole miljonini.

Monopolide pealetungile vastuseks tõusis üles töötav Prantsusmaa. **1968. aasta mais** hakkasid esimestena streikima üliõpilased ja Renault' natsionaliseeritud autotehaste töölised. Nendega ühinesid peaaegu kõigi rahvamajandusharude töölised ja teenistujad. Mai lõpus ja juuni alguses streikis juba ligi 10 miljonit inimest. 29. mail läks ametiühingute kutsel 800 000 Pariisi ja selle eeslinnade töölist demonstratsioonile. Streik oli nii võimas ja hästi organiseeritud, et valitsus ja ettevõtjad olid sunnitud järeleandmisi tegema. Töötajate palka tõsteti 13—18%, rahuldati ka muud nõudmised.

Proletariaadi maikuu-väljaastumised (kõige suuremad pärast Rahvarinde aega 1936. a.) ajasid Prantsuse valitsevatele ringkondadele hirmu peale. President saatis Rahvuskogu laiali ja määras uued parlamendivalimised. 1968. aasta juunis said valitsuse parteid (*Demokraatide Liit Vabariigi Kaitseks* [1], «sõltumatud vabariiklased») deputaadi mandaatidest enamiku. Pahempoolsed jõud, kes said peaaegu niisama palju hääli, said Rahvuskogus neli korda vähem kohti.

Viienda vabariigi kriis kestis edasi. Veendunud, et sisepoliitilise võitluse teravnemine on paratamatu, läks de Gaulle 1969. aasta aprillis erru. Juunis toimunud valimistel sai uueks presidendiks Georges Pompidou (sünd. 1911. a.). Prantsuse valitsus jätkab suhetes NSV Liiduga realistlikku kurssi. Pompidou visiidi ajal NSV Liitu 1970. aasta oktoobris kirjutati alla Nõukogude Liidu — Prantsusmaa protokollile ja deklaratsioonile, milles on ette nähtud nende maade vahel poliitilise, majandusliku, teadus-liktehnilise ja kultuurialase koostöö laiendamine.

Suur tähtsus oli Nõukogude Liidu ja Prantsusmaa sõpruse tugevdamisel NLKP Keskkomitee peasekretäri, NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi liikme L. I. Brežnevi visiidil (1971. aasta oktoobris). Kahepoolsete läbirääkimiste tulemusena kirjutati alla ühisele dokumendile «NSV Liidu ja Prantsusmaa koostöö põhimõtted» ning majandusliku, tehnilise ja tööstusliku koostöö arendamise kokkuleppele, mille tähtaeg on 10 aastat. Nõukogude Liidu ja Prantsusmaa koostöö põhimõtted on saanud erineva ühiskondliku korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise eeskujuks ja etendavad suurt osa rahvusvahelise pinevuse lõdvendamisel.

Prantsuse Kommunistliku Partei võitlus demokraatia eest. Prantsusmaa kõige mõjukam partei on Prantsuse Kommunistlik Partei. Tema ridades on üle 450 000 liikme. Ta ühendab töölisklassi, talurahva ja haritlaskonna eesrindlikke kihte. Prantsuse Kommunistliku Partei juhtimisel töötab Prantsusmaa kõige suurem ametiühingute koondis — Üldine Töökonföderatsioon, millel on 2,3 miljonit liiget. Kommunistlik Partei võitleb visalt selle eest, et sotsialistidega saavutataks tegevusühtsus.

XV kongressil (1959. a.) töötas Prantsuse Kommunistlik Partei välja võitlusprogrammi demokraatia taastamiseks ja uuendamiseks. See hiljem täiendatud programm näeb ette proportsionaalse esindamissüsteemi sisseseadmist, parlamendi õiguste taastamist, kohalike omavalitsuste õiguste laiendamist, juhtivate tööstusharude natsionaliseerimist, tööliskontrolli sisseseadmist majanduse üle ja töötava talurahva huvide kaitsmist. Prantsuse Kommunistlik Partei võitleb laialdase antimonopolistliku rinde loomise eest, millesse kuuluksid mitmed klassid ja ühiskonnakihid — töölised, talupojad, haritlased ja väikekodanlus. Prantsuse Kommunistlik Partei peab võitlust majanduslike ja sotsiaalsete reformide

[1] Nii hakati nimetama parteid «Liit Uue Vabariigi Kaitseks».

eest monopolide piiramise ja ühiskonna sotsialismi poole liikumise teeks.

Prantsuse kommunistide uue taktika väljatöötamisel etendas suurt osa Maurice Thorez, kes oli Prantsuse Kommunistliku Partei eesotsas 34 aastat. Võitluses antimonopolistliku rinde loomise eest on Prantsuse Kommunistlik Partei saavutanud suurt edu. 1965. aasta presidendivalimiste ajal sai pahempoolsete jõudude kandidaat 45% valijate häältest, s. o. 10% vähem kui presidendi kohale tagasi valitud kindral de Gaulle.

1969. aasta presidendivalimistel keeldusid Sotsialistliku Partei liidrid esitamast pahempoolsete jõudude ühist kandidaati ja Kommunistlik Partei esitas oma kandidaadi. Vaatamata sotsialistide lõhestustegevusele sai Prantsuse Kommunistliku Partei presidendikandidaat, Kommunistliku Partei veteran Jacques Duclos üle 21% valijate häältest.

1972. aastal saavutati kommunistide ja sotsialistide vahel kokkulepe «Rahva ühtsuse demokraatliku valitsuse programmi» kohta. See programm näeb ette selge perspektiivi monopolide võimu asendamiseks eesrindliku demokraatia võimuga ning avab tee põhjalikele sotsiaal-majanduslikele ümberkujundustele ja sotsialismile. Prantsuse Kommunistliku Partei XX kongress (1972. a. detsembris) kinnitas sotsialistidega ühise tegutsemise programmi ja määras kindlaks partei ülesanded lähemaks ajaks. Partei peasekretäriks valiti Georges Marchais' (sünd. 1920. a.) ja Prantsuse Kommunistliku Partei auesimeheks Waldeck Rochet (sünd. 1905. a.).

1973. aasta märtsis toimunud Rahvuskogu valimistel saavutasid pahempoolsed jõud tunduvat edu. Prantsuse Kommunistlik Partei sai eelmiste valimistega võrreldes üle kahe korra rohkem saadikukohti.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millist edu saavutasid Prantsusmaa töötajad esimestel sõjajärgsetel aastatel?
2. Võrrelge Viienda vabariigi režiimi Neljanda vabariigi režiimiga ja tehke sellest järeldused.
3. Millised on riiklik-monopolistliku kapitalismi ilmingud Prantsusmaal?
4. Milles seisid 1968. aasta mai- ja juunikuu kriisi põhjused?
5. Ajakirjandust kasutades iseloomustage Nõukogude Liidu ja Prantsusmaa suhete arengut.
6. Millist poliitikat teostavad prantsuse kommunistid praegusel etapil?

§ 46. SAKSA FÖDERATIIVNE VABARIIK.

Saksamaa lõhestamine. Nagu juba märgiti (§ 33), keeldusid lääneriigid, eeskätt Ameerika Ühendriigid, Potsdami kokkuleppeid täitmast ja võtsid kursi Saksamaa lõhestamisele. Nende kavatsus seisis selles, et nad tahtsid panna Lääne-Saksamaal võimule

reaktsionäärid ja teha temast militaristlik riik, mis on vaenulik Nõukogude Liidule ja teistele sotsialismimaadele.

Lääne-Saksamaa *demilitariseerimine* piirdus sellega, et vanade sõjatööstuse kontsernide baasil ilmusid uued, teiste nimede all. Relvavabrikandid said oma ettevõtted jälle kätte ja hakkasid Ameerika imperialistide toetusel valmistuma Lääne-Saksamaa *remilitariseerimiseks* (taasrelvastumiseks). Agraarreform oli ainult näiline. Mõisnikud «kaotasid» üksnes 100 000 hektarit maad, jättes enda kätte üle 6 miljoni hektari parimaid kõlvikuid. Saksa reaktsiooni majanduslik baas jäi alles.

Denatsifitseerimisest kujunes farss. Ligi 6000 hitlerlikku mõrvarit kandsid ära karistuse (paljud neist kerge karistuse), kuid 10 000 sõjaroimarit jäid vabadusse ja said varsti «sooja koha» majandus-, haldus- ja kultuuriasutustes.

Ka poliitilise elu *demokratiseerimine* aeti nurja. Töötajad võitlesid fašismi ja militarismi väljajuurimise eest. Kuid okupatsioonivõimud ei lasknud monopolistliku kapitali huve rikkuda.

Saksamaa Kommunistlikku Parteid hakati taga kiusama. Okupatsioonivõimud toetasid igati neid oportunistlikke tegelasi, kes Lääne-Saksamaal Saksamaa Kommunistliku Partei ja Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei ühinemisele vastu seisid.

Demokraatlike organisatsioonide tegevust takistades soodustasid läänеriigid reaktsiooniliste poliitiliste parteide tekkimist. Saksa imperialismi juhtivaks parteiks sai *Kristlik-Demokraatlik Liit*, mille liidriks oli pikemat aega Konrad Adenauer (1876—1967), kes oli tihedalt seotud Saksa ja Ameerika monopolidega.

1948. aasta suvel viisid läänеriigid läbi separaatse rahareformi, mis Saksamaa majanduslikult lõhestas. **1949. aasta** augustis ja septembris viidi Saksamaa lõhestamine lõpule. Pärast Lääne-Saksa parlamendivalimisi (Bundestagi valimisi) moodustas Adenauer valitsuse. Saksa Föderatiivse Vabariigi pealinnaks sai **Bonn.**

Majanduslik areng. Lääne-Saksa imperialismi võimsus hakkas kiires tempos taastuma. Saksa Föderatiivse Vabariigi tööstusliku tootmise maht ületas kogu hitlerliku Saksamaa sõjaeelse taseme rohkem kui kolmekordselt. Majandusliku võimsuse poolest asus Saksa Föderatiivne Vabariik kapitalistlikus maailmas Ameerika Ühendriikide järel teisele kohale. Kodanlikud propagandistid hakkasid rääkima Lääne-Saksamaa «majanduslikust imest». Tegelikult aga oli arenemise kiire tempo tingitud täiesti reaalsetest põhjustest. Ameerika laene ja kapitalimahutusi paigutati Lääne-Saksa majandusse üle 50 miljardi marga. 50-ndate aastate keskpaigani ei teinud Saksa Föderatiivne Vabariik suuri sõjalisi kulutusi ja kasutas vabad kapitalid ära hiiglaettevõtete loomiseks, mis varustati tehnika viimase sõna järgi. Lõpuks arenes majandus ka 13 miljoni ümberasunu ja ümberasustatud inimese odava tööjõu ja töölisklassi suureneva ekspluateerimise arvel.

Tootmise ja kapitali kontsentratsioon jõudis kõrgele tasemele. Flicki, Thysseni ja Siemensi sõjatööstuslikud kontsernid ja teised

suurendasid oma kapitali Hitleri ajaga võrreldes 3—4-kordseks. Suurimad rikkad ja nendele lähimad ringkonnad, kes moodustavad 1,7% elanikkonnast, valdavad 70% kõigist tootmisvahendeist.

Riiklik-monopolistliku kapitalismi mehhanism tegutseb Saksa Föderatiivses Vabariigis omapäraselt. Bonni ametlikuks doktriiniks sai «vaba turumajandus», mis polevat seotud mingisuguse riikliku reglementeerimisega. Nagu teistes kapitalistlikes maades, kasutatakse tegelikult ka Saksa Föderatiivses Vabariigis riiklikku reguleerimist. Kasutades kõrget majanduslikku konjunktuuri ja rahva elatustaseme tõusu, propageerisid monopolistid osavalt illusiooni, nagu valitseks riigis «üldine hüvang» ja «sotsiaalne partnerlus». Saksa Föderatiivse Vabariigi valitsevad ringkonnad arvasid, et nad on leidnud kontrprogrammi sotsialismi maailmasüsteemile. Kuid 60-ndate aastate alguses, kui majandusliku arenemise tempo aeglustus, hakkasid majanduspoliitika loojad tahtma riigi vahelesegamist majandusse. Monopolide huvides finantseerib riik uute tööstusharude loomist, on võtnud enda peale elamu- ja linnaehituse kulud. Juhtivad kontsernid saavad kõige kasulikumaid sõjalisi tellimusi. Välisturgude vallutamiseks ergutab riik kapitali paigutamist välismaale. Lääne-Saksa monopolid lähevad kindlalt maailmaturule (Aasiasse, Aafrikasse, Ladina-Ameerikasse). Euroopa Majandusühenduses on neil juhtiv positsioon. Seega loob riik monopolidele soodsad tingimused maksimaalsete kasumite saamiseks.

Kristlik-Demokraatliku Liidu reaktsiooniline sisepoliitika. Saksa Föderatiivse Vabariigi valitsevaks parteiks oli kakskümmend aastat Kristlik-Demokraatlik Liit. Monopolide tahet täites ajasid kristlikud demokraadid reaktsioonilist poliitikat. Tegelikult kõrvaldasid nad töötavad rahvahulgad riigi valitsemisest. Bundestagi valiti ainult mõned töölised, kuigi töölised moodustavad kolm neljandikku elanikkonnast. Valitsuses oli kolm neljandikku ministrikohtadest monopolistide, pankurite ja mõisnike käes.

Pärast kaheaastast kohtulikku menetlust kuulutati Max Reimanni (sünd. 1898. a.) juhtimisel olev Kommunistlik Partei 1956. aastal seadusevastaseks. Ligi 200 mitmesugust progressiivset organisatsiooni keelati. Samal ajal tegutses üle 500 militaristliku liidu, kuhu kuulus kokku ligi 4 miljonit liiget, võimude mahitusel täiesti avalikult. 1964. aastal moodustati *Natsionaaldemokraatlik Partei*, mille «füüreriks» sai endine hitlerlane Adolf von Thadden. Ideoloogia ja poliitika põhiküsimustes kordas see partei hitlerlaste programmilisi seisukohti.

Revanšismi ja neonatsismi kasvust andis tunnistust ka see tõsiasi, et Bonni valitsejad kavatsesid ametlikult lõpetada kõigi sõja- ja fašistlike roimarite jälitamise 9. maist 1965 sel ettekäändel, et on möödas 20-aastane aegumistähtaeg. Ainult maailma avalikkuse energilised protestid sundisid Saksa Föderatiivse Vabariigi võime fašistlike mõrvarite rehabiliteerimisest loobuma.

1968. aasta mais õnnestus Saksa Föderatiivse Vabariigi valitse-

vatel ringkondadel Bundestagis läbi viia «erakorralised seadused». Nende seaduste järgi on võimalik tühistada praegu kehtivat konstitutsiooni, anda parlamendi volitused üle niinimetatud «üldkomiteele», igal ajal sõjaseisukorda välja kuulutada, kasutada bundesveeri oma maa elanikkonna vastu.

Kristlike demokraatide revanšistlik välispoliitika. Niisama reaktsiooniline oli ka Kristlik-Demokraatliku Liidu välispoliitika. Tuginedes oma majanduslikule jõule ja ameeriklastest soosijate toetusele, püüdsid Saksa Föderatiivse Vabariigi monopolid uuesti läbi vaadata Teise maailmasõja tulemusi. 50-ndate aastate keskpaigani eelistasid Lääne-Saksa monopolistid, nagu Weimari vabariigi ajalgi, sõjalisi jõude varjatult ette valmistada, rahva hulgas ärevust tekitamata. Bonni valitsejad rahustasid Euroopa rahvaid, öeldes, et Saksa Föderatiivsel Vabariigil ei olevat agressiivseid kavatsusi.

1955. aastal võeti Saksa Föderatiivne Vabariik lääneriikide, eeskätt Ameerika Ühendriikide jõupingutuste tulemusena NATO-sse. Sellega avanes lõgaalne võimalus revanšistlikku armeed luua. Lühikese ajaga lõid endised hitlerlikud kindralid ja ohvitserid ligi 500 000 mehest koosneva *bundesveeri,* mis on miljonitest koosneva armee väljaarendamise baasiks. 1958. aastal võttis Bundestag vastu otsuse, milles kinnitatakse vajadust varustada bundesveer aatomirelvaga. Saksa Föderatiivse Vabariigi tellimusel hakati Ameerika Ühendriikides ehitama rakettseadeldistega sõjalaevu. Tuumapommide eesmärgile toimetamise vahendite hulga poolest asus Saksa Föderatiivne Vabariik kapitalistlikus maailmas teisele kohale.

Kogu kristlike demokraatide välispoliitika oli rajatud vaenulikule suhtumisele Euroopas kujunenud piiride vastu, nõudmisele saada aatomirelva, pretensioonile esineda «kõigi sakslaste nimel» ja avantüristlikele nõudmistele Lääne-Berliini peale.

Eriti väljakutsuv oli poliitika Saksa Demokraatliku Vabariigi suhtes. Bonni võimud ei tunnustanud Saksamaa idaosas olevat tööliste ja talupoegade riiki, korraldasid tema vastu provokatsioone ja püüdsid Saksa Demokraatlikku Vabariiki Lääne-Saksamaaga ühendada. Sotsialistlike maadega pidasid nad «külma sõda». Saksa Föderatiivne Vabariik muutus ohtlikuks sõja ja rahvusvahelise pinevuse koldeks.

Saksamaa Sotsiaaldemokraatlik Partei võimul. Kristlik-Demokraatliku Liidu reaktsiooniline sisepoliitika ja avantüristlik välispoliitika viis Saksa Föderatiivse Vabariigi ummikusse. See väljendus klassivõitluse kasvus sisemaal ja Lääne-Saksamaa välispoliitilise isolatsiooni tugevnemises. Sai järjest selgemaks, et on tulnud aeg loobuda «külmast sõjast» ja hakata ajama «uut idapoliitikat». 1969. aasta septembris toimusid Bundestagi valimised. Sotsiaaldemokraadid lubasid parandada suhteid NSV Liiduga, Saksa Demokraatliku Vabariigiga ja teiste sotsialistlike maadega, soodustada kogu Euroopa julgeoleku tagamist. See aitas kaasa nende edule valimistel. Vaba Demokraatliku Partei [1] toetusel moodusta-

sid nad valitsuse eesotsas Willi Brandtiga (sünd. 1913. a.). Kristlikud demokraadid jäid pärast kahekümneaastast võimulolekut opositsiooni.

12. augustil 1970 sõlmisid NSV Liidu valitsus ja Saksa Föderatiivse Vabariigi valitsus lepingu, mis tunnustab kõigi Euroopa riikide piire, nende hulgas ka Oderi-Neisse joonel olevat piiri ning Saksa Föderatiivse Vabariigi ja Saksa Demokraatliku Vabariigi vahel olevat piiri. 7. detsembril 1970 kirjutati Poola Rahvavabariigi ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vahel alla suhete normaliseerimise aluseid käsitlevale lepingule, milles mõlemad pooled kinnitavad piiride puutumatust ning kohustuvad vastastikku kinni pidama territoriaalsest terviklikkusest. Need mõlemad lepingud astusid 1972. aastal jõusse. Saksa Föderatiivne Vabariik tunnustas Lääne-Berliini kohta käivat neljapoolset lepingut ja astus Saksa Demokraatliku Vabariigiga läbirääkimistesse vastastikuste suhete reguleerimise kohta (vt. § 33).

Niisugune sündmuste areng ei meeldinud Kristlik-Demokraatlikule Liidule, kes parlamendis omas poole koosseisu hääli ja hakkas ajama obstruktsionistlikku poliitikat. Siis saatis Willi Brandti valitsus parlamendi laiali ja määras uued valimised. Bundestagi valimistel (1972. aasta novembris) ütlesid Lääne-Saksa töötajad oma sõna rahuarmastava poliitika jätkamise poolt, mida ajavad sotsiaaldemokraadid ja vabad demokraadid, kellel on Bundestagis nüüd kokku 46 kohta rohkem kui opositsioonil. Saksa Föderatiivse Vabariigi valitsuse etteotsa asus uuesti Willi Brandt.

1972. aasta detsembris kirjutati alla Saksa Föderatiivse Vabariigi ja Saksa Demokraatliku Vabariigi vaheliste suhete aluste lepingule, mis rajaneb mõlema riigi territoriaalse terviklikkuse ja sõltumatuse austamise printsiibile. Mõlemad pooled kohustusid vaidlusaluseid küsimusi lahendama rahulikul teel, hoidudes jõuga ähvardamisest või jõu kasutamisest, ning kumbki pool ei või rahvusvahelisel areenil esineda või tegutseda teise nimel.

Töölis- ja kommunistliku liikumise iseärasused. Töölis- ja demokraatlik liikumine areneb Saksa Föderatiivses Vabariigis omapärastes tingimustes. Majanduslik tõus on taganud suhteliselt kõrge elatustaseme. Tööliste hulgas domineerib reformistliku ideoloogia mõju. Saksa Föderatiivse Vabariigi töölisklass on koosseisult heterogeenne. Suure osa töötajaist moodustavad ümberasunud ja ümberasustatud isikud, eilsed talupojad ja laostunud väikekodanlased, kes on oma ametnikukoha kaotanud, ja välismaa töölised, kes on tulnud teistest maadest sinna tööd otsima. Kõik need tegurid pidurdavad rahvahulkade teadlikkuse arenemist ja tekitavad klassivõitluse tugevnemisele raskusi.

Hoolimata kõigist takistustest ja politsei poolt progressiivsete elementide tagakiusamisest, kogub töölisliikumine jõudu. Tähtsat osa võitluses monopolide vastu etendab *Saksa Ametiühingute*

[1] *Vaba Demokraatlik Partei* — monopolistliku kapitaliga seotud kodanlik partei, kuid väljendab peamiselt keskkihtide huve.

Ühendus, millel on 7 miljonit liiget (peaaegu kolmandik kõigist töölistest ja teenistujatest). Kuigi Saksa Ametiühingute Ühenduse eesotsas on parempoolsed liidrid, peavad ametiühingud võitlust tööliste majanduslike ja sotsiaalsete huvide eest. Ametiühinguil on õnnestunud saavutada palkade tõusu, sotsiaalkindlustuse süsteemi paranemist ja pikemaid palgalisi puhkusi.

Kõige järjekindlamad võitlejad Lääne-Saksamaa töötajate eluliste huvide kaitsmisel on kommunistid.

Lääne-Saksamaa reaktsioon väitis, et legaalsetes tingimustes ja konstitutsiooni sätetest kinnipidamise korral pole Kommunistliku Partei tegevuseks pinda. Kuid reaktsionäärid eksisid. **1969. aasta aprillis** loodi asutaval kongressil **Essenis** *Saksa Kommunistlik Partei.* Selle esimeheks valiti kogenud antifašist Kurt Bachmann (sünd. 1909. a.). Saksa Kommunistlik Partei deklareeris, et ta tunnustab Saksa Föderatiivse Vabariigi konstitutsiooni ja peab kehtiva korra raamides võitlust «erakorraliste seaduste» kasutamise vastu, Saksamaa Kommunistliku Partei keelamise tühistamise eest, rahva konstitutsiooniliste õiguste ja ühiskonna demokraatliku uuendamise eest. Legaalse Saksa Kommunistliku Partei ridades on üle 33 000 liikme. Ruhri kaevurid ja metallurgiatöölised, Hamburgi sadamatöölised, Düsseldorfi masinaehitajad ja teiste piirkondade töölised toetavad aktiivselt legaalset kommunistlikku parteid, kes peab võitlust Saksa Föderatiivse Vabariigi poliitilise korra demokratiseerimise eest ja töölisklassi osatähtsuse tõstmise eest ühiskonna elus. Üheks oma peaülesandeks peab Saksa Kommunistlik Partei võitlust selle eest, et Saksa Föderatiivse Vabariigi valitsus täidaks NSV Liidu, Poola Rahvavabariigi ja Saksa Demokraatliku Vabariigiga sõlmitud lepinguid ja viiks järjekindlalt ellu «uut idapoliitikat».

Küsimusi ja ülesanne.

1. Mispärast lõhenes Saksamaa kaheks riigiks (vastuseks kasutage § 33)?
2. Kuidas avaldub riiklik-monopolistlik kapital Saksa Föderatiivses Vabariigis?
3. Miks kristlike demokraatide valitsuse välispoliitika lõppes krahhiga?
4. Millised on töölis- ja kommunistliku liikumise iseärasused Saksa Föderatiivses Vabariigis?
5. Ajalehtede materjale kasutades jutustage poliitilisest võitlusest Saksa Föderatiivses Vabariigis praegusel etapil.

§ 47. ITAALIA.

Poliitiline olukord aastail 1945—1947. Sõja lõppedes oli Itaalia majandus tugevasti laostunud. Ta oli kaotanud ühe kolmandiku rahvuslikust rikkusest. Viiendik tööstusettevõtetest oli varemeis. Ligi 2 miljonit itaallast ei leidnud tööd. Monopolistlik kapital taastas järk-järgult oma positsioonid, mis olid fašismi kokkuvari-

semise tõttu nõrgenenud. Maal valitses ikka veel poolfeodaalne kord, domineeris suurmaapidamine. Ligi pooltel talupoegadel ei olnud maad ja nad rentisid seda mõisnikelt orjastavatel tingimustel.

Suur mõju oli progressiivsetel jõududel eesotsas töölisklassi ja tema avangardi *Itaalia Kommunistliku Parteiga.* Juba vastupanuliikumise ajal kujunes välja kommunistide, sotsialistide ja katoliiklaste antifašistlik demokraatlik liit. Valitsevad klassid olid selle ühtsuse ja Itaalia Kommunistliku Partei kasvava autoriteedi pärast ärevuses.

Suurkodanlus seadis kommunistidele vastu *Kristlik-Demokraatliku Partei,* kuhu Vatikani abiga värvati töölisi, teenistujaid, käsitöölisi, talupoegi ja linnaväikekodanlust. Usklikele sisendati, et Kristlik-Demokraatlik Partei on tõeline «rahvapartei», «kõigi katoliiklaste» partei. Sellesse parteisse astusid ka varakate klasside esindajad — rahamehed, töösturid ja mõisnikud. Kristlik-Demokraatlik Partei muutus Itaalia monopolide poliitiliseks tööriistaks. Tuginedes katoliku kirikule ning Inglise ja Ameerika sõjaväe võimude soosingule, asus valitsuse etteotsa Kristlik-Demokraatliku Partei liider Alcide De Gasperi (1881—1954), kes oli varem Vatikani raamatukogu juhataja. Kuid rahvahulkade demokraatlikud püüdlused sundisid De Gasperit võtma valitsusse ka kommuniste ja sotsialiste.

Pärast sõda arenes Itaalias «võitlus vabariigi eest». Seda juhtisid kommunistid. 1946. aasta juunis korraldati referendum. Rahva enamik hääletas Itaalia vabariigiks kuulutamise poolt. Samal ajal toimunud Asutava Kogu valimistel said kommunistid ja sotsialistid 40% häältest. Valimiste tulemused sundisid De Gasperit võtma uue valitsuse koosseisu töölisklassi esindajaid — kommuniste ja sotsialiste.

Progressijõudude ja reaktsioonijõudude vahel arenes terav võitlus konstitutsiooni väljatöötamise ja vastuvõtmise ajal. Kommunistide ja sotsialistide nõudmisel võeti konstitutsiooni paragrahvid, mis näevad ette demokraatlikke reforme. Konstitutsiooni pandi kirja sätted suurmaapidamise piiramise ning tooraine- ja energeetikatööstuse natsionaliseerimise kohta ja nähti ette töötajate osavõttu ettevõtete haldamisest. Itaalia rahva suureks saavutuseks oli see, et kuulutati välja õigus tööle, puhkusele, sotsiaalkindlustusele, haridusele ja streikimisele. Itaalia konstitutsioon on kapitalistlike maade konstitutsioonidest kõige demokraatlikum. Ta kaitseb küll erakapitalistlikku omandust, kuid annab ühtlasi progressiivsetele jõududele võimaluse pidada võitlust legaalsel alusel põhjalike demokraatlike ümberkujunduste eest.

Kommunistid esitasid valitsusele arutamiseks laialdase abinõude programmi, mille eesmärgiks oli töötajad viletsusest päästa. See programm nägi eeskätt ette monopolide natsionaliseerimist ja suurmaavalduse likvideerimist. Kuid kristlikest demokraatidest koosnev enamus lükkas selle programmi tagasi.

Suurkapitali huvides pöördus De Gasperi **1947. aastal** Ameerika Ühendriikide poole rahalise abi saamiseks. Ühendriikide valitsevad ringkonnad seadsid laenu andmise vältimatuks tingimuseks, et valitsusest kommunistid ja pahempoolsed sotsialistid eemaldataks[1]. Ameerika imperialistide tahet täites provotseeris De Gasperi, nii nagu Prantsuse peaminister Ramadier, valitsuskriisi. Itaalia monopolide poliitiliste positsioonide tugevnemine võimaldas tal kujundada üheparteilist kristlik-demokraatlikku valitsust.

Itaalia majanduslik areng 50-ndail ja 60-ndail aastail. «Marshalli plaani» järgi Ameerika «abi» saamine andis monopolidele võimaluse taastada oma majanduslik potentsiaal. Itaalia tööstuslikule arengule aitas kaasa töölisklassi võitlus põhjalike majanduslike reformide eest. Töölisklassi survel teostasid kristlikud demokraadid piiratud agraarreformi. Talupoegade kätte läks 1,5 miljonit hektarit maad. Osa mõisnike maast said nad väljaostmise, teise osa — vabamüügi kaudu. Seejuures andis riik talupoegadele krediiti. Riiklike kapitalimahutuste abil vähenes mõnevõrra erinevus tööstusliku Põhja ja põllumajandusliku Lõuna vahel. Ettevõtjad olid sunnitud tõstma tööliste palka. Kõik see avardas siseturgu ja toetas sõjajärgset majanduslikku tõusu. Itaalia muutus agraar- ja industriaalmaast industriaal- ja agraarmaaks, üheks Euroopa arenenud kapitalistlikuks riigiks.

Riik osutab suurt abi monopolidele, andes neile rahalisi soodustusi. Paljusid majandusharusid suunab riik, teistes on kõrvuti eraettevõtjate koondistega asutatud riiklik-monopolistlikke koondisi. Valitsus stimuleerib kapitali tsentraliseerimisprotsessi. Luuakse terveid monopolistlikke «impeeriume» (FIAT, «Montecatini-Edison» jt.). Samal ajal laostuvad väikesed ja keskmised firmad või nad hõivatakse suurte koondiste poolt. Intensiivselt juurdub Itaalia majandusse välismaine kapital, millest suurim osa kuulub Ameerika Ühendriikidele.

Monopolide laialdane tungimine põllumajandusse ja tootmise mehhaniseerimine sunnib sulaseid ja talupoegi lahkuma maalt ja tööd otsides kolima tööstuskeskustesse või emigreerima. Töötute read täienevad ka nende tööliste arvel, kes on seoses uue tehnika juurutamisega ettevõtetest tänavale heidetud. Viimaseil aastail on Itaalias olnud üle miljoni töötu. Nende hulgas suureneb esmakordselt tööd otsivate noorte erikaal. Teenistuse otsinguil sõidab «õitsvast» tööstusriigist välismaale igal aastal üks neljandik kuni üks kolmandik miljonit inimest.

Kristlike demokraatide sise- ja välispoliitika. Kõigi sõjajärgsete aastate kestel on Kristlik-Demokraatliku Partei juhtkond võimul olnud. Tema poliitika määravad monopolistliku kapitali huvid.

---

[1] 1947. aastal astusid parempoolsed sotsialistid eesotsas Saragatiga *Itaalia Sotsialistlikust Parteist* välja ja moodustasid oma partei. See partei sai hiljem *Itaalia Sotsiaaldemokraatliku Partei* nimetuse.

Kristlik-Demokraatliku Partei parem tiib on üritanud mitmel korral kärpida töötajate konstitutsioonilisi õigusi ja parlamendi volitusi. Kuid püüe autoritaarse režiimi kehtestamisele kohtab alati demokraatlike jõudude otsustavat vastupanu.

Kõige tõsisema riigipöördekatse võttis ette **1960. a. suvel** Tambroni valitsus. Kristlike demokraatide reaktsiooniline osa tahtis sooritada järsu pöörde paremale, niisamuti nagu see pandi toime 1958. a. Prantsusmaal. Kaasa tõmmates neofašiste, kavatses Tambroni mobiliseerida pahempoolsete jõudude vastu kogu administratiiv-politseilise aparaadi. Valitsus lubas Mussolini jüngritel korraldada oma kongress **Genovas** — antifašistliku võitluse kuulsusrikaste traditsioonidega linnas, mida on autasustatud vastupanuliikumise kuldmedaliga. Genova töörahvas koos teistest linnadest saabunud demokraatidega avaldas otsustavat protesti: tänavatele ilmusid barrikaadid, algasid tõelised lahingud politseiga. Mõne päeva pärast oli Itaalia haaratud üldstreigist. Aktiivselt võttis võitlusest osa noorsugu. Rahva vastupanu sundis neofašiste oma jultunud plaanist loobuma ja Tambroni valitsus pidi lahkuma.

Klassivõitluse võimas tõus, Kristlik-Demokraatliku Partei massilise baasi ahenemise oht, perspektiiv, et pahempoolsed jõud Itaalia Kommunistliku Partei juhtimisel ühinevad, ja lõpuks «kõva käe» režiimi loomise katsete läbikukkumine sundisid Kristlik-Demokraatliku Partei liidreid oma seisukohti revideerima. Nad ütlesid lahti neile ohtlikust liidust äärmise tagurlusega ja hakkasid otsima toetust sotsialistidelt. Niisugune võimalus tekkis. Juba 50-ndate aastate keskel loobus Itaalia Sotsialistlik Partei koostööst Itaalia Kommunistliku Parteiga. Itaalia Sotsialistliku Partei juhtkond lükkas võitluse sotsialismi eest määramata ajaks edasi. Itaalia Sotsialistlik Partei seadis oma ainsaks eesmärgiks olemasoleva režiimi demokratiseerimise. Sotsialistide nihkumine paremale viis 1962. a. «pahempoolse tsentri» koalitsiooni moodustamisele. Sel ajal Itaalia Sotsialistliku Partei esindajad valitsusse veel ei läinud, kuid toetasid kristlikke demokraate, kuna need kohustusid tegema mõningaid progressiivseid ümberkorraldusi. Kristlik-Demokraatlik Partei viis küll parlamendis läbi elektrienergia tootmise natsionaliseerimise seaduse, kuid ta nägi ette maksumaksjate arvel monopolidele suurte summade väljamaksmist. 1963. aastal astusid Itaalia Sotsialistliku Partei parempoolse tiiva esindajad (Pietro Nenni jt.)[1] valitsuse blokki, mille eesotsas olid kristlikud demokraadid. «Pahempoolse tsentri» koalitsioon deklareeris oma valmisolekut osaliste sotsiaalsete reformide elluviimiseks. Kuid neid lubadusi ei täidetud. 1968. aasta parlamendivali-

[1] Osa pahempoolsetest sotsialistidest, kes protestisid Nenni ja tema poolehoidjate «pahempoolse tsentri» valitsusblokki minemise vastu, astusid Itaalia Sotsialistlikust Parteist välja ja moodustasid 1964. a. *Itaalia Proletaarse Ühtsuse Sotsialistliku Partei*, kuid 1972. a. otsustas kongress partei laiali saata ning selle liikmed ühinesid Itaalia Kommunistliku Parteiga.

mistel andis töörahvas «pahempoolse tsentri» poliitikale tugeva hoobi. Parempoolseid sotsialiste tabas kättemaks, nad kaotasid umbes 1,5 miljonit valijat.

Viimastel aastatel on Kristlik-Demokraatliku Partei juhtkonnas toimunud tunduvad nihked paremale. Valitsuse moodustamisel sõlmisid kristlikud demokraadid kokkuleppe konservatiivsete jõududega — liberaalide ja sotsiaaldemokraatidega. Üheaegselt sellega hakkasid monopolide toetusel aktiviseeruma neofašistid — partei, kes «igatseb taga minevikku». «Mustsärklaste» jõugud tungivad riigiaparaadi mahitusel kallale töölisliikumise aktivistidele, organiseerivad plahvatusi, süütamisi ja muid provokatsioone, millega kaasnevad inimohvrid. Neofašistide ninamehed blokeeruvad monarhistidega, teatades jultunult, et nad «on valmis asendama valitsust», kommunistidega füüsiliselt arveid õiendama ja «korda» looma.

Kristlikud demokraadid järgivad oma välispoliitilises tegevuses Ameerika Ühendriike. Rahvuslikest huvidest hoolimata astus Itaalia 1949. aastal NATO-sse. Paljud tema sadamad said Ameerika 6. laevastiku baasideks. Itaalia territooriumile on paigutatud Ameerika raketiseadmed.

Viimastel aastatel kasvab Itaalias iseseisva välispoliitika pooldajate arv. Märkimisväärsed nihked leidsid väljenduse valitsustevahelises kokkuleppes NSV Liidu ja Itaalia majandusliku ning teaduslik-tehnilise ja kultuurilise koostöö kohta. On avanenud võimalus nende kahe maa valitsuste vahel laiendada ja süvendada konsultatsioone tähtsates rahvusvahelistes probleemides, sealhulgas Euroopa julgeoleku küsimuses.

Töötajate võitlus oma õiguste eest. Siiani on Itaalias tulu iga elaniku kohta kaks korda väiksem kui teistes «Ühisturu» riikides. Sellepärast on igast 10-st streikijast «Euroopa Majandusühendusse» kuuluvates maades 8 streikijat itaallased. Klassivõitlusest, mis vapustab sõjajärgset Itaaliat, võtavad osa laiad töörahvahulgad linnas ja maal töölisklassi juhtimisel.

Võimsate streikide ja demonstratsioonidega käivad sageli kaasas kokkupõrked politseiga ja ettevõtjate poolt palgatud jõukudega. Töölisklassi teadlikkuse suurenemine ilmneb selles, et kolm Itaalia ametiühingukeskust — Itaalia Üldine Töökonföderatsioon, Itaalia Töötajate Ametiühingute Konföderatsioon (kristlikud demokraadid) ja Itaalia Tööliit (sotsiaaldemokraadid ja vabariiklased) — tegutsevad ühiselt. Mitmesuguste poliitiliste vaadetega töölised võtavad õlg õla kõrval osa üldrahvalikest ja kohalikest väljaastumistest töötajate majanduslike ja poliitiliste huvide kaitseks, oma sõltumatust kaitsvate rahvastega solidaarsuse väljendamise manifestatsioonidest. Võitlejate esiridades on Itaalia Üldine Töökonföderatsioon (4 miljonit liiget), kus domineerib kommunistide mõju.

Eriti visalt pidasid töötajad võitlust aastail 1968—1972. Nendel aastatel õnnestus töölistel valitsuselt mõningaid järeleandmisi

kätte võidelda, nagu pensionide suurendamine ja palga maksmisel tsoonierinevuste kaotamine. Osa töötajaist (kaevurid, raudteelased, meremehed, metallurgiatöölised) on saavutanud tööaja lühendamise palka vähendamata ja pikemad palgalised puhkused. Käib võitlus ka ametiühingute õiguste suurendamiseks kollektiivlepingute sõlmimisel, tööliste osavõtuks ettevõtete töö organiseerimise ja režiimi küsimuste otsustamisel.

Töölisklassi juhtimisel liituvad antifašistlikud jõud. Itaaliat vapustavad võimsad antifašistlikud demonstratsioonid, on sagenenud vastupanuvõitlejate kokkutulekud.

Itaalia Kommunistliku Partei võitlus demokraatia ja sotsialismi eest. *Juhtivaks jõuks töötajate võitluses on Itaalia Kommunistlik Partei.* Itaalia Kommunistlikul Parteil on ligi 1,6 miljonit liiget, tal on suur parlamendifraktsioon; partei esindajad võtavad osa paljude munitsipaliteetide juhtimisest.

Itaalia Kommunistlik Partei on välja töötanud oma maa demokraatliku ja sotsialistliku ümberkujundamise programmi. Suure panuse andis partei loovas töös Palmiro T o g l i a t t i (1893—1964), rahvusvahelise kommunistliku liikumise väljapaistev tegelane, Itaalia Kommunistliku Partei kauaaegne juht. Pärast P. Togliatti surma valiti Itaalia Kommunistliku Partei peasekretäriks Luigi L o n g o (sünd. 1900. a.). 1972. aastast alates on ta partei esimees. Itaalia Kommunistliku Partei peasekretäriks valiti Enrico B e r l i n g u e r (sünd. 1922. a.).

Itaalia kommunistide arvates *jõutakse Itaalias sotsialismile konstitutsiooni täieliku realiseerimise ja ühiskonna demokraatliku uuendamise teel. Töölisklassi ja tema revolutsioonilise avangardi juhtimisel tuleb luua monopolismivastane koalitsioon,* mis koosneb töölisklassist, laiadest talurahvahulkadest ja linnaväikekodanlusest. Selle koalitsiooniga võivad ühineda ka väikesed ja keskmised töösturid. Monopolismivastase rinde ülesandeks on teostada mitmeid küpseks saanud reforme: natsionaliseerida suurimad monopolid, kehtestada demokraatlik kontroll teiste monopolide üle, ellu viia põhilised ümberkujundused põllumajanduses töötava talurahva kasuks, arendada kohalikke omavalitsusvorme. Samal ajal seavad pahempoolsed jõud oma eesmärgiks põhjalikult revideerida Itaalia välispoliitikat.

Võitlusele «struktuuriliste» reformide eest parlamendis (nii nimetavad kommunistid ülalnimetatud reforme), millega käib kaasas rahvahulkade suur võitlus demokraatia eest, peab järgnema monopolistlike rühmituste võimult kõrvaldamine, valitsuse loomine, mis väljendab monopolismivastase rinde huve. *Põhjalikud demokraatlikud ümberkujundused aitavad kaasa sotsialistliku revolutsiooni poliitilise armee moodustamisele ja avavad Itaalias tee sotsialismile.*

Kommunistid on kindlad töölisklassi ühtsuse pooldajad. Nad on teinud esimesi edusamme töölisklassi eesrindliku osa lähenda-

misel töötavaile katoliiklastele, kes on samuti demokraatlikest reformidest huvitatud.

1972. aasta erakorralistel parlamendivalimistel andis üle 9 miljoni valija oma hääle Itaalia Kommunistliku Partei poolt, s. o. rohkem kui kunagi varem. Konservatiivsete ringkondade katse Itaalia poliitilist telge paremale nihutada äpardus. Järjest suuremad Itaalia elanikekihid toetavad Itaalia Kommunistliku Partei poolt esitatud sotsiaalse ümberkujundamise programmi.

Küsimusi.

1. Millised olid Itaalia poliitilise olukorra iseärasused esimestel sõjajärgsetel aastatel (1945—1947)?
2. Milles seisneb Itaalia majandusliku arenemise omapära 50-ndail ja 60-ndail aastail?
3. Millised sisepoliitilised pöörded on iseloomulikud Kristlik-Demokraatlikule Parteile?
4. Milline on Itaalia Kommunistliku Partei poliitiline joon? 1947. aasta konstitutsiooni tähtsus Itaalia Kommunistliku Partei võitluses demokraatlike ja sotsialistlike ümberkujunduste eest Itaalias.

§ 48. JAAPAN.

Sõjajärgsed reformid ja ümberkujundused. Hoolimata liitlasriikide otsustest Jaapani demokratiseerimise ja demilitariseerimise kohta, moodustasid Ameerika okupatsioonivõimud valitsuse reaktsioonilistest tegelastest, kes olid tihedalt seotud Jaapani monopolide ja mõisnikega. Üheks niisuguseks tegelaseks, kes on mitmel korral Jaapani sõjajärgse valitsuse eesotsas seisnud, oli Yoshida Shigeru. Temast sai *Liberaaldemokraatliku Partei* — finantsoligarhia ja monopolide partei — liider. Ameerika Ühendriikide täielikul toetusel jättis Yoshida alles endise riigiaparaadi, õiendas arveid pahempoolsete jõududega ja surus maha töölisliikumist. Oma poliitikas soodustas ta Jaapani monopolide positsiooni taastamist ja aitas kaasa Ameerika mõju levimisele Jaapanis.

Siiski sundisid Jaapani demokraatlike jõudude võitlus ja Nõukogude Liidu tungivad nõudmised okupatsiooni administratsiooni mõningaid ümberkujundusi teostama. 1946. aastal töötati välja ja võeti vastu uus konstitutsioon. Ameerika militaristid ei söandanud keisrivõimu süsteemi hävitada, vaid pidasid paremaks seda «demokratiseerida». Ameeriklaste «nõuandel» deklareeris keiser läkituses rahvale, et tema võimu jumalik päritolu on legend, kuid rõhutas, et ta olevat rahva poolt ametisse pandud ja on temaga ühtne. Konstitutsioon piiras keisri õigusi ja laiendas esindajatekoja volitusi. Esindajatekoda kinnitas valitsuse koosseisu, kes kannab vastutust parlamendi ees. Kuulutati välja sõna- ja trükivabadus ning koosolekute vabadus, kuid reservatsiooniga, et neid vabadusi «ei tohi kuritarvitada». Kehtestati üldine valimisõigus ning meeste ja naiste üheõiguslus. Konstitutsiooni 9. paragrahv

keelas Jaapanil sõja kasutamise rahvusvaheliste tülide lahendamise vahendina ega lubanud tal relvastatud jõude luua. Absoluutse monarhia asendamine konstitutsioonilisega ja rahva õiguste laiendamine olid Jaapani demokraatlike jõudude suur võit.

Et maad rendi alusel kasutavate talupoegade võitlus maa pärast järjest kasvas, tõttas valitsus maareformi läbi viima (aastatel 1946—1949). Mõisnikel säilis põllumaa 3 tjo[1] ulatuses, ülejäänud maa ostis riik ära ja müüs edasi talupoegadele. Maareformi tulemusel vähenes talurahva hulgas rentnike ja kahekordistus maaomanike arv. Tunduvalt laiendasid oma valdusi jõukad talupojad. Kõrge hind ei võimaldanud paljudel kehvikuil ja keskmikel maad osta. Likvideerinud põhiliselt poolfeodaalse maavalduse, soodustas agraarreform kapitalistlike suhete kasvu maal.

Demokraatlikud reformid puudutasid ka linnatöötajaid. Massiorganisatsioonide survel võeti vastu seadus, millega töölistele ja teenistujatele anti õigus luua ametiühinguid ja korraldada streike. Kehtestati 8-tunnine tööpäev.

Jaapani majanduslik areng pärast Teist maailmasõda. Jaapani sõjajärgne majandus oli raskes olukorras. 1946. aasta tööstustoodang moodustas kõigest 30% 1937. aasta tasemest. Sõjatööstuse potentsiaali taastamiseks andsid Ameerika Ühendriigid riigilaenude näol Jaapanile «majanduslikku abi». Muinasjutulisi kasumeid said Jaapani monopolid Korea sõja ajal Ameerika sõjaliste tellimuste täitmise, sõjavägede transportimise ja Korea rinde varustamise eest. Juba aastatel 1950—1951 saavutas Jaapani tööstus sõjaeelse taseme. Monopolistlik kapital taastas oma positsioonid. Uuesti kogusid jõudu suurimad kontsernid Mitsui, Mitsubishi jt. Jaapanis kujunes välja sõjatööstuslik kompleks.

Tööstusliku arenemise tempolt jõudis Jaapan teistest kapitalistlikest riikidest ette ja sai neile ohtlikuks konkurendiks. Need edusammud on seletatavad mitme põhjusega. Valmistudes võitluseks maailmaturul, investeerisid Jaapani monopolid suuri kapitale eeskätt uutesse perspektiivsetesse tööstusharudesse. Nad kasutasid kõike uut, mida andis teaduse ja tehnika revolutsioon, hankides peaasjalikult teistes maades tehtud leiutusi. Jaapani ettevõtjad suutsid organiseerida odavate kaupade massilist tootmist eeskätt tööliste hirmsa ekspluateerimise arvel. Jaapani töölise palk on kolm korda madalam kui Inglise ja kaks korda madalam kui Saksa Föderatiivse vabariigi töölisel.

Jaapani tööstuse kiires tõusus etendab tähtsat osa riik. Iga aastaga tugevneb monopolide ja riigi kokkukasvamine ühtseks mehhanismiks. 50-ndail aastail oli valitsusel võimalik monopole heldelt finantseerida, sest Jaapani enda sõjalised kulutused olid suhteliselt väikesed. Paljude aastate jooksul varustasid Jaapanit relvastusega Ameerika Ühendriigid. Riigiaparaat aitab kaasa suuremate kontsernide õitsengule, andes neile maksusoodustusi ja

[1] tjo — 0,99 ha.

jagades nende vahel kasulikke tellimusi. Niisugune poliitika kiirendab kapitali kontsentratsiooni ja tsentralisatsiooni ning tõstab ettevõtete konkurentsivõimet.

Rööbiti tööstushiiglastega tegutsevad Jaapanis tuhanded väikesed ja keskmised ettevõtted, paljud nendest laostuvad. Nad jäävad maha suurtest ettevõtetest mitte ainult tööviljakuse, vaid ka töölistele makstava palga poolest. Kuid väikeste ja keskmiste ettevõtete üldmass ei vähene, vaid suureneb. Suur osa neist toodab saadusi monopolide tellimusel — poolfabrikaate ja detaile toodete jaoks, mida valmistavad suurettevõtted.

Tugevat mõju avaldas Jaapani majandusele Ameerika Ühendriikide vajaduste teenindamine seoses Vietnami sõjaga. Hiiglasuuri kasumeid said Pentagoni tellimusi täitnud Jaapani firmad.

60-ndad aastad tähistasid Jaapani astumist otsustavasse ja edukasse võitlusse esikohtade pärast kapitalistlikul maailmaturul, eelkõige Ameerika Ühendriikide ja Saksa Föderatiivse Vabariigiga. Jaapani kontsernid arendavad aktiivset tegevust Lääne-Euroopa ja Aasia maades, Ladina-Ameerikas ja Aafrikas. Kuid Jaapani imperialismi majandusliku ekspansiooni peamisteks suundadeks on jäänud Lõuna- ja Kagu-Aasia. Kasutades oma tööstuslikku ja finantsilist võimsust, püüab monopolistlik kapital seal neidsamu positsioone vallutada, mida 40-ndail aastail sõjalisel teel kätte saada ei õnnestunud.

Jaapani militarismi taassünd. Ameerika imperialismi plaanid Jaapani suhtes ei piirdunud tema sõjatööstuse potentsiaali taastamisega. Ameerika Ühendriigid kavatsevad oma relvastatud jõude pikemaks ajaks Jaapanisse jätta. Okupatsioonirežiimi pikendamisest on omakorda huvitatud Jaapani valitsevad ringkonnad, sest Ameerika administratsioon soodustab Jaapani militarismi taassündi.

1951. a. septembris kirjutasid Ameerika Ühendriigid **San Franciscos** alla separaatsele rahulepingule Jaapaniga. Sotsialistlikud maad keeldusid sellele dokumendile alla kirjutamast, motiveerides seda sellega, et lepingu sisu oli sõja ajal Jaapani suhtes vastuvõetud liitlastevahelise kokkuleppega vastuolus. Ühtaegu sõlmisid Ameerika Ühendriigid ja Jaapan «julgeolekulepingu». Ameerika Ühendriigid said õiguse määramatuks ajaks ja piiramatul hulgal oma vägesid Jaapani saartel pidada.

Pärast San Francisco konverentsi hakkas Jaapani valitsus energiliselt looma armeed, sõjalaevastikku ja lennuväge. See oli ilmne konstitutsiooni rikkumine. Jaapani relvastatud jõudude tarvis hakati Ameerika Ühendriikidest hulgaliselt sõjavarustust saatma. Koolides ja ülikoolides elustus jälle militaristlike vaadete propaganda.

1960. aastal sõlmis Jaapani liberaaldemokraatlik valitsus Ameerika Ühendriikidega «vastastikuse koostöö ja julgeoleku tagamise» lepingu. Selles kinnitati uuesti Ameerika Ühendriikide relvastatud jõudude õigust Jaapani territooriumi oma eesmärki-

deks kasutada. Leping näeb ette Jaapani automaatset sõttaastumist Ameerika Ühendriikide poolel, kui Kaug-Idas ähvardab lepinguosalisi «ühine oht». Jaapan on muutumas Ameerika Ühendriikide peamiseks partneriks sandarmitegevusel Aasias.

Militaristid püüavad armeed varustada uusima relvastusega, mis on valmistatud Jaapani ettevõtetes. Reaktsionääride leerist kostavad üha valjemini üleskutsed Jaapani militarismi purustamise tulemusena kehtestatud sõjajärgsete piiride revideerimiseks ja keisrikultuse ametlikuks taaskehtestamiseks. Varem oli keisrikultus jaapani militarismi vaimseks aluseks. Järjest rohkem levitatakse Jaapanis seisukohta, et jaapani rahvus seisab kõrgemal kui teised Aasia rahvad.

Töölisliikumine. *Ainus jõud, kes on võimeline juhtima jaapani rahva võitlust monopolide ikke ja militarismi taassünni vastu ning rahvusliku sõltumatuse eest, on töölisklass.*

Tormilise tööstusliku arenemise mõjul on töölisklassi read Jaapanis tunduvalt kasvanud. Tootmise kontsentratsiooni kiire tempo on soodustanud proletariaadi ühteliitumist. On tõusnud ka töötajate organiseeritus. Praegu kuulub Jaapani ametiühingutesse üle 30% töölistest ja teenistujaist. Kõige suurem ametiühingukeskus on *Ametiühingute Peanõukogu* (Sohyo); selle tegevusest võtavad osa sotsialistid ja kommunistid.

Võitluses Jaapani demokratiseerimise eest on olulist osa etendanud Jaapani Kommunistlik Partei, kes tuli põranda alt välja 1945. aastal. Tänapäeval on parteil ligi 300 000 liiget. Partei tuumiku moodustasid kommunistid, kes olid sunnitööl pikaajalise vanglakaristuse (kuni 18 aastat) ära kandnud. Nende hulgas oli üks Jaapani Kommunistliku Partei organiseerijaist ja juhtijaist, Sen Katayama võitluskaaslane — Kjuiti T o k u d a (1894—1953).

Juba esimestel päevadel pärast vanglast vabanemist pöördusid kommunistid jaapani rahva poole üleskutsega moodustada laialdane rahvarinne keisririežiimi kukutamiseks, vabariikliku rahvavalitsuse loomiseks, talupoegadele mõisamaade üleandmiseks ja kontsernide likvideerimiseks. Jaapani Kommunistlik Partei tegi *Jaapani Sotsialistlikule Parteile* (asutati 1945. a.) ettepaneku ühiselt tegutseda võitluses Jaapani demokratiseerimise eest. Jaapani Sotsialistliku Partei parempoolsed liidrid lükkasid neid ettepanekuid korduvalt tagasi. Hiljem, kui Jaapani Sotsialistliku Partei pahempoolne tiib tugevnes ja äärmised parempoolsed rühmitused parteist välja astusid, tegutsevad sotsialistid paljudel juhtudel kommunistidega koos. Nad on võidelnud ja võitlevad ka praegu demokraatlike õiguste ja töötajate eluliste huvide eest, astuvad välja Jaapani militarismi taastamise vastu ja nõuavad Ameerika baaside likvideerimist Jaapanis.

1955. aastast said traditsiooniks proletariaadi «kevadised» ja «sügisesed» pealetungid, mis haarasid kaasa miljoneid osavõtjaid. Ametiühingute Peanõukogu — nende pealetungide organiseerija ja innustaja — on esiplaanile tõstnud kolm tähtsamat nõudmist:

palga tõstmine ja töötingimuste parandamine; rahva igapäevaste vajaduste rahuldamine; võitlus rahu ja demokraatia eest. Klassivõitluse kogemused näitavad, et töölistel õnnestub saavutada tunduvat majanduslike nõudmiste rahuldamist siis, kui nad ühendavad neid poliitiliste nõudmistega. Massilised väljaastumised ühendavad Jaapani töölisi.

Töötajate laiad hulgad võitlevad oma majanduslike ja poliitiliste huvide eest. Seda tõendab võit, mille on viimastel aastatel saavutanud kommunistid ja sotsialistid mitmete prefektuuride prefektide ja suurte tööstuslinnade meeride valimistel. Tunduvat edu saavutasid kommunistid ja sotsialistid 1972. aasta detsembris toimunud Esindajatekoja valimistel. Oma arvukuselt on kolmandal kohal Esindajatekojas (alamkoda) Jaapani Kommunistliku Partei saadikuterühm. On tekkimas soodsam olukord ühtse demokraatliku rinde edasikujunemiseks.

Jaapani reaktsioonilised ringkonnad püüavad lõhestada töötajate tugevnevat ühtsust. Parempoolsed sotsialistid tegutsevad ühtse demokraatliku rinde loomise vastu. Nad tahavad valitseva parteiga opositsioonis olijaid, ilma kommunistideta ja pahempoolsete sotsialistideta, enda juhtimise all ühendada.

Jaapani rahva võitlus sotsiaalse progressi, demokraatia ja rahu eest. Rahvahulgad võitlevad töölisklassi juhtimisel Jaapani sõltumatu poliitika elluviimise ja ühtlasi Nõukogude Liiduga heanaaberlike suhete sisseseadmise eest. 1956. aasta oktoobris kirjutati alla NSV Liidu ja Jaapani ühisele deklaratsioonile nendevahelise sõjaolukorra lõpetamise kohta. Ligikaudu aasta pärast sõlmiti Nõukogude Liidu ja Jaapani vahel kaubandusleping. See pani aluse mõlemapoolselt kasulike kaubanduslike sidemete edasiseks laiendamiseks NSV Liidu ja Jaapani vahel.

Jaapani töötajate võitlusvaim ilmnes sagedastes väljaastumistes Ameerika agressiooni vastu Indo-Hiinas ja selle vastu, et Jaapan muutuks sellele agressioonile kaasaaitajaks. Kestab võitlus **Okinawa** saare Jaapanile täieliku ja tingimusteta tagastamise eest. Üha hoogsamalt areneb jaapani rahva liikumine loosungi all: «Ameeriklased Jaapanist välja!»

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Milles seisneb sõjajärgsete reformide tähtsus Jaapani edaspidisele arengule?
2. Mis tingis pärast sõda monopolistliku kapitali taassünni Jaapanis? Kuidas ta viib oma kavatsusi täide?
3. Esitage fakte, mis annavad tunnistust militarismi ja revanšismi kasvust Jaapanis (vastamiseks kasutage ajalehtede materjale).
4. Määrake ära need ülesanded, mida seab endale Jaapani töölisklass, ja meetodid, mida ta oma võitluses kasutab.

§ 49. KAPITALISTLIKE MAADE KULTUUR.

Kapitalismi üldkriis avaldub eriti teravalt *kodanliku kultuuri kriisis.*

Intelligentsi kõige progressiivsemad esindajad nägid Oktoobrirevolutsioonis reaalset teed maailma uuendamiseks. Ühed võtsid revolutsiooni vastu kõhklusteta, paljud jõudsid tema tunnustamiseni järk-järgult. Oma teostes hakkasid need kultuuritegelased vaatlema tegelikkust *sotsialistliku realismi* positsioonilt.

Paljud kirjanikud ja kunstnikud mõistsid selgelt, et kapitalism ja tema poolt sigitatud elunormid on paratamatult hääbumisele määratud. Eitades kapitalismi ja kutsudes üles võitlema sotsiaalse ebaõigluse vastu, püüavad nad ometi hoiduda revolutsioonilisest teest võitluses inimkonna vabastamise eest. Süvendades *kriitilise realismi* traditsiooni, väljendavad nende teosed usku progressi, usku inimesse.

On elavnenud *dekadentide*[1] looming. Käsitades kapitalismi hukkumist tsivilisatsiooni hukkumisena, ei näe nad olukorrast väljapääsu. Dekadentide teosed on kas väga pessimistlikud või viivad lugeja reaalsest tegelikkusest, teravatest kaasaja probleemidest irdunud illusoorsesse maailma. Sellised teosed kisuvad inimesi kõrvale aktiivsest võitlusest. Seega aitab dekadentide looming objektiivselt kaasa reaktsioonile.

Kirjandus. Oktoobriideid hakkasid kaitsma niisugused ülemaailmselt tuntud kirjanikud nagu Romain Rolland, Henri Barbusse, Theodore Dreiser, Heinrich Mann, Bertolt Brecht.

Romain Rolland (1866—1944) tervitas Oktoobrirevolutsiooni ja astus mitmel korral välja NSV Liidu kaitseks. Kuid kahekümnendad aastad olid kirjaniku ideelise ja loomingulise kriisi periood, sest ta jäi julmade klassilahingute ees nõutuks. Aga kui fašism pealetungile asus, astus Rolland kõhklemata fašismi vastu võitlejate ridadesse. Kirjanik viis lõpule romaani «Võlutud hing». Koos oma tegelastega saab Rolland kahtlustest üle ja leiab õige tee võitluseks kapitalismi vastu. Annette ja Marc unistasid ühiskonna veretust ümberkujundamisest. Aga kui Marc Rivière hukkub tänavavõitluses fašistide vastu, asub tema võitlejakohale ema — Annette Rivière. Romaan «Võlutud hing» on maailmakirjanduses esimesi antifašistlikke teoseid, mis oli kirjutatud sotsialistliku realismi positsioonidelt.

Theodore Dreiser (1871—1945) lähenes pärast Oktoobrirevolutsiooni töölisliikumisele, käis Nõukogude Liidus ja õppis tundma sotsialismimaa elu. 1945. aastal astus Dreiser Ameerika Ühendriikide Kommunistlikku Parteisse. Tema parim romaan «Ameerika tragöödia», samuti publitsistlikud raamatud («Traagiline Ameerika» ja «Ameerikat tasub päästa») on kirjutatud pärast 1917. aastat.

---

[1] Vt. õpikust «Uusaeg II», § 47—48, Tallinn 1970, lk. 290—291.

Nendes teostes näitab autor suure meisterlikkusega Ameerika sotsiaalseid kontraste. Kehvikute hurtsikuist viib ta lugeja miljardäride lossidesse, näitab ära nendevahelise kuristiku kogu sügavuse. Terve elu kinnitati Clyde Griffithsile, et materiaalset edu saavutades võib seda kuristikku ületada. Rikkuse tagaajamisest saab tema elu mõte. Selles seisneb tema moraal — keskmise ameeriklase moraal, kes püüab isiklikku edu saavutada. Avastanud, et teda segavad teised inimesed, saab Clyde Griffithsist mõrvar. «Surma majas», kus hoitakse Clyde'i enne hukkamist, on paljud vangid loomuvastase sotsiaalse korra ohvrid.

Esimese maailmasõja kaevikuis valmis Henri Barbusse'i (1873—1935) raamat «Tuli. Ühe rühma päevik». See ei ole romaan ainult sõjaõudustest, vaid eelkõige räägib sellest, kuidas inimesed võidavad sõja.

Inimese väärikust jalge alla tallates püüavad imperialistid inimeses loomainstinkte ellu äratada. Olukord rindel ja sõjaõudused sünnitavad sõdurite seas tuska, hirmu ja julmust. Kuid järk-järgult kasvab sõdurite spontaanne viha teadlikuks klassivaenuks tagalas hästi elava kodanluse vastu, kõigi nende vastu, kes sõja läbi rikastuvad. Inimene võidab sõja oma teadvuses ning ulatab läbi tule ja rinde käe oma klassi vennale. Kirjanik väidab, et ainult revolutsiooniliseks võitluseks kapitali vastu ühinedes võivad inimesed inimesteks jääda.

XX sajandi suurimaid dramaturge Bertolt Brecht (1898—1956) tõestab oma näidendites, et tavalise väikekodanlase kurjategijaks muutumine on seaduspärane nähtus, kuna kuritegelik on kogu süsteem, mis on rajatud eraomandusele. Nähes kirjaniku loomingu mõtet aktiivses ellu sekkumises, lõi Brecht uue eepilise teatri. Dramaturg loobus naturalistlikust tõepärasusest, liigsetest ajaloolistest ja olustikulistest üksikasjadest. Tema tegelased on sümboolsed, nii nagu on sümboolne ka olukord, kus nad tegutsevad. Brecht nägi kaasaegse teatri eesmärki selles, et panna inimesi mõtlema, aidata neil mõista kapitalismi barbaarset ebainimlikkust ja avada klassivõitluse loogika.

Oma näidendis «Ema Courage ja tema lapsed» (1938) fašismi lätteid uurides paljastab Brecht väikekodanlikku kohandumisfilosoofiat. Ema Courage vihkab sõda. Kuid tema kui markitandi sissetulek sõltub sõjast ja ema Courage kohandub sõja ebainimlike seadustega, arvestades, et «ainult sirged puud raiutakse taladeks, aga kõverad elavad edasi». Elu lükkab need seisukohad ümber: sõda tapab kõik ta lapsed. Courage aga veab endiselt oma vankrit sõjateedel, kõigest jõust pingutades, «kui ainult maha ei jääks, kui ainult maha ei jääks!»

Fašistlikul Saksamaal heideti Brechti raamatud tulle. Kirjanik oli sunnitud emigreerima. Fašism aga hävitati ja Brechti humanistlikud näidendid teevad oma võidukäiku maailma teatrites, kutsudes võitlusse militarismi, fašismi ja kapitalistliku rõhumise vastu.

Oktoobri-järgsel perioodil süvenes tegelikkuse analüüs niisuguste suurte kriitilise realismi esindajate nagu Bernhard Shaw', Thomas Manni, John Galsworthy loomingus.

Suure saksa kirjaniku Thomas Manni (1875—1955) tervet loomingut läbib kunstniku saatuse teema kodanlikus ühiskonnas. Kirjaniku vaimseks testamendiks on «Doktor Faustus» (1947). Selles romaanis näitab Mann, millisel määral on saksa kodanlik intelligents vastutav natside võimu alla sattunud Saksamaa traagilise saatuse eest. Ta kirjeldab, millist demoraliseerivat mõju avaldasid intelligentsi psüühikale Nietzsche[1] reaktsioonilised ideed.

Romaani pealkiri on sümboolse tähendusega. Selle tegelane Adrian Leverkühn on meie päevade Faust. Aga kui Goethe Faust suutis Mefistofelest võita ja tema geenius triumfeerib, siis Manni tegelane toob oma ande ohvriks dekadentluse antihumanistlikele ideedele. Leverkühn on andekas helilooja, kuid ta on Nietzsche, «ülemaailmse fašismi ideelise suflööri» vaimne teisik. Ja sellepärast ei valmista tema muusika inimestele rõõmu. Antihumanistlikud ideed hävitavad muusiku kunsti. Kodanliku kunsti langus ja fašism — need on «ühe ja sama ahela lülid», väidab kirjanik.

Pärast Esimest maailmasõda tuli kriitilise realismi kirjandusse uus kirjanike põlvkond, kelle looming kujunes välja selle aja tormiliste sündmuste mõjul. Siia kuuluvad Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque, Archibald Cronin, Richard Aldington, Graham Greene, Antoine de Saint-Exupéry ja paljud teised.

Suurepärase ameerika kirjaniku-demokraadi Ernest Hemingway (1899—1961) loominguline tee oli keeruline ja vastuoluline. Kuna kapitalistlik tegelikkus oli Hemingwayle vastuvõtmatu, siis püüdis ta mõista kodanliku korra pahede põhjusi ja leida vahendeid inimese vabastamiseks füüsilisest ja vaimsest orjusest. Teraselt õppis ta tundma elu Esimese maailmasõja rinnetel. Rahvale võõras ja julm imperialistlik sõda kutsus Hemingways esile raevuka protesti.

Leitnant Henry («Jumalaga, relvad!») põgeneb rindelt ja otsib pääsemist isiklikus õnnes, kitsas üksinduse maailmas. Kuid inimese sõltumatus ühiskonnast on teostamatu. Nii ütleb enne surma Hemingway teine tegelane (raamatus «Kellel on ja kellel pole»), Harry Morgan: «Inimene... üksi... ei suuda... mitte kuraditki.» «Mis siis teha?» — küsivad tegelased. Vastust otsides juhitakse nad antifašistlike võitlejate hulka Hispaania väljadel. «Me teame, et sõda on pahe, kuid mõnikord on vaja tingimata võidelda,» ütleb Hemingway. Veendumus selle eesmärgi õigsuses, mille eest ta võitleb, ongi Robert Jordani («Kellele lüüakse hingekella») jõu allikaks. Ameeriklane Jordan annab oma elu hispaania rahva vabastamiseks. Selles võitluses «me ei ole üksi, me oleme kõik koos», väidab raamatu kangelane.

Vabariikliku Hispaania lüüasaamine vapustas Hemingwayd. Kuid kirjanik uskus humanismi võidukäiku, inimese vankumatusse jõusse, kellel on küll raske selles maailmas, kuid «keda võita ei saa».

---

[1] Vt. õpikust «Uusaeg II», Tallinn 1970, lk. 289—290.

Tuntud Lääne-Saksa kirjaniku Heinrich Böll i (sünd. 1917. a.) tegelased püüavad mõista, kes on inimkonna poolt läbielatud hirmsas tragöödias süüdi ja mida tuleks teha, et see ei korduks.

Bölli romaanis «Piljard kell pool kümme» kirjeldatakse poliitilist kompromissi püüdleva intelligentse saksa perekonna lugu. Oli vaja läbi elada palju raskeid katsumusi ja kaotusi, enne kui Fähmelite kõik kolm põlvkonda ühinevad otsustavaks võitluseks neofašismi vastu.

Kapitalistlikus maailmas areneb ka teistsugune kirjandus. Objektiivselt aitavad selle kirjanduse esindajad (kas nad ise seda tahavad või mitte) reaktsioonile kaasa. Kapitalismi hääbumises inimkonna eelseisvat hukkumist nähes on osa kirjanikke sattunud meeleheitesse. Nende dekadentlike kirjanike looming on kantud vastikustundest ümbritseva elu vastu, mida nad peavad võimatuks muuta.

Dekadentluse tüüpiliseks esindajaks on austria kirjanik Franz K a f k a (1883—1924). Tema romaanid ja novellid peegeldavad kirjaniku hirmu ja peataolekut kapitalistliku maailma reaalsuse ees ning veendumust inimese täielikus jõuetuses ja kaitsetuses niisuguse maailma vastu. Kafka teosed on traagilised ja lootusetud.

Laia leviku osaliseks on saanud ka avalikult reaktsiooniline kirjandus, mis ülistab agressiooni, kuritegevust ja rikkakssaamist. Suurt äri tehakse detektiivkirjandusega, mis on sageli täis igasugu õudusi. Need «teosed» kõditavad väikekodanlaste närve ja demoraliseerivad noorsugu.

Vapustatud kolmanda maailmasõja ja fašismi taassünni ohust, on osa noorsoost end kuulutanud löödud põlvkonnaks. Laialdaselt on levinud «biitnikute», «noorte vihaste meeste», «hipide» ja teiste taoliste liikumine. Nad astuvad välja kodanluse silmakirjaliku moraali, väikekodanliku elulaadi ja julma rahamaailma vastu. Nende vooludega (mis on põhiliselt ühesugused) on ühinenud mõned andekad noored kirjanikud, kes loovad «vihaste noorte kirjandust» (Inglismaal) ja «biitnikute kirjandust» (Ameerika Ühendriikides). Nende teoste tegelased hulguvad ringi ega tunnista mingisuguseid tänapäeva elu konventsionaalsusi, joovad ja kaklevad. «Noored vihased mehed» ei ole võimelised tugevalt, ennastsalgavalt armastama. Nad ei oska aktiivselt ka vihata. Neil puuduvad ideaalid. Selles pole midagi imelikku, et osa «hipidest» asub kuritegevuse teele. «Biitnikute» ja «vihaste» mässamine annab tunnistust kaasaegse kapitalistliku ühiskonna sügavast vaimsest kriisist.

Filmikunst. Võitlus progressiivse ja reaktsioonilise ideoloogia vahel on eriti selgelt jälgitav filmikunstis. Hiilgavaks kriitilise realismi leheküljeks maailma filmiajaloos on XX sajandi ühe suurima režissööri ja näitleja Charles Spencer C h a p l i n i (sünd. 1889. a.) looming. Maailmas edasijõudvatest tölplastest ja lurjus-

test tõuseb kõrgemale puhta südametunnistusega, õiglust püüdlev väike õnnetu inimene. See on kangelane filmidest «Suurlinna tuled» ja «Moodsad ajad». Kogu oma loominguga annab Chaplin terava hoobi «ameerika elulaadile», kus valitseb kõikeneelav rikastumiskirg ja tööinimese elu on viidud mehhaanilise roboti tasemele. Teise maailmasõja ajal lõi Chaplin halastamatu pamflettfilmi «Suur Diktaator» Hitleri ja fašismi vastu ning 1957. aastal filmi «Kuningas New Yorgis», satiiri tänapäeva Ameerika tegelikkuse pihta. Chaplin, keda kogu tema elu jooksul Ameerika Ühendriikides reaktsiooniliste ringkondade poolt taga kiusati, oli sunnitud 1952. aastal Euroopasse emigreerima.

20-ndate ja 30-ndate aastate filmikunsti iseloomustavad lakkamatud otsingud täiuslikumate väljendusvahendite leidmiseks. Leiutatakse helifilm ja ilmuvad esimesed värvilised filmid. Eesrindlikud režissöörid analüüsivad oma filmides kriitiliselt kapitalistlikku tegelikkust. Nendel aastatel kujunes välja niisuguste silmapaistvate režissööride nagu René Clairi, Jean Renoiri, Erich von Stroheimi looming.

Varsti pärast 1934. a. fašistliku putši Pariisis lõi René Clair oma antifašistliku filmi «Viimane miljardär». Arutu diktaatori (ilmne vihje Hitlerile) idiootlikke «reforme» välja naerdes võrdleb Clair tervet kapitalistlikku süsteemi hullumajaga.

Vastupanuliikumise päevil tekkis filmikunstis uus loominguline vool — *neorealism*. Selle kodumaaks oli Itaalia. Neorealism on demokraatliku kunsti üks nähtusi, mis väljendab fašismi võitnud rahva vaimset tõusu.

Huvi tavaliste inimeste vastu, kes on läbi käinud fašismi põrgust ja sõjast ning säilitanud vääramatu usu helgetesse ideaalidesse, inspireeris filmirežissööre Roberto Rossellinit, Vittorio De Sicat, Giuseppe De Santist, Pietro Germit ja teisi stuudiopaviljonidest töölisagulitesse minema. Nende kaamerad filmisid seda, mida jättis inimestele fašism: viletsust, purustusi ja tööpuudust. Nende filmid said süüdistusdokumentideks. Need filmid, jutustades mehisest võitlusest rõhujate vastu ja vaestest Itaalia töölistest («Rooma — lahtine linn», «Ei ole rahu oliivipuude all», «Jalgrattavargad», «Kell 11 Roomas» jt.), olid kantud usust rahvasse, tema eluvõimelisusse, headusse, õigluse ja solidaarsuse püüetesse.

Uueks etapiks maailma filmikunsti arengus on tänapäeva selliste suurte režissööride nagu Fellini, Antonioni (Itaalia) ja Bergmani (Rootsi) looming.

Federico Fellini (sünd. 1920. a.) filmide «Tee» (1954) ja «Cabiria ööd» (1957) põhiidee seisab inimese kokkupõrkamises kapitali absurdse, ebainimliku maailmaga. Kunstnik püüab avada võimul oleva eliidi parasitismi ja moraalse allakäigu põhjusi. Tema film «Magus elu» (1960) näitab neid samuti veenvalt. Ohjeldamatu püüe rikastuda iga hinna eest, kindel veendumus, et see, kellel on raha, võib kõike teha, viib «kõrgema seltskonna» üleküllastumisele, moraalsele armetusele, vaimsele mandumisele. «Magusa elu» mädasoo imeb filmi tegelasi järjest sügavamale endasse.

Lääne kaasaegne progressiivne filmikunst käsitleb järjest süvenenumalt nende psüühikat, kes on tapnud ning vägivallatsenud, ja ka nende oma, kes roimareid ei takistanud. Antifašistlikud kunstnikud peavad oma kohuseks teha seda inimkonna tuleviku nimel.

Kui Saksa Föderatiivse Vabariigi ajalehed kirjutasid «majanduslikust imest», lõi Lääne-Saksa režissöör Kurt Hoffmann filmi «Meie — imelapsed», milles ta näitas fašismi allikaid Saksamaal ja fašismi säilimise visadust. Harimatu ja jultunud Bruno Tiches, aktiivne fašist, jõuab elus edasi ka Saksa Föderatiivses Vabariigis. Ja jälle aitavad talle kaasa «linnaisad» — kõikvõimsad monopolistid.

Inimeste töövendlusest, inimlikust solidaarsusest jutustavad Prantsuse režissööri Christian-Jaque'i («Kui kogu maailma noormehed»), Jaapani režissööri Satsuo Yamamoto ja paljude teiste kodanlike maade progressiivsete režissööride filmid.

Yamamoto film «Orjade tehas» loodi rahaga, mille 100 000 töötajat kokku panid. See jutustab metallurgiatehase «Nippon Roru» tööliste kangelaslikust streigist, mis kestis kuus aastat. Kogu loominguline kollektiiv töötas filmi võtetel tasuta. Kui film valmis oli, keeldusid laenutajad seda kinodes demonstreerimast. Filmi näidati töölisklubides, parkides, väljakuil. Filmil oli tohutu menu.

Inimeste võrdsuse ja vendluse idee kannab ka ameerika filmirežissööri Stanley Krameri filmi «Aheldatud».

Ühe ketiga on aheldatud kaks vangist põgenenud sunnitöölist — must ja valge. Politseinikud ei kiirusta tagaajamist organiseerima, sest nad on veendunud, et põgenikud teineteisel kõri läbi närivad. Sündmustiku alguses põhjustavad rassilised eelarvamused tegelaste vahel teravat vaenu ja tülisid. Kuid neegri mehisus ja õilsus, rõhutute ühine saatus võidavad eelarvamused. Kett, mis põgenike käsi aheldas, purustatakse. Lõpuks võivad nad mõelda enda päästmisele. Kuid neid ühendab nüüd teine kett — tõeline inimlik sõprus. Kumbki neist ohverdab oma vabaduse teise päästmiseks.

Progressiivse filmikunsti mõjule püüab imperialistlik propaganda vastu seada oma filmitoodangut. Kunsti peamine eesmärk — maailma avastamine kujundites — on seal asendatud kauboi-, detektiiv- ja õudusfilmide või sentimentaalsete filmide trafaretse süžeega. Püüdes töötajaid teravatest kaasaja probleemidest kõrvale juhtida, kasutab reaktsioon laialdaselt kino. Seksikultus, mis kannab kaasaegseid löökfilme, on vajalik selleks, et lämmatada noore inimese hinge ja teha ta oma ihade orjaks. Jõukultus aitab kaasa kuuleka sõduri kasvatamisele, kes oleks ilma järele mõtlemata valmis tapma.

Muusika. Kujutav kunst. Väljapaistvamate kunstnike loomingus on leidnud väljenduse need epohhi keerukad ja teinekord traagilised nähtused, millest ei saa mööda minna ükski tõeline kunstnik. Silmapaistvaid kunstiteoseid on loonud need heliloojad ja kujutavad kunstnikud, kelle looming on seotud rahva eluga, demokraatliku kultuuriga. Realistliku suunaga muusikas on saa-

nud juhtivaiks esindajaiks Arthur Honegger, Paul Hindemith, Béla Bartók, George Gershwin, Benjamin Britten ja teised.

Suure prantsuse helilooja Arthur Honeggeri (1892—1955) loominguline tee oli keeruline ja vastuoluline. 20-ndail aastail astus Honegger koos teiste heliloojatega välja «novaatorluse» nõudmisega muusikas, arvates, et kaasaegne muusika peab suurlinna elu tööstuslikku rütmi kajastama. Aga kui Prantsusmaal algasid fašistide väljaastumised, kirjutab Honegger, kellest sai Rahvusrindest aktiivne osavõtja, muusika Romain Rolland'i näidendile «14. juuli» ja ühe oma parimatest helitöödest — oratooriumi «Jeanne d'Arc tuleriidal». Selle teose peateemaks on protest vägivalla vastu ja üleskutse võitlusele. Sõjaajal sai oratoorium prantsuse Vastupanuliikumise muusikaks.

Laialdaselt on saanud tuntuks Inglise helilooja Benjamin Britteni (sünd. 1913. a.) looming. Tööliste Muusikaühingu aseesimees Britten kirjutab muusikat, mis paljastab sügavalt ühiskonna pahesid, milles elavad ta kangelased ja tema ise. Britteni ooper «Peter Grimes» jutustab vaese inimese tragöödiast, kes püüdis «inimeseks saada», saavutada õnne üksinda. Helilooja näitab ära, et kangelane hukkub vaimselt ja füüsiliselt.

1961. aastal esitati vana Coventry taastatud kirikus esmakordselt Britteni «Sõjareekviem». Teose idee formuleeris helilooja nõnda: «Reekviem on pööratud tulevikku... Me peame vältima selliseid katastroofe nagu sõda.»

Pingelise klassivõitluse aastatel on arenenud hoogsalt laululooming — muusikateose vorm, mis võimaldab elunähtusi kõige operatiivsemalt peegeldada. Revolutsioonilised laulud on omandanud proletariaadi jaoks internatsionaalse võitluslipu tähenduse. Paljudes maades on laialdaselt levinud saksa poeedi ja helilooja Hanns Eisleri laulud. Nendes kõlab kutse võitlusele, tööliste rahvusvahelisele solidaarsusele. Kokkupuutumine Eisleri ja Brechtiga määras tuntud saksa näitleja ja laulja Ernst Buschi loomingulise tee. Ta hakkas esitama proletaarseid laule, kutsudes Saksamaal rahvast võitlusse fašismi vastu. Hitleri võimuletulek sundis Buschi emigreerima. Tema laulud hakkasid kõlama vabariiklikus Hispaanias. Peale hispaania rahva lüüasaamist anti kommunist Ernst Busch Vichy «valitsuse» poolt gestaapole välja. Alles 1945. aasta kevadel vabastasid laulja fašistlikust vanglast Nõukogude väed.

«Protestilauludes», mida noorsugu laulab tänapäeval paljudes kapitalistlikes maades, kõlab sõja, rassismi ja sotsiaalse ebavõrdsuse vihkamine, püüe vabadusele ja õnnele. Selliste laulude autorite ja esitajate seas on andekad lauljad Pete Seeger, Joan Baez (Ameerika Ühendriigid), Jean Ferrat (Prantsusmaa) ja teised.

Ülemaailmse tunnustuse leidsid kreeka helilooja Mikis Theodorakise (sünd. 1925. a.) vabadustarmastavad laulud, mis keelati «mustade kolonelide» hunta erikäskkirjaga.

Kõrgete humanistlike ideaalide teenimisest ja imperialistliku reaktsiooni vastasest võitlusest on inspireeritud väljapaistvate kunstnike Pablo Picasso, Rockwell Kenti, Frans Masereeli, Renato Guttuso ja teiste looming.

Ühe kõige suurema kaasaja kunstniku — Pablo Picasso (1881—1973) loominguline tee on XX sajandi kujutava kunsti ajalugu, kõigi tema otsingute, heitluste, vigade ja leidudega. Picasso on püüdnud kujutavas kunstis edasi anda nähtuste sisemist olemust, sügavat filosoofilist mõtet. Vapustatuna Saksa lennuväe barbaarsest kallaletungist Hispaania linnale Guernicale maalis Picasso 1937. aastal pannoo «Guernica purustamine». Kunstnik ei kujutanud sellel konkreetset sõjasündmust. Ta näitas kujundlikult hirmsat kuritegu: segipaisatud maailma tükke, vihast ja õudusest ülestõstetud käsi, valust, meeleheitest ja palvest moondunud nägusid. Picasso oli aktiivne rahu eest võitleja ja kommunist. «Kommunism on tihedalt seotud minu kui kunstniku eluga...» ütles ta.

Huvi ümbritseva maailma suhtes, sügavalt siiras armastus inimeste vastu, loodust ümberkujundava ja uut, helget maailma ehitava inimese töö poeetiline ülistamine kannab Rockwell Kenti (1882—1971) loomingut.

Renato Guttuso (sünd. 1912. a.) looming on arenenud itaalia neorealismi mõju all. Paljudes teostes jäädvustab kunstnik Itaalia töörahva elu, tema viletsust ja otsustavat võitlust rõhujatega («Väävlikaevandused», «Söötis maa jagamine», «Kangelasliku proletaarlase surm»). «Missuguse jälje me jätame neile, kes elavad pärast meid, kui me ei oska oma teostes anda aru meie maa poegadest ja meie sajandist, nii paljudest pisaratest ja kannatustest» — selles seisnebki Guttuso arvates kunsti mõte ja kunstniku vastutustunne maailma ees. Guttuso 50-ndate ja 60-ndate aastate teostes peegeldub noorsooprobleem. Erinevalt «biitkunstnikest» kutsub Guttuso noori üles ühinema ning võitlema sotsiaalse õigluse ja rahu eest («Internatsionaali laulev tüdruk»).

Nii nagu kirjanduses ja filmikunstis, on kapitalistliku maailma kujutavas kunstis ja muusikas laialdaselt levinud suunad, millel on dekadentlikke jooni. Areneb *ekspressionistide* looming. Kirglikku protesti vägivalla vastu ühendavad ekspressionistid sünge fatalismiga. Nende loomingu peamiseks sisuks on valu, kannatused, õudused ja meeleheide. Inimene ei ole võimeline kurjaga võitlema, väidavad ekspressionistid.

Ekspressionistide muusika on ilma meloodiata. Ekspressionistide maalidel ja gravüüridel on maailma kujutatud sihilikult inetuna ja moonutatuna. Lootusetu pildi maalib saksa ekspressionist Otto Dix sõjast: varemed, laibamäed ja neljakäpakil roomav inimene, katelok hammaste vahel. See on inimese alandamine, inimkonna metsistumine.

Aga kui ekspressionistid kapitalistliku maailma vastu välja astudes tema hävitamisele kaasa aitavad, siis see osa kunstnikke,

kes on kuulutanud, et nad tahavad «võitlusest kõrval» seista, kaotab võime loominguliselt maailma tunnetada. Viirastuste, sonimise ja košmaaride maailma püüavad eemalduda tegelikkusest sürrealistid («pealrealistid»). Nende poolt kujutatud absurdne maailm kutsub esile hirmutunde, sisendab inimestele mõtet, et nad kuskil ei leia kaitset tundmatute jõudude, õuduse ja meeletuse ohu eest.

Tänapäeva kodanliku kunsti ebajumalaid, hispaania sürrealist Salvador Dali on maalinud oma lõuendeile mitmesuguste olendite, esemete, detailide ja nende kombinatsioonidest absurdseid kujutisi (õhus rippuv inimese sisikond ja sellega sarnanevad kella numbrilauad, elevant karkudel, põlevad kaelkirjakud, teelusikas, mille pikaks venitatud vars sarnaneb ussiga jne.), mille mõtet on võimatu loogiliselt seletada.

Kapitalistlikus maailmas spekuleerimise objektiks saanud maalikunstis on pinnale kerkinud rohkesti andetute käsitööliste toodangut, kes moega äritsedes on osanud endale nime teha ja kapitali kokku ajada. Pärast Teist maailmasõda on elustunud *abstraktsionism*. Kaasaegsel abstraktsionismil ei ole midagi ühist tõelise kunstiga.

Viimastel aastatel on kodanliku kunsti kriis väljenduse leidnud *pop-kunstis* (niinimetatud populaarses kunstis). Pop-kunsti tegijad on hakanud «maale» ja «skulptuure» looma kastrulitest, plakatite tükkidest, veevärgitorudest ja konservikarpidest. Pop-kunst on tunginud muusikasse, filmi ja teatrisse. Pop-kunsti laialdane levik ja toetus, mida see antikunst monopolistlike ringkondade poolt on saanud, on seletatav reaktsiooni püüdega nõrgendada tõelise kunsti mõju rahvahulkadele, hävitada kunsti ümberkujundav jõud.

Oktoobriideede, Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade edusammude mõjul astuvad kapitalistlike maade eesrindlikud kirjanikud ja kunstitegelased üha aktiivsemalt välja kodanliku korra vastu. Klassilahinguis imperialismi vastu saab intelligents proletariaadi liitlaseks.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Andke peamiste kapitalistlike maade kultuuri arengule üldiseloomustus.
2. Määratlege peamised loomingusuunad kirjanduses ja kunstis.
3. Missuguseid probleeme esitavad oma loomingus kapitalistlike maade progressiivsed kultuuritegelased? Teile hästi tuttava kirjandus- või kunstiteose sisu avades näidake, kuidas neid küsimusi lahendatakse.
4. Milles avaldub kodanliku kultuuri kriis?

§ 50. KAPITALISMI ÜLDKRIISI SÜVENEMINE.

Kapitalistliku majanduse ebastabiilsus. Kapitalismi vastuolude teravnemine, sotsialismimaade sõprusühenduse edusammud ja koloniaalimpeeriumide kokkuvarisemine on suurendanud kapitalismi üldist ebastabiilsust. Peaaegu mitte ükski kapitalistlik riik ei ole pääsenud suurematest kõikumistest ega langustest majanduses ega suutnud vältida tööpuuduse suurenemist. Tööstuse kiire kasvutempo üksikutes maades vaheldub aeglase tempoga, sageli ka tootmise vähenemisega. Suurte vapustuste osaliseks on saanud ka kapitalismi rahasüsteem.

Üks kapitalistliku majanduse ebastabiilsuse iseärasus sõjajärgseil aastail seisneb selles, et tõusu- ja langusperioodid eri maades ei lange ajaliselt kokku. Aastail 1948—1949 tekkis majanduskriis Ameerika Ühendriikides; sel ajal teised kapitalistlikud riigid kriisi üle ei elanud. Aastail 1951—1952 olid mitmed Lääne-Euroopa maad (Inglismaa, Belgia jt.) haaratud majanduskriisist; Ameerika Ühendriikides täheldati neil aastail tööstuslikku tõusu. Mõne aasta pärast, ajavahemikul 1957—1958 hõlmas tööstuslikku tootmise langus kapitalistlikke maid, kes valmistasid $^3/_4$ kapitalistliku maailma tööstustoodangust.

60-ndaid aastaid iseloomustab arenenud kapitalistlike maade majandusliku arengu suhteliselt kiire tempo, milles on vahepeal kriisi-iseloomuga langused. Aastail 1969—1971 elas maailma kapitalistlik majandus läbi uue majanduskriisi. Pärast aastate 1969—1971 kriisi (vt. lk. 117) astusid Ameerika Ühendriigid sügava depressiooni ajajärku, millest Ameerika majandus tuli välja alles 1972. aastal. Raskesse seisaku olukorda sattus Inglismaa tööstus. Ületootmiskriis toimus Itaalias. Majandusliku arenemise tempo aeglustus järsult Saksa Föderatiivses Vabariigis ja Jaapanis. Tööstuse languse ja seisakuga käis kaasas üldine inflatsiooni suurenemine (selle tagajärjena elukalliduse tõus) ja tööpuuduse kasv.

Kapitalistliku majandussüsteemi ebastabiilsus seletub ka *kapitalistlike maade majandusliku arengu ebaühtluse suurenemisega.*

Imperialistlike riikide muutuva jõuvahekorra näitajad

(erikaal kapitalistliku maailma tööstuslikus tootmises protsentides)

	1948	1960	1971
Ameerika Ühendriigid	54,6	45,7	40,3
Lääne-Euroopa	28,8	34,0	32,1
Saksa Föderatiivne Vabariik	3,6	8,8	8,6
Inglismaa	10,2	8,3	6,0
Prantsusmaa	4,6	5,1	5,2
Itaalia	2,0	3,2	3,3
Jaapan	1,2	4,4	9,3

Viimastel aastatel on Ameerika Ühendriikide erikaal maailma kapitalistlikus tootmises vähenenud, kuid Lääne-Euroopa erikaal tõusnud. 1970. aastal asus Jaapan tööstusliku tootmise mahu poolest teisele kohale kapitalistlikus maailmas, tõrjudes sellelt kohalt välja Saksa Föderatiivse Vabariigi. Ikka ja jälle kerkib imperialistlike riikide vahel üles müügiturgude, tooraineallikate ja kapitalide investeerimise sfääride ümberjaotamise küsimus. Imperialistidevahelised vastuolud on jäänud tänapäeva kapitalistliku ühiskonna arenemise tähtsaks seaduspärasuseks. «Seitsmekümnendate aastate alguseks olid selgesti välja kujunenud imperialistliku konkurentsi peamised keskused: — USA — Lääne-Euroopa (eelkõige ühisturu maade kuuik) — Jaapan. Nende majanduslik ja poliitiline konkurentsivõitlus muutub järjest ägedamaks.» [1]

Püüd peatada kapitalismi allakäigu vältimatut protsessi virgutab kodanlikke poliitikategelasi takistama imperialistlike vastuolude äärmist teravnemist ja tekkivaid lahkhelisid siluma, püüdes sel viisil imperialistlike riikide vahel võimalikke sõjalisi kokkupõrkeid ära hoida.

Kaasaegse kapitalismi sotsiaalsete vastuolude teravnemine. Sotsialismi võimsuse kasv, koloniaalrežiimide likvideerimine ja töölisliikumise surve avaldavad üha enam mõju nendele protsessidele, mis toimuvad kapitalistlike maade majanduses ja poliitikas.

Kaasaegse kapitalismi katsed kodanliku korra põhilisest vastuolust võitu saada ei ole andnud positiivseid tulemusi. Vastupidi, väikese rahandusmagnaatide grupi huvides hiiglaulatuses tootmist ühiskonnastades ja haldust tsentraliseerides *süvendab riik äärmiselt vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja tootmissaaduste erakapitalistliku omandamisviisi vahel.* «Rahvastele saab üha ilmsemaks sellise olukorra ebaloomulikkus, mille puhul tootmiskompleksid, mis sageli teenindavad mitut riiki, jäävad käputäie miljonäride ja miljardäride eraomandiks. Kapitalistlike tootmissuhete sotsialistlikega asendamise vajadus muutub üha tungivamaks.» [2]

Kaasaegse kapitalistliku ühiskonna klassistruktuur teeb läbi olulisi muutusi. See väljendub kõigepealt palgatööliste armee kiires kasvus. Tugevneb proletariseerimisprotsess, töölisklass täieneb laostunud talupoegade ja linnaväikeomanike arvel. Tööstuses tegelevate teenistujate peamised kihid, insenertehnilised ja teaduslikud töötajad saavad töölisklassi lahutamatuks osaks: nende elutingimused on tööliste elutingimustele üsna lähedased.

Monopolid kasutavad tootmise, teaduse ja tehnika kasvavaid võimalusi töötajate laiade kihtide ekspluateerimise suurendamiseks. Riiklik-monopolistliku kapitalismi tingimustes saab liiga

[1] L. I. Brežnev, NLKP Keskkomitee aruanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIV kongressile, Tallinn 1971, lk. 19.

[2] Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969, lk. 41.

ilmseks üks kodanluse liigkasumi allikatest — riigieelarve kaudu rahvusliku tulu enda kasuks ümberjagamise teel, sellest järjest suurem osasaamine. Esmajärguliste tarbekaupade hindade tõstmisega ja korteriüüri tõstmisega, maksude suurendamisega, palkade «kinnikülmutamisega» ja teiste vahendite kasutamisega püüavad monopolid kodanliku riigi abil masside visas võitluses kättevõidetud sotsiaal-majanduslikke saavutusi annulleerida. Maksustamise teel võtab kapitalistlik riik töötajate palgast ära umbes ühe kolmandiku. Monopolide ladviku ja laiade rahvamasside vaheline kuristik süveneb veelgi. See suurendab arenenud kapitalistlikes riikides monopolismivastast liikumist, mis liitub üldise imperialismivastase rindega. «Paljudes maades puhkevad sotsiaalsed ja poliitilised kriisid, millede käigus töörahva laiad hulgad hakkavad mõistma sügavate otsustavate muudatuste vajalikkust.»[1] Viimaste aastate sündmused kapitalistlikus maailmas on kinnitanud töölisklassi kui monopolide võimu peamise ja kõige jõulisema vastase, kui kõigi antimonopolistlike jõudude külgetõmbejõu tähtsust. Tänapäeval võitleb rahvusvaheline töölisklass olukorras, kus teda ümbritsevad rohkearvuliselt liitlased; kujunevad subjektiivsed eeldused sotsialismi eest võitlemiseks.

Finantsoligarhia lootused riiklik-monopolistlikele abinõudele kui kapitalismi kindlustamise vahendeile ei ole end õigustanud. Riiklik-monopolistlik kapitalism tegelikult suurendab kapitalistliku süsteemi ebastabiilsust. Tema vastuolud teravnevad järjest. Isegi kõige enam arenenud kapitalimaades saavad miljonid inimesed tunda töötaolekut ja vaesust. Kapitalismi üldkriis süveneb.

Riiklik-monopolistlik kapitalism, mis on tootmise ühiskonnastamise kõrgeimaks astmeks kapitalismi ajal, tähendab *täielikku materiaalset ettevalmistust sotsialismile,* on tema lävi. Kuid ülemineku sotsialismile on vajalik sotsialistlik revolutsioon ja töölisklassi võimuletulek.

Kodanliku ideoloogia kriis. Maailma kahe süsteemi vahelise võitluse teravnemise olukorras on imperialistlik ideoloogia üks vahendeist kapitalistliku korra säilitamisel. Nendes maades, kus sotsiaalsed vastuolud saavutavad suurima teravuse, võtab monopolistlik kodanlus kasutusele avaliku vägivalla töölisliikumise ja demokraatliku liikumise vastu, säilitades ja maksma pannes sõjalis-fašistlikke diktatuure (Hispaania, Portugal, Kreeka). Teistes kapitalistlikes maades toetavad valitsevad ringkonnad ühe oma reservina reaktsioonilisi organisatsioone («pööraseid» ja rassiste Ameerika Ühendriikides, revanšiste ja neonatse Saksa Föderatiivses Vabariigis ja neofašiste Itaalias). Peamise ideoloogilise relvana on monopolistlik kapitalism esile tõstnud *antikommunismi.*

Imperialismi klassistrateegia peamisi suundi on kurss revolutsioonilise liikumise laostamisele seestpoolt. Kodanlikud ideoloogid

---

[1] Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969, lk. 265.

püüavad sotsialistliku korra olemust moonutada, näidata väiksemana tema majanduslikke edusamme ja sotsiaalpoliitilisi saavutusi. Imperialismi ideoloogiamasin lahutab kunstlikult leninismi marksismist, püüab asjatult tõestada, et marksism on vananenud, leninism aga kõlbavat ainult nendele maadele, mis asuvad kapitalistliku arenemise varases staadiumis.

Imperialistlike ideoloogide väite järgi tekib kaasaegse teaduse ja tehnika revolutsiooni tagajärjel uus ühiskondliku korra tüüp. Ühed neist väidavad, et imperialismi asemele on tulnud «rahvakapitalism», teised — et on kujunemas «segatüüpi» ühiskond (konvergents, s. o. lähenemise, sarnaseks muutumise teooria).

«Rahvakapitalismi» teooria pooldajad ütlevad, et erakapitalistlik omandus on muutunud «kollektiivseks kapitalistlikuks omanduseks». Kapitali «demokratiseerumise» kaitseks tuuakse ära arutlusi selle üle, et väikeste aktsiate tuhandete aktsionäride vahel levitamise tulemusena muutuvad viimased kapitalistlike ettevõtete «kaasomanikeks». Kodanlikku riiki kujutavad need «teoreetikud» töötajate huvide kaitsjana.

Konvergentsi teooria autorid kuulutavad kaasaegse kodanliku ühiskonna «külluse ühiskonnaks», kus ekspluateerijate ja ekspluateeritavate «sotsiaalne partnerlus» asendavat klassivõitluse. Imperialismi apologeetide arvates koondab «ühtne industriaalne ühiskond» endasse kapitalismi ja sotsialismi parimad jooned. Kapitalismilt saab ta pärandiks tootmisriistade ja -vahendite eraomanduse, konkurentsi, turusüsteemi, kasumi ja teised materiaalsed stiimulid. Sotsialismist minevat «uude» ühiskonda majanduslik planeerimine, tööliste kontroll töötingimuste üle ja elanikkonna tulude võrdsus. Selle ideoloogilise diversiooni peaeesmärk seisab selles, et töölisklassi desarmeerida, sisendada kapitalistlike maade töötajate teadvusse mõte, et ühiskondliku korra revolutsioonilise muutmise eest võitlemine on «kasutu».

Kaasaja tegelikkus lükkab ümber kodanlike teoreetikute argumendid, kes asjatult püüavad töötajaid klassivõitlusest kõrvale juhtida. Monopolistlik ladvik koondab enda kätte järjest suuremal hulgal rikkusi.

Imperialismi ideoloogid moonutavad sotsialistlikku süsteemi vaadeldes tema majanduslike kategooriate olemust (palk, protsent, kasum jt.). Konvergentsi teooria autorid «unustavad», et nende kategooriate kvalitatiivne sisu, nende osatähtsus sotsialismis erineb põhimõtteliselt nende olemusest ja funktsioonidest kapitalismis. Sotsialismimaades toimuvate majandusreformide iseloomu jämedalt moonutades püüavad nad kujutada neid reforme kapitalismi juurde tagasipöördumisena.

Kommunismiideed on saanud XX sajandi juhtivateks ideedeks. On käimas lahing inimeste mõttemaailma eest. Kapitalism näitab ilmset jõuetust seda võita. See annab tunnistust kodanliku ideoloogia järjest süvenevast kriisist.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Missugused on kapitalismi üldkriisi käesoleva etapi peajooned?
2. Nimetage kapitalistliku majanduse ebastabiilsuse tunnuseid.
3. Tõestage, et tänapäeva kapitalismil pole korda läinud kõrvaldada talle omaseid vastuolusid, vaid et need on hoopiski süvenenud ja et on tekkinud uusi vastuolusid.
4. Missugused on finantsoligarhia ja rahvuse rõhuva enamiku vaheliste vastuolude sotsiaal-majanduslikud alused?
5. Tõestage, et konvergentsi teooria on kodanliku ideoloogia kriisi avaldusi.

Küsimusi ja ülesandeid VI peatüki kordamiseks.

1. Kuidas tänapäeva kapitalism püüab kohaneda kahe süsteemi võitluse tingimustega ning teaduse ja tehnika revolutsiooni nõuetega? Mispärast need kohanemiskatsed on ajalooliselt piiratud?
2. Missugused on kapitalismi üldkriisi süvenemise põhjused?
3. Kinnitage faktidega kapitalismi üldkriisi edasiarenemist majanduse sfääris.
4. Missugused nähtused annavad tunnistust poliitilise reaktsiooni süvenemisest imperialistlikes riikides?
5. Tooge ajakirjandusest näiteid klassivastuolude teravnemisest kapitalistlikus maailmas.
6. Missugune on kodanliku ideoloogia seisund praegusel etapil? Kinnitage oma järeldust faktidega.
7. Määratlege riiklik-monopolistliku kapitalismi tähendust kapitalistliku korra edasisele säilitamisele. Kinnitage oma otsust faktidega.
8. Tõestage, et praegusel etapil on imperialistlike riikide vahel majanduslik võitlus tugevnenud.
9. Missuguseid probleeme seab kapitalistlike maade kommunistlikele parteidele töölis- ja demokraatliku liikumise kasv?
10. Kasutades õpikut ja ajakirjandust, tooge näiteid sotsialismi maailmasüsteemi mõjust kapitalistlike maade ühiskondlikule elule.

VII PEATÜKK.

AASIA JA AAFRIKA RAHVASTE RAHVUSLIKU VABADUSVÕITLUSE TÕUS. IMPERIALISMI KOLONIAALSÜSTEEMI LAGUNEMINE JA KOKKUVARISEMINE.

§ 51. IMPERIALISMI KOLONIAALSÜSTEEMI LAGUNEMINE.

Sotsialismijõudude kasvu mõju rahvusliku vabadusliikumise arenemisele. Teise maailmasõja ajal teravnes ja süvenes imperialismi koloniaalsüsteemi kriis. Rahvuslik vabadusliikumine haaras suure jõuga Ida- ja Kagu-Aasia maid. Rahvuslik vabadusvõitlus oli suunatud imperialistliku koloniaalikke vastu ja liitus rahvaste

fašismivastase võitlusega. *Pärast Teist maailmasõda viis koloniaalsüsteemi kriis koloniaalsüsteemi lagunemisele.*

Määratu suure tähtsusega oli asjaolu, et Nõukogude Liit purustas fašistlike ja militaristlike riikide peajõud. Selle tulemuseks oli maailma imperialismi üldine nõrgenemine ja tingimuste loomine rahvusliku vabadusliikumise võiduks. Rõhutud rahvaste võitlust soodustasid ka Teise maailmasõja ajal asumaades ja sõltuvates riikides toimunud sügavad majanduslikud ning poliitilised muutused. Asumaades ja sõltuvates riikides kasvas proletariaat arvuliselt, samuti suurenes tema organiseeritus. On tõusnud kommunistlike parteide autoriteet. Mitmetes Aasia maades on nad juhtinud relvastatud vastupanu, mida avaldati välismaistele röövvallutajatele. Sellest võitlusest võttis ulatuslikult osa talurahvas. Aktiviseerus ka rahvuslik kodanlus. Paljudes maades kujunesid välja tingimused kolonisaatorite vastu suunatud rahvuslike jõudude ühisrinde loomiseks. Rahvusliku vabadusliikumise edusammudele aitasid kaasa niisugused otsustavad tegurid, nagu Nõukogude Liidu ja kogu sotsialistliku sõprusühenduse jõudude kasv, sotsialismimaade tohutu abi rõhutud rahvaste võitlusele, Euroopa ja Ameerika töölisklassi toetus nendele rahvastele.

Kõik need tingimused andsid rahvusliku vabastuse revolutsioonidele määratu suure hoo ja ulatuse. Koloniaalsüsteemi lagunemine on kapitalismi üldkriisi teise etapi üks põhijoontest.

Rahvusliku vabadusliikumise tõus pärast Teist maailmasõda. Koloniaalsüsteemi lagunemise protsess hõlmas kõigepealt Aasia. Pärast imperialistliku Jaapani purustamist, kes oli paljusid Aasia rahvaid orjastanud, tekkisid soodsad tingimused vabanemiseks kolonisaatorite võimu alt. Jaapani okupantide vastu puhkenud rahvaülestõusu tulemusena saavutas poliitilise sõltumatuse Indoneesia (1945. aasta augustis). Pärast kestvat ja visa võitlust jaapani röövvallutajate vastu moodustas vietnami rahvas Vietnami Demokraatliku Vabariigi. Inglise kolonisaatorid olid sunnitud andma dominiooni õigused Indiale, Pakistanile (1947. aasta augustis) ja Tseilonile (1948. aasta veebruaris).[1] Iseseisvuse saavutas endine Inglise asumaa Birma (1948. aasta jaanuaris). Olid võitnud rahvademokraatlikud revolutsioonid Põhja-Koreas ja Hiinas. Sihikindlas võitluses võitsid kätte sõltumatuse Süüria ja Liibanon.

Teise maailmasõja eel oli üle 90% Aasia rahvastikust (ehk üle 1,2 miljardi inimese) koloniaalses või poolkoloniaalses sõltuvuses. Praegu elab imperialistlike riikide koloniaalvaldustes Aasias ligikaudu 6 miljonit inimest.

Koloniaalimpeeriumide krahh. *Kapitalismi üldkriisi käesoleval etapil on koloniaalsüsteemi lagunemine viinud selle süsteemi kokkuvarisemisele.* Rahvuslik vabadusliikumine on 50-ndate aastate lõpust võtnud Aafrika rahvaste hulgas suure ulatuse.

[1] 1972. aasta mais kuulutati Tseilon Sri Lanka Vabariigiks. Niiviisi on elanikud siin ammu nimetanud oma saart, mis tähendab singali keeles «õnnistatud», «suurepärane».

Enne Teist maailmasõda oli Aafrika üks kolonialismi peakantse. Aafrika oli jaotatud viie koloniaalimpeeriumi — Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia, Itaalia ja Portugali vahel. Mõned formaalselt iseseisvad riigid (Egiptus, Etioopia [1], Libeeria) olid vaid väikesteks saarteks selles kolonialismi ookeanis.

Kui 50-ndate aastate esimesel poolel vabanesid koloniaalikkest vaid mõningad Aafrika maad, siis 60-ndatel aastatel toimus kõrvuti koloniaalsüsteemi lagunemisega Aasias ka selle kokkuvarisemine Aafrikas. Eriti tähelepanuväärne oli Aafrikale 1960. aasta, mida nimetatakse «Aafrika aastaks». Sel aastal võitsid 17 maad kätte poliitilise sõltumatuse. Paljud rahvad, keda kolonisaatorid olid minevikus kunstlikult ühendanud Briti Ida-Aafrikas, Prantsuse Lääne-Aafrikas ja Prantsuse Ekvatoriaal-Aafrikas, moodustasid pärast vabanemist iseseisvad riigid.

Rahvusliku vabadusliikumise võimsat tõusu tähistas see, et enamik Aafrika rahvaid saavutas riikliku iseseisvuse. Aafrika poliitilisel kaardil olid 1972. aastal 41 iseseisvat riiki (välja arvatud Lõuna-Aafrika Vabariik), kus elab üle 94% kogu Aafrika rahvastikust. Koloniaalikke alla on veel jäänud üle 25 miljoni inimese.

Järjest aktiivsemalt võitlevad Ladina-Ameerika rahvad. Rahvarevolutsiooni võit Kuubal ja rahvademokraatlike jõudude kasv mitmetes Ladina-Ameerika maades tähistavad uut etappi imperialismivastases võitluses ka selles maailmajaos, kus koloniaalikkes on ikka veel ligi 5 miljonit inimest.

Rahvusliku vabadusliikumise kasvu tulemusena on maailmas toimunud tohutud muutused. Kui 1919. aastal moodustasid asumaad ja poolasumaad 72% kogu maakera territooriumist ja seal elas 69,4% maailma rahvastikust, siis 1969 hõlmas koloniaalorjus vähem kui 4% maakera territooriumist ja seal elas 1% maakera rahvastikust (vt. tabelit § 66). Koloniaalimpeeriumide varemeil kerkisid uued suveräänsed riigid. Noorte vabanenud maade rahvaste ees seisavad poliitilise sõltumatuse kindlustamise, majandusliku sõltumatuse saavutamise, sotsiaalsete ümberkujunduste elluviimise ja kultuuri arendamise ülesanded.

Aasia ja Aafrika noorte riikide kolm põhigruppi. Käesoleval ajal võib noori Aasia ja Aafrika rahvusriike jagada nende sotsiaal-majandusliku ja poliitilise arenemistaseme järgi kolmeks grupiks.

Esimesse gruppi kuuluvad peamiselt Lõuna- ja Kagu-Aasia ning Lähis-Ida maad, samuti mõned Põhja-Aafrika riigid (Maroko, Tuneesia). Neis maades — eriti linnades — on välja kujunenud kodanliku ühiskonna klassid, külas on aga veel säilinud poolfeodaalsed suhted. Nimetatud riikide eesotsas on rahvuslik kodanlus. Mitmetes maades on ta loonud liidu mõisnikega. Valitsevad klassid, kellele kuuluvad juhtivad positsioonid nii majandu-

[1] Enne tema vallutamist Itaalia poolt 1936. aastal.

ses kui ka poliitika valdkonnas, on nendele maadele peale sundinud kapitalistliku arenemistee, hoolimata sellest, et see ei vasta rahvahulkade huvidele. See kutsub paratamatult esile klassivõitluse teravnemise.

Teise gruppi kuulub suur hulk Aafrika riike, kelle majandus on väga nõrgalt arenenud. Vastavalt sellele ei ole ka klassisuhted arenenud (mõningates maades ei ole klassid ikka veel täielikult kujunenud). Selle maadegrupi arenemistee ei ole veel selgunud, neis käib äge võitlus edasise arenemistee valiku pärast.

Kolmanda grupi moodustavad maad, kes on asunud või on asumas mittekapitalistlikule arenemisteele (Egiptus, Alžeeria, Süüria, Birma, Ginea, Kongo (pealinn Brazzaville), Tansaania, Somaalia jt.). Need maad on võtnud suuna ehitada tulevikus sotsialistlik ühiskond. Nad viivad ellu tähtsaid sotsiaal-majanduslikke ümberkujundusi, mis hõlbustavad üleminekut sotsialismile tulevikus [1]. Need riigid asuvad antiimperialistlikel seisukohtadel ning arendavad tihedat koostööd sotsialismimaadega võitluses rahu ja rahvusliku sõltumatuse eest.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Missugused põhjused viisid imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemisele?
2. Mille poolest erineb rahvuslik vabadusvõitlus kapitalismi üldkriisi teisel etapil kapitalismi üldkriisi esimese etapiga võrreldes?
3. Millised on kolonialismi kokkuvarisemise iseärasused?
4. Iseloomustage Aasia ja Aafrika noorte rahvusriikide kolme põhigruppi.

§ 52. INDIA.

India rahvaste intensiivistuv võitlus rahvusliku sõltumatuse eest. India sõltumatuse väljakuulutamine. Teise maailmasõja ajal ja pärast sõda intensiivistus India rahvaste võitlus sõltumatuse eest. 1945. aastast alates hõlmas Inglise ülevõimu vastu sihitud liikumine laiu elanikkonnakihte. Eriti aktiivselt astus välja proletariaat. Tihtipeale võtsid streigid poliitilise iseloomu. Ulatusliku vastukaja leidis Indias Kalkuta 300 000 töölise streik 1945. aasta novembris. Streigi ajal leidsid streikijate ja inglise politsei vahel aset barrikaadilahingud.

Rahvuslikust vabadusliikumisest võtsid osa India sõdurid ja madrused, kes teenisid Briti vägedes. 1946. aasta veebruaris alustasid võitlust Bombay mereväebaasis asuvad India madrused.

Madruste väljaastumise ajendiks kujunes Inglise ohvitseride halb suhtumine, kuid tõeliseks põhjuseks oli Briti peremehetsemine Indias. Madrused alustasid sellest, et langetasid India laeval «Pandžaab» Inglise lipu. Selle asemele heisati kõigi väljaastumisest osavõtjate ühtsuse sümbolina

[1] Üksikasjalikumalt mittekapitalistlikust arenemisteest vt. § 58.

India Rahvuskongressi roheline-valge-oranž lipp, muhameedlaste organisatsioonide roheline lipp poolkuuga ja töölisliikumise punane lipp. Madrused valisid võitluse juhtimiseks komitee.

See väljaastumine hõlmas üle 20 000 madruse, kes teenisid sõjalaevastiku 78 laeval. Inglise väejuhatus tõi vägesid impeeriumi teistest osadest kiires korras Indiasse. Madruste kutsel alustas streiki Bombay tsiviilelanikkond. Kokkupõrgetes Inglise vägedega tapeti üle 300 inimese. Võitlusse astusid Kalkutas ja Madrases asuvate sõjalaevade madrused. Ent peagi lõpetasid madrused võitluse, ja seda India Rahvuskongressi juhtide nõudmisel, kes ei pidanud vajalikuks «verevalamist jätkata». Alustasid tööd ka streikinud töölised. Madruste julge tegutsemine ja solidaarsusstreik kutsusid kogu maal esile elava vastukaja. Liikumisest hakkas osa võtma ka India talurahvas. Erilise tähtsusega oli talurahva ülestõus Haidarabadi vürstiriigis 1946. aastal.

Rahva võimsad väljaastumised sundisid Inglismaa tööerakondlaste valitsust 1947. aasta juulis deklareerima, et ta on nõus Inglise vägesid Indiast välja viima. Kuid enne Indiast lahkumist jaotati maa kaheks dominiooniks: India (ehk India Liit) ja Pakistan. Jaotamine viidi läbi usulise tunnuse järgi (India koosseisus on enamikus hindud, kuid seal elab ka palju muhameedlasi; Pakistani koosseisus on aga enamikus muhameedlased, ent seal elab ka arvukalt hindusid). **1947. aasta augustis** kuulutati India ja Pakistan Briti dominioonideks. India jaotamise eesmärgiks oli nõrgendada vabadusliikumist ja võimaldada Inglismaal hoida tegelikult mõlemaid dominioone alluvuses, ässitades neid teineteise vastu üles. Selsamal eesmärgil õhutasid kolonisaatorid usulist võitlust hindude ja muhameedlaste vahel ning provotseerisid nendevahelisi tapatalguid. Ainuüksi Pandžaabis tapeti ligi pool miljonit inimest, miljonid inimesed aga jäid peavarjuta ja varata. Põgenike vool moodustas üle 8 miljoni inimese.

India jaotamine katkestas majanduslikke sidemeid mitmesuguste India piirkondade vahel ja avaldas negatiivset mõju mõlema dominiooni majandusele. Kahju tekitas ka nende vahel alanud sõjategevus territoriaalsete tüliküsimuste pärast, mis olid seotud sellega, et Kašmir ühendati Indiaga. Alles 1. jaanuaril 1949 kirjutasid India Liit ja Pakistan alla tulevahetuse lõpetamise kokkuleppele.

1950. aasta jaanuaris kuulutas India ennast vabariigiks. Samal ajal vastuvõetud konstitutsioon kuulutas välja üldise valimisõiguse ja kodanlik-demokraatlikud vabadused. Seadusandlik võim kuulub parlamendile, täidesaatev võim aga valitsusele, kes vastutab parlamendi ees. Sõltumatuse kättevõitmise ajast peale on India valitsevaks parteiks India Rahvuskongress, kelle esindajad moodustavad valitsuse.

India majanduslik ja poliitiline areng. India majanduslik olukord oli pärast Inglise ülevõimust vabanemist väga raske. Tähtsamad tööstusharud, pangad ja suurem osa istandikke kuulusid endi-

selt inglise ja teistele väliskapitalistidele. India mahajäänud põllumajandus ei suutnud elanikkonda varustada toiduainetega. Põlluharija peamised tööriistad olid, nagu kauges minevikuski, puuader ja sirp. India talurahvas vaevles mõisnike orjuses.

Selleks et jagu saada majanduslikest raskustest ja luua alus rahvusliku majanduse arendamisele, püüdis India valitsus kõigepealt edendada põllumajandust. India valitsus organiseeris soode kuivendamist ja põuaste maade niisutamist. Ent agraarküsimust pole seniajani lahendatud. Paljudes osariikides on vastu võetud agraarreformi seadused, mis näevad ette põhimõtte «maa kuulugu neile, kes seda harivad» rakendamist. Kuid mõisnike äge vastupanu takistas selle põhimõtte elluviimist. Enamikul talupoegadest on kas endiselt väikesed maalapid, millest ei jätku perekonna ülalpidamiseks, või pole neil üldse maad. Need kaks talurahvakihti, kes moodustavad kolm neljandikku kõigist India talupoegadest, on sunnitud mõisnikelt maad rentima ülirasketel tingimustel.

Talupoegade olukord on viimastel aastatel veelgi keerukamaks muutunud, sest paljud kapitalistid ja monopolid on saanud kas omandiõiguse või pikaajalise rendi alusel riigilt ulatuslikke maakõlvikuid ja hakanud sealt talupoegi massiliselt minema kihutama. See suurendas varalist ebavõrdsust ja teravdas klassivõitlust India külas. 1968. aastal leidsid Indias aset talurahva väljaastumised, mis hõlmasid Madrase, Andhra, Assami ja teisi osariike. Massilistest väljaastumistest osavõtjad nõudsid, et maksimaalne maavaldus moodustaks 15 aakrit ühe perekonna kohta, et lõpetataks talupoegade minemakihutamine maalt, et jaotataks söötis maad maata talupoegade vahel, et seataks sisse riiklik kokkuost ja arendataks viljakaubandust.

Uue jõuga algas maata talupoegade ja põllutööliste võitlus maa õiglase ümberjaotamise eest 1970. aasta suvel. Seekord hõlmas liikumine kogu maa. Selle eesotsas seisid India Kommunistlik Partei ja tema mõju all olevad massilised talurahvaorganisatsioonid. Talupojad hõivasid maatükid, mida mõisnikud ja monopolistid ebaseaduslikult enda käes hoidsid, samuti söötijäetud, kuid harimiskõlblikke riigimaid. Talupoegade võitlus sundis valitsust taas arutama olukorda külas. Ent mõisnikud, monopolid ja reaktsioonilised parteid avaldavad agraarküsimuse õiglase lahendamise mistahes katsetele ägedat vastupanu.

Sõjajärgsetel aastatel on sõltumatu India saavutanud mõningat edu rahvusliku tööstuse arendamisel. On ehitatud riiklikke ettevõtteid, sealhulgas Bhilai metallurgiakombinaat, mis on rajatud NSV Liidu abiga. On ehitatud hüdroelektrijaamu, mis on India rahvamajandusele suure tähtsusega. Nõukogude Liit võtab osa 65 ettevõtte ja muu objekti ehitamisest, andes seega suure panuse India tööstuse arendamisse ja riikliku sektori tugevdamisse.

Lääneriigid püüdsid igati takistada rasketööstuse loomist Indias. Ent NSV Liidu abi sundis lääneriikide kapitaliste muutma oma suhtumist India abistamisse ja mõnede tehaste ehitamisest

osa võtma. Lääneriigid püüavad kasutada oma majanduslikku abi Indiale poliitilise surve avaldamiseks.

Majandusplaanide elluviimise tulemusena kasvas tööstustoodang ja arenes riiklik sektor tööstuses. Riikliku sektori positsioonid on eriti tugevnenud masinaehituses, mustas metallurgias, lennukitööstuses, naftatööstuses jt. Agraarmaast on India muutunud agraar- ja tööstusriigiks. Kuid peamist osa etendab ikka veel erakapitalistlik sektor, mis annab ligikaudu 75% tööstustoodangust. India majanduses on säilinud Inglise ja Ameerika monopolide positsioonid. Nendega on seotud paljud India monopolistid, kes saavad viimastelt suurt abi (vt. dokumenti).

Suurkapitalistid kardavad riikliku sektori edasist kasvu. Endised vürstid ja mõisnikud pelgavad agraarreforme ja demokraatlikke ümberkujundusi. Parempoolsed jõud on loonud reaktsioonilised parteid «Swatantra» («Sõltumatu») ja «Jan Sangh» («Rahva Liit»). Reaktsionäärid püüavad oma endisi klassiprivileege säilitada. Endised vürstiriikide valitsejad kauplesid enne India Liidu moodustamist välja õiguse säilitada oma muinasjutulised rikkused ja lisaks sellele veel tohutud iga-aastased pensionid.

Reaktsioon tugineb peamiselt suurmaaomanikele ja kapitalistidele, kes igasuguseid raskusi oma huvides ära kasutavad. 1964. aasta mais suri silmapaistev riigitegelane Jawaharlal N e h r u, kes oli India peaminister 1947. aastast alates. Reaktsioonilised elemendid püüdsid kasutada tema surma India sise- ja välispoliitika muutmiseks. Ent see ei läinud neil korda. 1966. aasta jaanuarist on valitsuse juhiks J. Nehru tütar, partei India Rahvuskongressi liider Indira G a n d h i (sünd. 1917. aastal). Ta deklareeris, et India peab läbi viima sotsiaal-majanduslikke ümberkujundusi ja teostama iseseisvat välispoliitikat. Kuid parteis India Rahvuskongress kujunes mõjukas parempoolne tiib, kes oli valmis reaktsioonniliste parteidega kokku leppima, et takistada progressiivsete reformide elluviimist ja nurja ajada sõltumatu välispoliitiline kurss. India Rahvuskongressi parempoolsele tiivale ja reaktsioonilistele parteidele rajasidki oma lootused monopolid, kes püüdsid oma majanduslikku võimsust kasutada selleks, et kaotada erakapitali piiravad kitsendused, nõrgendada riikliku sektori positsioone, loobuda sõjalistest blokkidest eemalejäämise poliitikast.

Võitlus India progressiivse arengu pooldajate ja India Rahvuskongressi parempoolse tiiva vahel teravnes eriti pärast seda, kui Indira Gandhi valitsus natsionaliseeris 1969. aasta suvel suured pangad ja võttis tarvitusele abinõud riikliku majandussektori tugevdamiseks. See kutsus esile India Rahvuskongressi lõhenemise. Partei enamus toetas Indira Gandhit ja pooldas progressiivseid ümberkujundusi. 1971. aasta märtsikuus toimunud parlamendivalimistel sai India Rahvuskongress enamiku saadikukohtadest, parempoolsed parteid aga said hävitavalt lüüa. See võimaldas India valitsusel rakendada 1971.—1972. aastal mitmeid olulisi abinõusid: seati sisse riiklik kontroll kindlustussüsteemi üle, kaotati

endiste vürstide pensionid ja eesõigused, valitsuse kontrolli alla anti erasektori rohkem kui 200 kaevanduse juhtimine, natsionaliseeriti vasetööstus. Võeti vastu seadus, mille järgi valitsusel on õigus natsionaliseerida eraomandus tähtsates majandusharudes. Nagu ütles I. Gandhi, kujuneb esmajärguliseks ülesandeks maareformi läbiviimine töötavate talupoegade huvides.

India Kommunistliku Partei tegevus. India progressiivsete jõudude esiridades sammub India Kommunistlik Partei. Tema ridadesse kuulub ligi 250 000 liiget. Tal on küllaltki suur mõju tööliste ja haritlaste hulgas. India Kommunistlik Partei võitleb kolonialismi ja feodalismi tagajärgede likvideerimise eest. India Kommunistlik Partei nõuab väliskapitali mõju likvideerimist, taotleb suurte ettevõtete natsionaliseerimist ja riikliku sektori edasiarendamist (vt. dokumenti). India Kommunistlik Partei pooldab mõisnike maavalduste kaotamist. Ta võitleb töölisklassi olukorra parandamise eest, hindade ja elukalliduse kasvu pidurdavate abinõude rakendamise ning kroonilise toitluskriisi likvideerimise eest.

India Kommunistlik Partei on seisukohal, et kapitalistlik arenemistee ei vasta töörahva huvidele, et sellel teel ei suuda India saavutada majanduslikku sõltumatust ja sotsiaalset progressi. India Kommunistlik Partei on deklareerinud, et India monopolistid püüavad leida väljapääsu maa majanduslikest raskustest tööliste, väikekodanlike kihtide ja isegi osa rahvusliku kodanluse arvel. Indias on olemas massiline baas laialdase demokraatliku rinde loomiseks, reaktsioonijõududele vastulöögi andmiseks ja tegutsemiseks paremale kaldumise vastu, mida taotlevad monopolistid.

India Kommunistliku Partei IX kongress (1971. aasta oktoobris) märkis, et reaktsioonilised elemendid pole veel täielikult purustatud ja kujutavad endast tõsist ohtu, et ainult kõigi pahempoolsete ja demokraatlike jõudude, sealhulgas ka valitsevas parteis — India Rahvuskongressis leiduvate progressiivsete jõudude ühised aktsioonid võivad nurja ajada imperialismi salasepitsused, puruks lüüa reaktsiooni ning tagada India demokraatliku, sõltumatu ja progressiivse arenemise.

India välispoliitika. India Vabariik ei poolda agressiivsete sõjaliste blokkide loomist ja lükkab tagasi Ameerika Ühendriikide ning teiste imperialistlike riikide katsed teda sõjalistesse liitudesse tõmmata. India on korduvalt näidanud, et ta on solidaarne imperialismi ja kolonialismi vastu võitlevate Aasia ja Aafrika rahvastega. 1961. aastal vabastas India relvade jõul Portugali ikkest oma maa-alad Goa, Diu ja Damani ning vabanes seega lõplikult kolonisaatorite rõhumise alt.

Imperialistid püüavad reaktsiooniliste elementide kaasabil Indiat neutraliteedi positsioonidelt eemaldada. 1965. aastal katsusid nad omakasupüüdlikel eesmärkidel ära kasutada India—Pakistani piirikonflikti. Tänu NSV Liidu vahendusele lahenes see konflikt läbirääkimiste abil. Kuid 1971. aastal teravnesid India—

Pakistani suhted märgatavalt. Pakistani endise reaktsioonilise valitsuse repressioonide tõttu põgenesid miljonid Ida-Bengali (Ida-Pakistani) elanikud Indiasse, teised aga alustasid relvastatud võitlust. Pakistan tungis Indiale kallale. India relvastatud jõud tõrjusid kallaletungi tagasi ja tulid siis Ida-Bengali rahvale appi. Pakistani sõjalise lüüasaamise tagajärjel oli Pakistani reaktsiooniline valitsus sunnitud lahkuma. Uus valitsus eesotsas president Bhuttoga nõustus India ettepanekuga normaliseerida suhteid. 1972. aasta suvel sõlmiti Simlas India ja Pakistani kahepoolsete suhete kokkulepe, mis näeb ette kõigi vaidlusküsimuste lahendamist läbirääkimiste teel ning teeb lõpu kaua aega kestnud vaenule ja konfliktidele.

Indiat ja NSV Liitu seob suur sõprus. Oluliseks sammuks nende maade sõbralike suhete edasiarendamisel on 1971. aasta augustis sõlmitud rahu, sõpruse ja koostöö leping. NSV Liit ja India mõistsid hukka kolonialismi ning rassismi ja kinnitasid, et nad hakkavad võitlema nende nähtuste täieliku likvideerimise eest, tugevdama veelgi sõprust ja taotlema, et kõik rahvusvahelised probleemid lahendataks rahulikul teel.

DOKUMENT.

India Kommunistlik Partei India ja välisriikide monopolide ohust Indiale.

(India Kommunistliku Partei Rahvusliku Nõukogu esimehe S. A. Dange sõnavõtust 1969. aasta juunis toimunud rahvusvahelisel kommunistlike ja töölisparteide nõupidamisel.)

Monopolistliku kapitali süvenevat ülevõimu India majanduses illustreerib kujukalt asjaolu, et viimase viie aasta jooksul on hiiglasuurte monopolistlike koondiste aktivad suurenenud peaaegu kahekordseks. Kapitalistlik arenemistee on põhjustanud rikkuse ja majandusliku võimu tohutu kontsentreerumise 75 monopoli kätte, kellel on meie majanduselus juhtivad positsioonid. Meile teeb muret eriti see, et need ja teised suure bisnessi esindajad on Ameerika, Inglise ja Lääne-Saksamaa monopolistidega sõlminud arvukaid kokkuleppeid, mille eesmärgiks on meie natsionaalse rikkuse ühine röövimine. Nende monopolistidega koostöö arendamise nn. kokkulepped iseloomustavad Ameerika ja teiste imperialistide neokolonialistlikku pealetungi meie maale («Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Moskva 1969». Praha 1969, lk. 609).

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Kuidas arenes India rahva võitlus rahvusliku sõltumatuse eest pärast Teist maailmasõda?
2. Nimetage eesmärke, mida taotlesid inglise kolonisaatorid, kui nad jaotasid India ja õhutasid vaenu hindude ja muhameedlaste vahel.
3. Milliseid edusamme on tehtud India Vabariigi arendamisel?
4. Kellele tuginevad India reaktsioonijõud ja missuguseid eesmärke nad taotlevad?
5. India Kommunistlik Partei ning tema suhtumine valitsuse sise- ja välispoliitikasse (valmistage ette vastus õpiku ja dokumendi teksti alusel).
6. Kasutades õpikut ja ajakirjandust, näidake, kuidas on tugevnenud Nõukogude-India sõprus.

§ 53. INDONEESIA.

Indoneesia rahva võitlus hollandi kolonisaatorite vastu ja Indoneesia Vabariigi tekkimine. 350 aasta vältel oli Indoneesia Hollandi asumaa. Hollandi kolonisaatorite ülevõim oli Indoneesia majanduse mahajäämuse ja seal välismaiste monopolide võimutsemise peamiseks põhjuseks. 1942. aastal okupeerisid Jaapani väed Indoneesia. Hoolimata tagakiusamisest ja julmast terrorist, arenes Indoneesias laialdane Jaapani-vastane liikumine, mis kasvas relvastatud väljaastumisteks. Järk-järgult kujunes Indoneesias kõigi patriootlike jõudude (tööliste, talupoegade, väikekodanluse, rahvusliku kodanluse) ulatuslik rinne. Selles rindes etendasid aktiivset osa Indoneesia Kommunistlik Partei ja ka Rahvuslik Partei, kes väljendas peamiselt rahvusliku kodanluse huve.

1945. aasta augustis toimus Indoneesias imperialismivastane revolutsioon. Indoneesia kuulutati vabariigiks. Indoneesia presidendiks sai üks Rahvusliku Partei juhtidest S u k a r n o.

Indoneesia rahva võit tegi Ameerika Ühendriikide, Inglise ja Hollandi imperialistid rahutuks. Nad organiseerisid relvastatud interventsiooni noore vabariigi vastu, et teda lämmatada ja oma koloniaalvõimu taastada. Mõisnikud ja kompradoorne kodanlus olid nõus kolonisaatoritega kokku leppima. Kuid rahvahulgad jätkasid võitlust. Nõukogude Liit toetas Indoneesiat Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis. 1949. aastal olid kolonisaatorid sunnitud tunnistama Indoneesia sõltumatust. Holland säilitas tol ajal oma võimu ainult Lääne-Iriani (Uus-Ginea lääneosa) üle.

Indoneesia sise- ja välispoliitika kuni 1965. aastani. Indoneesia rahvas sai kolonisaatoritelt raske pärandi. Tööstusettevõtted kuulusid Hollandi, Ameerika ja Inglise monopolidele. Paremad maad olid välismaiste plantaatorite valduses. Indoneesia oli peaaegu täielikult kirjaoskamatu maa.

Rahvusliku majanduse tugevdamiseks rakendas Indoneesia valitsus mitmeid abinõusid, mille eesmärgiks oli piirata väliskapitali tegevussfääri. Indoneesia valitsus natsionaliseeris kõik hollandlastele kuulunud istandikud, tööstus- ja kaubandusettevõtted, pangad, transpordivahendid ja osaliselt ka naftatööndused. Natsionaliseeritud omand moodustas 60-ndate aastate esimesel poolel Indoneesia majanduses riikliku sektori tuumiku. 1965. aastal kuulus enamik ettevõtteid rahvuslikule kapitalile (riigi- ja erakapitalile). Suurt majanduslikku abi andis Indoneesiale Nõukogude Liit.

Indoneesias astuti mõningaid samme põllumajanduses valitseva olukorra parandamiseks. Progressiivsete jõudude survel võeti vastu otsus agraarreformi läbiviimise ning maata ja vähese maaga talupoegadele maa andmise kohta. Maad anti suurmaavalduse piiramise arvel. Mõisnikud avaldasid agraarreformi elluviimisele ägedat vastupanu. Selle tagajärjel on kolm neljandikku Indoneesia

haritavast maast ikka veel mõisnike ja välisomanike käes. Talupojad-pooleteramehed on sunnitud mõisnikelt maad rentima ja neile üle 50% saagist andma.

Kolonisaatoritega seotud suurkodanluse osa ja mõisnikud on välismaiste imperialistide toetusel korduvalt püüdnud Indoneesia sõltumatuse kindlustamist pidurdada. 1958. aastal tõstsid reaktsioonilised ohvitserid Ameerika Ühendriikide ja Hollandi abiga mässu Kesk-Sumatral ja Põhja-Sulawesil. Imperialistid toetasid separatistlikke ülestõuse sellepärast, et Indoneesiat killustada ja muuta ta saareriikide konglomeraadiks, kes pole lääneriikide toetuseta suutelised iseseisvalt eksisteerima. Indoneesia vaenlased lootsid ära kasutada asjaolu, et sellel, rohkem kui sajamiljonilise rahvastikuga maal, räägitakse 70 erinevas keeles ja tunnistatakse erinevaid religioone, samuti seda, et hiigelsaarestiku eri saarte elanikkond on merega üksteisest eraldatud. «Saari on tuhandeid, kuid riik on üks» — nii vastasid imperialistide ja nende indoneeslastest käsilaste salasepitsustele laiad rahvahulgad. Tänu rahvahulkade resoluutsetele väljaastumistele Indoneesia Vabariigi sõltumatuse ja ühtsuse kaitseks löödi mässajad puruks.

Indoneesia rahva suur võit oli Lääne-Iriani tagastamise eest peetud võitluse edukas lõpuleviimine. Lääne-Iriani territooriumil võttis hoogu partisanide tegevus. See sundis hollandi kolonisaatoreid alla kirjutama kokkuleppele, mille kohaselt Lääne-Irian anti 1. maist 1963 Indoneesia valitsemise alla.

Ainult selle tulemusena, et kõik antiimperialistlikud jõud olid koondunud Indoneesia Rahvusrindesse, suutis rahvas märkimisväärset edu saavutada. Selles patriootlike jõudude ühenduses etendasid peamist osa Rahvuslik Partei ja Indoneesia Kommunistlik Partei. Kommunistlikul Parteil on Indoneesia rahva revolutsioonilises võitluses väga suuri teeneid. Kommunistid olid kõige järjekindlamaks ja organiseeritumaks jõuks liikumises, mis taotles rahvuslikku sõltumatust ja õigusi kõigile töötajaile. See tegevus on leidnud üldrahvaliku tunnustuse. Indoneesia Kommunistlikku Parteisse kuulus kolm miljonit liiget. Tal oli suur mõju töörahva massiorganisatsioonides (ametiühingutes, talurahvaliidus, noorsoo- ja naisteorganisatsioonides).

Praegune olukord Indoneesias. Vabariigi moodustamisest alates astusid reaktsioonilised ringkonnad välja rahvuslike jõudude ühteliitmise vastu, püüdes Indoneesia Kommunistlikku Parteid isoleerida ja purustada. Oma salakavalate plaanide elluviimise ajendiks valis reaktsioon **1965. aasta 30. septembri** sündmused. Nende sündmuste olemus seisab selles, et rühm armee radikaalselt meelestatud ohvitsere kohkus, saades teada reaktsiooniliste kindralite vandenõust, kes kavatsesid võimu enda kätte haarata ja rahvavaenuliku režiimi sisse seada, ning astus avantüristliku sammu — tegi ebaõnnestunud riigipöördekatse. 1965. aasta 30. septembri sündmused kutsusid esile poliitilise kriisi, mis viis Rahvusrinde lagunemisele.

Kasutanud ära pingelist olukorda, läks reaktsioonijõududel korda president Sukarno ja tema valitsuse liikmed kohalt tagandada. Neid süüdistati 30. septembri sündmustest osavõtmises. Kogu võim läks sõjaväe kätte. Presidendi kohusetäitjaks määrati kindral S u h a r t o. Sõjaväelased asusid riigis tähtsatele ametikohtadele, nad seadsid sisse kontrolli isegi Indoneesia majanduse üle. Tegelikult kujunes Indoneesias sõjaväeline diktatuur, mis väljendab suurkodanluse ja mõisnike reaktsiooniliste ringkondade huve.

Uued võimukandjad suunasid pealöögi Indoneesia Kommunistlikule Parteile ja kõigile tema mõju all olevatele progressiivsetele organisatsioonidele. Täielikult ignoreerides asjaolu, et marksismleninism hülgab avantüüride ja ladvakihi riigipööretele rajatud tee, et säärane talitusviis on vastuolus Indoneesia Kommunistliku Partei programmdokumentidega, samuti seda, et kommunistidel-realiikmetel ei olnud selle riigipöördekatsega absoluutselt mingit pistmist, süüdistas reaktsioon Indoneesia Kommunistlikku Parteid sellest avantüürist osavõtmises sel alusel, et mõningad tema juhtivad tegelased olid 30. septembri sündmustest mauismi mõjul osa võtnud. Indoneesia Kommunistliku Partei ja teiste demokraatlike organisatsioonide tegevus on keelatud. Sadu tuhandeid kommuniste tapeti ilma uurimiseta ja kohtuta, paljud vaevlevad vanglates. Miljoneid inimesi — Indoneesia Kommunistliku Partei ja demokraatlike organisatsioonide liikmeid — kiusatakse taga. Samal ajal on aga reaktsionäärid ja vandeseltslased — Indoneesia sõltumatuse vaenlased — vabaks lastud, äärmiselt parempoolsed poliitilised ja religioossed rühmitused on legaliseeritud.

Poliitiline terror halvendas Indoneesia riigi rasket majanduslikku olukorda. Esmajärguliste kaupade hinnad tõusevad, rahvahulkade elatustase langeb. Majanduslikust ummikust väljapääsu otsides astusid parempoolsed jõud sobingusse Ameerika Ühendriikide, Jaapani, Hollandi ja Saksa Föderatiivse Vabariigi monopolidega. Kindral Suharto valitsus nõustus maksma Hollandile tohutuid summasid varem konfiskeeritud hollandi kolonisaatorite vara eest. Väliskapitalistidele tagastatakse ettevõtted, mille natsionaliseerimine oli Indoneesia töörahvalt suuri jõupingutusi nõudnud. On vastu võetud eriseadus, mis näeb ette suuri soodustusi välismaistele monopolidele, kes oma kapitale Indoneesia majandusse paigutavad.

Indoneesia sõltub majanduslikult ja poliitiliselt üha enam imperialistidest. Sõjaväelaste ülevõim majanduses ja poliitikas, demokraatlike vabaduste täielik mahasurumine, kahju, mida rahvuslikele huvidele tekitavad välismaised monopolid, — kõik see kutsub rahvahulkades esile järjest suurema rahulolematuse. Selleks et neid meeleolusid summutada ja näidata, nagu kavatsetaks sõjaväelisest diktatuurist loobuda, korraldati 1971. aasta suvel parlamendivalimised. Neil valimistel saavutasid võidu valitsuse pooldajad, kes toetavad «uut korda».

Küsimusi.

1. Kuidas tekkis Indoneesia Vabariik?
2. Milliseid reforme viidi ellu enne 1965. aastat?
3. Milles peituvad Indoneesia reaktsiooniliste jõudude ajutise võidu põhjused?

§ 54. EGIPTUSE ARAABIA VABARIIK.

1952. aasta juulirevolutsioon ja Egiptuse rahvuslik vabanemine. Egiptus on araabia maadest[1] kõige suurem ja majanduslikult kõige arenenum riik. Egiptuse rahvas oli üks esimesi Aafrikas, kes alustas võitlust kolonisaatorite vastu. Kuni 1952. aastani oli Egiptus formaalselt sõltumatu riik, kuid tegelikult sõltus ta Inglismaast. Egiptus oli Inglise tekstiilitööstuse suur «puuvillaistandus». Inglismaa kasutas Suessi kanalit ja selle tsoonis asuvaid sõjaväebaase Egiptuse ning teiste araabia maade valitsemiseks. Inglased tegutsesid liidus Egiptuse feodaalide ja suurkodanlusega. Imperialistide tähtsaks toeks oli kuninga õukond.

Egiptuse rahvahulgad nõudsid tungivalt Inglise vägede väljaviimist Suessi kanali tsoonist ja Egiptuse iseseisvuse taastamist. Ööl vastu **23. juulit 1952** alustasid Kairo garnisoni väeosad ülestõusu. Seda juhtis illegaalne organisatsioon «Vabad Ohvitserid». Rahvahulgad toetasid armeed. Ülestõusnud sundisid kuningas Farukit troonist loobuma ja Egiptusest lahkuma. Rahvuslikul juulirevolutsioonil oli imperialismi- ja feodalismivastane iseloom. 1953. aastal kuulutati Egiptus vabariigiks. Vabariigi presidendiks sai 1954. aastal Gamal Abdel N a s s e r.

Gamal Abdel N a s s e r (1918—1970) lõpetas 1942. aastal kindralstaabi sõjaväekolledži. Pärast seda oli ta selles kolledžis õppejõud. Nasser oli patriootliku organisatsiooni «Vabad Ohvitserid» loomise initsiaator ja juht. See organisatsioon valmistas ette 1952. aasta juulirevolutsiooni. Pärast vabariigi väljakuulutamist sai Nasserist peaminister. Aastail 1954—1970 oli ta pidevalt presidendi ametikohal. Nasser oli väljapaistev võitleja Egiptuse ja teiste araabia riikide sõltumatu rahvusliku ja progressiivse arengu eest, araabia rahvaste ühtsuse eest võitluses imperialismi vastu.

1952. aasta juulirevolutsioon Egiptuses tähendas tegelikult, et likvideeriti Egiptuse poliitiline sõltuvus imperialistlikust ülevõimust. Uus valitsus saavutas Inglise vägede evakueerimise Suessi kanali tsoonist. Rakendati ellu mõningaid progressiivseid abinõusid ka sisepoliitika valdkonnas.

[1] Araabia maade territoorium kulgeb Põhja-Aafrika Atlandi ookeani rannikust Pärsia laheni ja moodustab 11 miljonit ruutkilomeetrit, kus elab peaaegu 100 miljonit inimest. Araabia maade hulka kuuluvad Maroko, Alžeeria, Tuneesia, Liibüa, Egiptus, Sudaan, Süüria, Liibanon, Iraak, Jordaania, Saudi-Araabia, Jeemeni Araabia Vabariik, Jeemeni Demokraatlik Rahvavabariik ning Omaani, Kuveidi, Katari, Bahreini vürstiriigid, Araabia Emiraatide Ühendus, kuhu kuuluvad seitse Lepingulise Omaani vürstiriiki.

Rahvusliku sõltumatuse kindlustamisel oli tähtsaks teetähiseks Suessi kanali kompanii natsionaliseerimine 1956. aasta juulis. Natsionaliseerimine andis tugeva hoobi imperialismile Lähis-Idas. Enamik maailma riike tunnistas Egiptuse valitsuse tegevust seaduslikuks. Ent imperialistid astusid välja Egiptuse vastu. Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisrael [1] päästsid 30. oktoobril **1956** valla sõja Egiptuse rahva vastu. Ent see relvastatud agressioon nurjus. Egiptuse rahvas avaldas mehist vastupanu tema territooriumile tunginud interventidele. Võitluses imperialistide vastu ei olnud egiptuse rahvas üksi. Nõukogude Liit hoiatas resoluutselt agressoreid. NSV Liidu tegevus etendas otsustavat osa Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli Egiptuse-vastase agressiooni nurjumises. 1956. aasta detsembris olid agressorite väed sunnitud Egiptuse territooriumilt lahkuma.

Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli Egiptuse-vastase agressiooni nurjumine näitas, et imperialism on lakanud olemast valitsev jõud ka selles maailma piirkonnas, andis tõuke teiste araabia rahvaste võitlusele kolonialismi vastu ja iseseisvuse saavutamise eest (rahvuslik revolutsioon Iraagis ja vabariigi väljakuulutamine 1958. aasta juulis; rahvuslik revolutsioon Jeemenis 1962. aasta septembris ja Jeemeni Araabia Vabariigi loomine).

Egiptuse Araabia Vabariigi valitsuse sise- ja välispoliitika. 1957. aasta lõpul ja 1958. aasta alguses plaanitsesid Ameerika Ühendriikide imperialistid Türgi kaasabil anda hoobi araabia rahvastele. Nad kavatsesid vallutada Süüria. **1958. aasta** veebruaris ühinesid Egiptus ja Süüria üheks riigiks, mis sai nimeks *Ühinenud Araabia Vabariik.*

Ent see ühinemine osutus ajutiseks. Kui 1961. aasta juulis võeti Ühinenud Araabia Vabariigis vastu seadused, mis andsid hoobi suurkapitalistide omandile, otsustas Süüria kodanlus Egiptusest lahku lüüa. Süüria kodanlust toetasid sõjaväelised ringkonnad. 1961. aasta septembris panid Süüria sõjaväeosad toime riigipöörde ja lahutasid Süüria Ühinenud Araabia Vabariigist. Loodi *Süüria Araabia Vabariik.*

---

[1] Iisraeli riik tekkis 1948. aasta mais Palestiina territooriumi ühel osal. Selle kodanliku riigi eesotsas on natsionalistlike parteide esindajad, kes seisavad monopolistliku juudi kodanluse huvide eest ning on tihedalt seotud Ameerika Ühendriikide ja teiste imperialistlike riikide monopolistlike ringkondadega.

Iisraeli riiklikuks ideoloogiaks on *sionism* (sõnast *Siion* — üks künkaid, millel asub Jeruusalemm), mis jutlustab, et on vaja luua «Suur Iisrael alates Niilusest kuni Eufratini» araabia naaberriikide maade arvel. Sionismi põhisisuks on pöörane šovinism ja ohjeldamatu antikommunism. Imperialistid kasutavad rahvusvahelist sionismi ja tema tööriista — Iisraeli valitsevat ladvikut — võitluseks araabia rahvaste rahvusliku vabadusliikumise vastu, samuti oma positsioonide tugevdamiseks Lähis-Idas ja vaenulikuks tegevuseks sotsialismimaade vastu. Iisraeli Kommunistlik Partei astub resoluutselt välja Iisraeli riigi valitsevate ringkondade natsionalismi ja ekstremismi vastu.

Tollal võimule tulnud Süüria kodanluse parempoolsed elemendid kehtestasid riigis rahvavaenuliku režiimi. Kuid 1966. aasta veebruaris tulid Süürias võimule progressiivsed jõud, kes asusid poliitilise elu demokratiseerimise ja sotsiaalsete ümberkujunduste teele. Algul natsionaliseeriti kõik ettevõtted, kus peremehetses väliskapital, seejärel võeti riikliku juhtimise alla kõik Süüria suurkodanlusele kuulunud tehased ja kompaniid. Hakati ellu viima agraarreformi, mis andis hoobi feodaalide positsioonidele. NSV Liidu majandusliku ja tehnilise abiga ehitatakse suuri ettevõtteid ja energeetilisi objekte (näiteks hüdrosõlm Eufrati jõel jne.). Süüria võitleb edukalt oma maa sõltumatuse kindlustamise eest, selle eest, et Lähis-Ida naftarikkusi kasutataks araabia maade huvides.

Suure tähtsusega on Süüria progressiivsete jõudude tugevnev ühtsus ja Süüria Progressiivse Rahvusrinde loomine. Sellesse kuuluvad kõik parempoolsed parteid ja organisatsioonid, sealhulgas ka Süüria Kommunistlik Partei.

Pärast Suessi kanali natsionaliseerimist koondas Ühinenud Araabia Vabariigi [1] valitsus oma jõupingutused poliitilise sõltumatuse kindlustamisele ja majandusliku sõltumatuse kättevõitmisele. 1957.—1959. aastal konfiskeeris ta Inglise ja Prantsuse kompaniide, samuti segakompaniide vara. Tollal ei kerkinud veel küsimust, et rahvas kontrolliks kõiki põhilisi tootmisvahendeid. Ent sisemise reaktsiooni aktiviseerumine ja edasise arengu teede otsingud sundisid astuma samme parempoolsete jõudude majanduslikuks ja poliitiliseks piiramiseks ning üleminekuks mittekapitalistlikule arenemisteele. 1959.—1961. aastal natsionaliseeriti kõik välismaalaste ettevõtted ja pangad, samuti Egiptuse kodanlusele kuulunud suur- ja keskmisi ettevõtteid. Tänapäeva rasketööstuse loomist soodustas uute vabrikute ja tehaste ehitamine (pärast revolutsiooni lasti käiku üle 1000 uue ettevõtte). Riiklikul sektoril on otsustavad positsioonid Egiptuse Araabia Vabariigi tööstuses (85% tootmisvõimsustest), rahanduses ja väliskaubanduses. Egiptuse Araabia Vabariigi majanduse arendamise aluseks on riiklik planeerimine. Ent tööstuses on olemas ka ulatuslik erasektor (käsitöökojad, väiketehased ja -vabrikud), kus töötab ligi 500 000 inimest, s. o. peaaegu pool kõigist tööstustöölistest ja teenistujatest. See tekitab mitmeid negatiivseid nähtusi (kodanlike elementide mõningane kasv, mahajäänud tehnika kasutamine väikeettevõtetes jne.).

Suured muutused on aset leidnud ka maal. Pärast 1952. aasta agraarreformi, mis piiras mõisnike maavaldust, viidi 60-ndatel aastatel läbi täiendav agraarreform. Viimase tulemusena likvideeriti mõisnike suurmaavaldus ja piirati iga maaomaniku valduses olevate maatükkide maksimaalset suurust 50 feddaniga [2].

Mõisnikelt äravõetud maa jaotatakse fellahite (talupoegade) vahel. 1964. aastal kaotas valitsus kompensatsiooni maksmise mõisnikelt äravõetud maa eest. See võimaldas kolme neljandiku

---

[1] 1971. aastal võeti vastu Egiptuse alaline konstitutsioon, mille kohaselt Ühinenud Araabia Vabariik nimetati ümber *Egiptuse Araabia Vabariigiks*. Konstitutsioon kinnitati üldrahvalikul referendumil.

[2] feddan — 0,42 hektarit.

võrra vähendada tasu, mida fellahid saadud maatükkide eest maksma peavad. Riik soodustab igati kooperatiivide loomist külas. Need on põhiliselt varustus- ja turustuskooperatiivid.

Agraarreform soodustas põllumajanduse arenemist ja parandas suure osa fellahite olukorda (nad said üle miljoni feddani maad). Ent agraarküsimus ei ole seni veel lõplikult lahendatud: osa talupoegi on maata, ei ole likvideeritud maakodanluse mõju.

Egiptuse Araabia Vabariigis läbiviidavad reformid vastavad rahva huvidele. Rahvas on astunud progressiivse sotsiaalse arengu teele. Just sellepärast avaldavad reformide läbiviimisele ägedat vastupanu feodaalide ja kodanluse reaktsioonilised elemendid, kes organiseerivad vandenõusid, kasutavad sabotaaži ja rakendavad terrorit. Ent rahvahulgad toetavad järjest energilisemalt mittekapitalistlikku arenemisteed ja võtavad poliitilisest elust aktiivselt osa. Sellele aitab kaasa Egiptuse Araabia Vabariigis vastuvõetud otsus: töölistele ja fellahitele tuleb kõigis võimuorganites, nii kohalikes võimuorganites kui ka Rahvuskogus anda vähemalt pooled kohad. Ametiühingud võtavad osa tootmise juhtimisest. Ettevõtetes ja kooperatiivides luuakse omavalitsuse komiteed. Paraneb töötajate elujärg.

1963. aastal loodi Egiptuses *Araabia Sotsialistlik Liit*. See on poliitiline organisatsioon, mis ühendab rahva mitmesuguste patriootlike kihtide esindajad — alates töötajatest ja lõpetades rahvusliku kodanlusega. Araabia Sotsialistlikul Liidul on algorganisatsioone elamukvartalites ja ettevõtetes. Neid juhivad kõrgemalseisvad komiteed. Araabia Sotsialistliku Liidu juures on loodud Sotsialistliku Noorsoo Organisatsioon.

Egiptuse Araabia Vabariigi valitsus teostab sõltumatut välispoliitikat. Ta kaitseb rahu ja rahuliku kooseksisteerimise põhimõtteid, astub välja Aasia ja Aafrika maade solidaarsuse eest ning imperialismi ja kolonialismi vastu. Egiptuse Araabia Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahel on loodud sõpruse ja tiheda koostöö suhted. NSV Liit abistas Egiptuse rahvast grandioosse Assuani paisu ehitamisel. See pais on Egiptuse Araabia Vabariigi industrialiseerimise energiabaasiks ja progressi sümboliks. See võimaldas juba üles harida ligikaudu 950 000 feddanit uusi maid. NSV Liit abistab Egiptuse Araabia Vabariiki rohkem kui 100 tööstus- ja põllumajandusobjekti ning õppeasutuse rajamisel. Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade abi võimaldab Egiptuse rahval kindlustada rahvuslikku iseseisvust ja üle saada majanduse mahajäämusest. NSV Liidu ja Egiptuse Araabia Vabariigi vahel 1971. aasta mais sõlmitud sõprus- ja koostööleping avas uued perspektiivid vastastikuseks koostööks poliitika, majanduse, kultuuri ja teistes valdkondades. Ta aitab anda imperialismile ja reaktsioonile tugevamat vastulööki.

Iisraeli agressioon Egiptuse ja teiste araabia maade vastu ning võitlus agressiooni tagajärgede likvideerimise eest. Egiptuses ja Süürias läbiviidud progressiivsed reformid ning nende valitsuste

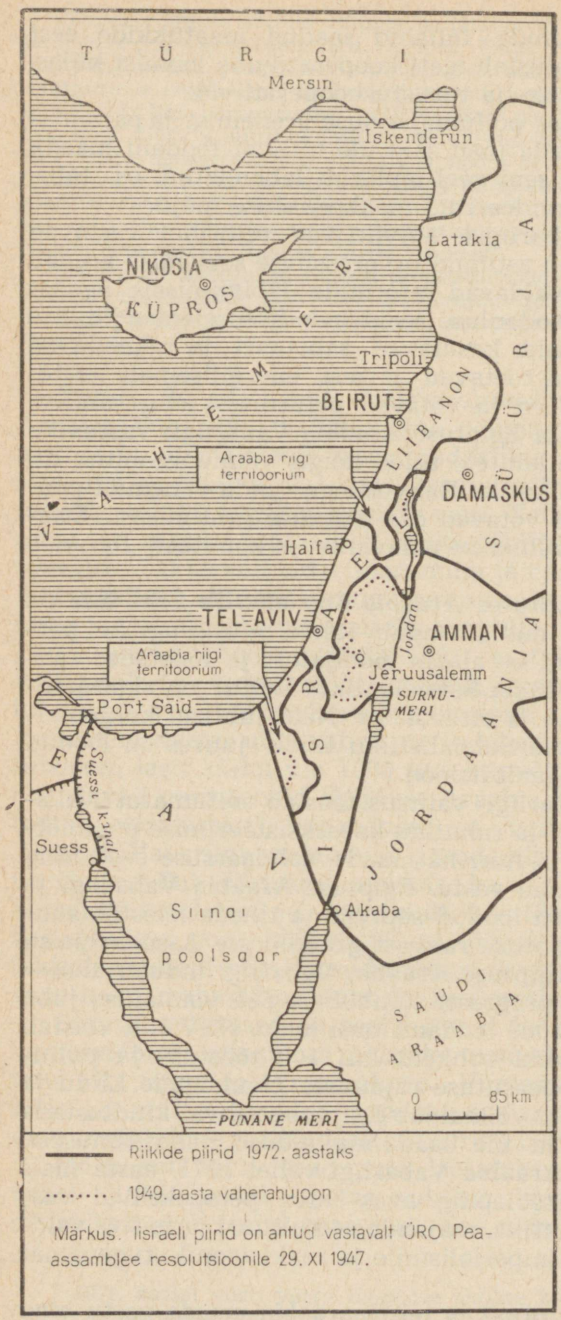

Vahemere idaranniku maad.

iseseisev imperialismivastane kurss õõnestavad imperialismi ja tema agentuuri positsioone Lähis-Idas. Imperialistid püüdsid araabia maade mittekapitalistlikku arenemist nurja ajada. Selleks kasutasid nad Iisraeli valitsevaid ringkondi. **1967. aasta juuni** algul päästsid Iisraeli väed, keda imperialistlikud suurriigid olid rahvusvahelise sionismi toetusel relvastanud, valla sõja Egiptuse, Süüria ja Jordaania vastu. Iisraeli sõjaväe kallaletung oli ootamatu. Ta kasutas ära ka asjaolu, et Egiptuse sõjavägi ei olnud mitmete kõrgemate ohvitseride kuritegeliku ja reetliku tegevuse tõttu sõjaks küllaldaselt ette valmistatud. Sellepärast suutiski Iisrael hõivata suure osa Egiptuse, Süüria ja Jordaania territooriumist (Siinai poolsaar, Jordani läänekalda alad jt.). Ent juba sõja esimestel päevadel astus Nõukogude Liit koos teiste sotsialismimaadega energilisi samme agressiooni peatamiseks ja araabia rahvaste seaduslike huvide kaitsmiseks.

Iisraeli agressioon on tekitanud Egiptuse majandusele märkimisväärset kahju: on katkenud laevaliiklus Suessi kanalil, mis andis Egiptusele suurt tulu, mitmed kanali tsoonis asuvad ettevõtted on purustatud, Iisrael kasutab oma eesmärkidel hõivatud territooriumide väärtuslikke ja rikkalikke ressursse.

Iisraeli seljataga seisvate Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Saksa Föderatiivse Vabariigi imperialistlike ringkondade peamine eesmärk oli likvideerida Egiptuses ja Süürias progressiivsed režiimid, anda hoop araabia rahvaste rahvuslikule vabadusliikumisele, uuesti alistada vabaduse ja sõltumatuse kättevõitnud maid, taas ekspluateerida Lähis-Ida naftaallikaid.

Tänu NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade abile aeti imperialistlike ringkondade plaanid nurja. Egiptuse ja Süüria progressiivseid režiime ei saadud likvideerida, vaid need tugevnesid veelgi. Suure tähtsusega on 1968. aastal väljakuulutatud oluliste poliitiliste ümberkujunduste programm. On uuendatud väejuhatust, täiustatakse riigiaparaati ja reorganiseeritakse Araabia Sotsialistlikku Liitu. Vastavalt Araabia Sotsialistliku Liidu uuele põhikirjale peab kõigis tema organites olema vähemalt 50 protsenti tööliste ja fellahite esindajaid. Kõik need muudatused kiitis rahvas heaks üldisel referendumil.

Imperialistlikud jõud ja sisemine reaktsioon lootsid kasutada oma huvides president Nasseri surma 1970. aasta septembri lõpul, kuid egiptuse rahvas koondus Araabia Sotsialistliku Liidu ümber ja ajas need arvestused nurja. Araabia Sotsialistliku Liidu ettepanekul valiti vabariigi presidendiks Anvar Sadat (sünd. 1918. a.), üks Nasseri lähimaist kaasvõitlejaist.

NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade aktiivsel toetusel jätkavad Egiptuse Araabia Vabariik ja Süüria võitlust Iisraeli agressiooni tagajärgede likvideerimise eest, vallutatud territooriumide tagastamise eest ja kõigi Lähis-Ida probleemide üldise reguleerimise eest, kusjuures tuleb arvesse võtta kõigi selle piirkonna maade rahvuslikke huve. Kuid seda takistab Iisraeli valitsevate ringkon-

dade agressiivne poliitika. Nad on kõigil neil aastatel pidevalt sooritanud sõjalisi provokatsioone araabia maade, eriti Süüria ja Liibanoni vastu. Võitluses Iisraeli agressiivse poliitika vastu, mida toetavad Ameerika Ühendriikide monopolid, tugevneb üha enam araabia riikide ühtsus. Sellest annab tunnistust 1971. aastal moodustatud Araabia Vabariikide Föderatsioon, kuhu kuuluvad Egiptus, Süüria ja Liibüa. Nende riiklik iseseisvus säilib, kuid nad hakkavad koordineerima välispoliitikat ning ühiselt võitlema imperialismi ja Iisraeli agressiooni vastu.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Kuidas saavutas egiptuse rahvas sõltumatuse?
2. Millise tähtsusega on Egiptuse Araabia Vabariigi progressiivse arengu seisukohalt seal läbiviidud sotsiaal-majanduslikud ja poliitilised reformid?
3. Millist osa etendab egiptuse rahva sõltumatuse tugevdamisel NSV Liidu ja Egiptuse Araabia Vabariigi sõprus?
4. Kasutades õpiku ja ajalehtede materjale, tõestage, et Iisraeli ja tema imperialistlike soosijate agressiivsed eesmärgid jäävad saavutamata.

§ 55. ALŽEERIA DEMOKRAATLIK RAHVAVABARIIK.

Rahvusliku vabadusliikumise üheks keskuseks kujunes 50-ndate aastate keskpaiku Põhja-Aafrika, kus elavad põhiliselt araablased. Selles piirkonnas avaldas egiptuse rahva edukas imperialismivastane võitlus suurimat mõju.

Rahvuslik vabadusliikumine võttis suure ulatuse Marokos, Tuneesias ja Alžeerias. Neis maades loodi töörahva ja rahvusliku kodanluse imperialismivastane ühisrinne. Maroko rahva vabadusvõitlus sundis Prantsusmaad 1956. aasta märtsis *Maroko* kuningriigi sõltumatust tunnistama. Võimas vabadusliikumine sundis Prantsuse valitsust 1956. aastal tunnustama ka *Tuneesia* sõltumatust, kes 1957. aastal muutus vabariigiks. 1. jaanuaril 1956 saavutas sõltumatuse *Sudaan,* kes oli paljude aastate jooksul Briti ülevõimu all.

Alžeeria rahva kangelaslik võitlus prantsuse kolonisaatorite vastu. Kaua kestis rahvuslik vabadusvõitlus Alžeerias, kes oli peaaegu 125 aastat prantsuse kolonisaatorite ikke all. Juba Teise maailmasõja lõpul võtsid Alžeeria laiad rahvahulgad osa võitlusest rahvusliku vabanemise eest. **1. novembril 1954** alustas Alžeeria rahvas ülestõusu prantsuse kolonisaatorite vastu. Lahingute tules lõi rahvas Rahvusliku Vabastusarmee, keda juhtis *Rahvuslik Vabastusrinne* — peaaegu kõiki elanikkonnakihte ühendav patriootlik massiorganisatsioon. Rahvusliku vabadusliikumise põhiliseks liikumapanevaks jõuks oli töörahvas — fellahid ja töölised. Nende kõrval võtsid sellest liikumisest osa rahvuslik kodanlus ja isegi feodaalsed elemendid.

Alžeeria Kommunistlik Partei ei kuulunud Rahvuslikku Vabastusrindesse, kuid toetas teda ja võitles koos Rahvusliku Vabastusrinde patriootidega kangelaslikult Alžeeria vabaduse eest. 1956. aastal astusid Alžeeria kommunistide relvastatud salgad Rahvuslikku Vabastusarmeesse.

Rahvuslik Vabastusrinne formuleeris rahvusliku vabadusvõitluse alustamisel oma põhieesmärgid: Alžeeria vabastamine koloniaalikkest ja iseseisva Alžeeria vabariigi loomine.

Prantsuse kolonisaatorid pidasid Ameerika Ühendriikide ja teiste liitlaste abil hävitussõda, tappes 1,5 miljonit alžeerlast. 2 miljonit alžeerlast olid traataia taga kontsentratsioonilaagrites, vaevlesid vanglates või põgenesid Tuneesiasse ja Marokosse. Kuid alžeeria rahvas ei langetanud kolonisaatorite ees pead. Rahvuslik Vabastusarmee pidas koos kogu rahvaga sõda 600 000-mehelise Prantsuse armee ja 200 000 politseiniku vastu. Prantsusmaa töörahvas toetas kommunistide juhtimisel alžeeria rahva õiglasi nõudmisi. Neil aastail sai alžeeria rahvas Nõukogude Liidult suurt moraalset, poliitilist ja sõjalist abi.

Alžeeria patriootide üle seitsme aasta kestnud kangelaslik võitlus lõppes võiduga. **1962. aasta märtsis** oli Prantsusmaa sunnitud tunnustama Alžeeria iseseisvust. Sellega lõppes Alžeeria revolutsiooni esimene etapp — relvastatud võitluse etapp. Selle põhitulemuseks oli koloniaalrežiimi likvideerimine ja poliitilise sõltumatuse kättevõitmine.

Pärast relvastatud võitluse lõppemist algas Rahvusliku Vabastusrinde ridades klassijõudude eraldumise protsess. Rahvusliku Vabastusrinde parempoolne tiib pooldas kodanlik-demokraatlikku teed. Pahempoolne tiib aga pooldas ühiskonna revolutsioonilist ümberkujundamist ja mittekapitalistlikku arenemisteed. Nähti muu hulgas ette agraarreformi läbiviimine, suuromanduse konfiskeerimine ja Alžeeria elu demokratiseerimine. Teravate kokkupõrgete tulemusena saavutas võidu Rahvusliku Vabastusrinde pahempoolne tiib, kes asuski Alžeeria etteotsa revolutsiooni teisel etapil.

Alžeeria Demokraatliku Rahvavabariigi tekkimine. Tema sise- ja välispoliitika. Revolutsiooni teist etappi, mis algas pärast sõltumatu Alžeeria tekkimist, tähistasid olulised poliitilised ja sotsiaal-majanduslikud ümberkujundused. 1962. aasta septembris kuulutas Asutav Rahvuskogu välja *Alžeeria Demokraatliku Rahvavabariigi.* Sõltumatu Alžeeria vabariigi loomine kujutab endast kangelasliku alžeeria rahva suurt võitu.

Vastavalt 1963. aastal vastuvõetud konstitutsioonile sai Rahvuslikust Vabastusrindest (revolutsioonilise demokraatia poliitiline organisatsioon) valitsev partei.

Alžeeria valitsus on läbi viinud mitmed reformid, mille eesmärgiks on piirata erasektorit ja laiendada majanduses riiklikku sektorit. 1963. aastal natsionaliseeriti endiste kolonisaatorite ja nendega seotud kohalike suurfeodaalide maavaldused. Natsionali-

seeritud maad anti omavalitsuse komiteede valdusse ja neil rajati kollektiivfarmid. Valitsus natsionaliseeris ka paljusid tööstus-, kaubandus- ja muid ettevõtteid (välja arvatud mõned naftatööstuse ettevõtted, mis kuuluvad veel Prantsuse monopolidele). Osa natsionaliseeritud ettevõtteid juhib vahetult riik, ülejäänud on antud omavalitsuse tööliskomiteedele, mis tekkisid vabadussõja lõpul. Mõningate eraettevõtete üle on kehtestatud riiklik kontroll.

Need abinõud andsid tugeva hoobi mitte ainult välismaistele monopolidele, vaid ka alžeeria kodanlusele. Ühtlasi loodi laialdane alus riiklikule sektorile. Praegu hõlmab riiklik sektor 70% tööstuslikust tootmisest ja selles töötab 60% Alžeeria töötavast elanikkonnast.

1964. aastal toimunud Rahvusliku Vabastusrinde kongress pooldas üksmeelselt Alžeeria mittekapitalistlikku arenemisteed. Selle otsuse kinnitas Alžeeria kõrgeim organ — Revolutsiooninõukogu, mis loodi 1965. aasta juunis Houari Boumedienne'i juhtimisel. Revolutsiooninõukogu otsustas läbi viia agraarreformi põhimõttel: «Maa kuulugu neile, kes selle vabastasid ja kes seda harivad.» 1. novembril 1971 jõustus agraarrevolutsiooni harta, mis kuulutas, et agraarreform on õigluse akt Alžeeria fellahite suhtes, kes rahvuslikus vabadusvõitluses olid kõige suuremaid ohvreid kandnud. Alžeerias on hakatud ellu viima agraarreformi seadust, milles on ette nähtud kaotada maad mitteharivate isikute maaomandiõigus, jaotada suurmaaomanike maa puudustkannatavate talupoegade vahel, ulatuslikult arendada talurahva koopereerimist.

Suure tähtsusega on Alžeerias läbiviidud kommunaalreform. Esmakordselt Alžeeria ajaloos on kohalik võim (rahvanõukogud või kommuunide assambleed) valitud üldise valimisõiguse alusel, otsese ja salajase hääletamise teel. Reformi sätete kohaselt peavad kaks kolmandikku kohalikesse võimuorganitesse esitatud kandidaatidest esindama linna- ja maatöötajaid.

Demokraatlikele ümberkujundustele avaldasid ägedat vastupanu reaktsioonilised elemendid, kes püüavad Alžeeria kapitalistlikule arenemisteele tagasi pöörata. Eriti ohtlik oli 1967. aasta detsembris puhkenud mäss. Ent see ei leidnud rahva ja armee hulgas toetust ning suruti maha.

Uuel Alžeerial on suur rahvusvaheline autoriteet. See on seletatav sellega, et Alžeeria vabariik teostab iseseisvat välispoliitikat. Alžeeria valitsus toetas vietnami rahva õiglast võitlust Ameerika imperialistide vastu ja võitleb koos teiste araabia maadega Iisraeli agressiooni tagajärgede likvideerimise eest.

Alžeeria vabariigi ja Nõukogude Liidu vahel on kujunenud sõbralikud suhted. NSV Liit annab Alžeeriale märkimisväärset abi majanduse arendamise nelja aasta (1970—1973) plaani täitmisel.

Küsimus ja ülesanne.

1. Kuidas arenes alžeeria rahva võitlus sõltumatuse eest?
2. Tõestage, et Alžeerias läbiviidud sotsiaal-majanduslikud ja poliitilised ümberkujundused annavad tunnistust Alžeeria astumisest mittekapitalistlikule arenemisteele.

§ 56. KESK- JA LÕUNA-AAFRIKA RAHVASTE VABADUSVÕITLUSE TÕUS.

Aafrika rahvad heidavad endalt koloniaalikke. Aafrika on kolonialismi läbi kõige rohkem kannatada saanud. Koloniaalike pidurdas kauaks ajaks Aafrika maade arengut. Imperialistid nimetasid Aafrikat «uinunud kontinendiks». Nad lootsid enamiku Aasia asumaade kaotsimineku tasa teha Aafrika maade intensiivse ekspluateerimisega. Ent imperialistide plaanid ajas nurja algul Põhja-Aafrika, seejärel aga ka Kesk- ja Lõuna-Aafrika rahvaste ennastsalgav võitlus.

Aafrika selle osa maad on kolonisaatorite ülevõimu tagajärgi eriti tunda saanud. Nende saatuseks oli viletsus ja täielik õigusetus. Tööstustoodangut ühe elaniku kohta valmistati 10—20 korda vähem kui majanduslikult arenenud maades. Imperialistid hoidsid põliselanikkonda pimeduses ja harimatuses. Aafriklaste hulgas oli kirjaoskajaid ligikaudu 5%. Nälg ja haigused määrasid rahvad väljasuremisele. Elanike keskmine eluiga ei ületanud 30 aastat. Kuni viimase ajani kasutatakse säilinud asumaades (Angoola, Mosambiik jt.) sunniviisilist tööd.

Kolonialismiikke tagajärjeks oli see, et paljudes Aafrika maades ei ole veel tekkinud niisugust ühiskonda, kus klassistruktuur oleks selgesti välja kujunenud. Ainult mõningates piirkondades on tekkinud feodaalide klass. Rahvuslik kodanlus ei ole enamikus maades veel välja kujunenud. Neis maades on 80—85% elanikkonnast talupojad, ligi 10% elanikkonnast moodustavad palgalised töötajad.

Kesk- ja Lõuna-Aafrika maades võimutsesid hiljaaegu jagamatult kolonisaatorid. Neile kuulusid ettevõtted ja istandikud. Kasutades oma majanduslikku ja poliitilist võimsust, takistasid nad sidemete arenemist Aafrika maade vahel, õhutasid igati hõimude separatismi, süvendasid hõimude ja religioonide vahelisi vastuolusid.

Aafrika rahvaid ekspluateeriti ja rõhuti. Nad alustasid võitlust koloniaalikkest vabanemise eest. 50-ndate aastate teisel poolel intensiivistus Kesk- ja Lõuna-Aafrika maades rahvuslik vabadusliikumine. See hõlmas eeskätt Inglismaa, Prantsusmaa ja Belgia asumaid.

Pärast võitlust saavutas Inglise asumaa Kullarannik 1957. aastal sõltumatuse *Gaana* nime all. Järgmisel aastal saavutas võidu ka *Ginea* rahvas. 1960. aastal saavutasid rahvusliku sõltumatuse endised Prantsuse asumaad

Senegal, Mali, Kamerun, Kongo (pealinn *Brazzaville*), *Gaboon*, samuti endised Inglise asumaad *Nigeeria, Somaalia* ja teised. 1961. aastal sai sõltumatuks Tanganjika, aasta hiljem aga vabanes koloniaalikkest Uganda. 1963. aastal olid inglise kolonisaatorid sunnitud tunnustama *Keenia* poliitilist sõltumatust. 1964. aasta detsembris kuulutati Keenia vabariigiks. 1963. aasta detsembris saavutas sõltumatuse *Sansibar*. 1964. aasta jaanuaris tõusid rahvahulgad üles sultani vastu ja kuulutasid Sansibari vabariigiks. 1964. aasta aprillis ühines Tanganjika Sansibariga *Ühinenud Tansaania Vabariigiks*.

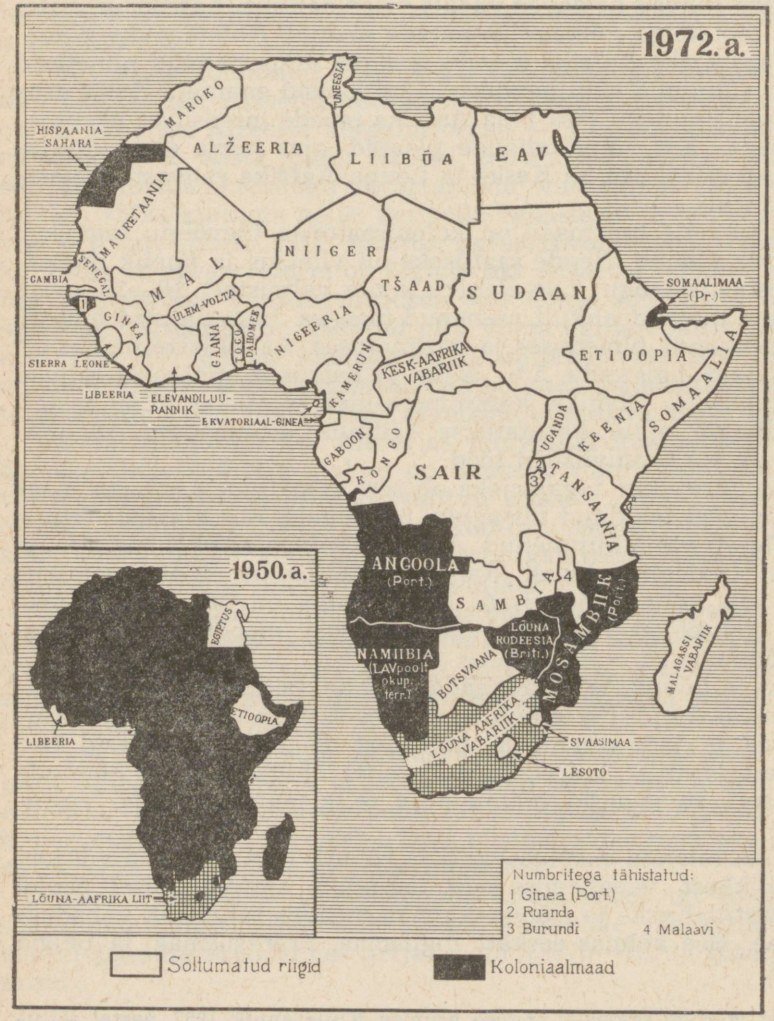

Aafrika vabanemine koloniaalikkest. (Poliitiline jaotus 1. jaanuariks 1973)

1964. aastal kuulutati välja *Malaavi* (nii hakati nimetama Njassamaad) ja *Sambia* (endine Põhja-Rodeesia) iseseisvus. 1966. aastal sai vabaduse *Botsvaana* (endine Inglise protektoraat Betšuaanamaa). 1967.—1968. aastal said sõltumatuks endised Inglismaa valdused Lõuna-Aafrikas *Lesoto* (endine Basuutomaa) ja *Svaasimaa*.

Sairi Vabariik (Kongo). Suure tähtsusega oli Kongo Vabariigi (pealinn Kinshasa, endine Léopoldville) tekkimine Aafrika tsentrumis[1]. Belgia kolonisaatorid olid oma võimutsemise aastail selle maa hirmsa viletsuseni viinud. Kongo rahva võitlus vabaduse eest niisuguste patriootlike tegelaste juhtimisel nagu Patrice Lumumba (1925—1961) lõppes Kongo sõltumatuse väljakuulutamisega 1960. aasta suvel.

Belgia kolonisaatorid astusid Ameerika, Inglise ja Prantsuse monopolistide ning Kongo rahva reeturite toetusel välja Kongo rahuarmastava rahva vastu. Oma marionettide kaasabil tapsid imperialistid Aafrika rahvuskangelase, Kongo seadusliku valitsuse juhi Patrice Lumumba ja teisi selle maa silmapaistvaid tegelasi. Reaktsioonilised jõud rakendasid progressiivsete parteide ja organisatsioonide vastu terrorit. Neis tingimustes alustasid Kongo patrioodid mitmetes piirkondades relvastatud partisanivõitlust neokolonisaatorite ja nende käsilaste vastu.

Kartes rahvaliikumise kasvu, moodustasid Belgia ja Ameerika Ühendriikide monopolistid nukuvalitsuse, kes kasutas valgeid palgasõdureid võitluses Kongo partisanide vastu. Säärane tegevus seadis ohtu Kongo sõltumatuse.

1965. aastal leidis Kongos aset sõjaväeline riigipööre. Võim läks väejuhatajate kätte. Valitsus eesotsas president Mobutuga tugineb valitsevale parteile — Revolutsioonilisele Rahvaliikumisele — ning rakendab mõningaid abinõusid põllumajanduse ja tööstuse arendamiseks. Sairi Vabariik teostab neutraliteedi- ja kõigi maadega heanaaberlike suhete arendamise poliitikat.

Aafrika rahvaste võitlus sotsiaalse progressi eest. Enamiku Kesk- ja Lõuna-Aafrika maade poliitilise sõltumatuse kättevõitmisega on lõpule jõudnud vaid koloniaalorjuse vastu peetava võitluse esimene etapp. Nende maade ette kerkisid uued ülesanded: kindlustada poliitilist sõltumatust, kätte võita majanduslik sõltumatus ning läbi viia põhjalikult sotsiaalsed ja kultuurilised ümberkujundused. Neid ülesandeid on juba hakanud lahendama või alles asuvad lahendama mõned Kesk-Aafrika maad, sealhulgas Ginea.

Ginea kindlustus iseseisva riigina selle tulemusena, et ta pidas edukat võitlust prantsuse kolonisaatorite vastu, kes juba pärast sõltumatuse kättevõitmist (**1958. aasta** septembris) organiseerisid Ginea blokeerimise. NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade abiga suutis Ginea blokaadist jagu saada ja kättevõidetud sõltumatust kindlustada. 1958. aasta oktoobris kuulutati Ginea vabariigiks.

---

[1] 1971. aastal nimetati Kongo Demokraatlik Vabariik ümber Sairi Vabariigiks.

Riigipeaks ja valitsusjuhiks on president. Ginea kõrgeimaks seadusandlikuks organiks on Rahvuskogu. Ginea Vabariigi presidendiks valiti Demokraatliku Partei juht Ahmed Sékou Touré. *Ginea Demokraatlik Partei* on revolutsioonilise demokraatia partei, mis ühendab laiu elanikkonnakihte.

Ginea Demokraatliku Partei juhtimisel mobiliseeris Ginea rahvas iseseisvuse esimestel aastatel kõik jõud oma riigi tugevdamiseks: loodi uus riigiaparaat ja rahvuslik armee, seati sisse rahvuslik valuuta. 60-ndatest aastatest peale viiakse ellu progressiivseid ümberkujundusi: maa, välismaised pangad, mitmed välismaalastele kuulunud ettevõtted, transport ja kommunaalettevõtted on natsionaliseeritud, on kehtestatud väliskaubanduse monopol, astutud tähtsaid samme talumajandite koopereerimisel.

Ginea Vabariigis luuakse riiklikke ettevõtteid. Paljusid ettevõtteid ehitatakse NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade abiga. Natsionaliseeritud ja uutest ettevõtetest on loodud riiklik sektor. Teostatakse eraettevõtjate ja kaupmeeste piiramise poliitikat. Suuri edusamme on Ginea teinud kultuurilises ülesehitustöös. On arenenud alg- ja keskkoolide võrk, edukalt valmistatakse ette rahvuslikku kaadrit. Gineas elluviidud ümberkujundused tagasid Ginea arenemise mittekapitalistlikul teel. Ginea sotsialistlik orientatsioon kutsub portugali kolonisaatorites esile pöörase viha, sest nende valdused asuvad selle riigi naabruses. Portugali ja tema NATO-liitlaste korraldusel tungisid palgasõdurid 1970. aasta novembris Ginea territooriumile. Ginea rahvas lõi intervendid pihuks ja põrmuks, andes seega resoluutse vastulöögi kallalekippumisele, mille eesmärgiks oli Ginea rahvusliku sõltumatuse likvideerimine.

Radikaalseid sotsiaal-majanduslikke ja poliitilisi ümberkujundusi viivad ellu ka sellised Aafrika maad nagu Kongo Rahvavabariik (pealinn Brazzaville), Ühinenud Tansaania Vabariik ja Somaalia Demokraatlik Vabariik.

Kolonialismi ränk pärand ja raskused selle ületamisel. Paljud uued Kesk- ja Lõuna-Aafrika riigid on kätte võitnud vaid formaalse sõltumatuse. Imperialistlike riikide majanduslik, poliitiline, sõjaline ja kultuuriline mõju on ikka veel ülisuur. Imperialistid kasutavad oma huvides asjaolu, et nende maade põldudel viljeldakse pidevalt üht kultuuri (monokultuur), mitteekvivalentse vahetuse arendamiseks ja suurte kasumite saamiseks. Seniajani moodustavad kakaooad 60% Gaana ekspordist ja kohvi 60% Elevandiluuranniku ekspordist. Paljudest Aafrika maadest veetakse ikka veel välja tohutuid summasid kasumite, laenuprotsentide ja muu sellise näol. Imperialistlikud riigid annavad majanduslikult nõrgalt arenenud maadele niinimetatud abi, kuid suunavad selle teede, sadamate ja sidevahendite, s. o. niisuguste objektide ehitamiseks, mis hõlbustab neil Aafrika maade loodusrikkusi ekspluateerida ja seal välismaiste monopolide positsioone tugevdada. Eriti aktiivsed on Ameerika ja Lääne-Saksamaa imperialistid.

Imperialistid püüavad Aafrika riikide vahelisi suhteid teravaks ajada, kasutades selleks territoriaalseid tüliküsimusi. Need tüliküsimused tekivad selle tagajärjel, et kolonisaatorid olid Aafrika vallutamise ajal tõmmanud asumaade vahele piire kunstlikult, ilma et nad oleksid arvesse võtnud rahvaste ja suguharude huve. Neokolonisaatorid kasutavad oskuslikult ära suguharude ja religioonide erinevusi rahvusliku vabadusliikumise ja noorte riikide nõrgendamiseks. Seda võib kujukalt näha Nigeeria näite varal.

Nigeeria on rahvaarvult kõige suurem Aafrika maa. Seal on väga tugevad suguharude vaenu igandid. Neid kasutades moodustasid lõhestajad Ida-Nigeerias Ameerika Ühendriikide, Saksa Föderatiivse Vabariigi ja Portugali ning ka Vatikani toetusel separaatse «Biafra riigi». Nigeeria patriootlikud jõud pidasid kolmekümne kuu jooksul võitlust Nigeeria lõhestatuse likvideerimise eest. 1970. aasta jaanuaris separatistid kapituleerusid. Nigeeria ühtsus on taastatud.

Tuginedes Aafrika maade reaktsioonilistele elementidele (suguharude pealikuile, feodaalsele ülemkihile, bürokraatlikule kodanlusele jt.), kasutades poliitiliste parteide organisatsioonilist ja ideoloogilist nõrkust, samuti patriootlike jõudude mitteküllaldast monoliitsust, püüavad imperialistid luua seal endile meelepäraseid nukurežiime ja organiseerivad nendes maades, kes valisid tõepoolest iseseisva arenemistee, valitsusvastaseid vandenõusid. Mõnedes maades kasutatakse vandenõude organiseerimiseks ja riigipöörete teostamiseks armee reaktsioonilisi elemente, kes on kasvanud koloniaalvõimu tingimustes (näiteks sõjaväeline riigipööre Gaanas 1966. aastal [1]). Niisiis põrkavad Aafrika noored riigid tõsistele raskustele. Nendest jagusaamiseks on vaja noorte Aafrika riikide kõigi revolutsiooniliste ja progressiivsete jõudude ühtsust. See ühtsus ei kujune ilma võitluse ja vastuoludeta.

Rahvusliku vabadusliikumise laine liigub Aafrikas järjest lõuna poole. See laine on jõudnud kolonialismi viimaste kantsideni. Ülestõusu tuli lõõmab Portugali asumaades Angoolas, Bissaus («Portugali» Ginea) ja Mosambiigis. Tuginedes Lõuna-Aafrika Vabariigi, Lõuna-Rodeesia ja Portugali rassistlikele ja koloniaalrežiimidele, püüab imperialism kindlustuda neis piirkondades, mis on ikka veel tema kontrolli all. Imperialism käsitleb neid platsdarmina võitluses sõltumatute Aafrika maade vastu.

Suure tähtsusega oli 1963. aasta mais Addis Abebas toimunud Aafrika maade riigijuhtide konverents. Konverentsi otsuse alusel loodi Aafrika Ühtsuse Organisatsioon. See konverents kutsus kõiki Aafrika riike üles tugevdama ühtsust ja solidaarsust täieliku sõltumatuse saavutamiseks ning kolonialismi lõplikuks väljajuuri-

[1] Üldse on Aafrikas viimasel paaril aastal toimunud üle 20 sõjaväelise riigipöörde. Mitte kõik riigipöörded ei olnud reaktsioonilise iseloomuga. Maades, kus valitsesid reaktsioonilised režiimid, võttis armee mõnikord võimu enda kätte, pidades silmas rahvahulkade rahulolematust kehtiva olukorraga, nagu näiteks Liibüas 1969. aasta septembris ja Somaalias 1969. aasta oktoobris. Liibüas kukutati kuningavõim ja moodustati *Liibüa Araabia Vabariik*.

miseks. Perioodiliselt toimuvad Aafrika Ühtsuse Organisatsiooni koosolekud, kus arutatakse Aafrika tähtsaid probleeme ning koordineeritakse tegevust ühises võitluses imperialismi ja kolonialismi vastu.

Lõuna-Aafrika Vabariik ning Lõuna-Rodeesia kui imperialismi ja kolonialismi tugipunktid Aafrikas. 1961. aastani oli Lõuna-Aafrika Vabariik Inglise dominioon ja teda nimetati Lõuna-Aafrika Liiduks. Lõuna-Aafrika Vabariigis kuulub majanduslik ja poliitiline võim väikesearvulisele elanikkonnarühmale, kes koosneb inglastest ja afrikanderitest (buuridest). Kuigi Euroopa päritoluga elanikud ei moodusta üle 20% rahvastikust, kuulub neile 87% parimast maast, samuti peaaegu kõik tööstusettevõtted. Põliselanikud — bantud, samuti Aasiast pärinevad elanikud (indialased) ja niinimetatud värvilised (metissid) — moodustavad elanikkonna rõhutud massi.

Selleks et säilitada oma võimu ekspluateeritava elanikkonna üle, teostavad inglastest ning afrikanderitest suurkodanlus ja maaomanikud rassilise diskrimineerimise ja apartheidi (rassilise eraldamise) poliitikat. Rassistlike seaduste kohaselt on kogu maa elanikkond jagatud neljaks rassirühmaks, kusjuures aafriklastel, metissidel [1] ja Aasiast pärinevatel elanikel ei ole poliitilisi õigusi. Rassistid Lõuna-Aafrika Vabariigi valitseva ladviku hulgast seadsid sisse erilised rajoonid ja reservatsioonid, kus aafriklased elama peavad. Ilma läbipääsutunnistuseta-passita ei saa nad oma külast lahkuda. Selle seaduse rikkujaid karistavad võimud karmilt. Peale vanglakaristuse eksisteerib ihunuhtlus. Aafrika tööline saab palka, mis on palju kordi väiksem valge töölise palgast. Haridus ei ole põliselanikele kättesaadav. Valitsuse juhendi kohaselt tuleb aafriklaste lastele õpetada «ainult niipalju, et nad saaksid oma tööandjaga inglise keeles veidi rääkida».

Hoolimata julmast terrorist ja barbaarsetest arveteõiendamistest vabadusvõitlejate kallal, võitlevad Lõuna-Aafrika Vabariigi põliselanikud ja teised rõhutud grupid mehiselt rassilise diskrimineerimise ning apartheidipoliitika vastu. Seda võitlust juhib põranda all olev *Lõuna-Aafrika Kommunistlik Partei* ja massiorganisatsioon *Aafrika Rahvuskongress.*

Imperialistliku rassistliku riigi eksisteerimine Lõuna-Aafrikas kujutab endast ohtu Aafrika noortele arenevatele riikidele. Rassismivastane liikumine Lõuna-Aafrika Vabariigis on tihedalt seotud üldise imperialismi- ja kolonialismivastase võitlusega.

Suurt ohtu noortele Aafrika riikidele kujutab endast ka Lõuna-Rodeesia rassistide tegevus. Lõuna-Rodeesia rassistid kuulutasid 1965. aastal välja Lõuna-Rodeesia «iseseisvuse». Lõuna-Rodeesia on eurooplastest vähemuse rassistlik riik (Lõuna-Rodeesias elab

[1] Ainult mõnekümnel tuhandel metissil (1,5 miljonist) on valimisõigus.

275 000 eurooplast ja ligikaudu 5,1 miljonit aafriklast). Aafriklased, kes moodustavad enamiku elanikkonnast, on selles riigis koloniaalorjade seisundis.

Lõuna-Rodeesias veel ühe rassismikolde (Lõuna-Aafrika Vabariigi kõrval) loomine kujutab endast üht osa imperialistlike riikide üldplaanist, mille eesmärgiks on Aafrika rahvaste rahvuslikku vabadusliikumist pidurdada. Mitte juhuslikult toetavad Lõuna-Rodeesia rassiste nii Lõuna-Aafrika Vabariigi ja Portugali fašistlik valitsus kui ka Ameerika Ühendriikide ja Inglise imperialistid. Lõuna-Rodeesia rassistide tegevuse mõistis hukka enamik maailma maid.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised olid Kesk- ja Lõuna-Aafrika rahvastiku elutingimused kolonisaatorite ikke all?
2. Kasutades kaarti, jutustage, kuidas tekkisid Aafrika uued riigid.
3. Tõestage, et Gineas läbiviidavad sotsiaal-majanduslikud ümberkujundused tähendavad arenemist mittekapitalistlikul teel.
4. Milliseid raskusi veeretavad imperialistid noorte Aafrika riikide arenemise teele?
5. Milles seisab Lõuna-Aafrika Vabariigi ja Lõuna-Rodeesia rassipoliitika olemus?

§ 57. KOLONIAALSÕLTUVUSEST VABANENUD MAADE KULTUURILINE ARENG.

Kirjanduse ja kunsti osatähtsus koloniaalrahvaste võitluses rahvusliku sõltumatuse eest. Võitluses rahvusliku vabanemise eest etendasid suurt osa Aasia ja Aafrika maade kirjanduse ja kunsti paremad esindajad. Antiimperialistlik suunitlus ja tihedad sidemed oma rahvaga andsid paljude kirjanike, luuletajate ja kunstnike loomingule demokraatlikud ja realistlikud jooned. Seda võib kujukalt iseloomustada India näite varal.

India kirjanduses ja kunstis oli antiimperialistlik suunitlus eriti ulatuslikult levinud XX sajandi 30—40-ndatel aastatel, s. o. siis, kui India rahvas võitles aktiivselt rahvusliku sõltumatuse ja demokraatia eest. Tolleaegse India silmapaistvamaid kirjanikke oli Rabindranath Tagore (1861—1941). Oma teostes kirjutas R. Tagore tõetruult ja suure lugupidamisega lihtsate inimeste saatusest, paljastas inglise kolonisaatorite omavoli ning ühtaegu võitles usufanaatikute silmakirjalikkuse ja variserlikkusega. 1930. aastal külastas Tagore NSV Liitu. Pärast seda avaldas ta raamatu «Kirjad Venemaa kohta», millel oli suur tähtsus India progressiivsete jõudude võitluses kolonialismi vastu. 30-ndatel aastatel kõlas R. Tagore loomingus üha tugevamalt imperialismi paljastamise teema ja üleskutse rahvuslikule sõltumatusele.

India rahvuslikus vabadusliikumises etendas märkimisväärset osa Premchand (1880—1936). Ta on paljude romaanide ja

jutustuste autor. Nendes kajastas ta andekalt talurahva, linnaväikekodanluse ja demokraatliku haritlaskonna olukorda.

Egiptuse rahva vabadusvõitlusest Inglise imperialismi vastu ja realismi kaitsmisest kirjanduses võtsid aktiivselt osa Taha Husain (sünd. 1889. aastal), sotsiaalsete romaanide «Armsakese hüüd», «Viletsuse puu» ja teiste teoste autor, samuti Mahmud Taimur (sünd. 1894. aastal), kes on kuulsaks saanud oma romaanide ja jutustustega egiptuse rahva elust, ning teised. Eriti suurt osa etendavad kirjandus ja kunst Aasia ja Aafrika rahvaste elus pärast poliitilise sõltumatuse kättevõitmist.

Hariduse arenemine pärast rahvusliku sõltumatuse kättevõitmist. Kultuurilise mahajäämuse likvideerimine ja edasine areng sõltub suurel määral hariduse olukorrast. Ometi andis just selles valdkonnas end tunda kolonialismi ränk pärand. Ainult väikesel osal lastest oli võimalik algkoolis käia. Suurem osa lastest õppis kõigest 2—3 aastat. Pärast seda olid nad sunnitud tööle minema. Selle tagajärjel on kirjaoskamatute arv väga suur.

Näiteks Indias oli 88% ja Indoneesias 93% täiskasvanud elanikest kirjaoskamatud. Parem ei olnud lugu ka Aafrika maades: Malis oli ainult 2% ja Gineas 10% kirjaoskajaid. Ka araabia maades oli väga palju kirjaoskamatuid: Alžeerias 80% kirjaoskamatuid ja 14% pooleldi kirjaoskajaid, Egiptuses 85% kirjaoskamatuid.

Pärast sõltumatuse kättevõitmist on arengumaades astutud mõningaid samme kirjaoskamatuse vähendamiseks täiskasvanud elanike hulgas. Ehitatakse uusi koole, paljudes maades on sisse seatud tasuta õpetus ja kehtestatud algkoolikohustus. Enamikus Aasia ja Aafrika maades on koolid peaaegu täielikult läinud riigi alluvusse. Luuakse pedagoogilisi koole ja instituute rahvusliku õpetajate kaadri ettevalmistamiseks. Eriti märkimisväärsed muutused hariduse arenemises on täheldatavad maades, kes on valinud sotsialistliku orientatsiooni.

Pärast 1952. aastat on Egiptuse Araabia Vabariigis loodud kümneid kõrgemaid ja keskõppeasutusi. Õppijate üldarv on kolmekordistunud. On moodustatud spetsiaalsed tootmisõpetuse keskused, kus valmistatakse ette kvalifitseeritud tööstustöölisi.

Ginea Vabariigis on NSV Liidu abiga loodud polütehniline instituut, mis on suurim kõrgem tehniline õppeasutus Lääne-Aafrikas. On vastu võetud seadus üldise üheksaklassilise koolikohustuse kohta (7—16 aasta vanustele lastele).

Alžeerias on märksa suurenenud alg- ja keskkoolide arv, õpilaste arv on peaaegu kahekordistunud. Algkoolis toimub õpetamine araabia keeles, keskkoolis aga araabia ja prantsuse keeles. 1966. aastal koostati hariduse arendamise plaan. Selle plaani kohaselt kavatsetakse kümne aasta jooksul hõlmata kooliga kõiki 6—12 aasta vanuseid lapsi. Nõukogude Liidu abiga on loodud nafta- ja gaasiinstituut ning -tehnikum, kus valmistatakse ette nafta- ja gaasitööstuse insenere ja tehnikuid. NSV Liit annab efektiivset abi ka paljudele teistele arenevatele maadele.

Hariduse arendamisel peavad noored riigid ületama suuri takistusi (religiooni ülevõim, vaimulikkonna vastupanu jne.). Ent

peamiseks piduriks on majanduslik mahajäämus. Tõsiseid raskusi esineb rahvahariduse arendamisel neis arenevates maades, mis sammuvad kapitalistlikku teed mööda. Privilegeeritud ühiskonnakihid ei ole huvitatud üldhariduse laiendamisest. Mitmetes kapitalistlikku arenemisteed sammuvates Aasia maades õpib algkoolis ainult 70% lastest ja keskkoolis vaid 10% lastest. Koolist lahkuvad eeskätt materiaalselt kindlustamata perekondade lapsed. Ülikoolides ja spetsiaalsetes kolledžites on väga vähe tööliste ja talupoegade lapsi.

Kirjandus ja kunst Aasia ja Aafrika maades pärast poliitilise sõltumatuse kättevõitmist. Seoses klassijõudude piiritlemisega Aasia ja Aafrika vabanenud maades kujunevad kirjanduses ja kunstis järk-järgult välja kaks suunda: üks — demokraatlikult meelestatud kirjanike ja kunstnike suund, teine — rahvahulkadest irdunud kultuuritegelaste suund. Viimased on seotud kodanliku Läänega. Nad jutlustavad dekadentsi ja apoliitilisust ning kaitsevad reaktsioonilist teooriat «kunst kunsti pärast». Aasia ja Aafrika maade kirjanduse ja kunsti põhilise arenemisjoone määrab ära progressiivne suund. Progressiivsed kirjanikud ja teised eesrindliku intelligentsi esindajad kutsuvad oma rahvaid üles võitlema täieliku sõltumatuse eest ja koloniaalpärandi likvideerimise eest.

Aasias võib seda joont iseloomustada India näite varal. Kirjanik Yashpal (sünd. 1903. aastal) näitab oma teostes töörahva rasket elu ja võitlust õigluse eest. Krishan Chandar (sünd. 1914. aastal) jutustab oma romaanides südamesoojusega India lihtsatest inimestest ja mõistab ägedalt hukka Indiale nii palju halba tekitanud inglise kolonisaatorite poliitika. Mitmed K. Chandari jutustused on pühendatud India naise saatusele. Mulk Raj Anand (sünd. 1905. aastal), kes kirjutab inglise keeles, näitab romaanides «Kuli» ja «Kaks lehte ja õiepung» India proletariaadi elu, mitmetes teistes teostes («Küla», «Mõõk ja sirp») aga India talurahva elu. Inglise ja urdu keeles kirjutab H. A. Abbas (sünd. 1914. aastal). Tema romaanid «Homne päev kuulub meile», «Revolutsioon» jt. on pühendatud tänapäeva India sotsiaalsetele probleemidele. Abbas on ühtlasi väljapaistev filmirežissöör ja dramaturg.

India kirjanikud peavad väga tähtsaks võitlust rahu eest, uue sõja ohu vastu. Bengali luuletaja Premendra Mitra kirjutab:

> Kõik rahvad on pilgeni võimsat ideed:
> puruks peksta kõik relvad, panna sõjale keeld.
> Nii läheneb tund, millal õiglases käes
> surmarelvadest midagi järel' ei jää.

Sõltumatuse aastatel on suuri edusamme teinud India progressiivne kinematograafia. Andekates filmides valgustatakse rahva elu, käsitletakse Indiat erutavaid sotsiaalseid probleeme («Kaks bighi maad», «Teede laul» jt.).

Kujutavas kunstis kuulub juhtiv koht vanema põlvkonna kunstnikule-realistile D. P. Roy Chowdhuryle (sünd. 1899.

aastal). Oma teostes käsitleb ta sageli rahva elu (maalid «Kiviseina taga», «Lootose tiik» jt.). Väga huvitavad on Chowdhury maalitud portreed. Üks tema parimaid teoseid on R. Tagore portree. Chowdhury on ühtlasi ka graafik ja skulptor. Teised vanema põlvkonna silmapaistvad kunstnikud on Bireshwar Sen (1897—1960) ja Atul Bose (sünd. 1898. aastal). Esimene on andekas maastikumaalija, teine — realistlike portreede ja žanrimaalide autor.

India materjali alusel loob oma teoseid Indias ammu elav S. N. Roerich, kes on tuntud vene kunstniku N. K. Roerichi poeg. Oma teostes näitab Roerich India rahva andekust ja tööarmastust. Ta on maalinud Nehru ja teiste sõltumatu India silmapaistvate tegelaste portreed.

Koloniaalike oli kauaks ajaks pidurdanud Aafrika rahvaste kultuuritaseme tõusu. Kolonialismi ülevõim pidurdas rahvuste kujunemist, ühtlasi aga ka rahvuskeelte tekkimist. Enne Teist maailmasõda ei olnud enamikul Aafrika rahvastest (välja arvatud araablased) isegi oma kirja.

Sõltumatuse kättevõitmine aitas kaasa Aafrika rahvaste kultuuri taassünnile ja arengule. Egiptuses said pärast 1952. aasta revolutsiooni väga tuntuks andekad progressiivse suunaga kirjanikud. Abdarrahman aš-Šarkaui (sünd. 1921. aastal) kirjeldab südamesoojusega Egiptuse fellahite-kehvikute võitlust paremate elutingimuste ja inimväärikuse eest. Jussuf Idris (sünd. 1927. aastal) näitab suure sümpaatiaga lihtrahva elu.

Suuri edusamme on teinud Egiptuse kinematograafia. Mitmed Egiptuse Araabia Vabariigi filmid on pühendatud sotsiaalsetele probleemidele ja egiptuse töötajate elule, samuti idamaade naiste olukorrale.

Taassündinud on Alžeeria kultuur. Rööbiti araabiakeelse kirjandusega on siin levinud prantsuskeelne kirjandus ja seda nii enne kui ka pärast sõltumatuse kättevõitmist. Kirjanike hulgas, kes kirjutavad araabia keeles, paistab silma Abu al-Kasim Saadalla, kes on luuletustetsükli «Võit Alžeeriale» (1957) autor. Need luuletused kujutavad endast hümni revolutsioonile ja reekviemi langenud võitlejatele. Alžeeria prantsuskeelset kirjandust esindavad Mohammed Dib, Yacine Kateb jt. M. Dib (sünd. 1920. aastal) kirjutas triloogia «Alžeeria», milles näitas alžeeria rahva viletsust ja vaesust Teise maailmasõja ajal. Romaanis «Aafrika suvi» kirjeldab Dib alžeeria rahva vabadusvõitluse algust.

Kesk- ja Lõuna-Aafrikas ei olnud Aafrika kirjandus kuni viimase ajani ulatuslikult levinud. Seda takistasid keeleline killustatus ja massilise lugejaskonna puudumine. Tänapäeva Aafrika kirjandus areneb Euroopa keeltes — inglise, prantsuse ja portugali keeles. Nendes keeltes on Aafrika maades tekkinud poeesia ja proosa, milles käsitletakse poliitilisi ja sotsiaalseid probleeme. Oma maades on leidnud tunnustuse luuletaja Léopold Senghor (Senegal), Keita Fodeba (Ginea) ja teised. Laialdaselt on tuntud

proosa- ja näitekirjanik ning luuletaja Sembène Ousmane (Senegal).

Nendes Aafrika maades, kes ei ole veel kolonialismist ja rassismist vabanenud, samuti väljaspool neid riike, on väga populaarsed kirjanikud Agostinho Neto (Angoola), Peter Abrahams ja Alex La Guma (Lõuna-Aafrika Vabariik). Euroopa keeltes kirjutades suutsid aafrika kirjanikud näidata oma maade elu omapära, rahvaste unistust täielikust vabanemisest kolonialismiikkest.

Aafrika maades on kerkinud ülesanne arendada kirjakeelt, mis oleks laiadele hulkadele arusaadav. Selle probleemi lahendamist raskendab asjaolu, et Aafrikas räägitakse praegu rohkem kui 600 keeles ja dialektis. Aafrika kultuuritegelased on arvamusel, et Aafrika kirjakeelteks peavad saama need keeled, milles räägivad laiad rahvahulgad (näiteks suahiili, hausa, joruba jt.).

Aafrika maade kultuuri taassünni iseloomulikuks jooneks on teatrikunsti arendamine.

Alžeerias tutvustab 1961. aastal loodud kunstiansambel vaatajaid Alžeeria eri piirkondade rahvakunstiga. Gineas on suure populaarsuse võitnud Riiklik Tantsuansambel («Ginea Ballett»), mis loodi pärast sõltumatuse kättevõitmist. Aafrika rahvaste teatrikunsti arenemine annab tunnistust Aafrika kultuuris alanud õitsengust.

Arengumaade kõigi progressiivsete kultuuritegelaste tähelepanu keskpunktis on ülesanded, mis on seotud rahvusliku sõltumatuse kindlustamisega, rahvusliku eneseteadvuse kasvatamisega ja nende maade rahvaste ühtsuse saavutamisega võitluses imperialismi ja neokolonialismi vastu.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Määratlege kirjanduse ja kunsti tähtsus koloniaalrahvaste võitluses rahvusliku sõltumatuse eest.
2. Kuidas areneb haridus poliitilise sõltumatuse kättevõitnud maades?
3. Missugune kirjanduse ja kunsti arenemissuund saavutab arengumaades võidu ja millised iseärasused on sel suunal erinevates Aasia ja Aafrika maades?

§ 58. KOLONIALISMI KOKKUVARISEMISE SEADUSPÄRASUS.

Koloniaalorjuse süsteemi kokkuvarisemine. *Kogu koloniaalorjuse süsteemi kokkuvarisemine rahvusliku vabadusliikumise hoopide all on oma ajalooliselt tähtsuselt teine sündmus pärast sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimist.* Kolonialismi krahh on kapitalismi üldkriisi veelgi süvendanud. Rahvusliku vabastuse revolutsioonid on saanud maailma revolutsioonilise liikumise lahutamatuks koostisosaks.

Koloniaalrežiimide likvideerimise protsess on nüüd jõudnud lõppjärku. Vanad koloniaalimpeeriumid on peaaegu täielikult hävitatud. Endistes asumaades ja poolasumaades elavad rahvad on saavutanud sõltumatuse ja astunud aktiivse poliitilise elu areenile. See on oluline tegur, mis kiirendab ühiskonna progressi.

Suure tähtsusega on Aasia ja Aafrika maade võitlussolidaarsus. 1957. aasta detsembris toimus Kairos kahe kontinendi rahvaste esindajate esimene konverents, mis pani aluse *Aasia ja Aafrika Rahvaste Solidaarsuse Organisatsioonile.* Hoolimata mõningatest raskustest ja takistustest aitab see organisatsioon kaasa Aafrika ja Aasia rahvaste imperialismivastase ühtsuse tugevdamisele. Aafrika ja Aasia rahvaste solidaarsust taotleva liikumise ajalooline tähtsus seisab selles, et kahe kontinendi rahvad suutsid sotsialismimaade ja rahvusvahelise töölisklassi igakülgsel toetusel oma ühtsust organisatsiooniliselt kindlustada ning välja töötada üldise strateegia võitluses vabaduse ja sotsiaalse progressi eest. Aasia ja Aafrika Rahvaste Solidaarsuse Organisatsioon annab oma panuse rahvusvahelise imperialismivastase ühisrinde kujunemisse ja abistab noorte vabanenud maade rahvaid nende sõltumatuse kindlustamisel.

Reaktsiooni- ja progressijõudude võitlus edasise arenemistee valiku eest. Enamik varem orjastatud maade rahvaid on küll kätte võitnud poliitilise sõltumatuse, kuid see ei lahendanud veel kõiki nende ees seisvaid ülesandeid. Sellepärast kasvabki praegu mitmetes maades rahvusliku vabanemise eest peetav võitlus paratamatult üle võitluseks niihästi feodaalse kui ka kapitalistliku ekspluateerimise vastu. Koloniaalikkest vabanenud maad peavad valima edasise arenemistee. Paljudes arengumaades võitlevad uued, progressiivsed jõud ägedalt sisemise reaktsiooni vastu, keda toetab imperialism.

Reaktsioonijõud pooldavad kapitalistlikku arenemisteed. Nad astuvad välja sotsiaal-majanduslike reformide — agraarküsimuse lahendamise ja laiade rahvahulkade olukorra parandamise vastu, samuti poliitilise elu demokratiseerimise vastu.

Kapitalismi tee — see on rahva kannatuste tee, klasside ebavõrdsuse süvendamise tee, tee, mis ohustab rahvuslikku sõltumatust. Elu näitab rahvahulkadele veenvalt, et kodanlus, kes on mitmes riigis saavutanud valitseva seisundi, püüab kõik raskused veeretada töörahva õlgadele, samal ajal kui käputäis rikkaid ajab kokku määratu suuri varandusi. Rahvahulgad näevad, et kapitalistlik arenemistee ei saa nende olukorda parandada ega võimalda majanduse mahajäämusest jagu saada.

Majanduslikult nõrgalt arenenud maade arenemistempo ei ole ilmselt ikka veel küllaldane. Praeguse arenemistempo korral on vaja vähemalt 100—150 aastat, enne kui noored riigid saavutavad tähtsamate kapitalistlike riikide praeguse taseme. Arenevatel maadel ei ole kapitale, kvalifitseeritud tööjõudu ega tehnilisi kogemusi, vähe on uuritud nende tooraineressursse jne. Mitmetes

maades ei ole siiamaani lahendatud agraarküsimust. Suuri raskusi esineb seoses rahvaarvu kiire kasvuga, sest paljud inimesed ei suuda endale tööd leida. Paljudes maades on säilinud suguharude ladviku määratu suur võim.

Teine tee — see on *sotsialismi tee*, mis tagab majanduse ja kultuuri arengu, ekspluateerimise ja viletsuse likvideerimise, materiaalse heaolu tõusu. Ent otseseks üleminekuks sotsialismile ei ole enamikus vabanenud maades veel vajalikke tingimusi kujunenud: tootlike jõudude arenemistase on madal, proletariaat ei ole veel küllalt organiseeritud ja teadlik, tema mõju töörahva hulkadele ei ole piisav, konservatiivsetel elementidel aga on ikka veel suur mõju. Sellepärast seovad rahvad rahvusliku vabastuse revolutsiooni täieliku võidu perspektiivi üha resoluutsemalt mittekapitalistliku arenemisteega.

Mittekapitalistlik arenemistee — see on rahvusliku vabastuse revolutsioonide sotsialistlikeks revolutsioonideks järkjärgulise ümberkasvamise revolutsiooniline objektiivne protsess. Selle ümberkasvamise käigus kujunevad materiaalsed ja sotsiaalsed eeldused üleminekuks sotsialismile.

Mittekapitalistlik tee ei kujuta endast kolmandat arenemisteed. See on üks sotsialismile ülemineku vormidest. Just sellepärast eeldab see resoluutset võitlust imperialismi ja sisemise reaktsiooni vastu. Mittekapitalistlik arenemistee saab võimalikuks alles siis, kui rahvahulgad imperialismi- ja feodalismivastase demokraatliku revolutsiooni süvendamisest ja lõpuleviimisest aktiivselt osa võtavad. Mittekapitalistliku arenemistee reaalne võimalikkus tekkis sotsialismimaade igakülgse abi tõttu. Vabanenud maade ja sotsialismi maailmasüsteemi kindel liit kujutab endast mittekapitalistliku arenemistee tähtsat tingimust. Sellest annavad veenvalt tunnistust mitmete mittekapitalistlikule arenemisteele astunud või astuvate noorte riikide kogemused.

Eri klasside osa rahvuslikus vabadusvõitluses. Imperialismi- ja feodalismivastase demokraatliku revolutsiooni lõpuleviimise eest peetav võitlus võib olla edukas vaid siis, kui on loodud töölisklassi ja talurahva liit. Selline liit peab kujunema tuumikuks laialdasele rahvusrindele, mis ühendab töölisklassi, talurahvast, linnaväikekodanlust, rahvuslikku kodanlust ja demokraatlikke haritlasi.

Kõige järjekindlamaks võitlejaks rahvuslike huvide ja sotsiaalse progressi eest on töölisklass. Aasia ja Aafrika maades on sõjajärgsetel aastatel tööliste ja teenistujate arv kasvanud mitmekordseks, kuid mitmetes Aasia ja Aafrika riikides on proletariaat alles hakanud kujunema. Üldiselt ei ole seni kapitalistlikus suurtootmises (nii linnas kui maal, nimelt ettevõtetes ja suurtes istandikes) rakendatud tööliste osatähtsus palgaliste töötajate hulgas kuigi suur: Aasias ligi 20% ja Aafrikas 10—15%.

Väikesearvuline ja puudulikult organiseeritud proletariaat ei ole enamikus vabanenud maades veel võimeline juhtima nende maade arengut mittekapitalistlikul teel. Ent olukord muutub

järk-järgult mitte ainult majanduses, vaid ka klassijõudude paigutuses. Töölisklass kujuneb paratamatult peamiseks revolutsioonilise jõuks, kes viib endaga kaasa talurahva ja teised patriootlikud elanikkonnakihid. Nendes maades, kus tööstusproletariaat on alles nõrk, omandab suure tähtsuse põllumajandusproletariaat. Tema mehisus ja vastupidavus avaldavad mõju talurahva positsioonidele.

Talurahvas — vabanenud maade kõige arvukam klass — ja linnaväikekodanlus võtavad tänapäeva tingimustes aktiivselt osa võitlusest kolonisaatorite vastu. Oma poliitilise meelsuse poolest liituvad talurahva hulkadega ja linnaelanike alamkihtidega demokraatlikud haritlased, üliõpilased ja ohvitseride progressiivsed ringkonnad. Kõik need klassid ja kihid moodustavad *revolutsioonilise demokraatia* jõud. Nad on suure tähtsusega eriti neis vabanenud maades, kus proletariaat on väikesearvuline. Nendes maades puuduvad veel massilised kommunistlikud parteid. Rahvahulki juhivad seal revolutsioonilis-demokraatlikud parteid, kes on resoluutselt kapitalismi vastu ja pooldavad sotsialistlikku orientatsiooni. Ülemaailmse sotsialismi jõudude mõjul ning ägedates kokkupõrgetes imperialismi ja kolonialismiga asuvad revolutsioonilised demokraadid järjest rohkem teadusliku sotsialismi seisukohtadele.

Mis aga puutub rahvuslikku kodanlusse, siis on ta oma olemuselt kahepalgeline: ühelt poolt on ta huvitatud imperialistliku ikke likvideerimisest ja majanduslikku arenemist takistavate feodalismiigandite kaotamisest, teiselt poolt aga on ta vastavalt töötajate ja varakate klasside vaheliste vastuolude süvenemisele võimeline imperialismi ja sisemise reaktsiooniga kokku leppima. Mitme maa rahvusliku kodanluse hulgas on märgata teatud kihistumist. Rahvusliku kodanluse ladvakiht ei suuda progressi teel sammuda koos töörahva hulkadega. Mõningates maades (näiteks Indoneesias) aga on ta avalikult astunud sobingusse reaktsiooniga rahva vastu, rahva huvide rahuldamise vastu. Rahvusliku kodanluse, esmajoones keskkodanluse, mittemonopolistliku kodanluse üksikud kihid võtavad praegu ja tulevikuski osa imperialismivastasest liikumisest, sest nad kannatavad ikka veel väliskapitali ülevõimu all.

Imperialistlike jõudude katsed säilitada ja taastada koloniaalrežiimi. Neokolonialismi olemus. Iseseisva arenemise teele astunud rahvad peavad tegema suuri jõupingutusi majandusliku sõltumatuse saavutamiseks. Kapitalistlikud monopolid püüavad oma võimu koloniaalikkest vabanenud maades iga hinna eest säilitada või taastada. Noorte riikide igale edusammule avaldavad imperialistid varjatud ja avalikku vastupanu. Oma positsioonide käeshoidmiseks vabanenud maades ei põrka kolonisaatorid tagasi relvastatud jõu kasutamisest (Inglise-Prantsuse-Iisraeli agressioon Egiptuse vastu 1956. aastal, interventsioon Jeemeni vastu, imperialistide poolt toetatud Iisraeli agressioon araabia maade vastu 1967. aasta suvel

jne.). Imperialism püüab hoida endisi asumaid ja poolasumaid kapitalistlikus majandussüsteemis ja kinnistada nende ebavõrdõiguslikku seisundit peamiselt uute meetoditega. Vana kolonialismi asemele on tulnud uus kolonialism — *neokolonialism*, mida sageli rakendavad mitu kapitalistlikku riiki koos. *Neokolonialism kujutab endast abinõude süsteemi, mille eesmärk on noorte riikide imperialistliku majandusliku ekspluateerimise säilitamine, kusjuures nende poliitilist sõltumatust vormiliselt tunnistatakse.*

Neokolonisaatorid sunnivad vabanenud maadele peale oma «abi» ning nõuavad selle eest mitmesuguseid poliitilisi ja majanduslikke järeleandmisi. Nad püüavad vabanenud maade majandust arenemist oma kontrolli alla seada, säilitada neid oma kõrgesti arenenud majandusele toorainet andva ripatsina, peale sundida ebavõrdõiguslikku kaubandust. Nad kasutavad ära asjaolu, et nende käes või nende kontrolli all on ikka veel märkimisväärne osa toorainest, side- ja transpordivahenditest ning tööstusettevõtetest.

Monopolistid tahavad noorte riikide majanduslikku arengut kapitalistlikule teele suunata. Nad takistavad tugeva riikliku sektori loomist ja pidurdavad noorte riikide industrialiseerimist. Nad ei säästa vahendeid riigiaparaadi ja armee müüdavate elementide otseseks äraostmiseks, lootes nende abiga progressiivseid jõude ohjeldada, korraldavad vandenõusid ja riigipöördeid, kasutavad šantaaži ja ähvardusi, sõjalisi provokatsioone ja otsest interventsiooni. Imperialistlik propaganda teeb jõupingutusi, et Aasia ja Aafrika rahvastiku teadvust antikommunismi ja natsionalismi mürgiga mürgitada. Ta tekitab lõhet ja külvab vaenu, et takistada Aafrika ja Aasia maade täieliku ühtsuse kujunemist.

Vabanenud maade sõprade sildi all esinedes püüavad neokolonisaatorid neid agressiivsetesse blokkidesse tõmmata ja nende territooriumile sõjaväebaase luua. Peaaegu 50% koloniaalsüsteemi lagunemise tulemusena tekkinud riikidest on seotud ränkade ja ebavõrdsete lepingutega. Kõiges selles avaldub neokolonialismi poliitika, mis annab tunnistust sellest, et imperialism on noorte riikide ja kõigi teiste tõelist sõltumatust taotlevate rahvaste õelaim vaenlane.

Kaasaegse kolonialismi peakantsiks on Ameerika Ühendriikide imperialism, kes teostab koloniaalset ekspansiooni nii Ladina-Ameerikas kui ka Aasias ja Aafrikas.

NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade abi noortele riikidele. Hiljuti vabanenud rahvaste siirasteks sõpradeks on sotsialismimaad, eriti Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriigid. Nad annavad Aasia ja Aafrika arengumaadele suurt majanduslikku ja tehnilist abi. Sotsialistlike riikide toetusel loovad vabanenud maad juhtivad tööstusharud. Nende maade seisukohalt on suure tähtsusega NSV Liidu abi. Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriikide abiga on arengumaades ehitatud ja ehitamisel ligikaudu 2500 tööstusettevõtet ja muud objekti.

Tähtsat osa etendab sotsialismimaade abi noortele riikidele vajaliku rahvusliku kaadri ettevalmistamisel. Iga NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade kaasabil püstitatav ehitus kujuneb eesrindlike kogemuste tundmaõppimise kooliks. Nõukogude Liidus õpib tuhandeid üliõpilasi arengumaadest, praktikal on arvukalt spetsialiste. Noortele riikidele vajaliku kaadri ettevalmistamisel kuulub tähtis koht Patrice Lumumba nimelisele Rahvaste Sõpruse Ülikoolile Moskvas. NSV Liidu abiga on Aasia ja Aafrika maades ehitatud ja ehitamisel üle 100 õppeasutuse ja teadusliku asutuse.

Sotsialismimaade abi erineb põhjalikult imperialistlike riikide abist. Sotsialismimaad annavad abi ilma igasuguste poliitiliste ja muude orjastavate tingimusteta ning see aitab kaasa tähtsate majandusharude arendamisele. See abi hõlbustab ja kiirendab sotsiaalset progressi, soodustab rahvaste elatustaseme tõusu. Ta võimaldab noortel riikidel arendada riiklikku sektorit ja üle minna majanduse planeerimisele. Niisugust planeerimist ei tohi muidugi samastada sotsialistliku planeerimisega. Niikaua kui säilib tootmisvahendite eraomandus, on rahvamajanduse arendamise plaanid teatud määral reaalsed ainult riikliku sektori sfääris. Progressiivsed jõud kasutavad planeerimist rahvusliku tööstuse arendamise ja tugevdamise huvides.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Nimetage rahvusliku vabadusliikumise kaasaegse etapi põhijooni.
2. Millised on noorte riikide edasise arenemise teed, mida taotlevad seal võitlevad reaktsijoonijõud ja progressijõud?
3. Millist osa etendavad eri klassid kaasaegses rahvuslikus vabadusliikumises?
4. Milles on neokolonialismi olemus? Nimetage selle põhimeetodeid.
5. Missugust abi annavad vabanenud rahvastele NSV Liit ja teised sotsialismimaad — Vastastikuse Majandusabi Nõukogu liikmesriigid? (Vastamiseks kasutage õpikut ja ajakirjandust.)

Küsimusi ja ülesandeid VII peatüki kordamiseks.

1. Milline tähtsus on rahvuslikul vabadusliikumisel võitluses maailma revolutsioonilise ümberkujundamise eest?
2. Nimetage tegureid, mis soodustasid imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi muutumist imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemiseks.
3. Nimetage rahvusliku vabastuse revolutsiooni ülesandeid tema mitmesugustel arenemisetappidel.
4. Millist osa etendavad arengumaade töölisklass ja kommunistlikud parteid võitluses täieliku rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest? Kinnitage oma järeldust näidetega.
5. Võrrelge kahte vabanenud riiki, kes on valinud erineva arenemistee, ja tõestage, et mittekapitalistlik tee vastab rahvahulkade põhihuvidele.
6. Näidake revolutsiooniliste demokraatide osa rahvuslikus vabadusvõitluses. Missugustele sotsiaalsetele kihtidele nad põhiliselt tuginevad?
7. Koloniaalorjuse süsteemi kokkuvarisemise ajalooline tähtsus.
8. Kinnitage näidetega järeldust, et viimasel aastakümnel on süvenenud Aasia ja Aafrika rahvaste imperialismivastane liikumine ning intensiivistunud nende võitlus ekspluateerimise vastu ja sotsiaalse progressi eest.
9. Milles avaldub maailma sotsialistliku sõprusühenduse mõju rahvaste võitlusele rahvusliku vabanemise eest ja vabanenud riikide arengule?

VIII PEATÜKK.

LADINA-AMEERIKA RAHVASTE IMPERIALISMIVASTANE VÕITLUS.

Tuletage meelde, mida teate Ladina-Ameerika maade arenemisest XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul (vt. õpikust «Uusaeg II», § 25, Tallinn 1971, lk. 148—155).

Ladina-Ameerika maad aastail 1918—1945. Uusima aja alguseks oli enamik Ladina-Ameerika maid läbi käinud pika kapitalistliku arenemise tee. Kuid need maad olid jäänud majanduslikku ja poliitilisse sõltuvusse imperialistlikest riikidest (Ameerika Ühendriikidest, Inglismaast jt.). Aastail 1918—1920 elasid Ladina-Ameerika maad üle majanduskriisi, mis tõi endaga kaasa rahvahulkade vaesumise ja suurendas nende rahulolematust oma olukorraga.

Suurt mõju revolutsioonilise võitluse ja eriti töölisliikumise arenemisele avaldas Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Mitmete Ladina-Ameerika maade suurtes linnades toimusid solidaarsusdemonstratsioonid Nõukogude Venemaaga. Teravnes klassivõitlus. Brasiilia pealinnas Rio de Janeiros puhkes 1918. aasta novembris ülestõus. 1919. aasta jaanuaris toimus Argentiina pealinnas Buenos Aireses üldstreik, millega kaasnesid tööliste barrikaadivõitlused sõjaväe ja politsei vastu. Sama aasta mais puhkes Peruus esimene üldstreik selle maa ajaloos. Mehhikos jätkus talupoegade ja sulaste võitlus maa eest, mis võttis partisanisõja vormi. Seda võitlust juhtisid tuntud talurahvajuhid Zapata ja Villa, kelle reaktsionäärid hiljem maha lasksid.

Oktoobriideede mõjul tugevnesid mitmete Ladina-Ameerika maade töölisparteides marksistlikud rühmitused, kellest hakkasid kujunema kommunistlikud parteid. Kommunistlikud parteid tekkisid Argentiinas (1918. a. jaanuaris), Mehhikos (1919. a. septembris), Uruguais (1920. a. septembris), Tšiilis (1922. a. jaanuaris) ja Brasiilias (1922. a. märtsis). Hiljem loodi kommunistlikud parteid Kolumbias, Panamas, Peruus, Venetsueelas ja teistes maades. 1923. aastal hakkas revolutsioonilaine taanduma, kuid ülemaailmse majanduskriisi aastail aktiviseerus töölisklassi võitlus oma huvide kaitseks. Mõnede maade reaktsioonilised jõud kehtestasid diktaatorliku režiimi, mis võttis oma arsenali fašistlikud meetodid arveteõienduseks töörahvaga.

Ladina-Ameerika maade rahvahulgad võitlesid ennastsalgavalt oma sotsiaalsete nõudmiste ja demokraatia eest. Mõnedes maades ühinesid töölised, väikekodanlus, osa rahvuslikust kodanlusest ja progressiivne intelligents rahvarindeks, et taotleda demokraatlikke ümberkorraldusi. Mehhikos loodud rahvarindele toetus 1934. aastal võimule tulnud president Lázaro Cárdenase valitsus. See natsionaliseeris raudteed ja naftatööstuse, teostas maareformi ning taastas demokraatlikud vabadused. Kaotati mõned latifundiumid ja osa talupoegi sai maad.

Reaktsioonilised jõud tõstsid korduvalt mässu Cárdenase pahempoolse kodanliku valitsuse vastu. Tugevat survet avaldasid talle Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa. Töölisklassi ja laialdaste töörahva hulkade toetusel sai valitsus, kes oli võimul kuni 1940. aasta detsembrini, raskustega hakkama. Seetõttu et Mehhiko valitsevad ringkonnad eemaldusid Cárdenase progressiivsest kursist, rahvarinne lagunes.

Rahvarinne kujunes sõjaeelseil aastail ka Tšiilis. Vastuseks seal võimul oleva reaktsioonilise valitsuse terroristlikele sammudele, ühinesid kommunistid, sotsialistid, ametiühingud ning rahvusliku kodanluse parteid (radikaalid ja demokraadid). 1936. aasta märtsis sõlmiti nende organisatsioonide vahel kokkulepe rahvarinde loomise kohta. Selle programmi peamised nõudmised olid: demokraatlike vabaduste kehtestamine, tõeline rahvuslik sõltumatus, rahvahulkade olukorra parandamine. Rahvarinne saavutas

võidu 1938. aasta presidendivalimistel. Moodustati rahvarindele toetuv valitsus. Kuid kodanlikud parteid eemaldusid tema programmist ja takistasid demokraatlike ümberkorralduste teostamist.

Kuni 1941. aasta detsembrini ei võtnud Ladina-Ameerika maad sõjast osa. Alles pärast Jaapani kallaletungi Pearl Harborile kuulutas enamik Ladina-Ameerika maade valitsusi fašistliku bloki riikidele sõja, kuid Argentiina ja Tšiili ootasid sellega kuni 1945. aastani. Ladina-Ameerika maad, välja arvatud Brasiilia ja Mehhiko, sõjategevusest otseselt osa ei võtnud. Nad varustasid Ameerika Ühendriike ja mõnesid teisi antifašistlikust koalitsioonist osavõtjaid strateegiliste toorainete ja toiduainetega.

Sõja ajal tugevdasid Ameerika Ühendriigid tunduvalt oma positsioone Ladina-Ameerika riikide majanduslikus ja poliitilises elus. Põhja-Ameerika monopolidel läks ajutiselt korda nende maade turgudest välja tõrjuda saksa, itaalia ja jaapani konkurente ning samuti tunduvalt ahistada oma liitlast — Inglismaad. Ameerika Ühendriikide monopolide edasine tungimine Ladina-Ameerika majandusellu ja nende üha laienev vahelesegamine poliitikasse kutsusid esile rahvahulkade ja osa rahvusliku kodanluse protesti.

Kõigis Ladina-Ameerika maades tugevnes demokraatlik imperialismivastane liikumine sisemise reaktsiooni ja Ameerika Ühendriikide monopolistliku kapitali vastu. Selle võitluse arenemisele andis tohutu suure tõuke võit Saksa fašismi üle, mis saavutati NSV Liidu otsustaval osavõtul.

§ 59—60. LADINA-AMEERIKA AASTAIL 1945—1972.

Põhja-Ameerika monopolide ülevõim — Ladina-Ameerika majandusliku mahajäämuse peamine põhjus. Sõjajärgseil aastail on Ladina-Ameerika vabariigid saavutanud teatavat edu majanduse arendamisel. Argentiina, Brasiilia, Mehhiko ja Tšiili on muutunud agraar-industriaalmaadeks. Industriaalse arenemise teed mööda lähevad Venetsueela, Kolumbia ja Uruguai. Kuid mitmed maad (Paraguai, Guatemaala, Haiiti jt.) on endiselt mahajäänud.

Oma majanduslikult tasemelt on Ladina-Ameerika kõrgemal Aasia ja Aafrika arengumaadest, kuid tema osa kapitalistliku maailma toodangus ei ületa 5%. Ameerika Ühendriikide imperialistid on andnud Ladina-Ameerika maade majandusele ühekülgse iseloomu, nad takistavad niisuguste tööstusharude rajamist, mis on majandusliku iseseisvuse aluseks. Tohutud summad Ameerika Ühendriikide kapitalimahutustest langevad peamiselt hankivale tööstusele (naftatootmine jne.). Kuid ka tähtsamad töötleva tööstuse ettevõtted paljudes Ladina-Ameerika maades kuuluvad Põhja-Ameerika monopolidele.

Nende maade röövimine ei piirdu ainult rahvaste töö ekspluateerimise ja loodusvarade riisumisega. Ameerika Ühendriigid röövivad Ladina-Ameerikat ka oma tööstustoodangu müümisega kõrge hinna eest ning kohalike kaupade ja tooraine ostmisega äärmiselt madala hinna eest.[1] Ameerika Ühendriikide monopolid ei

[1] Ameerika Ühendriikide osaks langeb üle 40% Ladina-Ameerika väliskaubanduse käibest. Intensiivselt tungivad Ladina-Ameerika majandusse ja konkureerivad edukalt Ameerika Ühendriikidega Saksa Föderatiivse Vabariigi ja Jaapani monopolid.

peremehetse mitte ainult Ladina-Ameerika tööstuses ja kaubanduses. Niisugused monopolid nagu «Standard Oil», «Anaconda» ja teised on haaranud määratu hulga maad.

Ameerika Ühendriikide imperialistide klassiliitlased on suurte latifundiumide valdajad, kaubandus-finantskodanluse ladvik ning nendega klassihuvide alusel seotud reaktsiooniline osa sõjaväelastest («gorillad») ja katoliku vaimulikud.

Mitte ühelgi maal maailmas ei ulatu maa kontsentratsioon väheste maavaldajate käes praegusel ajal nii kõrgele nagu Ladina-Ameerikas: 1,3% maavaldajate käes on 71,6% kogu haritavast maast. Latifundiumid on tohutu suured. Nad kujutavad endast kapitalistlikke suurettevõtteid, eriti neis piirkondades, kus kasvatatakse tehnilisi kultuure ja kariloomi. Paljud latifundiumide omanikud rendivad maad maata ja vähese maaga talupoegadele, saades sellest tohutu suurt tulu. See näitab, et külas on veel säilinud mõned feodaalsed igandid.

Mõnedes maades on demokraatlike jõudude ja talurahvaliikumise survel teostatud agraarreforme. Kuid need olid äärmiselt piiratud iseloomuga ega toonud olulisi muudatusi agraarküsimusse. $^2/_3$ Ladina-Ameerika rahvastikust on määratud virelema näljas või poolnäljas. 70% mandri elanikest elab armetutes hurtsikutes. Iga aasta kannatab Ladina-Ameerikas 22 miljonit last alatoitluse all. Ameerika Ühendriigid ja nende käsilased hoiavad endist viisi miljoneid inimesi vaimupimeduses ja harimatuses. Ladina-Ameerikas on üle 50 miljoni kirjaoskamatu.

Ladina-Ameerika rahvaste võitluse tugevnemine. Esimestel sõjajärgsetel aastatel algas Ladina-Ameerika maades imperialismivastase demokraatliku liikumise tõus kohaliku oligarhia türannia ja Ameerika Ühendriikide monopolide võimutsemise vastu. Rahvahulkade survel taastati mõnedes maades demokraatlikud vabadused ja legaliseeriti kommunistlikud parteid.

Suurt edu saavutas imperialismivastane liikumine Guatemaalas. Siin toimus **aastail 1944—1954** imperialismivastane revolutsioon. Pärast sõjalise diktatuuri kukutamist 1944. aastal hakati teostama progressiivseid reforme. 1950. aastal valiti presidendiks Kommunistliku Partei (Tööpartei), ametiühingute ja teiste progressiivsete organisatsioonide toetusel demokraatlike jõudude kandidaat Jacobo Arbenz. Valitsus võttis vastu seaduse agraarreformi kohta, millega võeti ära maad mitte ainult kohalikelt latifundiumide valdajailt, vaid ka välismaa kompaniidelt. Demokraatlike jõudude edu kutsus esile varakate klasside ja ameerika imperialistide viha, kes kartsid, et Guatemaala rahva kangelaslik võitlus avaldab mõju ka teistele Ladina-Ameerika maadele. 1954. aasta suvel organiseerisid Ameerika Ühendriigid palgaliste bandede interventsiooni, ja toetudes kohalikule reaktsioonile, taastasid Guatemaalas reaktsioonilise režiimi.

1952. aasta aprillis puhkes rahvaülestõus Boliivias. Võimule tuli valitsus, kes esindas rahvusliku kodanluse huve. Töörahva

survel natsionaliseeris ta tinamonopolid, võttis vastu seaduse agraarreformi kohta ja kehtestas üldise valimisõiguse. Ent peagi reetis valitsus rahva ja kapituleerus Ameerika imperialismi ees. Revolutsioon Boliivias sai lüüa. Juba enne seda, aastail 1948—1949 teostati Ameerika Ühendriikide otsesel osavõtul reaktsiooniline riigipööre Peruus, Venetsueelas ja Kolumbias.

Vabadusvõitluse uus etapp algas 50-ndate aastate teisel poolel. Aktiivseks võitlusrindeks imperialismi ja kohaliku oligarhia vastu muutus järk-järgult kogu Ladina-Ameerika manner. Võitlus tõelise sõltumatuse eest hõlmab rahvastiku kõige laiemaid kihte — töölisi, talupoegi, osa üliõpilaskonda ja väikekodanlust, progressiivset intelligentsi ning ka teatavat osa rahvuslikust kodanlusest, keda ahistavad välismaa monopolid. Tugeva tõuke imperialismivastase võitluse arenemisele andis Kuuba revolutsioon. Imperialismivastase liikumise erijooneks Ladina-Ameerika maades on töölisklassi osa suurenemine.

Proletariaadi osatähtsus rahvastiku koguarvus on veel suhteliselt väike, kuid tema read kasvavad kogu aeg. Nii oli 1940. aastal vabrikutes ja tehastes umbes 2 miljonit inimest, aga 1969. aastal juba ligi 6 miljonit inimest. Mõnedes maades (näiteks Tšiilis) moodustab proletariaat praegu enamiku iseseisvast rahvastikust. Peamine osa majanduslikult arenenud maade töölistest on koondunud linnades suur- ja keskmistesse ettevõtetesse ning maal istandustesse, millel on suur tähtsus proletariaadi poliitilise iseteadvuse tõusule. Töötajaid ekspluateeritakse halastamatult. Tööliste palk on 7—9 korda madalam kui Ameerika Ühendriikide töölistel. Eriti madal on põllumajandustöötajate palk.

Ladina-Ameerika proletariaat vastab ekspluateerimise tugevnemisele oma võitluse aktiviseerimisega. Kui 1950. aastal streikis Ladina-Ameerika maades 3 miljonit inimest, siis 1960. aastal oli neid 20 miljonit. 60-ndail aastail kasvas streigiliikumine veelgi. Majanduslikud streigid kasvavad sageli üle poliitilisteks. Suurt osa selles võitluses etendavad ühtsed ametiühingukeskused, mis on tekkinud mitmel maal (Tšiilis, Uruguais jt.). Töölisklass astub üha aktiivsemalt välja rahvusliku majanduse kaitseks, demokraatlike vabaduste eest, diktaatorlike režiimide vastu ja sõltumatu välispoliitika eest. Need nõudmised muutuvad selle maailmajao kõigi progressiivsete jõudude programmiks.

Suure ulatuse on mitmel maal võtnud talurahvaliikumine. Töölisklass avaldab üha suuremat mõju talurahvale, õhutab teda aktiivselt võitlema imperialismi ja latifundiumide omanike vastu. Mõnikord haaravad talupojad maad enda kätte, mõnedes maades aga astuvad nad relvastatud võitlusse partisaniliikumise vormis.

Imperialismivastaste jõudude ühtsuse tugevdamisel etendavad määratu suurt osa kommunistlikud parteid, kelle eesotsas seisavad niisugused läbiproovitud juhid nagu Luis Carlos Prestes Brasiilias, Luis Corvalán Tšiilis, Rodney Arismendi Uruguais ja teised. Järk-järgult koonduvad kommunistlike parteide ümber kõige

eesrindlikumad jõud. Praegu tegutsevad kommunistlikud parteid 23 Ladina-Ameerika maal[1] ja neisse kuulub üle 350 000 liikme. Kommunistid peavad kangelaslikku võitlust, sageli sõjalise terrori ja kõige julmemate repressioonide tingimustes. Arvestades oma maa olukorda, seavad kommunistid esiplaanile imperialismivastase, demokraatliku revolutsiooni ettevalmistamise ja teostamise ning kõigi progressiivsete jõudude ühtsesse rahvusrindesse koondamise ülesanded.

Rahvahulkade survel kukutati sõjaväeline režiim Peruus (1956. a.), Kolumbias (1957. a.) ja Venetsueelas (1958. a.). Tugevnes võitlus sõjaväelise diktatuuri vastu Kesk-Ameerika maades. Ladina-Ameerika maade progressiivsed jõud kaitsevad otsustavalt sotsiaal-majanduslike ja poliitiliste ümberkorralduste programmi ja neil on sellel teel juba mõningaid edusamme. Tšiilis näiteks on loodud Rahvaühtsuse blokk, kuhu kuuluvad kommunistlik ja sotsialistlik partei ning mõned teised parteid ja demokraatlikud organisatsioonid. Selle bloki programmis on ette nähtud rahvusliku majanduse kaitsmine Ameerika Ühendriikide ülevõimu eest, kaevanduste natsionaliseerimine ning agraarreformi ja teiste sotsiaalsete ümberkorralduste teostamine rahva huvides. 1970. aasta presidendivalimistel saavutas Rahvaühtsuse liikumine võidu. Järgmiseks kuueks aastaks valiti presidendiks Rahvaühtsuse kandidaat, Sotsialistliku Partei liidreid Salvador Allende.

Allende valitsus on juba teostanud mitmeid tähtsaid ümberkorraldusi: ta natsionaliseeris mäetööstuse ja andis Tšiilile tagasi tema peamise rikkuse — vasekaevandused —, ja võttis riigi kontrolli alla kõik erapangad. Teostatakse maareformi.

1972. aasta sügisel tegid Tšiili reaktsioonilised jõud katset kukutada Allende valitsust majandusliku sabotaaži ja diversioonide abil. Nad tahtsid ässitada sõjaväge valitsuse vastu, kuid said täielikult lüüa. 1973. aasta märtsis toimunud valimiste tulemusel suurenes Rahvaühtsuse bloki parteide esindajate arv parlamendis.

Suure tähtsusega on viimaste aastate sündmused Peruus. Kuni 1968. aastani oli selle maa majandus Ameerika monopolide täieliku kontrolli all, 80% haritavast maast kuulus käputäiele suurte latifundiumide valdajaile. 1968. aasta oktoobris tuli sõjaväelise riigipöörde tulemusel võimule kindral Alvarado patriootiline valitsus. Valitsus tühistas kokkuleppe naftavarude andmise kohta kompaniile «Standard Oil» ja natsionaliseeris Ameerika Ühendriikide teise naftamonopoli omandi. Peruust aeti välja Ameerika sõjaväeline missioon ning kehtestati diplomaatilised ja kaubandussuhted NSV Liidu ja teiste sotsialistlike maadega.

Aastail 1970—1971 võttis Peruu valitsus oma kontrolli alla mõned tähtsad tööstusharud (vasetööstuse jt.), sidevahendid ja osa panku, mida seni oli kontrollinud väliskapital.

---

[1] Koos Kuuba Kommunistliku Parteiga — 24 maal.

Edukalt teostatakse maareformi, mille alusel on eksproprieeritud üle 3,5 miljoni hektari suurte latifundiumide valdajaile ja välismaa kompaniidele kuulunud maad. Riik ergutab tootmiskooperatiivide moodustamist maal.

Tšiilis ja Peruus toimunud sündmuste mõjul areneb mitmetes Ladina-Ameerika maades (Uruguais, Venetsueelas, Kolumbias) liikumine rahva jõudude laialdase ühtsuse eest. Töörahvas võitleb Ameerika monopolide poolt anastatud loodusvarade tagasisaamise ja põhjalike sotsiaal-majanduslike ümberkorralduste eest.

Ameerika imperialismi manöövrid ja oligarhia tegevus. Ameerika Ühendriikide monopolid püüavad igati säilitada oma positsioone Ladina-Ameerikas. Majanduslik surve, terror, äraostmine, sisemiste reaktsiooniliste jõudude ärakasutamine, otsene sõjaline vahelesegamine — kõike seda rakendavad nad Ladina-Ameerika rahvaste imperialismivastase liikumise mahasurumiseks. Kuid Kuuba revolutsiooni ja teiste maade rahvusliku vabadusliikumise otsese lämmatamise püüete nurjumine sundis Ameerika Ühendriikide valitsevaid ringkondi uusi meetodeid otsima.

1961. aastal kuulutas Ameerika Ühendriikide valitsus, et ta hakkab teostama uut poliitikat programmi alusel, mida nimetati kõlavalt *«Liiduks Progressi Nimel»*. Selle programmi järgi lubati Ladina-Ameerika maadele «rahulikku revolutsiooni»: oli ette nähtud teha 10 aasta jooksul lõpp «sotsiaalsele ja majanduslikule ebaõiglusele», likvideerida kirjaoskamatus ja viletsus. Ameerika imperialism püüdis halvata Kuuba revolutsiooni mõju, nõrgestada vabadusliikumist ja lepitada Ameerika Ühendriikidega neid kodanlikke ringkondi, kes ei olnud rahul välismaa monopolide võimutsemisega. Ent peaaegu 40% «abist» assigneeritakse sõjalisteks eesmärkideks ja vabadusliikumise mahasurumiseks. Tööstuse arendamiseks eraldati tühiseid summasid. Ameerika Ühendriikide «abi» ei toonud ühelgi Ladina-Ameerika maal endaga kaasa rahvusliku majanduse jaoks tähtsate tööstusharude rajamist. Summad, mida Ladina-Ameerika maad maksavad saadud laenude kustutamise arvel, ületavad tunduvalt neid summasid, mida neile eraldab Washington.

Ameerika Ühendriikide imperialistide kaasabil rakendab kohalik oligarhia vanu meetodeid arveteõiendamisel rahvaliikumisega, organiseerides vandenõusid ja sõjaväelisi riigipöördeid. Ameerika monopolide toetusel teostasid reaktsioonilised kindralid aastail 1961—1968 mitmetes Kesk- ja Lõuna-Ameerika maades (Brasiilias, Honduurases, Guatemaalas jt.) sõjaväelisi riigipöördeid.

Ameerika Ühendriigid ei peatu sõjalise interventsiooni ees, selleks et maha suruda Ladina-Ameerika rahvaste imperialismivastast liikumist. Seda näitasid kujukalt sündmused Dominikaani Vabariigis. Kui selle väikese maa patriootilised jõud kukutasid 1965. aasta kevadel Ameerika käsilaste reaktsioonilise režiimi, nõudes tagasipöördumist konstitutsioonilise valitsemiskorra juurde, maandasid Ameerika Ühendriigid Santo-Domingos merejalaväe

ja tegelikult alustasid sõda dominikaani rahva vastu. Ainult Ameerika Ühendriikide imperialistlik vahelesegamine ei lasknud dominikaanlastel korraldada oma elu demokraatia ja sõltumatuse alusel.

Vabadusliikumine areneb mööda keerukaid teid: edusammud vahelduvad ajutiste lüüasaamistega, kuid tervikuna areneb see edasi kõigi raskuste ja takistuste kiuste. «Pulbitsev manner» — niimoodi kutsutakse tänapäeval Ladina-Ameerikat.

Ladina-Ameerika maade kirjandus ja kunst. Ameerika Ühendriikide imperialismi ideoloogid püüavad teha olematuks Ladina-Ameerika rahvusliku kultuuri, eitades tema omapära ja seost Euroopa rahvaste ning indiaanlaste muistse kultuuriga, kes moodustavad ka tänapäeval tunduva osa mitmete Ladina-Ameerika maade rahvastikust. Progressiivsed kultuuritegelased seevastu rõhutavad nende kultuurilätete kogu tähtsust ning taotlevad Ladina-Ameerika rahvaste lähenemist ja nende jõudude ühendamist võitluses imperialismi vastu. Progressiivsete kirjanike teostes leidub tõetruid jutustusi rahvaste tragöödiast, keda ekspluateerib ja rõhub halastamatu põhjanaaber, ning ühtlasi töörahvahulkade tugevnevast võitlusest orjastajate vastu.

Palju teoseid on pühendatud talupoegade võitlusele maa eest, mis on elutähtsamaid probleeme Ladina-Ameerika tegelikkuses. Mehhiko kirjanduses kujunes välja liik romaane revolutsioonist. Ilmekalt esindab seda liiki Mariano Azuela romaan «Need, kes on all», milles näidatakse talupoegade stiihilist ülestõusu kui 1910.—1917. a. Mehhiko revolutsiooni peamist iseärasust.

Avara pildi oma kodumaa elust on maalinud kolumbia kirjanik José Eustasio Rivera (romaanis «Keeris», 1924) ja suurim venetsueela kirjanik Rómulo Gallegos (romaanis «Donja Bárbara», 1929). R. Gallegose (1884—1969) romaanides, mis paljastavad imperialismi, kõlab selgesti imperialismivastase võitluse teema, mis on saanud kogu Ladina-Ameerika kirjanduse tähtsaimaks teemaks.

Silmapaistev realistliku suuna esindaja brasiilia kirjanduses on Jorge Amado (sünd. 1912. a.). 40—50-ndail aastail kirjutas ta mitu romaani, mis on pühendatud tööliste võitlusele kommunistide juhtimisel oma õiguste eest (näiteks romaan «Vabaduse katakombid»). 1949. aastal avaldas J. Amado «Laulu Nõukogudemaast», millest õhkub suurt armastust NSV Liidu vastu.

Kogu maailmas tuntakse silmapaistva tšiili luuletaja ja kommunisti, rahuliikumise tuntud tegelase Pablo Neruda (sünd. 1904. a.) nime. Tema esimesed teosed olid kitsalt lüürilised. Võttes aktiivselt osa hispaania rahva võitlusest fašismi vastu, kirjutas luuletaja 1937. aastal raamatu «Hispaaniaga südames» ning Teise maailmasõja aastail «Armastuslaulud Stalingradile». Ta kutsub üles võitlema inimkonna helgete ideaalide eest. Mitmed oma teosed on P. Neruda pühendanud võitlusele Ameerika imperialismi vastu, Ladina-Ameerika rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest

(«Ärgaku metsaraiuja», 1948; «Üldine laul», 1950; «Tšiili kivid», 1960).

Argentiina kirjaniku ja publitsisti Alfredo Varela (sünd. 1914. a.) loomingus kajastub tööliste võitlus (romaan «Sünge jõgi»).

Silmapaistev guatemaala kirjanik Miguel Angel Asturias (sünd. 1899. a.), kes hakkas oma teoseid avaldama 30-ndail aastail, kirjutas 50—60-ndail aastail romaane («Tugev tuul», «Roheline paavst» jt.), milles paljastatakse Ameerika Ühendriikide banaanikompanii kiskjalikku tegevust Guatemaalas. Asturias on avaldanud mitmeid teoseid (novellikogu «Nädalalõpp Guatemaalas» jt.) Ameerika imperialismi ekspansioonist tema kodumaale.

Suure populaarsuse on võitnud mehhiko kunstnikud, kes on loonud uue monumentaalkunsti, mis propageerib rahvahulkades vabadusideid — Diego Rivera (1886—1957) ja David Alfaro Siqueiros (sünd. 1896. a.). D. Rivera käsitleb loomingus rahva elu aktuaalseid küsimusi. Ta on loonud mitmeid seinamaale oma kodumaal ja Ameerika Ühendriikides. Rivera on maalinud samuti monumentaalmaali «Sõjakoledused ja unistused rahust». D. Rivera oli Mehhiko Kommunistliku Partei silmapaistvaid tegelasi.

D. A. Siqueiros kajastab oma teostes vabaduse ja rahu eest peetava võitluse kangelaslikku paatost. Ta on paljude seinamaalide autor. Eriti huvitavad on seinamaalingud «Poliforos» — kontsertide ja loengute jaoks määratud hoones Mehhiko pealinnas México s. Siqueiros on loonud ka mitmeid tähelepanuväärseid tahvelmaale: «Talupoja ema» (1929), «Proletaarlase ema» (1929—1930), «Revolutsionäär» (1957) jt. Kunstnik on Kommunistliku Partei aktiivseid tegelasi. Teda on tema revolutsioonilise tegevuse pärast korduvalt taga kiusatud, kuid ka vanglas jätkas ta visalt tööd.

Ülemaailmse kuulsuse on omandanud silmapaistev brasiilia arhitekt Oscar Niemeyer (sünd. 1904. a.), kes on paljude ühiskondlike ja administratiivhoonete projektide autor Rio de Janeiros, uues pealinnas Brasílias ning ka teistes maades.

Ladina-Ameerika maades areneb rahvuslik filmikunst, eriti tuleb märkida mehhiko ja brasiilia filmikunsti. Paljusid mehhiko, brasiilia ja argentiina filme näidatakse suure menuga NSV Liidus.

Küsimusi ja ülesanne.

1. Milles on Ladina-Ameerika maade majandusliku mahajäämuse põhjus?
2. Kuidas arenes rahvuslik vabadusliikumine Ladina-Ameerika maades kuni 50-ndate aastate keskpaigani?
3. Missugused on imperialismivastase võitluse käesoleva etapi iseärasused Ladina-Ameerikas?
4. Milles seisab programmi «Liit Progressi Nimel» olemus?
5. Iseloomustage tähtsamaid suundi progressiivses Ladina-Ameerika kultuuris.

IX PEATÜKK.

RAHVUSVAHELISED SUHTED PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA. RAHVASTE RAHULIIKUMINE.

§ 61. RAHVUSVAHELISED SUHTED ESIMESTEL SÕJAJÄRGSETEL AASTATEL (1945—1949).

NSV Liidu võitlus sõjajärgse maailma demokraatliku korralduse eest. Teise maailmasõja tulemusel tõusis Nõukogude Liidu rahvusvaheline autoriteet enneolematule kõrgusele ja tema mõju tugevnes kogu maailma arenemisele. Nüüd ei saa enam ühtki tähtsat rahvusvahelist küsimust lahendada ilma NSV Liidu osavõtuta. Oma välispoliitikas lähtub NSV Liit nõukogude rahva põhihuvidest ning internatsionaalsest revolutsioonilisest kohusest vennalike sotsialismimaade ja kogu maailma töörahva ees. Nõukogude välispoliitika revolutsiooniline internatsionalism, tema sügav demokratism, järjekindlus ja püsivus rahu, julgeoleku ja rahvaste sõpruse kaitsmisel, leppimatus imperialistlike agressorite suhtes, paindlikkus ja realistlikkus — niisugused on NSV Liidu leninliku välispoliitilise kursi põhijooned, mis on võitnud paljumiljoniliste rahvahulkade poolehoiu ja toetuse kogu maailmas.

Teise maailmasõja lõppemisel hakkas Nõukogude Liit võitlema õiglase ja demokraatliku rahuaegse reguleerimise eest, mis välistaks uue agressiooni võimaluse. Juba sõja ajal töötati Krimmi ja Potsdami konverentsil välja maailma sõjajärgse korralduse programm. NSV Liit täitis järjekindlalt ja ausalt kooskõlastatud otsuseid ning neist tulenevaid kohustusi. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad, kes taotlesid oma imperialistlikke eesmärke, asusid sõja ajal allakirjutatud rahvusvaheliste kokkulepete rikkumise teele.

Kahe kursi võitlus rahuaegse reguleerimise küsimustes võttis terava iseloomu rahulepingute ettevalmistamise käigus Saksamaa endiste liitlastega Euroopas — Bulgaaria, Ungari, Itaalia, Rumeenia ja Soomega. Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa püüdsid muuta rahulepingud vahelesegamise abinõudeks nende maade siseasjadesse, eriti Kesk- ja Kagu-Euroopa riikides, kus tuli võidule rahvademokraatlik kord. Et oma eesmärki saavutada, korraldasid Ameerika Ühendriigid oma aatomivõimsuse demonstratsiooni. Läbirääkimiste ajal teostasid nad aatomipommide katsetusi Bikini atolli piirkonnas (Vaikse ookeani basseinis), millega käis kaasas kärarikas Ameerika Ühendriikide jõu kiitmine. Kuid NSV Liitu ja teisi rahuarmastavaid riike hirmutada ei läinud korda. Nõukogude Liit lükkas otsustavalt tagasi lääneriikide katsed suruda võidetud maade rahvastele peale ebaõiglane, imperialistlik rahu.

1946. aastal toimunud Pariisi rahukonverents kiitis rahulepingute projektid põhiliselt heaks ja 10. veebruaril 1947. a. kirjutati nendele alla. Lepingud taastasid Euroopa riikide sõjaeelsed piirid mõningate muudatustega. Itaalia loobus täielikult territoriaalsetest valdustest Aafrikas. Rahulepingud kohustasid riike, kes olid olnud Saksamaa liitlased, tagama demokraatlikud vabadused, keelama fašistlikud organisatsioonid ja andma sõjaroimarid kohtu alla.

Erinevalt 1919.—1920. aastal toimunud Pariisi rahukonverentsist toimus pärast Teise maailmasõja lõppu kokkukutsutud rahvusvaheline konverents Nõukogude riigi aktiivsel osavõtul, kes võttis oma kaitse alla kõigi rahvaste suveräänsuse ja rahvusliku väärikuse, avalikkuse õhkkonnas ja rahvusvahelise üldsuse kontrolli all. Tänu NSV Liidu pingutustele olid rahulepingud õiglased ja vastasid nende riikide sõltumatu ja demokraatliku arenemise huvidele, kellega need sõlmiti.

Tähtsamaid ülesandeid maailma sõjajärgses korralduses oli Saksamaa probleemi reguleerimine demokraatlikel alustel. Lähtudes Krimmi ja Potsdami konverentsi otsustest, tegi NSV Liit ettepaneku moodustada ülesaksamaaline valitsus, sõlmida temaga rahuleping ja viia kõik välismaa väed Saksamaalt välja. Kuid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa ei tahtnud täita kooskõlastatud otsuseid. Nad asusid Saksamaa lõhestamise ja Lääne-Saksa riigi loomise teele (vt. § 33, 46).

Uut tüüpi rahvusvaheliste suhete kujunemine. Sotsialistliku maailmasüsteemi moodustamine tähendas uut, sotsialistlikku tüüpi rahvusvaheliste suhete kujunemist, mis on rajatud *proletaarse internatsionalismi* põhimõttele (vt. § 25).

Nõukogude Liit andis rahvastele, kes olid kapitalismist lahku löönud, suurt abi uue elu ehitamisel. NSV Liit aitas neil vastu seista imperialistide nõudlustele, kes tahtsid rahvademokraatiamaade siseasjadesse vahelesegamise abil taastada kodanlik-mõisniklikku korda. Samuti aeti nurja katsed lämmatada neid maid majandusliku blokaadi abil. Rahvusvaheline olukord nõudis NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade tihedat ühtekoondumist. Nendevahelisi vennalikke suhteid kinnitati kahepoolsete lepingutega sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise kohta. Koos sotsialistlike maade sõjalis-poliitilise liidu kindlustamisega lähenesid nad majanduslikult ja kultuuriliselt (vt. § 40).

Sotsialismi rahvusvaheliste positsioonide kindlustumisele aitas otsustavalt kaasa NSV Liidu rahvamajanduse taastamine ja edasiarendamine ning tema kaitsevõime tugevdamine. 1949. aastal likvideeriti Ameerika Ühendriikide aatomimonopol, mis kujutas endast tõsist ohtu sotsialistlikele maadele ja kogu maailma rahvastele. Saanud aatomiriigiks, seadis Nõukogude Liit võimsa tõkke agressiooni teele, kaitstes kindlalt sotsialistlike maade rahvaste saavutusi, ja kindlustas rahuüritust. Otsekohe pärast sõja lõppu tõstis NSV Liit uuesti küsimuse üldise desarmeerimise kohta.

Peamiseks muutus nõudmine keelata ja hävitada aatomirelv. Koos teiste sotsialistlike maadega alustas NSV Liit aktiivset võitlust rahu ja rahvusvahelise julgeoleku eest.

Sotsialismimaad on muutunud mõjuvõimsaks teguriks rahvusvahelistes suhetes. Nad lähtuvad oma välispoliitikas töörahva elulistest huvidest. Sotsialistliku riigi välispoliitika peamised eesmärgid on: kõige soodsamate rahvusvaheliste tingimuste loomine sotsialismi ja kommunismi ehitamiseks, sotsialismi maailmasüsteemi tugevdamine ja sotsialistlike maade rahvaste revolutsioonilise saavutuste kaitsmine, rahu säilitamine ja uue maailmasõja ärahoidmine.

NSV Liit ja teised sotsialistlikud maad toetasid aktiivselt rahvuslikku vabadusliikumist. Tervitades rahvusliku sõltumatuse kättevõitnud riikide osavõttu rahvusvahelistes suhetes, hakkasid sotsialismimaad nendega koostööd arendama ning tugevdama liitu imperialismivastaste võitlejatega kogu maailmas.

Oma suhetes kapitalistliku maailmaga lähtuvad NSV Liit ja teised sotsialistlikud maad *erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise* leninlikust põhimõttest (vt. dokumenti). Maailmasõja ärahoidmine on kõigi maade, eriti aga sotsialistlike riikide rahvaste püha kohus. Kuid rahuliku kooseksisteerimise poliitika ei tähenda loobumist võitlusest imperialismi vastu. Normaalsete riikidevaheliste suhete arendamine kapitalistlike maadega ei välista, vaid hoopiski eeldab võitlust rahvaste rahvusliku ja sotsiaalse vabaduse, koloniaalikke täieliku likvideerimise, imperialismi agressiivsete plaanide nurjaajamise, sotsialismi vaenlaste ideoloogiliste diversioonide paljastamise ja rahvahulkade mobiliseerimise eest rahu kaitsele.

Imperialistlike riikide välispoliitika agressiivne kurss. NATO loomine. Teistsugust kurssi hoiavad rahvusvahelisel areenil imperialistlike riikide, eelkõige Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad. Nagu teada, tõukab juba imperialismi olemus teda ekspansioonile, sealhulgas ka sõjaliste vahenditega. Oma poliitikas lähtuvad imperialistid mitte rahvaste huvidest, vaid suurmonopolide omakasupüüdlikest, kiskjalikest taotlustest, kes rikastuvad võidurelvastumise ja sõdade tagajärjel. Ülemaailmse kapitalistliku süsteemi üldkriisi süvenemine on toonud endaga kaasa imperialismi agressiivsuse tugevnemise. Tema peaeesmärk on sotsialismi maailmasüsteemi hävitamine või vähemalt nõrgestamine, kommunistliku, töölis- ja rahvusliku vabadusliikumise mahasurumine ning kapitalismi positsioonide tugevdamine.

Sõja läbi rikastunud Ameerika monopolid hakkasid pretendeerima maailmavalitsemisele. President Truman deklareeris, et Ameerika Ühendriigid seisavad «tungiva hädavajaduse» ees juhtida maailma. Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad püüdsid seda «juhtimist» teiste maade rahvastele peale suruda, kasutades neile surve avaldamiseks laialdaselt oma majanduslikku võimsust ja «aatomidiplomaatiat». *Pärast Teist maailma-*

sõda muutus Ameerika imperialism reaktsiooni ja agressiooni peamiseks keskuseks ning hakkas täitma maailma sandarmi osa.

Mitte soovides leppida maakeral toimunud revolutsiooniliste muutustega, hakkasid Ameerika Ühendriikide imperialistid pidama «külma sõda» sotsialismimaade vastu. Nad hakkasid kokku klopsima agressiivseid blokke, korraldama mitmesuguseid provokatsioone ja kontrrevolutsiooni eksporti, läkitama diversante ja spioone ning teostama üksteisele järgnevaid laimukampaaniaid. «Jõupoliitika» põhjustas rahvusvahelise pinevuse tugevnemist.

Euroopa «julgeoleku tagamise» ettekäändel otsustas Ameerika imperialism muuta oma eelpostideks Kreeka ja Türgi, mis asuvad NSV Liidu ja teiste sotsialistlike maade vahetus läheduses. Sel eesmärgil andsid Ameerika Ühendriigid 1947. aastal Kreekale ja Türgile «abi» 400 miljoni dollari ulatuses. Ameerika Ühendriikide president Trumani poolt soovitatud «abistamise» programm, mida hakati kutsuma «Trumani doktriiniks», tähistas üleskutset sõja ettevalmistamiseks NSV Liidu ja teiste sotsialistlike riikide vastu ning demokraatliku liikumise mahasurumiseks, mis hakkas arenema paljudes Lääne-Euroopa maades.

1948. aastal anti «Marshalli plaani» järgi (vt. § 42) Ameerika «abi» kuueteistkümnele Euroopa kapitalistlikule maale. Peamine eesmärk, mida Ameerika Ühendriigid taotlesid oma vahelesegamisega nende maade siseasjadesse, oli sotsialistliku sõprusühenduse vastu suunatud agressiivse sõjalise bloki majandusliku aluse loomine. Enamik «Marshalli plaanist» osavõtvaid maid kirjutas 1949. aasta aprillis alla Põhja-Atlandi paktile NATO — suletud agressiivse sõjalise rühmituse loomise kohta. NATO liikmeteks said Ameerika Ühendriigid, Kanada, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia, Holland, Luksemburg, Norra, Taani, Island ja Portugal. 1952. aastal tõmmati NATO-sse kaasa Kreeka ja Türgi ning 1955. aastal Saksa Föderatiivne Vabariik. Igale NATO-sse astunud maale tehti ettepanek eraldada teatavad sõjaväelised kontingendid relvastatud jõudude loomiseks Ameerika kindrali üldjuhtimise all. Kapitalistlikes maades suurenes järsult võidurelvastumine. Uue maailmasõja oht kasvas.

Ülemaailmse rahupooldajate liikumise tekkimine ja arenemine. Sõjaohu kasvamine liitis ühte miljoneid hea tahte inimesi, kes said aru vajadusest kaitsta rahu. Rahupooldajate liikumise avangardis sammus töölisklass. Koos temaga lülitus rahu eest peetavasse võitlusse talurahvas, intelligents ja linnaväikekodanlus. Sellest liikumisest võtsid aktiivselt osa naised ja noorsugu. Suure panuse rahupooldajate liikumisse andsid teadlased ja kultuuritegelased.

Aastail 1948—1949 toimusid paljudes maades rahukaitsekonverentsid ja -kongressid ning loodi rahuvõitlejate rahvuslikud komiteed. 1949. aasta kevadel toimus I ülemaailmne rahupooldajate kongress. See kutsus kõigi maade rahvaid üles ajama nurja sõja ettevalmistamise plaane ja andma otsustav vastulöök sõja-

õhutajaile. «Rahu ei oodata, rahu võidetakse kätte!» — niisugune oli kongressist osavõtjate deviis.

Liikumine rahu eest ühendas sadu miljoneid eri rassidesse ja rahvustesse kuuluvaid, erinevate poliitiliste ja religioossete vaadetega inimesi — kõiki, kes vihkavad sõda. Rahuliikumise hälli juures seisis silmapaistev prantsuse aatomiteadlane, aktiivne võitleja fašismi vastu, kommunist Frédéric Joliot-Curie. Kuni oma surmani (1958. a.) seisis ta pidevalt *Ülemaailmse Rahunõukogu* eesotsas, mis oli rahuliikumise juhtiv organ ja kuhu kuulusid peaaegu kõigi maade esindajad.

Ülemaailmne Rahunõukogu korraldas mitmeid suuri rahvusvahelisi kampaaniaid, mis ühendasid kõigi maade rahupooldajaid. Stokholmi üleskutsele keelata aatomirelv koguti 1950. aastal üle 500 miljoni allkirja, Ülemaailmse Rahunõukogu läkitusele rahupakti sõlmimise kohta suurriikide vahel kirjutas 1951. aastal alla üle 600 miljoni inimese. 1955. aastal andis üle 650 miljoni inimese oma allkirja «Läkitusele maailma rahvastele», mis oli suunatud aatomisõja ettevalmistamise vastu ning nõudis aatomirelva varude hävitamist kõigis maades ja selle tootmise viivitamatut lõpetamist.

Rahupooldajate liikumine on kõige massilisem ühiskondlik-poliitiline liikumine inimkonna ajaloos. Ta seadis tõsiseid tõkkeid sõjaõhutajate teele.

DOKUMENT.

NLKP programm erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlikust printsiibist.

Rahulikuks kooseksisteerimiseks on vaja: lahti öelda sõjast kui riikidevaheliste tüliküsimuste lahendamise vahendist ja lahendada need läbirääkimiste abil; riikide võrdõiguslikkust, üksteise mõistmist ja usaldamist, üksteise huvide arvestamist; mitte vahele segada siseasjadesse, tunnistada iga rahva õigust iseseisvalt otsustada kõiki oma maa küsimusi; rangelt austada kõigi maade suveräänsust ja territoriaalset terviklikkust; arendada majanduslikku ja kultuurialast koostööd täieliku võrdsuse ja vastastikuse **kasulikkuse alusel.**

Rahulik kooseksisteerimine on aluseks sotsialismi ja kapitalismi rahu**likule võistlusele rahvusvahelises ulatuses** ja nendevahelise klassivõitluse spetsiifiliseks vormiks. Teostades järjekindlalt rahuliku kooseksisteerimise joont, taotlevad sotsialistlikud maad sotsialistliku maailmasüsteemi positsioonide järjekindlat tugevdamist võitluses kapitalismiga. Rahuliku kooseksisteerimise tingimustes tekivad soodsamad võimalused kapitalistlike maade töölisklassi võitluseks, muutub kergemaks asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste võitlus enda vabanemise eest. Rahuliku kooseksisteerimise põhimõtte toetamine vastab samuti kodanluse selle osa huvidele, kes saab aru, et termotuumasõda ei heida armu ka kapitalistliku ühiskonna valitsevatele klassidele. Rahuliku kooseksisteerimise poliitika vastab kogu inimkonna põhihuvidele, välja arvatud suurmonopolide ninamehed ja militaristide klikk. (Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongress, III, Tallinn 1963, lk. 253—254.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Milles on põhimõttelised erinevused Versailles' süsteemi ja maailma korralduse vahel pärast Teist maailmasõda?
2. Kasutades § 25 ja käesoleva paragrahvi sisu, iseloomustage uut tüüpi rahvusvaheliste suhete kujunemist.
3. Tehke õpiku teksti ja dokumendi põhjal järeldus erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninliku põhimõtte sisu ja rahvusvahelise tähtsuse kohta.
4. Määrake kindlaks peamised erinevused kahe suuna vahel rahvusvahelises poliitikas pärast Teist maailmasõda.
5. Kuidas ja milleks loodi Põhja-Atlandi blokk?
6. Missugused on ülemaailmse rahupooldajate liikumise eesmärgid ja iseloom?

§ 62. ÄHVARDUS ÜLEMAAILMSELE RAHULE TUGEVNEB. RAHUARMASTAVATE JÕUDUDE VÕITLUS RAHVUSVAHELISE PINEVUSE LÕDVENDAMISE EEST (1950—1955).

Imperialistlik agressioon Aasias. Fašistlike agressorite lüüasaamine Teises maailmasõjas ning sotsialismi ja demokraatia jõudude võimas kasv kogu maailmas lõid soodsad tingimused ajalooliste nihete toimumiseks Aasia rahvaste elus. Hiina rahva võit rahvuslikus vabadusvõitluses ja Hiina Rahvavabariigi moodustamine muutsid tunduvalt olukorda Aasias. Imperialismi positsioonid nõrgenesid.

Ent ameerika imperialistid ei loobunud oma plaanidest hävitada Hiina RV, kuigi nad ei söandanud ka talle kallale tungida. Ameerika Ühendriigid okupeerisid Hiina saare, Taivani, kuhu mandrilt põgenesid purukslöödud kuomintanglased. Kasutades platsdarmina Lõuna-Koread, provotseerisid Ameerika Ühendriigid 1950. aasta juunis Lõuna-Korea reaktsioonilise kliki kallaletungi Korea Rahvademokraatlikule Vabariigile (vt. § 36). Agressiivsest sõjast korea rahva vastu võtsid osa 16 riiki eesotsas Ameerika Ühendriikidega, kusjuures imperialistid esinesid ÜRO põhikirja rikkudes tema nimel ja tema lipu all.

Agressioon Koreas suurendas märgatavalt rahvusvahelist pinevust. Ameerika Ühendriigid püüdsid muuta Jaapanit sõjakoldeks. 1951. aastal kirjutasid Ameerika Ühendriigid ja nende liitlased San Franciscos alla rahulepingule Jaapaniga. Ameerika Ühendriikide ja Jaapani vahel sõlmiti sõjaline kokkulepe. Jaapani territooriumil, kus juba enne oli Ameerika relvastatud jõudusid, hakati rajama uusi sõjaväebaase.

Verine sõda Koreas kestis kolm aastat. Korea rahva poolel olid maailma kõigi ausate inimeste sümpaatia ja toetus. Nõukogude Liit andis korea rahvale suurt materiaalset ja poliitilist abi. NSV Liit võitles otsustavalt agressiooni lõpetamise eest. Nõukogude Liidu jõupingutusi toetasid kõik rahuarmastavad riigid. Interventide väed ei suutnud murda Korea Rahvaarmee ja hiina

vabatahtlike ühendatud jõudusid. 1953. aasta juulis saavutati Koreas vaherahu, kusjuures sõda lõppes selsamal joonel, kust oli alanud Ameerika agressioon. Korea sõja lõpplahendus oli Ameerika imperialismi suur lüüasaamine. Ameerika imperialism ei olnud suuteline muutma jõudude vahekorda oma kasuks.

Aasta pärast kustutati veel üks sõjakolle Aasias. Peaaegu kaheksa aasta vältel püüdsid prantsuse kolonisaatorid edutult jõuga säilitada oma võimu Indo-Hiinas. Saanud sõjas lüüa, oli Prantsusmaa sunnitud 1954. aasta juulis alla kirjutama Genfi kokkuleppele vaherahu ja poliitilise reguleerimise põhimõtete kohta (vt. § 37). Imperialistide vastupanust hoolimata saavutasid rahujõud suure võidu. Genfi nõupidamisest osavõtjad kohustusid austama Vietnami, Laose ja Kambodža sõltumatust, ühtsust ja territoriaalset terviklikkust ning mitte vahele segama nende siseasjadesse. Ameerika Ühendriigid keeldusid selle deklaratsiooniga ühinemast, kuid teatasid, et ei hakka seda rikkuma. Ent edaspidi ei pidanud Ameerika Ühendriigid oma lubadust ja ajasid nurja Genfi kokkulepete täitmise.

Agressiivse poliitika läbikukkumised ei pannud aru pähe ägedaile sõjapooldajaile. Tuues ettekäändeks kaitse «kommunismiohu» eest, meelitas Ameerika imperialism Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevate ringkondade osavõtul mõned maad agressiivsetesse blokkidesse. 1951. aastal tekkis ANZUS — sõjaline blokk, kuhu kuulusid Austraalia, Uus-Meremaa ja Ameerika Ühendriigid (nende kolme riigi ingliskeelsete nimede esitähtede järgi). 1954. aastal loodi agressiivne blokk Kagu-Aasias — SEATO [1]. Selle osalisteks said Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Austraalia, Uus-Meremaa, Pakistan, Tai ja Filipiinid.

1955. aastal moodustasid imperialistid veel ühe sõjalise rühmituse, kuhu kuulusid Inglismaa, Türgi, Iraak, Pakistan ja Iraan. Esialgu nimetati seda blokki Bagdadi paktiks. Pärast Iraagi väljaastumist Bagdadi paktist 1959. aastal nimetati see ümber CENTO-ks [2]. Kartes bloki lagunemist, sõlmisid Ameerika Ühendriigid kahepoolsed sõjalised kokkulepped Türgi, Pakistani ja Iraaniga. Olemata formaalselt bloki liikmeks, võtavad Ameerika Ühendriigid osa tema peamiste organite tööst ja omavad erilisi õigusi.

Rajades sõjaliste blokkide ja baaside aheliku piki sotsialistlike maade piire, lootsid imperialistid «hoida pidevalt sihikul» NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade eluliselt tähtsaid keskusi. Ühtlasi said sõjalised blokid võitlusvahendiks arenevate riikide ja rahvusliku vabadusliikumise vastu.

Vabanenud maade panus rahu kindlustamisse. Kuid imperialistid osutusid jõuetuiks takistama koloniaalsüsteemi lagunemist.

[1] Ingliskeelse nimetuse *South-East Asia Treaty Organization* (Kagu-Aasia Lepinguorganisatsioon) esitähtede järgi.

[2] Ingliskeelse nimetuse *The Central Treaty Organization* (Keskne Lepinguorganisatsioon) esitähtede järgi.

Aasias ja Aafrikas tekkinud sõltumatud rahvusriigid, kes võtsid aktiivselt osa rahvusvahelistest suhetest, suurendasid rahujõude ja seadsid uued tõkked agressiooni teele.

Nende maade imperialismi- ja kolonialismivastane kurss sai *neutraliteedi-* või *eemalehoidumispoliitika* nimetuse. Selle aluseks on hoidumine osavõtust agressiivsetest sõjalistest blokkidest, võitlus rahvusliku majanduse arendamise eest, Aafrika ja Aasia solidaarsus, rahuliku kooseksisteerimise põhimõtte toetamine.

1955. aasta aprillis kutsuti **Bandungis** (Indoneesias) kokku 29 Aasia ja Aafrika maa konverents. See arutas nende maade üldisi probleeme ja perspektiive nende koostööks majanduse, poliitika ja kultuuri alal. Konverents kiitis heaks erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise ja koostöö põhimõtted. Hiljem teatasid oma toetusest neile põhimõtetele ka teised koloniaalikkest vabanenud maad. Bandungi konverents väljendas Aasia ja Aafrika rahvaste kindlat otsust teha kolonialismile täielikult lõpp. Ta mõistis hukka agressiivsed blokid ja nõudis tuumarelva keelamist.

Võitlus rahu ja sotsiaalse progressi eest ning imperialismi ja kolonialismi vastu lähendas paljusid noori sõltumatuid riike sotsialistlikele maadele, kes on aidanud neil kaitsta oma suveräänsust kolonisaatorite kallalekippumiste vastu. NSV Liit ja teised sotsialistlikud riigid, eelkõige VMN-i liikmesmaad annavad vabanenud maadele ulatuslikku sõbralikku abi rahvusliku majanduse arendamisel ja sõltumatuse kindlustamisel. Tänu sotsialismimaadele on Aasia ja Aafrika sõltumatute rahuarmastavate riikide rahvusvahelised positsioonid kindlamaks ja tugevamaks muutunud.

Sotsialistlike maade võitlus rahu ja kollektiivse julgeoleku eest Euroopas. NSV Liit ja teised sotsialistlikud maad on astunud energilisi samme pinevuse lõdvendamiseks ka Euroopas. 1954. aastal tegi NSV Liit Euroopa maadele ja Ameerika Ühendriikidele ettepaneku luua kollektiivse julgeoleku süsteem. Nõukogude ettepanekud, mida toetasid laialdaselt Euroopa rahvad, lükati läänemaade poolt tagasi. Nad kirjutasid alla kokkuleppele Saksa Föderatiivse Vabariigi remilitariseerimise ja tema NATO-sse lülitamise kohta. Saanud Põhja-Atlandi bloki liikmeks, hakkas Lääne-Saksamaa üha enam pretendeerima juhtivale osale selles sõjalises rühmituses (Ameerika Ühendriikide järel), muutudes NATO peamiseks baasiks Euroopas.

Militarismi taassünd Saksa Föderatiivses Vabariigis kujutas endast ohtu ülemaailmsele rahule. NSV Liidu ja Euroopa sotsialistlike maade valitsused olid sunnitud võtma tarvitusele vastuabinõud rahu ja julgeoleku tagamiseks Euroopas ning sotsialismi saavutuste kaitsmiseks. **14. mail 1955. a.** kirjutati **Varssavis** alla sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingule nende maade vahel tähtajaga 20 aastat. Lepinguosalised kohustusid imperialistide relvastatud kallaletungi korral mõnele neist maadest,

kes on lepingule alla kirjutanud, andma viivitamatut ja igakülgset abi. Erinevalt NATO-st on Varssavi leping kaitseiseloomuga. Ta on kindel rahu garantii Euroopas ja kogu maailmas.

Tänu suurtele edusammudele nõukogude teaduse, tehnika ja tööstuse arendamisel on toimunud uued muutused maailma jõudude vahekorras sotsialismi kasuks. 1953. aastal sai NSV Liit termotuumarelva valdajaks, jõudes ette Ameerika Ühendriikidest. Varsti olid Nõukogude Liidus olemas ka kontinentidevahelised raketid. See oli mõjus vastus agressorite sepitsustele. Ta ajas lõplikult sassi Ameerika imperialismi arvestused, et ta võib karistamatult alustada sõda sotsialistlike maade vastu.

Omades kõiki vajalikke vahendeid agressori ohjeldamiseks, ei ähvardanud ega ähvarda NSV Liit kedagi. Nõukogude valitsus hakkas veelgi energilisemalt võitlema tuumarelva keelamise eest. Ta tegi kõigile suurriikidele ettepaneku vähendada relvastatud jõudusid ja likvideerida sõjaväebaasid välismaal, näidates selles ise eeskuju. NSV Liidu rahumeelne initsiatiiv avaldas üha suuremat mõju rahvusvahelisele elule. NSV Liidu majanduslikud, teaduslik-tehnilised ja kultuurilised sidemed teiste maadega laienesid tunduvalt.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Määrake kindlaks imperialistliku agressiooni eesmärgid Aasias 50-ndate aastate algul ja selle lüüasaamise põhjused.
2. Missugust mõju avaldasid Aasia ja Aafrika noorte sõltumatute riikide välispoliitikale NSV Liidu välispoliitika leninlikud põhimõtted?
3. Milles seisneb Varssavi lepingu rahvusvaheline tähtsus?

§ 63. RAHVUSVAHELISED SUHTED KAASAEGSEL ETAPIL (1956—1972).

Imperialistide sõjaliste avantüüride läbikukkumine kapitalismi üldkriisi kaasaegsel etapil. Kapitalismiga majanduslikus võistluses saavutatud edusammude tulemusel kasvavad pidevalt maailma sotsialistliku süsteemi võimsus ja tema mõju inimkonna arenemisele. Praegu *määrab maailmapoliitika peasuuna mitte enam imperialism, vaid sotsialism.* Elu on veenvalt tõestanud, et imperialistid ei saa enam tegutseda oma suva järgi nagu varemalt.

Maailmas on olemas võimsad jõud, kelle käsutuses on kõik vajalikud vahendid selleks, et aktiivse, koordineeritud tegevusega mitte lasta tekkida uuel maailmasõjal ja ohjeldada õigeaegselt agressorit, aga kui see teeb katset sõda alustada, anda hävitav vastulöök ja ajada nurja tema röövellikud plaanid. Need on: võimas *sotsialistlik sõprusühendus,* kes on andnud rahu teenistusse oma tohutu poliitilise, majandusliku ja sõjalise võimsuse; *rahuarmastavad mittesotsialistlikud riigid,* kes tegutsevad vastu

imperialistide püüetele muuta neid sõjaettevalmistuste kaasosalisteks; *rahvusvaheline töölisklass ja tema avangard — kommunistlikud parteid,* kes paljastavad ja ajavad nurja sõjaõhutajate agressiivseid plaane; *rahupooldajate massiliikumine,* mis sunnib imperialiste arvestama sadade miljonite inimeste tahet, kes on kindlalt otsustanud kaitsta rahu.

NLKP XX kongress (1956. a.) tegi järelduse, et jõudude vahekord maailma areenil on muutunud sotsialismi kasuks ja et sõda ei ole praegu möödapääsmatu. Kuid imperialismi olemus, mis sünnitab agressiivseid sõdu, on jäänud endiseks. Imperialism on ikka veel tugev ja ohtlik vaenlane, kelle käsutuses on tohutuid materiaalseid ja sõjalisi ressursse ning võimsaid rahvahulkade ideoloogilise mõjustamise vahendeid. Ta ei ole loobunud katsetest muuta ajaloo arenemiskäiku. Imperialistid püüavad nõrgestada sotsialismi positsioone, maha suruda rahvuslikku vabadusliikumist ning säilitavad pinevust mitmetes maailma piirkondades. Nad on korduvalt provotseerinud rahvusvahelisi kriise, mis on nii mõnigi kord viinud inimkonna termotuumarelvaga kokkupõrke piirile.

1956. aasta sügisel otsustasid imperialistid anda üheaegselt hoobi sotsialistlikule sõprusühendusele ja rahvuslikule vabadusliikumisele, lootes jõudude vahekorda oma kasuks muuta. Ungaris organiseeriti kontrrevolutsiooniline mäss. NSV Liit aitas vennalikul ungari rahval mäss maha suruda ja fašistlikud jõugud puruks lüüa. Kontrrevolutsiooni ekspordi katse lõppes läbikukkumisega. Kogu maailm veendus, et sotsialismi võidud on püsivad ja et kapitalismi restauratsioon on võimatu sotsialistliku sõprusühenduse maades (vt. § 32).

Samal ajal panid Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisrael toime agressiooni Lähis-Idas. Nad tungisid kallale Egiptusele, püüdes taastada seal endist koloniaalrežiimi. Ainult NSV Liidu otsustav esinemine ja tema teade, et on valmis jõuga agressiooni tõkestama, egiptuse rahva meelekindlus, samuti interventsiooni hukkamõist Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt sundisid anastajaid sõjategevust lõpetama (vt. § 54).

Mõlema imperialistliku avantüüri läbikukkumine näitas rahu kaitsel seisvate jõudude kasvanud võimsust ja kinnitas sõja ärahoidmise reaalset võimalikkust.

Kolonialismi päästja osas Lähis- ja Kesk-Idas hakkasid nüüd esinema Ameerika Ühendriigid. Ameerika imperialistid deklareerisid, et kolonisaatorite väljaajamise tagajärjel paljudest maadest on tekkinud «poliitiline vaakum», mida on tarvis täita. Sel eesmärgil esitati «Eisenhoweri doktriin», mis pakkus Lähis- ja Kesk-Ida maadele Ameerika «abi», kaasa arvatud Ameerika Ühendriikide relvastatud jõudude kasutamine võitluseks «rahvusvahelise kommunismiga». Ameerika Ühendriikidel läks korda «Eisenhoweri doktriini» kaela määrida ainult Bagdadi paktist osavõtjaile ja Iisraelile.

Kui 1958. aasta suvel toimus Iraagis imperialismivastane ülestõus, võtsid Ameerika Ühendriigid ette relvastatud interventsiooni Liibanonis ja Inglismaa Jordaanias. Sõda seisis Iraagi vabariigi väravate ees. Kuid agressorid eksisid jälle oma arvestustes. Rahu kaitsele tõusid sajad miljonid inimesed, kes toetasid Nõukogude Liidu nõudmist viia interventide väed Liibanonist ja Jordaaniast viivitamatult välja.

Ameerika Ühendriikide agressiivse tegevuse tugevnemine Hiina Rahvavabariigi vastu 1958. aasta sügisel küttis rahvusvahelise atmosfääri uuesti kuumaks. Vastuseks ameerika militaristide provokatsioonidele Taivani piirkonnas teatas Nõukogude valitsus Ühendriikidele, et tuleb agressiooni korral Hiina RV-le appi. NSV Liidu karm hoiatus vaigistas rahu vaenlaste sõjakust.

Kõige ohtlikum rahvusvaheline kriis tekkis 1962. aasta sügisel. Nagu juba märgitud (vt. § 38), ajasid ameerika imperialistid olukorra oma agressiivse tegevusega Kariibi mere piirkonnas nii teravaks, et seadsid kogu inimkonna ülemaailmse termotuumasõja ähvarduse ette. Kuid ka seekord õnnestus vältida olukorra lahendamist sõja abil. Kuuba sai võimaluse jätkata sotsialismi ehitamist.

Ameerika imperialism on sunnitud arvestama rahvusvahelisel areenil kujunenud jõudude vahekorda, NSV Liidu sõjalist potentsiaali ja raketi-tuumakonflikti võimalikke tagajärgi. Seepärast on tal üha raskem ja ohtlikum rajada oma arvestused uue maailmasõja vallandamisele. Loobumata niisuguse sõja ettevalmistamisest, peavad Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad eriti tähtsaks väikesi, lokaalseid sõdu. Ent üha selgemalt tuleb ilmsiks vastuolu imperialismi agressiivsete plaanide ja tema võimaluste vahel neid plaane teostada.

Seda tõestab veenvalt lüüasaamine, mille osaliseks sai Ameerika Ühendriikide imperialism Vietnamis.

Rahvaste võitlus imperialistliku agressiooni vastu. Alustades sõjalist interventsiooni Vietnamis (vt. § 37), tahtis Ameerika imperialism lämmatada üht sotsialismi eelposti Aasias, anda hoopi rahvuslikule vabadusliikumisele, proovida sotsialistlike maade ja kogu maailma töörahva proletaarse solidaarsuse vastupidavust. Ühtlasi lootsid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad muuta Indo-Hiina oma sõjalis-poliitiliseks platsdarmiks ja teha temast Ameerika monopolide majandusliku ekspansiooni objekt.

Selles sõjas hakkasid Ameerika Ühendriigid kasutama oma kõrgesti arenenud tööstustehnikat inimeste massilise hävitamise järjest rafineeritumate vahendite tootmiseks ja rakendamiseks.

Ameerika valitsuse katsed tõmmata sõtta kaasa oma liitlasi agressiivsetest blokkidest ja anda sõjale rahvusvahelise kommunismivastase interventsiooni iseloom, kukkusid läbi. Ameerika Ühendriikide survel võtsid sõjast vietnami rahva vastu osa ainult Austraalia, Uus-Meremaa, Lõuna-Korea, Tai ja Filipiinid. Agressioon Vietnamis, mis veel rohkem paljastas imperialismi rahva-

vastast olemust, tõi endaga kaasa Ameerika Ühendriikide moraalse ja poliitilise isolatsiooni.

Vietnami rahva enneolematu kangelaslikkus, igakülgne abi, mida talle andsid sotsialistlikud maad, eriti NSV Liit, ning solidaarsusliikumise võimas tõus võitleva Vietnamiga kogu maailmas sundisid Ameerika Ühendriike sõlmima kokkuleppe sõja lõpetamise ja rahu jaluleseadmise kohta Vietnamis.

Kõige ohtlikuma sõjakolde likvideerimine näitab veenvalt, et rahvusvahelistes suhetes on tugevnemas arukus ja realism ning püüd vaidlusaluseid küsimusi rahumeelsete abinõudega lahendada. Sõja lõpetamine Vietnamis tervendab olukorda nii Kagu-Aasias kui ka kogu maailmas.

Ameerika Ühendriikide agressioon Indo-Hiinas pani liikvele laiad rahvahulgad kapitalistlikes maades ja kutsus esile tugeva protestiliikumise Ameerika imperialismi poliitika vastu tervikuna. Nõutakse Ameerika Ühendriikide sõjaväebaaside likvideerimist võõrastel territooriumidel ja Ühendriikide vahelesegamise lõpetamist teiste maade siseasjadesse.

Lähis-Idas ei ole imperialismil korda läinud kukutada iisraeli vallutajate abiga progressiivseid režiime araabia maades, maha suruda araabia vabadusliikumist ja taastada oma positsioone (vt. § 54). Ent Iisraeli valitsevad ringkonnad, keda toetab ülemaailmne reaktsioon, sealhulgas sionistlikud jõud Ameerika Ühendriikides ja teistes imperialistlikes riikides, ei taha arvestada araabia maade ja kogu maailma rahuarmastavate rahvaste nõudmisi viia Iisraeli väed välja okupeeritud territooriumidelt. Nad ignoreerivad ka selles küsimuses 22. novembril 1967. a. vastuvõetud ÜRO Julgeoleku Nõukogu resolutsiooni. Jätkates oma agressiivset poliitikat, paneb Iisrael toime uusi sõjalisi provokatsioone. Kuid vastupanu okupantidele kasvab. Araabia rahvaste õiglast võitlust vabaduse, sõltumatuse ja kõigi okupeeritud territooriumide tagasisaamise eest toetavad aktiivselt maailma progressiivsed jõud.

NSV Liit ja teised sotsialistlikud maad teevad kõik imperialistlike vallutajate ohjeldamiseks, abistavad agressiooni ohvreid ja kaitsevad rahvaste õigust sõltumatuks arenemiseks. Tänapäeva tingimustes on rahvastel, kes seisavad otsustavalt oma vabaduse ja sõltumatuse eest, reaalsed võimalused anda laialdase rahvusvahelise toetuse korral imperialistlikele agressoreile purustav löök.

Euroopa julgeoleku probleem. Kõige tähtsamaks tingimuseks rahu kindlustamisel Euroopas jääb endiselt Saksamaa küsimuse lahendamine. Kuid praegu Saksamaal kujunenud olukord erineb põhjalikult olukorrast esimestel sõjajärgsetel aastatel. Kuivõrd Saksamaa territooriumil eksisteerib kaks iseseisvat, erineva ühiskonnakorraga Saksa riiki, siis on selge, et maa viivitamatu ühendamine on võimatu. Seepärast tegi NSV Liit 1959. aastal lääneriikidele ettepaneku sõlmida rahuleping kahe Saksa riigiga.

Rahulepingu sõlmimine mõlema Saksamaaga kindlustaks nende riikide rahvusvahelist õiguslikku seisundit ja võimaldaks neil astuda ÜRO-sse. Seega võetaks pind revanšistlikult agitatsioonilt Saksa Föderatiivse Vabariigi elanike hulgas ja tehtaks lõpp läänesaksa reaktsionääride absurdsele ja jultunud pretensioonile esineda «kogu Saksamaa» nimel. Fikseerides praegused piirid mööda Oderit ja Neisset, õõnestaks rahuleping tugevasti revanšistide positsioone, kes nõuavad Euroopa piiride muutmist ja püüavad anastada Saksa Demokraatlikku Vabariiki. Ühtlasi loodaks kindel garantii Saksa agressiooni kordumise vastu.

Nõukogude Liit tegi Ameerika Ühendriikidele, Inglismaale ja Prantsusmaale ettepaneku likvideerida okupatsioonirežiim Lääne-Berliinis, mis on kujunenud õõnestustegevuse keskuseks Saksa Demokraatliku Vabariigi vastu, ja muuta ta demilitariseeritud vabalinnaks. Kuid läänеriigid keeldusid Saksamaa probleemi mõistlikust reguleerimisest.

Olukorra tervendamiseks Euroopas tegi Nõukogude Liit ettepaneku sõlmida mittekallaletungipakt NATO maade ja Varssavi lepingu osaliste maade vahel. Ameerika Ühendriigid ja nende liitlased lükkasid ka selle ettepaneku tagasi.

Arvestamata ajaloo õppetunde, on Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad asunud lähenema Saksa Föderatiivse Vabariigi militaristidele ja revanšistidele. Ameerika imperialistid püüdsid endale Lääne-Euroopas sõjalis-poliitilist ülevõimu kindlustada, kuid Saksa Föderatiivse Vabariigi revanšistlikud jõud lootsid selle Ameerika imperialistliku kursi toetamise eest ligi pääseda Ühendriikide täiustatud tuumarelvale. Washingtoni ja Bonni liit on saanud NATO teljeks. Ent Saksa FV militaristide tuumarelva juurde lubamise plaane ei ole ellu viidud.

Varssavi lepingu osalised riigid ning koos nendega teised sotsialistlikud maad ja noored sõltumatud riigid astusid otsustavalt välja selle vastu, et «mitmepoolsete tuumajõudude» loomise sildi all antakse läänesaksa militaristide käsutusse tuumarelv. Varssavi lepingu maad deklareerisid, et nad ei luba kellelgi rikkuda olemasolevate piiride puutumatust, kaasa arvatud Saksa Demokraatliku Vabariigi, Poola ja Tšehhoslovakkia piirid. Abinõud kontrrevolutsioonilise ohu kõrvaldamiseks Tšehhoslovakkia Sotsialistlikus Vabariigis ja sotsialistliku sõprusühenduse läänepiiride kaitseks kinnitasid veenvalt seda avaldust tegelikkuses (vt. § 27).

1970. aasta augustis NSV Liidu ja Saksa FV vahel sõlmitud leping (vt. § 46) pani aluse pöördeks paremuse poole Nõukogude—Lääne-Saksa suhetes. Ühtlasi aitab see leping tervendada üldist olukorda Euroopas. Tähtsaks sammuks Saksa DV tunnustamisel rahvusvahelise õiguse kohaselt on neljapoolne kokkulepe Lääne-Berliini puudutavates küsimustes ning Saksa DV ja Saksa FV vaheliste suhete aluste leping (vt. § 33 ja § 46).

Euroopa sotsialistlikud maad on seisukohal, et suhted riikide vahel Euroopa mandril ja kogu maailmas ei pea rajanema mitte

blokkide poliitikal, vaid laialdase koostöö arendamise ning tõelise julgeoleku ja kindla rahu tagamise baasil. 1972. aasta jaanuaris toimus Prahas Varssavi lepingu osaliste riikide Poliitilise Konsultatiivkomitee nõupidamine. See nõupidamine võttis vastu «Deklaratsiooni rahu, julgeoleku ja koostöö kohta Euroopas». «Deklaratsioon» üldistab Varssavi lepingu osaliste riikide kogemusi võitluses rahuliku kooseksisteerimise leninlike põhimõtete elluviimise eest ja näitab kätte selge tee olukorra tervendamiseks Euroopas. Varssavi lepingu osalised riigid deklareerisid, et nad on üleeuroopalise nõupidamise võimalikult kiirema korraldamise poolt julgeoleku ja koostöö küsimustes. Niisuguse nõupidamise korraldamise mõte on võitnud käesoleval ajal laialdast toetust Euroopa maades.

Samal ajal mõistavad Varssavi lepinguga ühinenud riigid, et kuni eksisteerib NATO ja kuni agressiivsed imperialistlikud ringkonnad jätkavad oma kallaletunge rahule kogu maailmas, peavad sotsialistlikud maad säilitama oma valvsust ning kindlustama oma kollektiivset võimsust ja kaitsevõimet.

Üldine ja täielik desarmeerimine on tee püsiva rahu kindlustamisele. Imperialismi ettevalmistused uueks maailmasõjaks toovad endaga kaasa võidurelvastumise ja massilise hävitamise relvade kogumise hiiglaslikes mastaapides. Relvastumisele on kulutatud niisuguseid summasid, mille abil oleks saanud lahendada inimkonna põhilised majanduslikud ja sotsiaalsed probleemid.

Sõjalis-poliitilistest liitudest osavõtvate riikide iga-aastased sõjalised kulutused ületavad 150 miljardit dollarit. Selle raha eest on võimalik ehitada 40—50 ülemaailmse tähtsusega tööstuskeskust või 150 niisama suurt metallurgiakombinaati nagu Bhilai kombinaat Indias või 150 energiahiiglast, mis oleksid suuruselt võrdsed Assuani paisuga Egiptuses, või 40 miljonit korterit või 140 000 haiglat või 560 000 koolimaja.

Iga uus samm võidurelvastumisel suurendab termotuumasõja tekkimise ohtu. Ainult üldine ja täielik desarmeerimine võib tagada püsiva rahu maakeral. 1960. aastal esitas Nõukogude Liit ÜRO Peaassamblee XV istungjärgule läbivaatamiseks kõigi riikide üldise ja täieliku desarmeerimise lepingu põhisätted. NSV Liit soovitas teostada see kolmes etapis nelja aasta jooksul range rahvusvahelise kontrolli all. Nõukogude Liit teatas, et ta on nõus Lääne suurriikide poolt ettepandud kontrolli igasuguse vormiga, kui need riigid võtavad vastu Nõukogude ettepanekud desarmeerimise kohta. Kuid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa ei tulnud NSV Liidule vastu ja kasutasid läbirääkimisi endist viisi võidurelvastumise varjamiseks.

NSV Liidu ja kõigi rahuarmastavate jõudude visad nõudmised sundisid Ameerika Ühendriike ja Inglismaad astuma esimese sammu ja kirjutama koos Nõukogude Liiduga **1963. aasta augustis** alla Moskva lepingule tuumakatsetuste keelamise kohta atmosfääris, kosmoses ja vee all. Moskva leping hoiab ära atmosfääri edasise radioaktiivse saastamise ohu ning pidurdab suure võimsusega

tuumarelva täiustamist. Selle lepinguga ühines üle 100 riigi. Moskva lepingu sõlmimine on rahujõudude suur võit ja tähtis samm võitluses rahvusvahelise olukorra tervendamise eest.

1968. aastal kiitis ÜRO Peaassamblee heaks tuumarelva tõkestamise lepingu, mis jõustus **1970. aasta märtsis.** Peaaegu 100 riigi poolt allakirjutatud leping seab uue tõkke tuumarelva edasisele levimisele. Keelates tuumariikidel anda seda relva kellele tahes ja maadel, kes niisugust relva ei oma, seda toota, piirab leping seega tuumakonflikti tekkimise võimalust. Peale selle, et on kehtestatud rahvusvaheline kontroll riikide poolt endale võetud kohustuste täitmise üle, on ette nähtud abinõud lepingust osavõtvate mittetuumariikide julgeoleku tagamiseks. Tuumarelva tõkestamise probleemi lahendamine on samm edasi teel üldisele ja täielikule desarmeerimisele.

Kõrgeimal tasemel peetud Nõukogude—Ameerika läbirääkimiste tulemused on tähtsaks sammuks rahvusvahelise olukorra edasisel tervendamisel. Läbirääkimised toimusid Moskvas 1972. aasta mais ja peegeldasid jõudude vahekorra muutumist tänapäeva maailmas. Mõlemad pooled kirjutasid alla dokumendile «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu ja Ameerika Ühendriikide vaheliste suhete alused». See dokument loob õiguslikud eeldused sidemete ja koostöö arendamiseks kindlal ning püsival alusel vastavalt erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise põhimõttele. NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide leping raketitõrjesüsteemide piiramise kohta ja ajutine kokkulepe mõningate abinõude kohta strateegiliste ründerelvade piiramise alal, mis on sõlmitud poolte võrdsuse ja võrdse julgeoleku põhimõttel, aitavad vähendada tuumasõjaohtu ja pidurdada võidurelvastumist.

NLKP XXIV kongressil esitatud Nõukogude rahuprogramm sisaldab ettepanekud sõlmida lepingud, mis keelustaksid tuuma-, keemia- ja bakterrelva, saavutada tuumakatsetuste täielik lõpetamine ja viie suurriigi tuumadesarmeerimine ning teha lõpp jõu kasutamisele rahvusvahelistes suhetes. Laialdast toetust on leidnud Nõukogude Liidu initsiatiiv kokku kutsuda ülemaailmne desarmeerimiskonverents. NSV Liidu tegevus, mille eesmärk on rahvusvahelise julgeoleku tagamine, aitab kaasa soodsama õhkkonna loomisele kõigi progressiivsete jõudude võitluseks imperialismi vastu, desarmeerimise ja rahu eest.

Imperialistide loodud sõjalised blokid ei ole täitnud neile pandud ülesandeid. Nad ei suutnud nõrgestada sotsialistlike maade positsioone, õõnestada töölis- ja demokraatlikku liikumist ega takistada koloniaalsüsteemi kokkuvarisemist. NATO maades avaldub ikka otsustavamalt rahulolematus Ameerika diktaadiga. Kõige kaugelenägelikumad kodanluse ringkonnad loobuvad panusest sõjale, ja arvestades uut jõudude vahekorda maailmas, kalduvad rahvusvahelistesse probleemidesse realistlikuma suhtumise poole ning lahendama neid erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku

kooseksisteerimise vaimus. Tõsise löögi Ameerika Ühendriikide juhtivale osale Põhja-Atlandi blokis andis Prantsusmaa väljaastumine NATO sõjalisest organisatsioonist. Suured muutused on toimunud ka Lõuna-Aasias. Ida-Bengali (Ida-Pakistani) rahva võidu tulemusel võitluses oma sõltumatuse, rahvuslike õiguste ja demokraatlike vabaduste eest moodustati 1971. aasta lõpul *Bangladeshi Rahvavabariik*. Sõjaväelise administratsiooni asemele tulnud uus Pakistani valitsus teatas 1972. aastal Pakistani väljaastumisest SEATO-st.

Tänu NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade jõupingutustele on suudetud palju teha küpsenud rahvusvaheliste probleemide reguleerimiseks ja maailma poliitilise kliima tervendamiseks.

ÜRO osa tänapäeva rahvusvahelises elus. Rahuarmastavad jõud peavad väga tähtsaks võitlust ÜRO muutmise eest rahu ja rahvusvahelise julgeoleku tagamise tõhusaks organiks, tema poliitilise osa ja autoriteedi tõstmise eest. ÜRO koosseis on oluliselt muutunud. ÜRO liikmesriikide arv on suurenenud 51-lt 1945. aastal 132-ni 1972. aastal. ÜRO ridadesse on ilmunud suur hulk Aasia ja Aafrika vabanenud maid. Arengumaad moodustavad ÜRO liikmeist üle kahe kolmandiku. See on tõsiselt nõrgestanud imperialistlike suurriikide positsioone. Vabanenud maad annavad oma panuse tähtsate rahvusvaheliste probleemide lahendamiseks. Paljudes küsimustes astuvad nad välja koos NSV Liidu ja teiste sotsialistlike riikidega.

Nõukogude Liit esines ÜRO kõnetoolist konkreetse ja selge programmiga «külma sõja» likvideerimiseks ja rahvusvahelise koostöö arendamiseks. 1957. aastal võeti ÜRO-s ühel häälel vastu resolutsioon, mis kiitis heaks rahuliku kooseksisteerimise põhimõtte. ÜRO kuulutas tuumasõja kuriteoks inimkonna vastu. See oli rahu eest võitlejate suur moraalne võit.

Suure populaarsuse on võitnud ettepanek muuta paljud maakera piirkonnad tuumavabadeks tsoonideks. ÜRO kuulutas niisuguseks tsooniks Aafrika mandri.

Suure tähtsusega on Peaassamblee poolt NSV Liidu initsiatiivil vastuvõetud resolutsioonid mitte kasutada jõudu rahvusvahelistes suhetes ja keelata igaveseks tuumarelva kasutamine.

NSV Liit tõstis esimesena ÜRO-s üles küsimuse koloniaalikke likvideerimisest kõigis tema vormides ja avaldustes. Nõukogude Liidu initsiatiivil võttis Peaassamblee vastu deklaratsiooni koloniaalmaadele ja -rahvastele sõltumatuse andmise kohta ja deklaratsiooni riikide siseasjadesse vahelesegamise ning nende sõltumatuse ja suveräänsuse piiramise lubamatuse kohta.

Imperialistlikud jõud on korduvalt püüdnud õõnestada NSV Liidu ja teiste rahuarmastavate riikide positsioone ÜRO-s, muuta see oma poliitika tööriistaks. Tänu Nõukogude Liidu, teiste sotsialistlike maade ning Aasia ja Aafrika noorte sõltumatute riikide poolt teostatavale kindlale joonele ÜRO ja tema põhikirja kaitsmisel kukuvad imperialistlike jõudude katsed läbi.

Visa võitluse tulemusel imperialistlike riikide vastutöötamisega võttis enamik ÜRO liikmesmaid 1971. aastal vastu otsuse tunnustada Hiina Rahvavabariigi seaduslikke õigusi ja kihutada tsjangtsješiilased Ühinenud Rahvaste Organisatsioonist minema. Kuid Hiina liikmeksolekut ÜRO-s kasutavad Hiina Rahvavabariigi esindajad selleks, et Nõukogude-vastasel alusel kõige reaktsioonilisemate jõududega blokke moodustades püüda NSV Liidule ja üldse sotsialistliku sõprusühenduse maade huvidele kahju teha.

Rahvahulgad on võimas jõud võitluses rahu eest. Kapitalismi üldkriisi uuel etapil on tunduvalt suurenenud rahvahulkade osa võitluses rahu eest. Paljudes maades on tekkinud mitmesugused sõjavastased organisatsioonid ja liikumised, nende hulgas Komitee Võitluseks Aatomisurma Vastu (SFV), Liikumine Tuumadesarmeerimise Eest (Inglismaa), Rahvuslik Koordineerimiskomitee Sõja Lõpetamiseks Vietnamis (Ameerika Ühendriigid) jt.

Ülemaailmse Rahunõukogu initsiatiivil on korraldatud mitu suurt rahvusvahelist konverentsi ja kongressi desarmeerimise, tuumakatsetuste keelamise ja rahvusvahelise koostöö eest. 1969. aastal toimus Berliinis ülemaailmne rahuassamblee, mille tööst võtsid osa rahuarmastavate jõudude organisatsioonide esindajad 101 maalt. See foorum toimus sõjaohu vastu ning desarmeerimise ja rahu eest peetava võitluse edasise tugevdamise tähe all.

Demokraatliku noorsoo ja üliõpilaste hulgas on saanud väga populaarseks rahvusvahelised festivalid, mis toimuvad solidaarsuse, rahu ja sõpruse loosungite all. 1968. aasta suvel toimus Bulgaaria pealinnas Sofias IX ülemaailmne noorsoo ja üliõpilaste festival, millest võtsid osa 138 maa saadikud. Festivaliliikumise ideaalid vastavad noore põlvkonna lootustele, kes koondab oma jõud võitluseks imperialismi ja sõja vastu, rahu, demokraatia ja sotsiaalse progressi eest.

Kümned silmapaistvad rahu eest võitlejad, kes on andnud suure panuse rahu ja rahvaste koostöö tugevdamiseks, on saanud kõrge ja austava autasu — Rahvusvahelise Lenini preemia «Rahu kindlustamise eest rahvaste vahel».

Rahu eest võitlejate avangardis sammuvad kommunistid. Nad on oma praktilise tegevusega tõestanud, et kommunistide jaoks ei ole tungivamat, esmajärgulisemat ülesannet kui võitlus rahu eest. «Põhidokument» ja «Üleskutse rahu kaitseks», mis võeti vastu kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelisel nõupidamisel 1969. aasta juunis, väljendas veel kord kommunistide piiritut ustavust rahu- ja rahvastevahelise sõpruse leninlikele ideedele. Nõupidamine määras kindlaks peamised ülesanded võitluses rahu ja rahvaste julgeoleku eest ning kutsus kõiki imperialismivastaseid jõude üles koonduma hävitava hoobi andmiseks agressiooni- ja sõjapoliitikale.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millega on seletatav imperialismi agressiivsuse tugevnemine kapitalismi üldkriisi praegusel etapil?
2. Imperialistide sõjaliste avantüüride läbikukkumise põhjused.
3. Missugused on Euroopa julgeoleku probleemi lahendamise teed?
4. Milles on tuumakatsetuste osalise keelamise Moskva lepingu ja tuumarelva tõkestamise lepingu tähtsus?
5. Kasutades õpikut ja ajakirjandust, määrake kindlaks ÜRO rahvusvaheline tähtsus. Tooge näiteid NSV Liidu aktiivsest võitlusest ÜRO-s rahvusvahelise julgeoleku eest.
6. Kasutades ajakirjanduse materjali, iseloomustage rahvaste võitlust rahu eest ja Ameerika Ühendriikide agressiivsete ringkondade isolatsiooni suurenemist rahvusvahelisel areenil.

X PEATÜKK.

RAHVUSVAHELINE KOMMUNISTLIK JA TÖÖLISLIIKUMINE.

§ 64. KOMMUNISTLIKU JA TÖÖLISLIIKUMISE TÕUS PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA.

Kommunistlike ja töölisparteide kasvamine ja tugevnemine. Tänapäeva suurimaid revolutsioonilisi jõude on *rahvusvaheline töölisklass* eesotsas oma võitlusavangardi — kommunistlike parteidega. Aastate jooksul, mis on möödunud Oktoobrirevolutsiooni võidust, on rahvusvahelise proletariaadi read suurenenud kümme korda. Praegu on kogu maailmas üle 550 miljoni töölise ja teenistuja. Rahvusvaheline töölisklass koosneb kolmest peamisest võitlussalgast: sotsialistlike maade töölisklassist, tööstuslikult arenenud kapitalistlike maade töölisklassist ning Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maade noorest, pidevalt kasvavast proletariaadist. Töölisliikumise võitlussalk, kes on saavutanud võidu — sotsialismimaade töörahvas —, on kindlaks toeks kapitalistlike ja arengumaade töölistele nende revolutsioonilises võitluses.

Pärast Teist maailmasõda on rahvusvahelise töölisklassi poliitiline küpsus, organiseeritus ja võitlusvõime tunduvalt kasvanud. Ilmekalt näitab proletariaadi klassiteadlikkuse tõusu kommunistlike ja töölisparteide ridade ja mõju suurenemine; neile parteidele kuulub tähtis osa suurejooneliste revolutsiooniliste ümberkorralduste teostamisel maakeral. Sõja lõpuks kuulus kommunistlikesse parteidesse ligi 20 miljonit liiget, s. t. peaaegu viis korda rohkem kui sõja eel. 1972. aastal oli kommunistlike parteide ridades ligi 50 miljonit inimest, neist üle 3,6 miljoni mittesotsialistlikes maades. Kasvab ka marksistlik-leninlike parteide arv. Kui 1918. aastal oli maailmas 10 kommunistlikku parteid, siis praegu tegutsevad

kommunistide parteid 89 maal, s. t. praktiliselt kõikjal, kus on olemas tööliskiass.

Kommunistlike parteide jõudu ei määra mitte üksnes nende ridade arvukus. See peitub eelkõige ustavuses marksismile-leninismile, kõrges võitlusvaimus, distsipliinis ja ammendamatus energias, tihedates sidemetes töörahvaga, oskuses teda ühte koondada ja suunata tema ees seisvate ülesannete lahendamisele. Oma võitlusega helge tuleviku eest, visaduse ja murdumatu võidutahtega on kommunistid võitnud rahvahulkade sügava austuse ja armastuse. Ligi 40 miljonit inimest hääletavad valimistel kommunistlike parteide kandidaatide poolt neis kapitalistlikes maades, kus need parteid tegutsevad legaalselt. Kuid kümnetes maades on kommunistlikud parteid illegaalses või poollegaalses olukorras. Kreeka, Hispaania, Portugali, Iraani, paljude Ladina-Ameerika maade ja teiste riikide kommunistid peavad mehist võitlust terrori ja repressioonide karmides tingimustes (vt. dokumente).

Kommunistide mõjul on sõjajärgseil aastail kasvanud ja tugevnenud ülemaailmne ametiühinguliikumine. Kui enne sõda oli ametiühingutes 45 miljonit inimest, siis praegu ületab ametiühinguisse organiseerunud tööliste ja teenistujate arv 260 miljonit. Ametiühingud on olemas rohkem kui 100 maal. 1945. aastal asutati progressiivne rahvusvaheline ametiühingute koondis — *Ülemaailmne Ametiühingute Föderatsioon* (ÜAF). Tol ajal ühendas see föderatsioon 67 miljonit töötajat. Praegu ületab ÜAF-i kuuluvate ametiühingute liikmete arv 140 miljonit inimest. ÜAF peab aktiivset võitlust proletariaadi rahvusvahelise ühtsuse ja töörahva solidaarse tegutsemise eest imperialismi vastu, tööliskiassi sotsiaalsete huvide ja rahu eest.

Pärast Teist maailmasõda tekkisid ja hakkasid tegutsema Rahvusvaheline Demokraatlik Naiste Föderatsioon, Ülemaailmne Demokraatlik Noorsoo Föderatsioon, Rahvusvaheline Üliõpilasliit ja teised rahvusvahelised progressiivsed ühiskondlikud organisatsioonid.

Proletariaadi klassivõitluse tugevnemine kapitalistlikes maades. Sõjajärgseil aastail, eriti aga seoses kapitalismi üldkriisi kolmanda etapi algusega on suurenenud arenenud kapitalistlike maade tööliskiassi osa. Kapitalismi tsitadellides esineb proletariaat revolutsioonilise võitluse, kogu demokraatliku imperialismivastase liikumise peamise liikumapaneva ja mobiliseeriva jõuna.

Kapitalistlike maade töölisliikumine areneb teaduse ja tehnika revolutsiooni tingimustes, mis avaldab suurt mõju tööliskiassi struktuurile ja olukorrale. Laiendades majanduse riiklik-monopolistlikku reguleerimist, on kodanlus sunnitud töörahva survel rahuldama mõningaid proletariaadi nõudmisi, kes protesteerib teaduse ja tehnika revolutsiooni kodanliku ärakasutamise niisuguste tagajärgede vastu nagu töö intensiivsuse tõus, ülemäärane närvipinge jne. Kuid need järeleandmised ei kõrvalda kuristikku töö ja kapitali vahel.

Tänapäeva tööstuse arenemine teaduslik-tehnilise progressi baasil tugevdab tootmise ühiskondlikku iseloomu ja toob endaga kaasa klassivastuolude suurenemise. Kapitalistlik ekspluateerimine haarab üha laiemaid ühiskonnakihte (teenistujaid, insener-tehnilisi töötajaid, teenindussfääris töötajaid jt.). Monopolide pealetung kohtab töörahva kasvavat vastupanu. Streikidel on massiline ja organiseeritud iseloom. Kogu kapitalistlikus maailmas võttis 10 aasta jooksul (1961—1970) streigiliikumisest osa üle 520 miljoni inimese (neist rohkem kui 360 miljonit arenenud kapitalistlikes mais).

Kasvab töölisklassi *poliitiliste väljaastumiste* arv, mis on enamasti suunatud mitte üksikute ettevõtjate või kapitalismi üksikute pahede vastu, vaid kogu riiklik-monopolistliku süsteemi vastu. $^1/_2$ kuni $^2/_3$ streikijaist võtab osa poliitilistest streikidest. Töörahva väljaastumised palga tõstmise ja töönädala lühendamise, maksude alandamise ja sotsiaalkindlustuse süsteemi parandamise eest, tööpuuduse ja elukalliduse vastu sulavad üha enam kokku võitlusega põhjalike sotsiaalsete ümberkorralduste, demokraatlike õiguste ja vabaduste eest ning reaktsiooni ja sõja vastu. Töölisklassi suurte lahingute tulemusel lööb monopolide võim järjest rohkem kõikuma ning kasvab kapitalismi ebakindlus.

Sotsialistlike maade rahvaste saavutused innustavad rahvusvahelist proletariaati võitlema imperialismi vastu, revolutsioonide ümberkorralduste eest, kergendavad selle võitluse tingimusi ning aitavad edu saavutada. Toetudes sotsialismi maailmasüsteemi võimsusele, nõuavad kapitalistlike maade rahvahulgad üha otsustavamalt elutingimuste parandamist ning võidurelvastumise ja «külma sõja» poliitika lõpetamist.

Streikidele on iseloomulik meelekindlus, visadus ja tööliste suur solidaarsus. Neist võtavad üheskoos osa kommunistid, sotsialistid, töötajad, kes kuuluvad kristlik-demokraatlikesse parteidesse ja ametiühinguisse, ning parteitud. Võitlusse tõmmatakse kaasa teenistujaid, intelligentsi, linnaväikekodanlust, noorsugu ja naisi. Suure ulatuse on võtnud rahvusvaheline proletaarne solidaarsus klassilahingutest osavõtjatega.

Arenenud kapitalistlikes maades suunab töölisklass kommunistlike parteide juhtimisel pealöögi monopolide — reaktsiooni ja agressiooni kantsi ülevõimu vastu. Võitluse käigus kujunevad tingimused, et töölisklassi ümber koonduvad laiad rahvakihid, kes on huvitatud monopolide võimu likvideerimisest: talurahvas, intelligents, linnade väike- ja keskkodanlus. Nende jõudude liitmiseks *ühtsesse monopolismivastasesse rindesse* esitavad kommunistid nõudmisi ulatuslikeks demokraatlikeks ümberkorraldusteks: monopolidele kuuluvate tööstusharude natsionaliseerimine ja nende üle demokraatliku kontrolli kehtestamine töölisklassi esindajate osavõtul; radikaalse agraarreformi teostamine ja loosungi «Maa kuulugu neile, kes seda harivad!» elluviimine; valitsuste moodustamine pahempoolsete parteide esindajaist; kooli lahutamine kirikust

ja ilmaliku õpetuse sisseseadmine jne. Võitluses demokraatia eest omandavad rahvahulgad poliitilisi kogemusi, kommunistid juhivad neid järk-järgult selle mõistmisele, et sotsialistliku revolutsiooni teostamine ja töölisklassi võimu kehtestamine liidus teiste töörahvakihtidega on hädavajalik.

Kommunistide võitlus töölisliikumise ridade ühtsuse eest. Töölisklassi võidu tähtsaim tingimus võitluses rahu ja sotsialismi eest on kõigi tema võitlussalkade *tegevusühtsus* nii rahvuslikes raamides kui ka rahvusvahelises ulatuses. Kuid sotsiaaldemokraatlike parteide parempoolsete liidrite kommunismivastase poliitika tagajärjel on rahvusvaheline töölisliikumine ikka veel lõhestatud.

Parempoolsed sotsialistid alustasid sellest, et vastandasid sotsiaalseid reforme sotsialistlikule revolutsioonile. Nüüd on nad end täielikult lahti ütelnud sotsialismist ja kaitsevad avalikult riiklik-monopolistlikku kapitalismi. Saksamaa, Austria ja teiste sotsiaaldemokraatlike parteide poolt vastuvõetud programmidest on välja heidetud viimased sotsialistlikud nõudmised ja loosungid. Sotsiaaldemokraatia liidrid väidavad, et kapitalism olevat kaotanud oma ekspluataatorliku olemuse ja muutunud rahvakapitalismiks, kodanlik riik aga olevat võimeline tagama kõigi töötajate heaolu. Monopolide poolt armuandidega äraostetavad reformistlikud ninamehed eitavad klassivõitlust ja kutsuvad töölisi üles koostööle kapitalistidega. Nad astuvad blokkidesse kodanlike parteidega, toetavad suurkapitali Nõukogude-vastast ja neokolonialistlikku poliitikat ning astuvad välja antikommunismi lipu all.

Sotsiaaldemokraatlikesse parteidesse kuulub ligi 15,4 miljonit inimest, kusjuures üle $^1/_3$ neist kuulub ametiühingutesse, mis on Inglismaa Leiboristliku Partei kollektiivsed liikmed. 1951. aastal asutasid parempoolsed sotsialistid oma rahvusvahelise ühenduse — *Sotsialistliku Internatsionaali.* See avaldab mõju ametiühinguile, mis kuuluvad niinimetatud Rahvusvahelisse Vabade Ametiühingute Konföderatsiooni ja ühendavad ligi 50 miljonit inimest. Valimistel hääletavad sotsiaaldemokraatide poolt mitukümmend miljonit valijat. Mõnedes kapitalistlikes maades, näiteks Prantsusmaal, on sotsialistid juba olnud võimul. Inglismaal on riigitüür mitu korda olnud leiboristide käes. Rootsi Sotsiaaldemokraatlik Partei on juba neli aastakümmet valitsevaks parteiks. Kuid kas sotsialism on seal üles ehitatud? Ei. Nii nagu varemgi, kuuluvad vabrikud ja tehased neis maades kapitalistidele, töölised aga on ekspluateeritavad.

Töörahva poolt visa võitluse, kannatuste ja ohvrite hinnaga saavutatud järeleandmisi peavad sotsiaaldemokraadid oma teeneks ja lasevad neil osalistel reformidel paista sotsialistlike ümberkorraldustena. *Praktika on näidanud, et sotsiaaldemokraatlik «sotsialism» on väga kaugel tõelisest sotsialismist, mida saab üles ehitada ainult marksistlik-leninlike põhimõtete alusel.*

Mispärast on sotsiaaldemokraatidel mitmel kapitalistlikul maal siiski tunduv mõju rahvahulkadele? See on kõigepealt seletatav

kodanliku ja sotsiaalreformistliku ideoloogia tugeva mõjuga töölisklassile ning mõnede tema kihtide poliitilise mahajäämusega. Töölisklass pole oma koosseisult ühtlane. Tema hulgas võib leida nii privilegeeritud töölisaristokraatia kihti, talurahva hulgast pärinevaid töölisi kui ka laostunud väikekodanluse esindajaid. See moodustab pinnase kodanliku ideoloogia imbumiseks töölisliikumisse.

Rahvusvaheline sotsiaaldemokraatia elab praegu üle teravat kriisi. Antikommunism on viinud ta ideelis-poliitilisse ummikusse. Reasotsialistide hulgad avaldavad üha otsustavamat vastupanu parempoolsete liidrite reeturlikule kursile, kes keelduvad koostööst kommunistidega. Sisemise võitluse järsk ägenemine põhjustas lõhenemise üksikutes sotsialistlikes parteides. Mitmel maal on pahempoolsed sotsialistid moodustanud iseseisva partei. Mõned sotsialistlikud parteid (Tšiilis, Jaapanis) asuvad kindlalt imperialismivastastel klassipositsioonidel.

Kasvav pahempoolne vool sotsiaaldemokraatlikus liikumises, arvestades rahvahulkade nõudmisi, astub välja, kuigi ebajärjekindlalt, töölisklassi ja kõigi töötajate tegevusühtsuse eest. Enamik reasotsialiste püüdleb siiralt demokraatia ja sotsialismi poole. Kommunistid ei sea oma ülesandeks sotsiaaldemokraatlike parteide hävitamist või likvideerimist. Nad taotlevad nende parteide juhtkonna väljavahetamist, poliitika ja taktika muutmist ning tagasipöördumist klassivõitluse positsioonidele. Nad näevad töötavates sotsiaaldemokraatides oma klassivendi ja on arvamusel, et ideelised lahkarvamused nendega ja sotsiaaldemokraatia liidrite kokkulepliku praktika kritiseerimine ei tohi takistada ühist võitlust tööliste ühiste huvide eest. Kommunistlikud parteid võitlevad visalt selle eest, et saada üle töölisklassi ridade lõhestatusest — peamisest takistusest teel võidule.

DOKUMENDID.

Kommunism on surmast tugevam.

1. «Ma seisan kohtu ees Kreeka Kommunistliku Partei Keskkomitee liikmena. Minu üle mõistetakse kohut selle pärast, et minu partei võitleb rahu eest, sõltumatuse eest, vabaduse eest. Just selle Kreeka Kommunistliku Partei poliitika üle te püüate kohut mõista minu isikus,» ütleb Nikos Belojannis. «... Kui ma deklareeriksin, et ütlen oma vaadetest lahti, siis mõistetakse mind tõenäoliselt suurte auavaldustega õigeks... Kuid minu elu on seotud Kreeka Kommunistliku Partei ajalooga ja tema tegevusega... Kümneid kordi on minu ette kerkinud dilemma: kas pärast oma veendumuste ja ideoloogia reetmist elada või neile truuks jäädes surra. Olen alati eelistanud teist teed ja täna valin selle uuesti»...

Eesistuja katkestab Belojannist. Kuid ta ei pööra sellele tähelepanu ja lõpetab oma kõne sõnadega: «Kreeka Kommunistlikul Parteil on rahva hulgas sügavad juured. Teda seovad rahvaga lahutamatud veresidemed ja teda ei saa hävitada ei sõjatribunalide ega karistussalkadega... Teie kohtunikud on eelarvamustega kohtunikud. Seepärast ei palu ma teilt leebet suhtumist. Uhkelt ja rahulikult võtan teie kohtuotsuse vastu ja astun püstipäi teie karistussalga ette. Rohkem pole mul midagi öelda.»

Eesistuja on maruvihane. Belojannis aga läheb rahulikult oma kohale tagasi. Üks naiskohtualuseid, kellel on käes kellegi poolt kingitud kimp nelke, ulatab ühe õie Belojannisele. Ta võtab nelgi ja tema mehisel ning tõsiselt näol lööb särama naeratus.

Belojannis hukkus, kuid mitte kunagi ei lähe korda kustutada helget mälestust Nikos Belojannisest kreeka rahva südamest, kelle õnne eest ta väsimatult võitles ja oma elu andis.

Verepiiskadena leegitsevad nii talvel kui ka suvel Belojannise tagasihoidlikul haual punased nelgid, mida lihtsad kreeka inimesed toovad sügava austuse ja palava armastuse märgiks oma kangelaslikule pojale ning mis annavad tunnistust, et tema nimi on rahva teadvuses surematu. (Olukirjeldusest «Nikos Belojannis». Kogumikus «Võitlusele pühendatud elu», 2. trükk, Moskva 1966, lk. 166—168, 174 — vene keeles.)

2. 18. aprillil 1963. a. astus Grimau sõjatribunali ette. See oli kohtu paroodia. Ükski «tunnistaja», kellele süüdistus toetus, ei saanud «kohtusse ilmuda». Grimau käitus kohtus rahulikult ja väärikalt, kuid tal ei lastud kõnelda, vaid nõuti, et ta vastaks küsimustele ainult «jah» või «ei»...

Teade, et Grimau on surma mõistetud, äratas kogu maailmas pahameeletormi. Kõikjal toimusid suured meeleavaldused ja miitingud, kus nõuti ebaõiglase kohtuotsuse tühistamist. Hispaania saatkonnad olid nõrdinud rahvahulkadest sõna otseses mõttes ümber piiratud. Franco valitsuse aadressil saabus lakkamatu vooluna protestiresolutsioone, telegramme ja kirju üheainsa nõudmisega — anda Grimaule armu...

Kuid kõigist neist läkitustest hoolimata ei muutnud Franco meelt. Talle oli vaja surnud Grimaud.

20. aprilli koidikul viidi Julian Grimau Campamento polügoonile. Kuid ka surma eel käitus ta niisama mehiselt ja säilitas meelekindluse nagu varem kaitsepolitsei agentide ja tribunali ees. Pärast hukkamiskohale toomist ütles ta timukatele näkku: «Olen olnud kakskümmend viis aastat kommunist ja suren kommunistina.» Ta keeldus vaimulikule pihtimast. Kui sõdur hakkas Grimaul silmi kinni siduma, ütles ta: «Ärge siduge mul silmi kinni. Olen kommunist ja vaatan alati kartmatult surmale näkku. Ka praegu ei karda ma midagi. Minule omistatud kuriteod on välja mõeldud. Ma pole kunagi mingit kuritegu toime pannud. Mind tapetakse ainult sellepärast, et olen pühendanud oma elu rahva huvide kaitsmisele.»...

Grimau hukkus, kuid Franco ei saavutanud oma eesmärki. Hispaania kommunistid ei löönud vankuma. «Hukkunud Grimau nimi on saanud võitluslipuks,» ütles Hispaania Kommunistliku Partei esimees Dolores Ibarruri, «ta on koos meiega, ta elab nüüd ja edaspidi uute põlvkondade südames, kes sammuvad kommunismi teed mööda, võidu teed mööda.» (Olukirjeldusest «Julian Grimau Garcia». Kogumikus «Võitlusele pühendatud elu», lk. 56—58, 61 — vene keeles.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Milles seisavad kommunistlike parteide ridade ja mõju kasvu põhjused pärast Teist maailmasõda?

2. Dokumente ja ajakirjanduses avaldatud materjale kasutades valmistage ette referaat kommunistlike parteide võitlusest töörahva huvide eest.

3. Käesoleva paragrahvi ja paragrahvide põhjal, mis käsitlevad kapitalistlike maade ajalugu aastail 1924—1939 (vt. õpikut «Uusim aeg, 1917—1939»), tehke kindlaks, mille poolest erineb klassivõitlus kapitalimaades sõjajärgseil aastail võitlusest, mida töölisklass pidas 20—30-ndail aastail.

4. Kuidas suhtuvad kommunistid sotsiaaldemokraatidesse? Missugusel alusel peavad kommunistlikud parteid võitlust töölisliikumise ühtsuse eest?

§ 65. RAHVUSVAHELINE KOMMUNISTLIK LIIKUMINE PRAEGUSEL ETAPIL.

NLKP osa rahvusvahelises kommunistlikus liikumises. Olles läbi käinud poole sajandi pikkuse arenemistee, on ülemaailmne kommunistlik liikumine muutunud *tänapäeva kõige mõjuvamaks poliitiliseks jõuks,* ühiskondliku progressi kõige tähtsamaks teguriks. Otsustav jõud imperialismivastases võitluses on sotsialismi maailmasüsteem. Kapitalistlikes maades ägenevad klassilahingud, tugevnevad imperialismi vastu võitlevad jõud. Koloniaalsüsteem on kokku varisenud.

Vennasparteide üldise tunnistuse järgi on ülemaailmse kommunistliku liikumise avangard Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei — kõige kogenum ja karastatum marksistlik-leninlik partei. Nõukogude rahvas on NLKP juhtimisel saavutanud maailmaajaloolisi võite sotsialismi ja kommunismi ehitamisel. NSV Liit kannab oma õlul imperialismivastase võitluse pearaskust ning annab igakülgset abi rahvastele, kes võitlevad rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest. «Me oleme uhked selle üle,» kirjutas V. I. Lenin, «et suuri küsimusi, mis kerkivad üles tööliste võitluses enda vabastamise eest, me lahendame revolutsioonilise proletariaadi rahvusvahelisele distsipliinile alludes, mitmesuguste maade tööliste kogemustest õppides, nende teadmisi ja nende tahet arvesse võttes, ja viime niiviisi ellu tegelikult... ühtsuse kogu maailma tööliste klassivõitluses kommunismi eest.» [1] Välismaa kommunistid hindavad kõrgelt NLKP tegevust, märkides, et nad näevad edukas kommunismi ehitamises NSV Liidus peamist abi rahvusvahelise töölisklassi revolutsioonilisele võitlusele. Rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise kasv, välismaa klassivendade internatsionaalne solidaarsus maailma esimese sotsialismimaaga on omakorda võimsaks toetuseks nõukogude rahvale kommunismi ehitamisel.

NLKP XX kongress (1956. a.) juhtis tähelepanu soodsaile tingimustele, mis aitavad likvideerida töölisliikumise lõhestatust ja võimaldavad kasutada nii rahulikke kui ka mitterahulikke võitlusvorme sotsialistliku revolutsiooni võidu eest. Mitmete kapitalistlike maade töölisklassil eesotsas kommunistliku parteiga on võimalus pidevalt kasvava klassivõitluse tingimustes ühendada enda ümber enamik rahvast, murda reaktsiooniliste jõudude vastupanu, võtta enda kätte riigivõim ja lahendada efektiivselt sotsialistliku revolutsiooni ülesandeid. Kongressi dokumentides rõhutatakse vajadust lahendada ülddemokraatlikud ülesanded: rahu, demokraatia ja rahvusliku sõltumatuse kaitsmine ning selle alusel laiaulatusliku rinde loomine võitluseks monopolide kõikvõimsuse vastu.

NLKP XX kongress mõistis hukka Stalini isiku kultuse ja kavandas teed ülesaamiseks selle negatiivsetest tagajärgedest.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 238.

Kongressi ideed leidsid vennasparteides laialdast toetust. Avardusid ja tugevnesid kommunistlike parteide sidemed rahvahulkadega, muutusid paindlikumaks ja mitmekesisemaks parteitöö vormid ja meetodid. See tõstis kommunistlike parteide aktiivsust, kasvas nende autoriteet, tugevnes mõju töörahvale.

Rahvusvahelise poliitika küsimused on pidevalt NLKP ja tema kongresside tähelepanu keskpunktis. NLKP positsioon ülemaailmse kommunistliku liikumise aktuaalsetes probleemides leiab enamiku vennasparteide heakskiidu. NLKP arendab igakülgselt internatsionaalseid sidemeid välismaa kommunistlike parteidega, jagades nendega kogemusi parteilise ja riikliku tegevuse mitmesugustel aladel.

Kommunistlike ja töölisparteide võitlus revisionismi, dogmatismi ja sektantluse vastu. Tugevdades oma ridade monoliitsust marksismi-leninismi alusel, pidasid kommunistlikud parteid võitlust kahel rindel — *revisionismi* vastu ja *dogmatismi* ning *sektantluse* vastu. Revisionism ehk parempoolne oportunism moonutab marksistlik-leninlikku õpetust, heidab kõrvale tema revolutsioonilise sisu. Revisionistid eitavad sotsialistliku revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri vajalikkust, nihutades kapitalistlike maade töölisklassi peamise ülesandena esiplaanile võitluse reformide eest. Revisionistide arvates «kasvab kapitalism järk-järgult sisse» sotsialismi. Pealöögi suunasid revisionistid marksistlik-leninlikele parteidele, püüdes neilt ära võtta nende avangardset osa ning nõrgestada sotsialismi maailmasüsteemi.

Aastail 1956—1957 üritasid revisionistid, kes tegutsesid paljudes kommunistlikes parteides, marulisi rünnakuid kommunistliku liikumise vastu. Nende väljaastumised olid koostisosa kommunismivastases sõjakäigus, mida ülemaailmne reaktsioon alustas pärast NLKP XX kongressi ja eriti kontrrevolutsioonilise mässu ajal Ungaris.

Revisionismi sisemiseks allikaks on kodanlik mõju, eriti selle tagajärjel, et töölisliikumisse haaratakse kaasa mitteproletaarsetest kihtidest pärinevaid inimesi, kes on nakatatud väikekodanlikest eelarvamustest. Revisionismi väline allikas on kapituleerumine imperialistlike jõudude surve ees.

Kõige ägedamalt kulges võitlus revisionismiga Ameerika Ühendriikide ja Taani Kommunistlikus Parteis, kus töölisklassi ürituse reeturid Gates ja Larsen taotlesid kommunistlike parteide likvideerimist. Mitmel sotsialistlikul maal püüdsid revisionistid nõrgestada töölisklassi ja tema marksistlik-leninliku avangardi juhtivat osa. Eemaldudes proletaarse internatsionalismi põhimõttest, tahtsid nad vennasmaid Nõukogude Liidust eemale kiskuda. Kommunistid purustasid kõikjal revisionistid ideeliselt, puhastasid oma read neist ja koondusid veelgi tihedamalt marksismi-leninismi lipu alla.

Samal ajal pidasid kommunistlikud parteid otsustavat võitlust «pahempoolse» oportunismi, dogmatismi ja sektantlusega, mis

samuti tegid töölisklassi üritusele suurt kahju. Dogmaatikuile on võõras loov suhtumine marksismisse-leninismisse. Nad kordavad pimesi päheõpitud vormeleid, rakendavad neid konkreetseid muutuvaid tingimusi arvestamata, ei oska ega taha mõista, et on tarvis objektiivselt arvesse võtta klassijõudusid ja nende vastastikuseid suhteid. See toob endaga kaasa kommunistide isoleerumise rahvahulkadest, s. t. sektantluse, määrab partei passiivsele ootamisele või tekitab tahtmise üle hüpata läbikäimata arenemisetappidest, s. t. tõukab «pahempoolsele» tegutsemisele, avantürismile poliitikas. Marksistid-leninlased andsid dogmaatikuile ja sektantidele otsustava vastulöögi.

Saavutanud suuri võite revisionismi, dogmatismi ja sektantluse üle, tugevnesid ja karastusid kommunistlikud parteid ideeliselt. Kuid see ei tähendanud veel võitluse lakkamist kahel rindel. Nagu näitab kogu kommunistliku liikumise ajalugu, peavad marksistid-leninlased alati säilitama kõrge valvsuse ja võitlema otsustavalt igasuguste parteivastaste kallakute ja vooludega, hoidma revolutsioonilise teooria puhtust ja oma ridade ühtsust.

Kommunistlike ja töölisparteide esindajate Moskva nõupidamised aastail 1957 ja 1960. Muutunud ajaloolistes tingimustes kujunesid vennasparteidevaheliste rahvusvaheliste sidemete uued vormid. Need on kahepoolsed, mitmepoolsed ja piirkondlikud kohtumised ja nõupidamised, parteidelegatsioonide vahetamine ja lõpuks kommunistide rahvusvahelised foorumid, kus kollektiivselt arutatakse maailma arenemise aktuaalseid probleeme, määratakse kindlaks ühised strateegilised positsioonid ja ühtsed ülesanded, kooskõlastatakse hinnanguid ja järeldusi, mis puudutavad ühiseid võitluse eesmärke.

1957. aasta novembris toimus Moskvas kaks rahvusvahelist kommunistide nõupidamist. Sotsialistlike maade kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine võttis vastu «Deklaratsiooni». Selles on antud hinnang rahvusvahelisele olukorrale ja formuleeritud kommunistide põhimõttelised seisukohad tänapäeva põhiküsimustes. Enamik kommunistlikke parteisid teatas, et nad ühinevad «Deklaratsiooni» sisuga. Nõupidamine etendas suurt osa võitluses revisionismi vastu.

Teine nõupidamine, millest võtsid osa 64 kommunistliku ja töölispartei esindajad, pöördus kõigi maade hea tahtega inimeste poole «Rahumanifestiga». Nõupidamisest osavõtjad deklareerisid täie veendumusega, et maailmasõda ei ole praegu vältimatu. Nad kutsusid üles kõiki, kellele on kallis rahu, ühendama oma jõud ja tõstma aktiivsust võitluses sõjaohu vastu.

1960. aasta novembris toimus Moskvas uus rahvusvaheline kommunistide nõupidamine. See oli kogu kommunistliku liikumise ajaloo kestel kõige esinduslikum. Tema tööst võtsid osa 81 partei delegatsioonid.

Nõupidamine võttis ühel häälel vastu «Avalduse» ja «Läkituse kogu maailma rahvastele». «Avalduses» on esitatud kõigi mark-

sistlik-leninlike parteide ühine ideeline platvorm ja võitlusprogramm. Arendades loovalt edasi marksistlik-leninlikku õpetust, töötas nõupidamine välja *ülemaailmse kommunistliku liikumise peajoone*. Selle olemus seisab otsustavas ja järjekindlas võitluses imperialismi, kolonialismi ja neokolonialismi vastu, kõigi monopolide ülevõimu vastu väljaastuvate jõudude koondamises, sotsialismi maailmasüsteemi tugevdamises, töölisliikumise ühtsuse saavutamises, rahvusliku vabadusliikumise aktiivses toetamises ja imperialistliku agressiooni ohvriks langenud rahvaste kaitsmises, väsimatus võitluses rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest.

Märkinud, et kommunistlikud parteid on organisatsiooniliselt ja ideeliselt tugevnenud, kutsus nõupidamine üles säilitama leppimatust võitluses nii revisionismi, dogmatismi ja sektantluse kui ka rahvusliku piiratuse, natsionalismi ja šovinismi kõigi avalduste vastu. Ta rõhutas, et pidev hoolitsus rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsuse tugevdamise eest on iga marksistlik-leninliku partei kõrgeim internatsionaalne kohus.

Nõupidamisest osavõtjad pöördusid kogu maailma rahvaste poole palava üleskutsega koonduda otsustavaks võitluseks uue maailmasõja ärahoidmise eest. «**Kommunistid,**» öeldakse avalduses, «**näevad oma ajaloolist missiooni mitte ainult selles, et kaotada ekspluateerimine ja viletsus ülemaailmses mastaabis ning inimühiskonna elust alatiseks kõrvaldada mis tahes sõja puhkemise võimalus, vaid ka selles, et juba kaasajal vabastada inimkond uue maailmasõja košmaarist.**» [1] *Nõupidamine näitas kätte õige tee rahvusvahelise töölisklassi ja kõigi maade kommunistide ees seisvate ülesannete lahendamiseks.*

Marksistlik-leninlike parteide võitlus ülemaailmse kommunistliku liikumise monoliitsuse eest. Elu on täielikult kinnitanud ülemaailmse kommunistliku liikumise marksistlik-leninliku programmi õigsust, mis töötati kollektiivselt välja Moskva nõupidamistel aastail 1957 ja 1960. Sellest juhindudes on kommunistlikud ja töölisparteid saavutanud uusi edusamme võitluses töörahva huvide eest ja imperialismi vastu.

Kuid oma teel on rahvusvaheline kommunistlik liikumine kokku põrganud ka tõsiste raskustega. Nende raskuste põhjused on seletatavad eelkõige imperialismi sepitsustega, kes rajab oma lootused kommunistliku liikumise laostamisele seestpoolt. Samuti tuleb arvestada seda fakti, et revolutsiooniline liikumine on kasvanud, seda, et aktiivsele poliitilisele tegevusele on kaasa tõmmatud miljoneid uusi inimesi, kes kuuluvad mitmesugustesse ühiskonnakihtidesse, et on säilinud erinevusi üksikute maade majandusliku ja sotsiaalse arenemise tasemes, kommunistlike parteide praktilistes kogemustes ning rahvaste ajaloos ja traditsioonides. Kommunistlikus liikumises tekkinud lahkhelid on suurel määral

[1] Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn 1961, lk. 55.

põhjustatud sellest, et nii teooriasse kui ka kommunistlike parteide praktikasse tungib revisionistlikke mõjusid paremalt ja «pahemalt».

Hiina Kommunistliku Partei praegused juhid on võtnud revideerimisele rahvusvahelistel nõupidamistel kooskõlastatud hinnangud ja järeldused tänapäeva põhiprobleemide kohta ning on seadnud «Deklaratsioonile» ja «Avaldusele» vastu oma poliitilise platvormi. Hiina Kommunistliku Partei liidrid on asendanud marksismi-leninismi suurriiklike, natsionalistlike vaadetega. Nad on koondanud oma jõud avantüristlike, hegemooniliste eesmärkide teostamisele, mis on kommunistidele täiesti võõrad. Selle asemel et võidelda imperialismi vastu, rahu ja sotsialismi võidu eest, alustasid mauistid ideoloogilist ja poliitilist võitlust NLKP ja teiste marksistlik-leninlike parteide vastu, kogu sotsialistliku sõprusühenduse vastu, mida Peking peab peamiseks takistuseks oma suurriiklike kavatsuste teostamisel. Hiina Kommunistliku Partei juhid hakkasid tegema lõhestus- ning õõnestustööd, püüdes külvata lahkhelisid imperialismi vastu võitlejate ridadesse, seada tänapäeva revolutsioonilisi jõude üksteise vastu. Mõnedes kapitalistlikes ja arengumaades on tekkinud Pekingi poolt õhutatavad «pahempoolsed» rühmakesed, kes ässitavad väikekodanlikke elemente, eriti noorsoo hulgast, avantüristlikele sammudele. Hiina Kommunistliku Partei juhtkond lükkas tagasi kõik vennasparteide ettepanekud ühise võitluse kohta Vietnami kaitseks ja Ameerika imperialismi agressiooni vastu.

Mauism on reaktsioonilis-utoopiline väikekodanlik natsionalistlik vool, kes varjab oma marksismile-leninismile vaenulikke ideoloogilisi seisukohti viidetega sellele õpetusele. Hiina juhtkonna tegevus tekitab kahju sotsialistlikule sõprusühendusele ja rahvusvahelisele kommunistlikule liikumisele. Need on kasuks ainult rahu ja sotsialismi vaenlastele, kes rajavad oma arvestused kommunistide ridade lõhestamisele. Kuid sotsialismijõud saavad kindlalt jagu Hiina juhtide antileninliku kursi negatiivsetest tagajärgedest. Mauistidel ei ole läinud korda nõrgestada rahvusvahelist kommunistlikku liikumist.

Enamik kommunistlikke ja töölisparteisid on kinnitanud oma murdumatut ustavust marksismile-leninismile. Tõelised internatsionalistid andsid otsustava vastulöögi lõhestajate antileninlikele vaadetele ja tegevusele ning kaitsesid revolutsioonilise teooria ideelist puhtust ja kommunistide ridade monoliitsust.

Marksistlik-leninlikud parteid on seisukohal, et kommunistidevahelised suhted peavad olema rajatud sellele, mis neid ühendab. Meil on ühine eesmärk — kommunismi ülesehitamine, ühine ideoloogia — marksism-leninism. Meil on ühine vaenlane — imperialism. Kommunistlikus liikumises esinevad lahkarvamused ei ole ühesugused. Ühed neist on ajutise iseloomuga ja need kõrvaldab elu ise ühises võitluses ühiste eesmärkide eest, vennasparteidevaheliste sidemete ja koostöö igakülgse laiendamisel alusel. Teis-

test lahkarvamustest jagusaamine nõuab tunduvalt rohkem aega ja visa võitlust.

Iga partei edusammud sõltuvad mitte ainult tema enda saavutustest, vaid ka kommunistliku liikumise edusammudest tervikuna. V. I. Lenin õpetas, et olla internatsionalist tähendab teha «maksimumi sellest, mis on teostatav ühel maal, revolutsiooni arendamiseks, toetamiseks ja äratamiseks *kõigis maades*» [1].

Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine 1969. aastal. Suur sündmus laiade rahvahulkade imperialismivastase tegevusühtsuse saavutamisel kogu maailmas ja kommunistliku liikumise monoliitsuse kindlustamisel oli 75 kommunistliku ja töölispartei rahvusvaheline nõupidamine, mis toimus Moskvas **5.—17. juunini 1969. a.** Nõupidamisele eelnes pikaajaline ja igakülgne ettevalmistus. Marksistlik-leninlike parteide esindajad arutasid nõupidamisel imperialismivastase võitluse aktuaalseid ülesandeid ning kommunistide ja kõigi imperialismivastaste jõudude tegevusühtsuse probleeme. Demokraatia, võrdõiguslikkuse ja vennaliku solidaarsuse vaimus kulgenud diskussioonide tulemusena jõudsid nõupidamisest osavõtjad üldistele järeldustele maailma olukorra ja kommunistide ees seisvate ülesannete kohta.

Nõupidamine võttis vastu põhidokumendi «Imperialismivastase võitluse ülesanded praegusel etapil ning kommunistlike ja töölisparteide, kõigi antiimperialistlike jõudude tegevusühtsus». Põhinedes kaasaja sügaval teaduslikul analüüsil, töötas nõupidamine välja kõigi progressiivsete jõudude ühise tegevuse võitlusplatvormi imperialismi vastu. Nõupidamine oli üksmeelselt ülemaailmse kommunistliku liikumise ühteliitmise poolt marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi printsiipide alusel (vt. dokumenti). See platvorm kajastab vennasparteide ühiseid positsioone põhiprobleemides ning võtab ühtlasi arvesse kommunistide rahvusvahelise armee eri võitlussalkade tegutsemistingimusi.

Nõupidamisest osavõtjad kiitsid vaimustusega heaks läkituse «100 aastat Vladimir Iljitš Lenini sünnist», mis sisaldab üleskutse väärikalt tähistada kuulsusrikast juubelit.

1969. aasta Moskva nõupidamine üldistas uusi ajaloolisi kogemusi ja andis olulise panuse revolutsioonilise teooria, strateegia ja taktika arendamisse. Nõupidamise tulemused aitavad kaasa rahvusvahelise kommunistliku liikumise tugevnemisele, tema jõu, autoriteedi ja mõju suurenemisele ning kommunistide, laiade töörahvahulkade ja kogu progressiivse inimkonna mobiliseerimisele, selleks et ära kasutada uusi võimalusi võitluse intensiivistamiseks imperialismi vastu, rahu, rahvusliku sõltumatuse, sotsiaalse progressi, demokraatia ja sotsialismi eest.

V. I. Lenini 100. sünni-aastapäeva pühitsemise ülemaailmsus kinnitas veel kord kommunistlike ja töölisparteide ustavust marksismile-leninismile, nende kindlat otsust väsimatult võidelda Lenini surematute ideede täieliku võidu eest.

[1] V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 268.

NLKP XXIV kongressi rahvusvaheline tähtsus. Kaasaja tähelepanuväärne sündmus on NLKP XXIV kongress, mis toimus **30. märtsist 9. aprillini 1971. a.** Kongress näitas veenvalt NSV Liidus toimuva sotsialistliku ülesehitustöö ning meie leninliku partei ja kogu nõukogude rahva poolt ülemaailmsesse revolutsioonilisse protsessi antud suure panuse maailmaajaloolist tähtsust.

NLKP XXIV kongressil anti NSV Liidu rahvusvahelise olukorra sügav marksistlik-leninlik analüüs, vaadeldi partei ja Nõukogude riigi välispoliitilise tegevuse aktuaalseid probleeme, esitati täpne ja selge programm järjekindlaks võitluseks imperialismi ja agressiooni vastu ning rahu, demokraatia ja sotsialismi eest. Kongress märkis, et rahvusvahelises arenemises on viimased aastad olnud suurte sotsiaal-poliitiliste muutuste, rahu, vabaduse ja progressi jõudude ning rõhumise, reaktsiooni ja agressiooni jõudude vahel toimuva võitluse aastaiks. On tugevnenud NSV Liidu rahvusvahelised positsioonid, suurenenud sotsialismi maailmasüsteemi osatähtsus. Imperialismi sepitsused saavad pidevalt otsustavaid vastulööke. Iga aastaga tugevneb tänapäeva kolme suure revolutsioonilise jõu — sotsialistliku maailmasüsteemi, rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvaste rahvusliku vabadusliikumise liit.

NLKP XXIV kongress, millest võttis osa 102 kommunistlike ja töölisparteide ning rahvuslik-demokraatlike ja pahempoolsete sotsialistlike parteide delegatsiooni 91 maalt, demonstreeris ilmekalt kommunistide ja maailma kõigi revolutsiooniliste jõudude tugevnevat ühtsust. NLKP järjekindel võitlus rahu, rahvusvahelise julgeoleku ja sotsiaalse progressi eest, sotsialismimaade ja ülemaailmse kommunistliku liikumise monoliitsuse tugevdamise eest leidis üksmeelset toetust vennasparteide poolt ning sügavat mõistmist ja heakskiitu kogu progressiivse inimkonna poolt.

«Töölisklass, töötav inimkond ja tema kommunistlik avangard,» ütles L. I. Brežnev kongressi lõppistungil, «on oma kangelasliku võitlusega, oma ennastsalgava tööga määranud aja, mil maailma ajalugu ei saa enam areneda sotsialismi ja kommunismi arvestamata, ei saa enam areneda neid ignoreerides.» [1]

DOKUMENT.

Ülemaailmse kommunistliku liikumise ühtsus marksismi-leninismi alusel on kaasaja kõigi revolutsiooniliste jõudude uute edusammude pant võitluses imperialismi vastu, rahu, rahvusliku sõltumatuse, sotsiaalse progressi, demokraatia ja sotsialismi eest.

(Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelisel nõupidamisel Moskvas 1969. aasta juunis vastuvõetud põhidokumendist.)

Nõupidamisest osavõtjad leiavad, et tähtsaim tingimus kommunistlike ja töölisparteide panuse suurendamiseks rahvaste ees seisvate probleemide lahendamisel on kommunistliku liikumise enda ühtsuse viimine kõrgemale astmele, mis vastab nüüdisaja nõuetele. See nõuab resoluutseid ja alalisi

[1] NLKP XXIV kongressi materjalid, Tallinn 1971, lk. 341.

jõupingutusi kõigilt parteidelt. **Kommunistlike ja töölisparteide konsolideerimine on kõigi antiimperialistlike jõudude ühtekoondamise tähtsaim tegur.**

Nõupidamisest osavõtjad kinnitavad oma ühist positsiooni, et vennasparteide vastastikuste suhete aluseks on proletaarse internatsionalismi, solidaarsuse ja vastastikuse toetuse, iseseisvuse ja üheõiguslikkuse austamise ning ükstesteise siseasjadesse mittevahelesegamise printsiibid...

Kommunistlikud ja töölisparteid tegutsevad väga mitmekülgsetes, spetsiifilistes tingimustes, mis nõuavad vastavat lähenemist konkreetsete ülesannete lahendamisele. Juhindudes marksismi-leninismi printsiipidest ja arvestades konkreetseid rahvuslikke tingimusi, töötab iga partei täiesti iseseisvalt välja oma poliitika, määrab võitluse suunad, vormid ja meetodid, valib asjaoludest olenevalt rahuliku või mitterahuliku tee üleminekuks sotsialismile, samuti sotsialismi ehitamise vormid ja meetodid oma maal. Samal ajal ei tohi kommunistlike parteide tegevuse tingimuste mitmekülgsus, erinev lähenemisviis praktilistele ülesannetele ja isegi lahkhelid nendes või teistes küsimustes takistada vennasparteide kooskõlastatud väljaastumisi rahvusvahelisel areenil, eriti antiimperialistliku võitluse põhiprobleemide puhul...

Ustavus marksismile-leninismile ja proletaarsele internatsionalismile, oma rahva huvide ja ühise sotsialismiürituse kõikumatu ja ennastsalgav teenimine on kommunistlike ja töölisparteide ühisaktsioonide efektiivsuse ja õige orientatsiooni vajalik tingimus, garanteerib nende edu oma ajalooliste eesmärkide saavutamises... (Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969, lk. 289, 290, 291, 292.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Mispärast on rahvusvaheline kommunistlik liikumine muutunud tänapäeva kõige mõjuvõimsamaks poliitiliseks jõuks?
2. Iseloomustage kommunistlike parteide võitlust revisionismi, dogmatismi ja sektantluse vastu.
3. Milles seisab aastail 1957, 1960 ja 1969 toimunud rahvusvaheliste kommunistlike nõupidamiste tähtsus?
4. Õpiku teksti ja dokumendi põhjal selgitage välja kommunistlike parteide vastastikuste suhete põhiprintsiibid.
5. Millega on seletatavad kommunistlikus liikumises tekkinud raskused ja missugused on teed neist ülesaamiseks?
6. Koostage ajakirjanduse materjali põhjal referaat marksistlik-leninlike parteide võitlusest ülemaailmse kommunistliku liikumise ühtsuse eest praegusel etapil.
7. NLKP XXIV kongressi rahvusvaheline tähtsus.

§ 66. ÜHISKONNA ARENEMISE PÕHIJOONED UUSIMAL AJAL.

Praeguse ajastu iseloom. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mis alustas *uusimat aega*, avaldas tohutut mõju kogu inimkonna arenemisele. *Oktoobrivõiduga algas uus ajalooline ajastu — kapitalismi lagunemise, loojangu ja hukkumise ning kommunismi tekkimise ja võidulepääsu ajastu ülemaailmses mastaabis, maailma üldise revolutsioonilise ümberkujundamise ajastu.*

Maailma lõhenemise tagajärjel kaheks ühiskondlik-poliitiliseks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks — kujunes rahvusvahelises poliitikas välja kaks vastandlikku suunda, kaks

joont — rahu ja rahvaste vabaduse joon, mida kehastab sotsialism, ning imperialismi poolt teostatav sõja ja orjastamise joon.

Rahvusvaheline proletariaat, kogu maailma töörahvas osutasid vennalikku internatsionaalset toetust Nõukogudemaale, kes ehitas sotsialismi, asudes vaenulikus kapitalistlikus ümbruses. Nõukogude Liit sai rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise materiaalseks kantsiks ja poliitiliseks toetuspunktiks. Kaitstes Oktoobri võite, saavutas nõukogude rahvas omal maal sotsialismi täieliku võidu.

Kapitalistlikus maailmas teravnesid klassivastuolud, kasvas töölis- ja rahvuslik vabadusliikumine, tugevnes töölisklassi organiseeritus, hoogustus ülemaailmne kommunistlik liikumine.

Vabadustarmastavate rahvaste võit fašismi üle Teises maailmasõjas ja sotsialistlike revolutsioonide võit mitmetes Euroopa ja Aasia maades süvendasid praeguse ajastu revolutsioonilist sisu. Inimkonna edasine arenemine on seotud sotsialismi maailmasüsteemi kujunemise ja tugevnemisega, sotsialismi lõpliku võiduga NSV Liidus, koloniaalsüsteemi kokkuvarisemisega, kapitalismi üldkriisi süvenemisega.

Praegune ajastu on üleminekuajastu. Kapitalistlikust süsteemist langeb välja üks maa teise järel, vana majanduslik formatsioon — kapitalism — asendub uuega — kommunismiga. Kuivõrd ekspluataatorlikule korrale lõpu teinud riikide majanduslik ja poliitiline arenemine toimub ebaühtlaselt, siis haarab imperialismi kokkuvarisemise ja sotsialismi võidulepääsu protsess maailma mastaabis ajalooliselt pika perioodi.

Praegune ajastu on revolutsiooniline ajastu. Oktoobrirevolutsioon, millel on sügavalt internatsionaalne iseloom, alustas proletaarset maailmarevolutsiooni. Oktoobrivõit oli revolutsioonilise liikumise võimas kiirendaja kogu maailmas. Ta määras selgepiiriliselt kindlaks teed, kuidas lahendada ühiskonna revolutsioonilise ümberkorraldamise põhiprobleeme.

Sellest ajast peale on meie planeedi ilme põhjalikult muutunud (vt. tabelit). Imperialism on inimkonna enamiku üle kaotanud alatiseks võimu ning ei ole maailmas otsustavaks jõuks. Maakera mitte üheski paigas ei toimu rahvaliikumisi kapitalismi kaitseks, vastupidi, üha ulatuslikumalt arenevad rahvaliikumised kapitalistliku ekspluateerimise ning sotsiaalse ja rahvusliku rõhumise kaotamise eest, sotsialistliku arenemistee eest. Imperialismi võimalused manööverdada nii majanduse kui ka maailmapoliitika sfääris aina ahenevad. Sotsialismi maailmasüsteemi seisund on kõigutamatu. Ta ühendab üle ühe kolmandiku maakera rahvastikust. Kui 1937. aastal andis sotsialismisüsteem ligi 10% maailma tööstustoodangust, siis praegu annab ta peaaegu 40% maailma tööstustoodangust. On rajatud kindlad garantiid, mis välistavad kapitalistliku restauratsiooni võimaluse sotsialistliku sõprusühenduse maades. Tagasipöördumatult on minevikku vajunud koloniaalvõimu ajad. Rahvusliku vabadusliikumise hoopide all varisevad kokku viimsed

kolonialismi kolded. Uute maade ja rahvaste asumine sotsialistlikele rööbastele on Oktoobri ürituse seaduspärane jätk. Sotsialistlik maailm, mis on tegelikult tõestanud, et ainult tema on suuteline lahendama inimkonna ees seisvaid põhiprobleeme, avaldab üha suuremat mõju kogu maailma ajaloo käigule.

Varem, kui imperialistlikud jõud etendasid veel juhtivat osa maailma arenemises, rääkisid marksistid «imperialismi ja proletaarsete revolutsioonide ajastust». Sellest ajast peale on jõudude vahekord maailma areenil radikaalselt muutunud. Endine iseloomustus ei kajasta tänapäeva maailmas toimuvaid protsesse.

Meie ajastu olemuse teaduslik määratlus, mis arvestab viimaseil aastakümneil toimunud muutusi, on antud kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise «Avalduses» 1960. a.: «Meie ajastu, mille peamiseks sisuks on kapitalismilt sotsialismile üleminek, mis algas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga, on kahe vastandliku ühiskonnasüsteemi võitluse ajastu, sotsialistlike revolutsioonide ja rahvusliku vabastuse revolutsioonide ajastu, imperialismi kokkuvarisemise ja koloniaalsüsteemi likvideerimise ajastu, üha uute rahvaste sotsialismi teele asumise, kogu maailmas sotsialismi ja kommunismi võidulepääsu ajastu.» [1]

Nagu märkis kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine 1969. aastal, on sündmused kinnitanud selle marksistlik-leninliku hinnangu õigsust.

Tänapäeva peamine vastuolu. Minevikus määrasid maailma arenemise imperialismi vastuolud: vastuolu proletariaadi ja kodanluse, imperialismi ja koloniaal- ning sõltuvate maade, imperialistlike riikide endi vahel. Ka tänapäeval on need vastuolud olemas, kuid nende toimeala on ahenenud. *Nad on imperialismisisesed vastuolud.*

Nõukogude riigi tekkimine ja maailma lõhenemine kaheks süsteemiks nihutasid esiplaanile *vastuolu sotsialismi ja kapitalismi vahel, mis on saanud Oktoobri-järgse ajastu peamiseks vastuoluks.* See on eriti süvenenud sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemise ja tema võimsuse tugevnemise tagajärjel.

Mispärast on vastuolu sotsialismi ja kapitalismi vahel tänapäeva peamine vastuolu? Seepärast, et ta:

— hõlmab kogu maailma tervikuna;

— väljendab ühiskonna arenemise peamist tendentsi — üleminekut kapitalismilt kommunismile ülemaailmses mastaabis;

— määrab rahvusvahelisel areenil kahe peamise vastandliku jõu — imperialismi ja sotsialismi võitluse, mille tulemusest oleneb inimkonna tulevik;

— avaldub inimühiskonna elu kõigis sfäärides: majanduses, poliitikas, ideoloogias, kultuuris, rahvusvahelistes suhetes.

Kahe ühiskonnasüsteemi võitluse peaareen on majandus. Just sel alal ilmnevad kõige täielikumalt sotsialistliku korra eelised, mis

[1] Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn 1961, lk. 33.

kasutab teaduse ja tehnika revolutsiooni tulemusi majanduse kiiremaks arendamiseks ja kõigi ühiskonnaliikmete vajaduste rahuldamiseks. «Sotsialistliku demokraatia täiustamine, tootlike jõudude sammumine tõusuteed, poliitiline ja kultuurialane progress, inimväärtuste ja moraali üleolek suurendavad tema positsioone ülemaailmse tähtsusega võitluses imperialismi vastu.» [1]

Tundes ajastu peamist vastuolu, on võimalik õigesti määrata ka maailma ühiskondliku arenemise juhtivat jõudu. *Praeguse ajastu kesksel kohal on rahvusvahelise töölisklassi ja tema poolt sünnitatud sotsialismi maailmasüsteemi võitlus imperialismi vastu ning kommunismi võidu eest kogu maakeral.*

Ainuüksi töölisklass, keda juhivad kommunistid ja kes väljendab töörahva põhihuvisid, saab olla selles võitluses juhtija, anda sellele järjekindluse ja organiseerituse, tagada täieliku võidu maailma imperialismi üle ning saavutada kommunistliku ühiskonna ülesehitamise. Ainuüksi sotsialismi maailmasüsteem on suuteline olema vabadusliikumise võimas kants, kõigi imperialismivastaste jõudude külgetõmbekeskus. Ta on hiiglaslik revolutsioneeriv jõud, mis avaldab mõju rahvusvahelisele olukorrale oma edusammudega majanduslikus ülesehitustöös, eeskujuga ühiskonna kõrgemas korralduses, järjekindla võitlusega rahu eest ning eesrindliku ideoloogia ja kultuuriga.

Maailmarevolutsiooni protsess kaasajal. Nagu juba eespool näidatud, on kapitalismisüsteem tervikuna küps proletaarseks revolutsiooniks. Kapitalismi ebaühtlase arenemise tagajärjel eri maades ei ole antagonistlike vastuolude suurenemine kapitalismisüsteemi mitmesugustes lülides ühesugune. Seepärast toimuvadki sotsialistlikud revolutsioonid ühel või teisel maal *eri aegadel,* kuid igaüks neist on ühtse sotsialistliku maailmarevolutsiooni koostisosa.

Ajalooliselt on kujunenud nii, et algul võitis revolutsioon mitte kõige arenenumates maades, vaid riikides, mis olid majanduslikult tasemelt keskmiselt arenenud. See tekitas suuri sisemisi raskusi, millest ülesaamiseks võitnud töölisklass oli sunnitud kulutama tohutult jõudu. Oli tarvis rajada sotsialismi majanduslik baas, selleks aga oli vaja luua arenenud tööstus, eelkõige rasketööstus.

Revolutsiooniprotsessist hõlmatud maakera eri maade ja piirkondade majandusliku, poliitilise ja kultuurilise arengu kirevus ning imperialismivastasest võitlusest osavõtvate ühiskondlike jõudude *heterogeensus* toovad endaga paratamatult kaasa sotsialistliku revolutsiooni läbipõimumise ülddemokraatliku ja rahvusliku vabadusliikumisega. Vastuolu proletariaadi ja kodanluse vahel tekitab revolutsioonilise töölisliikumise sotsialistliku revolutsiooni võidu eest. Vastuoludest imperialismi ja koloniaalmaade vahel kasvavad välja rahvuslik-vabastuslikud revolutsioonid, mille käi-

[1] Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969, lk. 269.

gus tehakse laiaulatuslikke demokraatlikke ümberkorraldusi. Imperialistlikes maades tugevneb vastuolu rahva tohutu enamiku ja käputäie monopolide peremeeste vahel. Imperialism ilmutab üha enam oma vaenulikkust demokraatiale. On loomulik, et kapitalimaades arenevad demokraatlikud massiliikumised monopolide kõikvõimsuse, diktatuurirežiimide ja fašismi vastu ning töörahva demokraatlike õiguste säilitamise ja laiendamise eest, rahu eest, imperialistliku agressiooni ja ülemaailmse raketi-tuumasõja ohu vastu.

Kõik need mitmekesised voolud on omavahel seotud ja mõjustavad üksteist. Neil on ühine imperialismivastane suunitlus ning neid lähendab võitlus töörahva huvide, rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest. **«Esmajärgulise tähtsusega antiimperialistliku võitluse perspektiividele on sotsialistliku süsteemi, töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise liidu tugevdamine.»** [1]

Vajadus tänapäeva kolme suure revolutsioonilise jõu koondamiseks ja koostööks on tingitud mitte ainult tugeva ja salakavala vaenlase olemasolust, keda on võimalik võita vaid siis, kui ühendada kõik imperialismivastased jõud üheks ühiseks vooluks, mis õõnestaks ja hävitaks kapitalistliku süsteemi. Kõigi revolutsiooniliste jõudude ühtsus kiirendab ühiskonna progressi ja valmistab ette kommunismi võitu maakeral.

Igaüks revolutsioonilise liikumise kolmest võitlussalgast etendab oma ajaloolist osa. Sotsialismi maailmasüsteemi ülesanne on võidu saavutamine majanduslikus võistluses kapitalismiga. Ta hoiab oma võimsusega tagasi imperialismi agressiivseid püüdlusi, kaitseb rahu kogu maailmas, saavutab suurt edu ülemaailmses võitluses inimeste mõistuse ja südame pärast ning toetab aktiivselt revolutsioonilisi jõude kogu planeedil. Monopolide võimu hävitamine, ekspluataatorliku korra likvideerimine ja sotsialistlike revolutsioonide teostamine kapitalimaades on ülesanne, mida saavad lahendada ainult arenenud kapitalistlike maade töölisklass ja töörahvas. Rahvusliku vabadusliikumise funktsioon on õõnestada imperialismi tagalat, ahendada imperialismi võimu sfääri ja kiskuda temalt uusi lülisid.

Sotsialismi maailmasüsteem on ühiskonna progressi peamine tegur. Kõik imperialismivastased jõud näevad temas oma kindlat toetuspunkti. Sotsialistlike maade eeskuju, nende saavutused kõigil elualadel innustavad kapitalistliku maailma töörahvast võitlusele, et kaotada ekspluateerimine ja rõhumine. Sotsialismimaad takistavad imperialistidel kontrrevolutsiooni eksportimist, annavad moraalset ja materiaalset abi rahvastele, kes võitlevad imperialismi vastu, oma rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest. Ilmekalt näitas seda vennalik abi kangelaslikule vietnami rahvale võitluses ameerika agressorite vastu. Küllalt sageli on kodanlus

[1] Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969, lk. 280.

sunnitud sotsialistlike maade edusammude mõjul tegema oma maa töörahvale teatavaid järeleandmisi sotsiaalsel ja majanduslikul alal.

Koloniaalimpeeriumide lagunemist kiirendas imperialismi nõrgenemine sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemise ja tugevnemise tagajärjel. Rahvuslik-vabastuslike revolutsioonide tihe vastastikune seos sotsialistlike maade võitlusega imperialismi vastu kergendab nende revolutsioonide ülekasvamist sotsialistlikeks ja aitab vabanenud riikidel majanduslikku sõltumatust saavutada.

Järjekindlad võitlejad kõigi tänapäeva revolutsiooniliste jõudude ühtsuse eest on marksistlik-leninlikud parteid. Kommunistid koondavad imperialismivastaseid jõude, ühendades neid rahu, demokraatia ja sotsiaalse progressi eest peetava võitluse platvormi ümber (vt. dokumenti). Selles võitluses kujuneb järk-järgult välja see poliitiline armee, kellel seisab ees sotsialistliku revolutsiooni teostamine. Ülemaailmse kommunistliku liikumise monoliitsuse tugevdamine marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi alusel on hädavajalik tingimus kõigi imperialismivastaste võitlussalkade ühtsuse saavutamiseks.

Veel kunagi pole maailma ajalugu näinud ühiskondliku progressi nii kiiret tempot nagu praegu. Sotsialismi kui uue ühiskondlik-majandusliku formatsiooni kujunemine toimub tunduvalt kiiremini, kui toimus kunagi feodalismi või kapitalismi kindlustumine. Laieneb maailmarevolutsiooni sotsiaalne baas, tõuseb paljumiljoniliste töörahvahulkade poliitiline aktiivsus, üha mitmekülgsemaks muutub nende revolutsiooniline looming. Kasvavad võimalused revolutsiooniliste ja progressiivsete jõudude uueks edasiliikumiseks.

Oluliseks tähiseks kogu inimkonna sotsiaalse progressi teel on NSV Liidu moodustamine ja edukas arenemine. Nõukogude paljurahvuselise riigi 50-aastased kogemused näitavad, et ainult sotsialistlik revolutsioon annab võimaluse ühendada rahva kõik jõud eesotsas töölisklassiga Kommunistliku Partei juhtimisel kapitalistliku ekspluateerimise ja rahvusliku rõhumise hävitamiseks, kõigi rahvuste ja rahvaste koondamiseks ühtseks internatsionaalseks vendlusliiduks ning arenenud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks. Nõukogude riigi kogemused on leidnud tunnustust kogu maailmas ning on tohutu suureks abiks rahvaile võitluses sotsiaalse ja rahvusliku vabanemise eest.

NSV Liidu moodustamise 50. aastapäeva pühitsemine kujunes kõigi rahvaste vabaduse ja sõltumatuse eest võitlejate, kõigi rahu ja sotsiaalse progressi pooldajate solidaarsuse ilmekaks demonstratsiooniks. Elu on täielikult kinnitanud V. I. Lenini järeldust, et Nõukogude Liitu, tema tugevnemist on vaja «... kogu maailma kommunistlikule proletariaadile kogu maailma kodanluse vastu võitlemiseks ja enda kaitsmiseks tema intriigide eest» [1].

[1] V. I. Lenin, Teosed, 36. kd., lk. 558.

Maailmarevolutsiooni protsess on keerukas, tema arenemine eri lülides on seotud mitte ainult tõusudega, vaid ka raskuste ja ajutiste ebaõnnestumistega. Ent rahvuslike tingimuste ja vormide mitmekesisuse juures on maailmarevolutsiooni protsess oma põhiolemuselt ühtne. Ta areneb laiuti ja sügavuti vastavalt sotsialistliku maailmarevolutsiooni üldistele seaduspärasustele. Tema peasuund jääb muutumatuks. See on inimkonna liikumine kommunismile, mille võit on möödapääsematu.

Maailma poliitiline pilt 1919. aastal ja 1969. aastal.

	1919. aastal				1969. aastal			
	Territoorium		Rahvastik		Territoorium		Rahvastik	
	milj. km²	%-des üldarvust	milj. inimest	%-des üldarvust	milj. km²	%-des üldarvust	milj. inimest	%-des üldarvust
I. Kogu maailm	135,8	100	1777	100	135,8	100	3520	100
Sealhulgas:								
1) sotsialistlikud maad	21,7	16,0	138,0	7,8	35,2	25,9	1210	34,4
2) ülejäänud maad	114,1	84,0	1639,0	92,2	100,6	74,1	2310	65,6
II. Imperialistlikud suurriigid [1] ja nende kolooniad	60,3	44,4	855,0	48,1	12,3	9,0	539,2	15,3
III. Kõik kolooniad ja poolkolooniad	97,8	72,0	1235,0	69,4	5,0	3,7	36,3	1,0
IV. Endised koloniaal- ja poolkoloniaalmaad, kes said suveräänseteks riikideks pärast 1919. a. (ilma sotsialistlike riikideta)	—	—	—	—	79,1	58,2	1616	45,9

[1] Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Saksa Föderatiivne Vabariik (1919. a. Saksamaa), Jaapan, Itaalia.

DOKUMENT.

Kõigi antiimperialistlike jõudude tegevusühtsus on hädavajalik tingimus imperialismivastase võitluse tõusuks.

(Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelisel nõupidamisel Moskvas 1969. aasta juunis vastuvõetud põhidokumendist.)

Olles teadlikud oma ajaloolisest vastutusest, pöörduvad nõupidamisel esindatud kommunistlikud ja töölisparteid maailma kõigi kommunistide poole, kõigi imperialismi vastaste poole, kõigi poole, kes on valmis võitlema rahu, vabaduse ja progressi eest, ettepanekuga tegutseda ühiselt.

1. Tegevusühtsuse esmajärguline eesmärk on **igakülgselt toetada kangelaslikku vietnami rahvast.** Nõupidamine kutsub kõiki, kes rahu ja rahvusliku sõltumatuse üritust kalliks peavad, intensiivistama võitlust selleks, et sundida Ameerika imperialismi välja viima Vietnamist interventide väed, lõpetama vahelesegamise selle riigi siseasjadesse ning austama vietnami rahva õigust iseseisvalt lahendada oma probleeme...

2. **Antiimperialistlike jõudude tegevusühtsuse põhilüliks on endiselt võitlus sõjaohu vastu, rahvaid ikka veel massilise hävinguga ähvardava ülemaailmse termotuumasõja ohu vastu, võitlus ülemaailmse rahu eest...**

3. **Rahu kaitsmine on lahutamatult seotud võitlusega selle eest, et peale sundida imperialistidele erineva ühiskonnakorraga riikide rahulikku kooseksisteerimist...**

4. **Rahu säilitamiseks on kõige pakilisem ülesanne vältida tuumarelvade levikut...**

Peamised jõupingutused tuleb suunata tuumarelvade keelustamisele. Tuumaenergiat tuleb kasutada ainult rahulikel eesmärkidel...

5. **Nõupidamine kutsub rahvusvahelist üldsust üles tugevale ja aktiivsele solidaarsusele rahvaste ja riikidega, kes on imperialismi agressiivsete rünnete alalised objektid...**

Meie, kommunistid, kutsume üles ühisaktsioonidele imperialismi kõigi agressiooniaktide vastu, lokaalsete sõdade vallapäästmise vastu tema poolt ja muude interventsioonivormide rakendamise vastu maailma mis tahes piirkondades...

6. **Kommunistid kinnitavad oma solidaarsust Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste võitlusega...**

Lõplikult puhastada meie planeet kolonialismi jõledusest, hävitada selle viimased kolded, mitte lubada tema taassündi uuel, maskeeritud kujul — see on ajastu nõue...

7. **Me leiame, et on tarvis intensiivistada võitlust fašismiohu vastu, anda armutu vastulöök profašistlikele väljaastumistele...**

8. Meie, kommunistid, pöördume uuesti maailma kõigi ausate inimeste poole üleskutsega ühineda võitlusse **rassismi inimvihkajaliku ideoloogia ja praktika vastu...**

9. Võitlus imperialismi vastu, mis püüab maha suruda inimese põhivabadusi, nõuab väsimatut võitlust sõnavabaduse, trükivabaduse, koosolekute, demonstratsioonide ja organisatsioonide vabaduse kaitseks või kättevõitmiseks, kõigi kodanike võrdõiguslikkuse eest, **ühiskondliku elu kõigi valdkondade demokratiseerimise eest...**

Praegune olukord nõuab sotsialismimaade rahvaste, rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise kõigi väesalkade solidaarsuse tugevdamist võitluses imperialismi vastu... (Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969, lk. 280—288.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Missugused on praeguse ajastu põhijooned?
2. Võrrelde kahte ajastut — kapitalismi võidu ja kindlustumise ajastut ning praegust ajastut. Ütelge, missugune klass on kummalgi ajastul keskne ja missugused on ühiskonna arenemise peasuunad.
3. Tehke õpiku teksti ja tabeli põhjal järeldus, kuidas on muutunud maailma sotsiaal-poliitiline pilt aja jooksul pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu.
4. Tõestage, et vastuolu kahe vastandliku ühiskondliku süsteemi vahel on praeguse ajastu peamine, otsustav vastuolu.
5. Millega seletada, et rahvusvaheline töölisklass ja tema peamine saavutus — sotsialismi maailmasüsteem — on praegusel ajastul kesksed?
6. Missugused on maailmarevolutsiooni käesoleva etapi iseärasused?
7. Mispärast on kõigi imperialismivastaste jõudude tegevusühtsus imperialismivastase võitluse tõusu hädavajalik tingimus?
8. Määrake dokumendi põhjal kindlaks peamised ülesanded, mille lahendamise eest võideldes taotlevad kommunistid kõigi imperialismi vastaste koostööd.
9. Tooge näiteid sotsialismi maailmasüsteemi kasvava mõju kohta ühiskonna arenemisele.

KRONOLOOGILINE TABEL.

1934	— NSV Liidu astumine Rahvasteliitu.
1935	— Vastastikuse abistamise lepingute sõlmimine NSV Liidu ja Prantsusmaa ning NSV Liidu ja Tšehhoslovakkia vahel.
1935	— Fašistliku Itaalia kallaletung Etioopiale.
1938, märts	— Austria hõivamine hitlerliku Saksamaa poolt.
1938, september	— Reeturlik Müncheni tehing.
1939, märts	— Tšehhoslovakkia hõivamine hitlerliku Saksamaa poolt.

UUSIMA AJA TEINE PERIOOD.

(1939. aastast — 50-ndate aastate keskpaigani.)

1939, september—1945, september	— Teine maailmasõda. Kapitalismi üldkriisi teise etapi algus.
1940	— Prantsusmaa kapituleerumine.
1941, 22. juuni	— Hitlerliku Saksamaa kallaletung NSV Liidule.
1941—1942	— Antifašistliku koalitsiooni moodustamine.
1941, detsember	— Sõja algus Vaiksel ookeanil.
1942, juuli—1943, veebruar	— Stalingradi lahing.
1943	— Kommunistliku Internatsionaali laialisaatmine.
1943	— Fašistliku režiimi krahh Itaalias. Hitlerliku bloki lagunemise algus.
1944, juuni	— Teise rinde avamine Prantsusmaal.
1945, 8. mai	— Saksamaa tingimusteta kapituleerumine.
1945, august	— Indoneesia Vabariigi väljakuulutamine.
1945, 2. september	— Jaapani tingimusteta kapituleerumine.
1945, september	— Vietnami Demokraatliku Vabariigi väljakuulutamine.
1945	— Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni loomine.
1946—1949	— Kodusõda Hiinas.
1947, august	— India sõltumatuse väljakuulutamine.
1948, veebruar	— Reaktsioonilise riigipöördekatse läbikukkumine Tšehhoslovakkias. Proletariaadi diktatuuri kehtestamine Tšehhoslovakkias.
1948, september	— Korea Rahvademokraatliku Vabariigi väljakuulutamine.
1949	— Vastastikuse Majandusabi Nõukogu moodustamine.
1949	— Agressiivse Põhja-Atlandi bloki (NATO) loomine.
1949, aprill	— Esimene ülemaailmne rahupooldajate kongress.
1949, september	— Saksamaa lõhestamine. Saksa Föderatiivse Vabariigi (SFV) moodustamine.
1949, 1. oktoober	— Hiina Rahvavabariigi väljakuulutamine.
1949, oktoober	— Saksa Demokraatliku Vabariigi (SDV) väljakuulutamine.
1950—1953	— Korea rahva vabastuslik isamaasõda Ameerika Ühendriikide ja nende liitlaste relvastatud interventsiooni vastu.
1952, juuli	— Rahvuslik revolutsioon Egiptuses.
1954, november	— Alžeeria rahva kangelasliku võitluse algus prantsuse kolonisaatorite vastu.
1955, aprill	— Aasia ja Aafrika maade Bandungi konverents.
1955, mai	— Varssavi lepingu sõlmimine sõpruse, koostöö ja vastastikuse abi kohta.

1956, veebruar — NLKP XX kongress.

1956, oktoober—november — Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli kallaletung Egiptusele ja agressorite taganemine rahuarmastavate jõudude survel.

1956, oktoober—november — Kontrrevolutsioonilise mässu läbikukkumine Ungaris.

1957 — Euroopa Majandusühenduse (Ühisturu) loomine.

1957, november — Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamised Moskvas.

1958 — Viienda vabariigi kehtestamine Prantsusmaal.

1959 — Rahvarevolutsiooni võit Kuubal.

1960 — «Aafrika aasta». 17 suveräänse riigi moodustamine Aafrikas.

1960, november — Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine Moskvas.

1962, september — Alžeeria Demokraatliku Rahvavabariigi väljakuulutamine.

1963, august — Moskvas kirjutati alla leping tuumakatsetuste keelamise kohta atmosfääris, kosmoses ja vee all.

1967, juuni — Iisraeli agressioon Lähis-Idas.

1968, 21. august — Sotsialistlikud liitlasmaad annavad Tšehhoslovakkiale vennalikku internatsionaalset abi kapitalismi restauratsiooni ärahoidmiseks TSSV-s.

1969, juuni — Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine Moskvas.

1970, märts — Tuumarelva tõkestamise lepingu jõustumine.

1971, märts-aprill — NLKP XXIV kongress.

1972, jaanuar — Varssavi lepingu riikide Poliitilise Konsultatiivkomitee nõupidamine Prahas.

1972, mai — Nõukogude—Ameerika läbirääkimised Moskvas.

1973, 27. jaanuar — Vietnamis sõja lõpetamise ja rahu jaluleseadmise kokkuleppele allakirjutamine.

Abrahams, Peter — 'eibröhämz, 'piitö(r)
Aldermaston — 'ooldö(r)maastön
Aldington, Richard — 'ooldingtön, 'ritšö(r)d
Amado, Jorge — a'madu, 'horhe
Andrič, Ivo — 'andritšj, 'ivo
Antonescu — anto'nesku
Arbenz, Jacobo — ar'vens, ha'kovo
Armia Ludowa — 'armija lu'dova
Asturias, Miguel Angel — as'turias, mi'gel 'anhel
Azuela, Mariano — asu'ela, mari'ano
Annette Rivière — a'net riv'jeer
Attlee, Clement — 'ätli, 'klem(ö)nt

Badoglio — ba'doljo
Barbusse, Henri — bar'büs, a(n)'ri
Barthou, Louis — bar'tu, lui
Bastille — bas'ti
«Berliner Ensemble» — ber'liner a(n)'sa(n)bl
Birch, John — böötš, džon
Bordeaux — bor'do
Brazzaville — braza'vil
Britten, Benjamin — 'brit(ö)n, 'bendžömin
Boumédienne, Houari — bumed'jen, huari
Busch, Ernst — buš, ernst

Ceauşescu, Nicolae — tšau'šesku, niko'lae
Central Treaty Organization — 'sentröl 'triiti organi'zeišn
Chamberlain, Neville — 'tšeimbö(r)lin, 'nevil
Chaplin, Charles Spencer — 'tšäplin, 'tšaalz 'spenssö(r)
Chicago — ši'kaagou
Chopin — šo'pä(n)
Churchill, Winston — 'tšöötšil, 'uinstön
Clair, René — kleer, rö'ne
Compiègne — ko(n)p'jenn
Courage — ku'raaž
Cronin, Archibald — 'kronin, 'aa(r)tšiböld
Cremer, Fritz — 'kremer, frits
Cybulski, Zbigniew — tsö'bulski, 'zbignjev

Daladier, Edouard — dalad'je, edu'aar
Dallas — 'dälös
Debrecen — 'däbrätsän
De Gasperi, Alcide — de'gasperi, alt'šide
De Santis, Giuseppe — de'santis džu'zeppe
De Sica, Vittorio — de'sika, vit'torio
Douglas-Home, Alec — 'daglös'hjuum, 'älek
duce — 'dutše
Duclos, Jacques — dük'lo, žak
Dunkerque — dö(n)'kerk
Dvořák — 'dvoržaak

Eden, Robert Anthony — 'iid(ö)n, 'robö(r)t 'äntoni
Eisenhower, Dwight — 'eizönhauö(r), duait

Ferrat, Jean — fe'ra, ža(n)
Foch — foš
Fähmel — 'feemel
führer — 'füürer

Gallegos, Rómulo — gal'jegos, 'romulo
Galsworthy, John — 'goolsuö(r)si, džon
Gates — geits
Gaulle, Charles de — gool, šarl dö
Genova — 'dženova
Germi, Pietro — 'džermi, 'pjetro
Gershwin, George — 'göö(r)šuin, džoodž
Geschonneck, Erwin — 'gešonnek, 'ervin
Gheorghiu-Dej, Cheorghe — ge'orgju 'deež, ge'orge
Goldwater, Barry — 'goulduootö(r), 'bäri
Gollan, John — 'golän, džon
Gramsci, Antonio — 'gramši, an'tonio
Greene, Graham — griin, 'grähäm
Grotewohl, Otto — 'grotevool, 'oto
Guernica — ger'nika
Guevara, Ernesto — ge'vara, er'nesto
Guillén, Nicolás — gil'jen, niko'las
Gwardia Ludowa — 'gvardija lu'dova

Hall, Gus — hol, gas
Hartley — 'haa(r)tli
Hemingway, Ernest — 'heminguei, 'öö(r)nist
Honegger, Arthur — one'geer, ar'tüür

Illés, Béla — 'ileeš, 'beela
Iwaszkiewicz, Jarosław — ivašk'jevitš, ja'roslav

«Jean-Christophe» — 'ža(n)kris'tof
Jeanne d'Arc — 'žan 'dark
Jiang Jieshi — tsjang tsješi
Johnson, Lyndon — 'džons(ö)n, 'lind(ö)n
Juliot-Curie, Frédéric — žol'jokü'ri, frede'rik
Jóska — 'jooška

Kennedy, John — 'kenedi, džon
Kiesinger — 'kiizinger
Kisfaludy-Strobl, Zsigmond — 'kišfoludi 'štrobl, 'sigmond
Kodály, Zoltán — 'kodaaj, 'zoltaan
Kragujevac — kra'gujevats
Krajowa Rada Narodowa — kra'jova 'rada naro'dova
Kruczkowski, Leon — krutš'kofski, leon
Ku-Klux-Klan — 'kjuu 'klaks 'klän

La Manche — la'ma(n)š
Laval — la'val
lend lease — 'lend 'liiz
Léopoldville — leopold'vil
Leverkühn — 'leverküün
Liszt — list
Little Rock — 'litl 'rok
Lohse — 'loose
Longo, Luigi — 'longo, 'luidži

Macmillan, Harold — mäk'mil(ö)n, 'härold
Maginot — maži'no
Marlborough — 'maarlbörö
Marseille — mar'sei
Marshall — 'maa(r)š(ö)l
McCarran — mäk'kärön
McCarthy, Joseph — mäk'kaa(r)ti, 'džouzif
Meany — 'miini
Mella, Julio Antonio — 'melja, 'hulio an'tonio
Mikolajczyk — miko'laitšõk
«Missouri» — mis'suuri
«Mitrea Cocor» — 'mitrja ko'kor
Mollet, Guy — mo'le, gi
Montgomery, Bernard Law — mönt'gamöri, 'böö(r)nard loo
Mouvement républicain populaire — muv'ma(n) repübli'kä(n) popü'leer

Nagy, Ferenc — nodj, 'färänts
Nagy, Imre — nodj, 'imrä
Nehru, Jawaharlal — 'neeru, džavahar'lal
Nezval, Vítězslaw — 'nezval, 'viiteslav
Nietzsche — 'niitše
Nixon, Richard — 'niks(ö)n, 'ritšö(r)d
North Atlantic Treaty Organization — 'noo(r)t ät'läntik 'triiti oo(r)gänizeišn
Novotný, Antonín — 'novotnii, 'antoniin

Oświęcim — ošv'je(n)tsim
Otčenášek, Jan — 'ottšenašek, jan

Pearl Harbor — 'pöö(r)l 'haa(r)bö(r)
Péri, Gabriel — pe'ri, gabri'el
Pétain — pe'tä(n)
Petőfi, Sándor — 'pätööfi, 'šaandor
Pieck, Wilhelm — piik, 'vilhelm
Pollitt, Harry — 'polit, 'häri
Polskie Stronnictwo Ludowe — 'polskje stron'nitstvo lu'dove
Pompidou, Georges — po(n)pi'du, žorž

Rada Narodowa — 'rada naro'dova
Rákosi, Matyas — 'raakoši, 'matjaš
Ramadier — ramad'je
Renault — rö'no
Renoir, Jean — rö'nuar, žan(n)
Riedl — 'riidl
Rio de Janeiro — 'riu dö ža'neiru
Rochet, Waldeck — ro'še, val'dek
Roerich — 'röörihh
Rolland, Romain — ro'la(n), ro'mä(n)
Roosevelt, Franklin Delano — 'ruuzvelt, 'fränklin de'lanou

Saint-Exupéry, Antoine de — sä(n)tegzüp'eri, a(n)'tuan dö
Saint-Lazare — sä(n)la'zaar
Seghers, Anna — 'zeegers, 'anna
Sékou Touré — se'ku tu're
Semart, Pierre — sö'maar, pjeer
Shaw, Bernard — šoo, 'böö(r)na(r)d
Siemens — 'ziimens
Siqueiros, David Alfaro — si'keiros, da'vid al'faro
South-East Asia Treaty Organization — 'saut'iist 'eišö 'triiti ogöö-ni'zeišn
Szeged — 'sägäd

Zápotocký, Antonín — 'zaapototskii, 'antoniin

Taft — täft
Tennesseé — 'tenösii

Thorez, Maurice — to'reez, mo'ris
Thälmann, Ernst — 'teelmann, ernst
Thyssen — 'tiissen
Tiches — 'tihhes
Togliatti, Palmiro — tol'jatti, pal-'miro
Truman, Harry — 'trumän, 'häri

Ulster — 'alstö(r)

Versailles — ver'sai
Vichy — vi'ši

Wagner — 'uägnö(r)
Wales — 'ueilz
Washington — 'uošingtön
Welles, Sumner — uelz, 'samnö(r)
Whitman, Walt — 'uitmän, 'uoolt
Wilson, Harold — 'uils(ö)n, 'härold
Winston, Henry — 'uinstön, 'henri

Rõhumärk ' asub rõhulise silbi ees. (*n*) näitab, et eelnevat vokaali tuleb hääldada nasaalselt, läbi nina. Teised sulgudes olevad tähed võivad jääda hääldamata või hääldavad ebamääraselt.

SISUKORD.

II osa.

TEINE MAAILMASÕDA.

III peatükk. Rahvusvahelised suhted Teise maailmasõja eelõhtul . . . 3

§ 18. Kahe sõjakolde kujunemine. NSV Liidu võitlus rahu ja kollektiivse julgeoleku eest 3
§ 19. Fašistlik agressioon Etioopias ja Hispaanias 7
§ 20. Berliini-Rooma-Tokio agressiivse bloki moodustamine ja fašistliku agressiooni tugevnemine 11

IV peatükk. Teine maailmasõda 15

§ 21. Teise maailmasõja algus 15
§ 22. Hitlerlıku Saksamaa agressioon Nõukogude Liidu vastu. Antifašistliku koalitsiooni moodustamine 21
§ 23. Põhjalik murrang Teise maailmasõja käigus 26
§ 24. NSV Liidu ja teiste vabadustarmastavate rahvaste võit fašistlike agressorite üle 30

III osa.

SOTSIALISMI MAAILMASÜSTEEMI TEKKIMINE JA ARENEMINE. KAPITALISMI ÜLDKRIISI SÜVENEMINE. IMPERIALISMI KOLONIAALSÜSTEEMI LAGUNEMINE JA KOKKUVARISEMINE, RAHVASTE VÕITLUS IMPERIALISMI VASTU, RAHU, RAHVUSLIKU SÕLTUMATUSE, SOTSIAALSE PROGRESSI, DEMOKRAATIA JA SOTSIALISMI EEST.

V peatükk. Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimine ja arenemine . . . 38

§ 25. Sotsialismi muutumine maailmasüsteemiks 38
§ 26. Poola Rahvavabariik 43
§ 27. Tšehhoslovakkia Sotsialistlik Vabariik 47
§ 28. Rumeenia Sotsialistlik Vabariik 52
§ 29. Bulgaaria Rahvavabariik 55
§ 30. Jugoslaavia Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik 58
§ 31. Albaania Rahvavabariik 61
§ 32. Ungari Rahvavabariik 63
§ 33. Saksa Demokraatlik Vabariik 67
§ 34. Hiina Rahvavabariik 72
§ 35. Mongoolia Rahvavabariik 76
§ 36. Korea Rahvademokraatlik Vabariik 79
§ 37. Vietnami Demokraatlik Vabariik 82
§ 38. Kuuba Vabariik 87
§ 39. Sotsialistlike välisriikide kultuur 93
§ 40. Sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise üldised seaduspärasused ja iseärasused eri maades 101

VI peatükk. Peamised kapitalistlikud riigid pärast Teist maailmasõda . 108

§ 41. Tänapäeva imperialismi iseärasused 108
§ 42. Ameerika Ühendriigid 113
§ 43. Ameerika Ühendriigid (Lõpp.) 118
§ 44. Inglismaa 124
§ 45. Prantsusmaa 130
§ 46. Saksa Föderatiivne Vabariik 135
§ 47. Itaalia 140
§ 48. Jaapan 146

§ 49. Kapitalistlike maade kultuur 151
§ 50. Kapitalismi üldkriisi süvenemine 160

VII peatükk. Aasia ja Aafrika rahvaste rahvusliku vabadusvõitluse tõus. Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine ja kokkuvarisemine 164

§ 51. Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine 164
§ 52. India 167
§ 53. Indoneesia 173
§ 54. Egiptuse Araabia Vabariik 176
§ 55. Alžeeria Demokraatlik Rahvavabariik 182
§ 56. Kesk- ja Lõuna-Aafrika rahvaste vabadusvõitluse tõus 185
§ 57. Koloniaalsõltuvusest vabanenud maade kultuuriline areng . . . 191
§ 58. Kolonialismi kokkuvarisemise seaduspärasus 195

VIII peatükk. Ladina-Ameerika rahvaste imperialismivastane võitlus 201

§ 59—60. Ladina-Ameerika aastail 1945—1972 202

IX peatükk. Rahvusvahelised suhted pärast Teist maailmasõda. Rahvaste rahuliikumine 209

§ 61. Rahvusvahelised suhted esimestel sõjajärgsetel aastatel 209
§ 62. Ähvardus ülemaailmsele rahule tugevneb. Rahuarmastavate jõudude võitlus rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise eest (1950—1955) 214
§ 63. Rahvusvahelised suhted kaasaegsel etapil (1956—1972) 217

X peatükk. Rahvusvaheline kommunistlik ja töölisliikumine 226

§ 64. Kommunistliku ja töölisliikumise tõus pärast Teist maailmasõda 226
§ 65. Rahvusvaheline kommunistlik liikumine praegusel etapil . . . 232
§ 66. Ühiskonna arenemise põhijooned uusimal ajal 239
Kronoloogiline tabel 248
Nimede ja võõrkeelsete sõnade hääldamine 250

КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗ.

Павел Михайлович Кузьмичев, Генрих Рувимович Левин, Всеволод Алексеевич Орлов, Лия Михайловна Предтеченская, Виктор Константинович Фураев. **НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ** (1939—1972). **Учебное пособие для XI класса.** Изд. 4-е, исправленное. На эстонском языке. Перевели с русского Э. Каарде, П. Фрейдин, О. Самма. Художник-оформитель Т. Ару. Издательство «Валгус», Таллин. Toimetaja H. Liiv. Kunstiline toimetaja B. Grodinski. Tehniline toimetaja E. Akkermann. Korrektorid M. Maide ja T. Eriksoo. Laduda antud 12. III 1973. Trükkida antud 16. V 1973. Kohila Paberivabriku trükipaber nr. 2, 60×90/16. Trükipoognaid 16,0. Arvestuspoognaid 19,21. Trükiarv 7000. Kirjastus «Valgus», Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42. Tellimuse nr. 542. Hind 32 kop.

32 kop.

A
33260
87169

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00455325 3